ग्रंथ सं० ३८८६२ विषय: वेद: क्रम सं०

नाम ताण्ड्य महाब्राह्मणम् (पञ्चविंश ब्राह्मणम्) कर्ता

पत्र सं० १-२३२, २३२-३१३, ३१४-३४२,
३४४-३४६, ३४६-३५८,.

श्लोक सं० पंक्ति सं० (पत्रे) २२. अक्षर सं० (पंक्तौ) ६५.

आकार ९.८" × ४.८" लिपि देवना. आधार का.

सं० १९५७ .

वि० विवरणम् पत्रानुक्रमेण पूर्णः ।

001421 आ. ७७८५.

ना०

ग. ग्र. (ग)

३७६८

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

॥ ॥ॐनमोश्रीगणेशाय॥ ॥ॐनमःश्रीसामवेदाय॥ ॥ॐमहन्मेवोचो
भर्गोमेवोचोयशोमेवोचः स्तोमंमेवोचो भुक्तिंमेवोचः सर्वंमेवोचस्त
न्मावतुतन्माविशतुतेनभुक्षीषीयदेवोदेवमेतुसोमःसोममेत्वृतस्य
पथाविहायसोदेक्षत्यंब्रह्मणामासिस्फूर्तिःसोमस्सरणीसोमंगमेयं
पितरोभूःपितरोभूःपितरोभूर्नमणऊर्द्ध्वनरसंवोर्द्ध्वभरादशोयम्भ दा म १
दाजाधिरादेवानांतीर्थंवेदिरसिमामाहिंसीर्विलोःशिरोसिय

शोदायशोमयिधेहीषऊर्ज्जआयुषेवर्च्चसेच॥ ॥छ॥१॥ ॥युन
ज्मितेपृथिवीनग्निनासहयुनज्मिवाचंसहसूर्येणयुक्तोवा
तोंतरिक्षेणतेसहयुक्तास्तिस्रोविभृजःसूर्यस्यर्तस्यसदनेस
दाम्मृतपात्रमसिवानस्पत्योसिबार्हस्पत्योसिप्राजापत्योसि
प्रजापतेर्मूर्द्धास्यत्यायुपात्रमसीदमहंमांप्राचंप्रोहामितेजसा
ब्रह्मवर्चसायमरुतोनपातोपांहयाःपर्वतानांककुभःश्य

नाअजिसएंइंवसुनावहतघोषेणमावांवातयध्वंयुक्तास्त्ववहतो
दमहमिमंयजमानंपशुषुवर्धयामिपशुषुचमांब्रह्मवर्चसेच
वसवस्त्वागायत्रेणछंदसासंमृजंतुरुद्रास्त्वात्रैष्टुभेनछंदसा
संमृजंत्वादित्यास्त्वाजागतेनछंदसासंमृजंतुपवित्रंतेविततं
ब्रह्मणस्पतेप्रभुर्गात्राणिपर्येषिविश्वतोततततनूर्नतदामो
अश्नुतेशृतासइद्वहंतःसंतदाशतप्रशुक्रैतुदेवीमनीषास्मत् गान २

सुतष्ठोनवाज्यायुषेमेपवस्ववर्चसेमेपवस्वविदुःपृथिव्या
दिवोजनित्राच्छृण्वंत्वापोधःक्षरंतीःस्तोमेहोजायममायुषेम
ब्रह्मवर्चसायेयजमानस्यवर्धोअमुष्यराज्याय॥ ॥२॥ ॥वेम
राणासासिजुष्टादेवेभ्योनमोवाचेनमोवाचस्पतयेदेविवाग्य
तेवाचोमधुमत्तस्मिन्माधाःसरस्वत्यैस्वाहासूर्योमादिव्याभ्यो
नाष्ट्राभ्यःपातुवायुरंतरिक्षात्सोऽग्निःपार्थिवाभ्यःस्वाहायो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

घसौम्योवर्च्चोधायूनामुदीरतेविष्णुरूहस्यधन्वनापतान्वरुणो
धमघोमआत्मायामेप्रजायेमेपशनस्तेरहंमनोवाचंप्रसी
दाम्यग्नेस्तेजसेंद्रस्येन्द्रियेणसूर्यस्यवर्चसाबृहस्पतिस्त्वायु
नक्तुदेवेभ्यःप्राणायाग्निर्युनक्तुतपसास्तोमंयज्ञायवेदवे
दूधात्विन्द्रइंद्रियं॰तत्याःकामायजमानस्यसंत्वन्नंकरिष्या
म्यन्नंमविषघ्नतान्नंजनयिष्याम्यन्नमकरमन्नमन्नदन्न

गम
२

अन्नाजनं॰श्येनोसिगायत्रछंदाअनुत्वारभेस्वस्तिमासंपार
यामास्तोत्रस्यस्तोत्रंगम्यादिंद्रवन्तोवनेमहित्वनीस्त्रुता [illegible]
ःसवर्चसापयसासंतपोभिरगन्महिमनसाए॰शिवेन सं
विज्ञानेनमनसश्चसत्यैर्यथावोहंचारुतमंवदानि [illegible] ोहषे
[illegible]यासः सूर्यश्चक्षुर्वातःप्राणःसोमोगन्धस्य ब्रह्मक्षत्रा
यनमोगंधर्वायाविष्ट [illegible] वाग्निर्वर्चोसि आसिवर्चोमयिधारे

॥३॥ ॥अध्वनामध्वपतेस्वस्तिमेऽस्मिन्देवयानेपथिभूयास्
त्राडसिकृशानुस्तुतोसिजनधायोनभोसिप्रतक्वासंमृष्टोसि
हव्यसूदनोविभुरसिप्रवाहणोवह्निरसिहव्यवाहनःश्वात्रो
सिप्रचेतास्तुथोसिविश्ववेदाउशिगसिकविरंघारिरसिबं
भारिरवस्युरसिदुवस्वांछुंध्युरसिमार्जालीयऋतधामासि राम ४
स्वर्ज्योतिःसमुद्रोसिविश्वव्यचाअहिरसिबुध्न्योजोस्येकपा

सगरा असिबुध्न्यःकव्योसिकव्यवाहनःपातमाग्नयोरौद्रेण
नाकेनपिष्टतमानमोवोस्तुमामाहिंसिष्ट॥ ॥४॥ ऋतस्य
द्वारौस्थोमामासंताप्तंनमःसखिभ्यःपूर्वसज्ञोनमोपर
सद्भ्यःश्येनोन्तचक्षाअग्नेष्ट्वाचक्षुषावपश्यामीन्द्रविन्द्र
पातस्पतरंद्रियावतोगायत्रछंदसःसर्वगणस्यसर्वगण
उपहूतउपहूतस्यभक्षयाम्यूर्ध्वःसप्तर्षीनुपतिष्ठस्वेन्द्र

पीतो नाराशंसस्य तेसप्तर्षिभिर्दृष्टो भक्षः स्तूयस्व जुषस्व लोकम्मा वाऽवयाः
सोमरारन्धि नो हृदि पिता नो सि भगवन्मा मा हिंसीः सोमगी
र्भिष्ट्वा वयं वर्द्धयामो वचोविदः सुमृडीको न आविशाप्याय
स्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्ण्यं भवा वाजस्य संगथे वसेस्त
न्नवैस्त्वे काव्येस्त्वे पितृनिर्भक्षितस्य मधुमतो नाराशंस
स्य सर्वगण उपहूत उपहूतस्य भक्षयामि दीक्षायै वसे

तवैंगणस्य १

न तपसो रूपेण भन सोम महिम्ना वाचो विभूत्या प्रजापतिस्त्वा
नार पुनक्तु प्रजाभ्यो पोष्य वायुष्टुनक्तु मनसा स्तोम यज्ञाय वो
वेदस्यास्त्विंद्र इंद्रियं सत्याः कामा यजमानस्य संतु वृषको
सि त्रिष्टुप्छंदा अनुष्टुप् मे स्वास्त्वि मा संपारयामा स्तोत्रस्य
स्तोत्रं गमा दिंद्र दंतो वने महि नह्मी महि प्रजा मिष किंद वि
नु पीतस्य त इंद्रिया नत त्रिष्टुप्छंदसः सर्वगणस्य सर्वग

णाउपहूतउपहूतस्यभक्षयामिसूर्यायुनक्तुवाचास्तोमंयज्ञा
य वोढवेदधातिविन्द्रइंद्रियंसत्याःकामायजमानस्यसंतुस्व
रासिगयोसिजगछंदाअनुत्वारमेस्वस्तिमासंपारयामःस्तो ६
त्रस्येंतइन्द्रियावतोजगछंदसःसर्वगणस्यसर्वगणउप
हूतउपहूतस्यभक्षयाम्यायुर्मेप्राणोमनसिमेप्राणआयु
पत्पामृत्विंयन्मेमनोयमंगतंयद्वामेअपरागतंराज्ञासो
३ त्रेणमथ्यादिदंतंनोवनेमहिभक्षीमहिप्रजातिप्रभिन्द्रविंदपीतस्य ३॥

मेनतद्वयंपुनरस्यासुदधमसिकस्मेदमंवैवस्वतमनोजगाम
दूरगास्तन्मआवर्त्तयापुनर्जीवातवेनमत्र्तवेक्षयाय्रिष्टतात
येयेनाह्याजिमजयद्विचक्षपयेनःशोनंशक्तंतुपर्लीयद
कुम्भ्रमरादितावनंतंसोमोनूचक्षामयितद्धमातु॥पः॥
एंद्रंसहोसर्जितस्यतइंदविंदुपीतस्येंद्रियावतोत्रिष्टुछंदसो
हूतिवतःसर्वगणस्यसर्वगणउपहूतउपहूतस्यभक्षयामी

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्वर्ग

दविंद्रपीतस्यतइंद्रियावतोनुष्टुप्छंदसः सर्वगणास्यसर्वग
णाउपहूतउपहूतस्य भक्षयामिस्तुतमस्यूर्ज्जस्वत्ययस्व
द्धामास्तोत्रस्पस्तोत्रंगम्यादिन्दुवंतोवनेमहिभक्षीमहिप्रजा
मिषमिष्टयजुषस्तेदेवसोमस्तुतस्तोमस्यशस्तोक्थस्यति
रोऽह्नस्ययोश्वसनिगोसिनिर्नहस्तस्योपहूतउपहूतस्य
भक्षयाम्यृतस्यत्वादेवस्तोमपदेविश्वोर्द्धमनिविमुचाम्ये

तत्वंदेवस्तोमानवकरमगन्नशीमहिवयंप्रतिष्ठां सोमेधनु
मेदि सोमसहस्रदसइंद्रियेणासुभूरसिश्रेष्ठोरश्मिर्देवानां
सां सद्देवानांपातुर्ययातन्वाब्रह्मजिन्वसितयामाजिन्वतया
माजनयप्रकाशंमाऊर्वपांपुष्यमस्योषधीनां रसइंद्रस्य
प्रियतमं हविःस्वाहाहारियोजनस्यतेदेवसोमेष्टयजुष
स्तुतःस्तोमस्यशस्तोक्थस्ययोश्वसनिगोसिनिर्नहस्तस्योप

हूतउपहूतस्य नक्षयामि देवकृतस्यैनसोवयजनमसिपि
तृकृतस्यैनसोवयजनमसिमनुष्यकृतस्यैनसोवयजनम
स्यस्मत्कृतस्यैनसोवयजनमसियद्दिवाचनक्तंचैनश्चकृम
तस्यावयजनमसियत्स्वपंतश्चजाग्रतश्चैनश्चकृमतस्याव
यजनमसियद्विद्वाꣳसश्चाविद्वाꣳसश्चैनश्चकृमतस्यावय
जनमस्येनसएनसोवयजनमस्यप्सुधौतस्यतेदेवसोम

नृभिः सुतस्य मधुमन्तं मन्द्रं करोमि शमस्तु ओषधीभ्यः कामका
मं म आवर्तयोर्जस्यूर्जं मयि धेहि प्राणसोम पाथेमेऽग्नु हिद
धिःऋ क्रोञ्च कारिषं जिष्णोरश्वस्य वाजिनः सुरभिनो मुखाक
रत्प्रन आयूꣳषितारिषत्॥६॥ ॥अश्वोस्यत्योसिमयोसिह
योसिवाज्यसिसप्तिरस्यर्वासिवृषास्यादित्यानां पत्मान्विहिन
मस्तेस्तुमामाहिꣳसीर्वयोष्टात्तेजसाप्रतिगृह्णामिनक्षत्राणांत्वा
राम
८

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

रूपेणप्रतिगृह्णामिसूर्यस्यत्वावर्च्चसाप्रतिगृह्णामिरथंतरम
सिवामदेव्यमसिबृहदसिकान्यंकू अजितोरथंयोध्वातवा
तायम[illegible]भिसंचरतोदूरेहेतिरिंद्रियवान्पतत्रीतेनोग्नयः
पप्रयःपारयंतुवैश्वानरःप्रत्नथानाकमारुहद्दिवःपृष्ठेमन्द
मानःसुमनम्भिःसपूर्ववज्जनयंजंतवेधनंसमानम
ज्मन्पर्येतिजागृविर्विदेपतेरथएषवामश्विनारथोरिष्टो

विश्वनेषजःकृशानोसव्यानायच्छुदासनोदक्षिणानवग्र
हाणा॥७॥देवस्यत्वासवितुःप्रसवेश्विनोर्बाहुभ्यांपूष्णोह
स्ताभ्यांप्रतिगृह्णामिवरुणस्त्वानयतुदेविदक्षिणेवरुणा
याश्वंतेनामृतत्वमशीयवयोदात्रेभूयान्मयोमह्यंप्रति
ग्रहीत्रेवरुणस्त्वानयतुदेविदक्षिणेरुद्रायगांतयामृतत्व
मशीयवयोदात्रेभूयान्मयोमह्यंप्रतिग्रहीत्रेवरुणस्त्वा

नयतुदेविदक्षिणोऽग्नयेजमग्नयेहिरण्यमग्नीषोमाभ्याम
ज्ञोतयामृतत्व मशीयवयोदात्रेभूयान्मयोमह्यंप्रतिग्रहीत्रे
न्मस्यान्नपतिःप्रादादनमीवस्यशुष्मिणोनमोविश्वजनस्य
ह्यामायनुंस्तति मामाहिंसीर्वरुणस्त्वानयतुदेविदक्षिणो
त्वष्ट्रेविंतयामृतत्वमशीयवयोदात्रेभूयान्मयोमह्यंप्रति १०
ग्रहीत्रेग्नास्त्वाकृंतन्नपसोतन्वतवयित्र्योदयन्वरुणस्त्वा

यतुदेविदक्षिणोबृहस्पतयेवासस्तेनामृतत्वमशीयवयोदा
त्रेभूयान्मयोमह्यंप्रतिग्रहीत्रेवरुणस्त्वानयतुदेविदक्षिण
उत्तानायांगिरसायाप्राणत्तेनामृतत्वमशीयवयोदात्रेभू
यान्मयोमह्यंप्रतिग्रहीत्रेवरुणस्त्वानयतुदेविदक्षिणोरुद्र
उष्ट्रंवायवेमृगंतेनामृतत्वमशीयवयोदात्रेभूयान्मयोम
ह्यंप्रतिग्रहीत्रेवरुणस्त्वानयतुदेविदक्षिणोप्रजापतयेपुरु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

थंप्रजापतयेहस्तिनंप्रजापतयेवराहंप्रजापतयेव्रीहियवा॰
स्तेरमृतत्वमशीयवयोदात्रेभूयान्मयोमह्यंप्रतिग्रहीत्रेवरु
णास्त्वानयतुदेविदक्षिणेह्वेत्रपतयेतिलमाषांस्तेरमृ
त्वमशीयवयोदात्रेभूयान्मयोमह्यंप्रतिग्रहीत्रेवरुणास्त्वा
नयतुदेविदक्षिणेसवित्रेश्वतरंवाश्वतरीवातयामृतत्वम २१
शीयवयोदात्रेभूयान्मयोमह्यंप्रतिग्रहीत्रेकइदंकस्मा

प्रेतिरसिधर्मणेत्वाधर्मंजिन्वसवितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तुता २
दात्कामःकामायादात्कामोदाताकामःप्रतिग्रहीताकामःस
मुद्रमाविशत्कामेनत्वाप्रतिगृह्णामिकामैतत्ते॥ ॥८॥रश्मि
रसिक्षयायत्वाक्षयंजिन्वसवितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तुतान्वि
तिरसिदिवेत्वादिवंजिन्वसवितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तुतासंधि
रस्यंतरिक्षायत्वांतरिक्षंजिन्वसवितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तु
तप्रतिधिरसिपृथिव्यैत्वापृथिवींजिन्वसवितृप्रसूताबृह

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्पतये स्तुत विष्टंभोसि वृष्ट्यै त्वा वृष्टिं जिन्व सवितृप्रसूता बृहस्प
तये स्तुत प्रावोस्यह्ने त्वाह[illegible]र्जिन्व सवितृप्रसूता बृहस्पतय
ये स्तुतान्वासि रात्र्यै त्वा रात्रिं जिन्व सवितृप्रसूता बृहस्पतये
स्तुतोशिगसि वसुभ्यस्त्वा वसूंजिन्व सवितृप्रसूता बृहस्प
तये स्तुत प्रकेतोसि रुद्रेभ्यस्त्वा रुद्रांजिन्व सवितृप्रसूता बृह १२
स्पतये स्तुत सुदीतिरस्यादित्येभ्यस्त्वादित्यांजिन्व सवितृप्र

सूता बृहस्पतये स्तुतौजोसि पितृभ्यस्त्वा पितॄंजिन्व सवितृप्रस
ता बृहस्पतये स्तुत॥ ॥ तंतुरसि प्रजाभ्यस्त्वा प्रजा जिन्व सवि
तृप्रसूता बृहस्पतये स्तुत रेवदस्योषधीभ्यस्त्वौषधीर्जिन्व स
वितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुत पृतनाषाडसि पशुभ्यस्त्वा पशूंजि
न्व सवितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुताभिजिदसि युक्तग्रावेन्द्राय त्वे
न्द्रंजिन्व सवितृप्रसूता बृहस्पतये स्तुताधिपतिरसि प्राणा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यत्वाप्राणंजिन्वसवितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तुतधरुणोस्यपाना
यत्वापानंजिन्वसवितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तुतसꣳसर्पोसिच
क्षुषेत्वाचक्षुर्जिन्वसवितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तुतवयोधाअ
सिश्रोत्रायत्वाश्रोत्रंजिन्वसवितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तुतत्रि राम
वृदसिवृतेत्वासवृदसिसवृतेत्वाप्रवृदसिप्रवृतेत्वानुवृतेत्वा १२
सवितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तुतनिरोहोसिनिरोहायत्वासꣳरोहो

नवदस्य

सिसꣳरोहायत्वाप्ररोहोसिप्ररोहायत्वानुरोहोस्यनुरोहायत्वास
वितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तुतवसुकोसिवस्यष्टिरसिवेषश्रीर
सिसवितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तुताक्रमोस्याक्रमायत्वासंक्र
मोसिसंक्रमायत्वोत्क्रमोस्युत्क्रमायत्वोत्क्रांतिरस्युत्क्रांत्यैत्वास
वितृप्रसूताबृहस्पतयेस्तुत॥ ॥१०॥ ॥इतिप्रथमःप्रपाठ
कः॥ ॥तिसृभ्योहिंकरोतिसप्रथमयातिसृभ्योहिंकरोतिसम

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ध्यमयातिसृभ्योहिंकरोतिसउत्तमयासैकयातीत्रिवृतोविष्टुतिर्ज्येष्ठो
ज्यैष्ठिनेयस्तुवीतायादग्र ६ ॥ हन्त्स्यनिकामंतीविष्टुतिरनिकाँ
त्याएवानिकांतेनहियश्तस्यच्छ्रीतितस्मादेतयास्तोतव्यमध्या
त्वपापवसीयसोविष्टुतिर्विणाभनालर्त्तेयएतयास्तुतेना २८
वगतोपरुध्यतेनापरुद्धोवगतुतिनश्रेया ६ संपापीयानभ्या २४
रोहतिनजनताजवतामभ्यैतिनाभ्योन्यस्यप्रजाआदद्तेय

श्चान्तेनेकल्प्यंतेवर्षुकस्तुपर्जन्योभवतीमेहिलोकास्तद्वस्ता न्हिंका
रेणान्वेत्येषावैप्रतिष्ठितात्रिवृतोविष्टुतिः प्रातितिष्ठतियएत
यास्तुते ॥ ॥१॥ तिसृभ्योहिंकरोतिसपराचीभिस्तिसृभ्योहिंक
रोतिसपराचीभिस्तिसृभ्योहिंकरोतिसपराचीभिःपरिवर्तिनी
त्रिवृतोविष्टुतिःप्रपरीवर्तमाप्नोतियएतयास्तुतेसंततावि्ष्टु
तिःप्राणोपानौव्यानस्तन्वस्ताहिंकारेणसंतनोतिसर्वमायुरे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तिनपुरायुषः प्रमीयते य एतया स्तुते वर्षुकः पर्जन्यो भवतीमे
हि लोका स्तब्धस्तान्हिंकारेण संदधाति श्लक्ष्णो वनु वा ईश्वरा प
शून्निर्मृजः सैषा वपराचीतश्रेयान्भवत्यतया दृष्टे वताङ्केतु
पापीयांऽ स्तामेतांनाद्रियउपासते तस्मात्तेप्रतिगृह्णतः प
रावर्त्तान्नच्यवं ते॥१॥ तिसृभ्यो हिंकरोति स पराचीनिस्तिसृ
भ्यो हिंकरोति या मध्यमा सा प्रथमायोत्तमा सा मध्यमाया प्रथ फ

१५

मासोत्तमा॥ तिसृभ्यो हिंकरोति योत्तमा सा प्रथमाया प्रथमा सा
मध्यमाया मध्यमा सोत्तमा कुलायिनी त्रिवृतो विष्टुतिः प्रजाका
मो वा पशुकामो वा स्तुवीत प्रजा वै कुलायं पशवः कुलायं कु
लायमेव भवत्येतामेवानुजावराय कुर्यादेतासामेवाग्रं प
रियतीनां प्रजानामग्रं पर्येत्येतामेव बहुभ्यो यजमानेभ्यः
कुर्यद्य सर्वा अभिप्रयान्त्वति सर्वा मध्ये सर्वा उत्तमाः सर्वा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

नैवैनां समावद्भाजः करोति नान्योन्यमपद्यंते सर्वे समावदिंद्रि
या भवंति वर्षीयसः कनीयान्यो भवतां महिलो पास्यचस्तान्हिंकारे
ण व्यतिषजति पापवसीयसं तु भवत्युद्धरोत्तमपावगतो म
ध्यतेवगछत्युपरुद्धः पापीयांश्रिया ऽ समभ्यारोहति जनता ज
नता मध्ये नान्योन्यस्य प्रजा आददतेय एवं वेद ॥३॥ पंन १६
चभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स एकया स एकयोके पंचभ्यो हिंक

रोति स एकया स तिसृभिः स एकया पंचभ्यो हिंकरोति स एकया
स एकया स तिसृभिः पंचपंचिनी पंचदशस्य विष्टुतिः पांक्तः पु
रुषः पांक्ताः पशवस्तया पुरुषं च पशूंश्चाप्नोति वज्रो वै पं
४ पंन चदशो यत्पंचव्यूहति वज्रमेव तद्व्यूहति शांत्या एषा वै प्रतिष्ठि
ता पंचदशस्य विष्टुतिः प्रतितिष्ठति य एतया स्तुते ॥४॥ पंचभ्यो
हिंकरोति स तिसृभिः स एकया स एकया तिसृभ्यो हिंकरोति

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सपराचीभिःसप्तभ्योहिंकारोतिसएकयासतिसृभिःसतिसृभि
स्त्रीन्स्तोमान्प्रतिविहिताब्रह्मवर्चसकामःस्तुवीतपंचभिःपं
चदशंतिसृभिस्त्रिवृत७सप्तभिःसप्तदशंवीर्यंवैस्तोमावीर्य
मेवतदेकधासमूहतेब्रह्मवर्चसस्यावरुध्यैतेजस्वीब्रह्मवर्च ७
सीभवतियएतयास्तुते॥५॥ ॥तिसृभ्योहिंकरोतिसपराचीभिः
पंचभ्योहिंकरोतिसएकयासतिसृभिःसएकयासत्तभ्योहिंकरो

तिसतिसृभिःसएकयासतिसृभिरुद्यतीःपंचदशस्यविष्टुतिरे
तयावैदेवाःस्वर्गंलोकमायंस्वर्गकामस्तुवीतस्वर्गस्यलोक
स्यसमष्ट्यैस्वर्गाल्लोकान्नच्यवतेतुष्टुवानोनिकामंनाविष्टुति
रतिक्रांत्याएवातिक्रांतेनहियज्ञस्यक्लृप्तिः [illegible] तयास्तोत
व्यमृध्नसएव॥६॥पञ्चभ्योहिंकरोतिसतिसृभिःसएकयास
एकयापञ्चभ्योहिंकरोतिसएकयासतिसृभिःसएकयासप

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

भ्योहिंकरोतिसएकयासतिसृभिःसतिसृभिर्दशसप्तासप्तद
स्यविष्टुतिरेतयावैदेवाअसुरानत्यक्रामन्नतिपाप्मानंभ्रातृ
व्यंक्रामतियएतयास्तुतेनिक्रामंतीविष्टुतिरनिक्रांत्यःएवा
निक्रांतेनहियज्ञस्यर्द्ध्नोतितस्मादेतयास्तोतव्यंमध्यएव साम
गर्भिणीविष्टुतिःप्रप्रजयापशुभिर्जायतेयएतयास्तुतेवि १८
ड्वैसप्तदशस्तस्याराजागर्भोविशएवतद्राजानंगर्भंकरोतिना

त्वगतोपरुध्यतेनापरुद्धोवगच्छत्यन्नंवैसप्तदशोयत्सप्तमध्येभ
वंतिपंचपंचाभितोन्नमेवतन्मध्यतोधीयतेनशनायुकोयजमा
नोभवत्यनशनायुकाःप्रजावैराज्योपुरुषःसप्तयाम्याःपशवो ३वै
यद्दशपूर्वाभवंतिसप्तोत्तमायजमानमेवतत्पशुषुप्रति
ष्ठापयत्येषावैप्रतिष्ठितासप्तदशस्यविष्टुतिःप्रतितिष्ठति
यएतयास्तुते॥७॥एषएवव्यूढःसप्तैकमध्यस्त्र्यम्लाणोवा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

आयतनंप्रथमाहोत्रस्यमध्यमाविशउत्तमायत्प्रथमोभूयि
ष्ठाभाजयतिब्रह्मण्येवतदोजोवीर्यंदधातिब्रह्मणएवतत्क्षत्रम
नुविशंचानुगंकरोतिक्षत्रस्यैवास्यप्रकाशोभवतियएतयास्तु
तेतामेतांत्रिखर्वाउपासतेतस्मात्तेस्पर्द्धमानानजीयंते॥ ॥स
स्तृभ्योहिंकरोतिसतिसृभिःसतिसृभिःसएकयातिसृभ्योहिंक १९
रोतिसपराचीभिःसतिसृभ्योहिंकरोतिसएकयासतिसृभिःसति

सृभिःसप्तास्थिताभ्रातृव्यवन्तंकुर्वीतयथासप्तास्थितेनमत्येनभ
तीकरोत्येवंपाप्मानंभ्रातृव्यंप्ररुजत्येतामेवबहुभ्योयजमानेभ्यः
कुर्याद्यःप्रथमोहिंकारःसप्रथमायायत्त्रांसतिसृभ्योहिंकरोति
तेनसासप्तभजतेयःसप्तैवमध्येसंपद्यंतेतेनोसासप्तभजतेयउ
त्तमोहिंकारःसउत्तमायायत्त्रांसतिसृभ्योहिंकरोतितेनसासप्त
भजतेसर्वानेवैनांसमावद्भाजःकरोतिनान्योन्यमपघ्नतेस

वैसमावदिंद्रियावानवेतितामेतामात्रिप्रतारिणउपासते
तस्मात्तर्ह्येजिज्ञास्वानाम्॥९॥एषएवव्यूढउनयः सप्तैक
मध्यानिर्मध्यमनुजावरस्तुवीतालोकोवाएषयदानुजावरो
यस्यसप्तप्रथमाः सप्तोत्तमास्त्रिस्तोमध्येऽन्यहरः पुरुषोलोक राम
मेवास्मैतन्मध्यतः करोतितस्मिंल्लोकेप्रतितिष्ठत्येतामेव २०
प्रजाकामायकुर्यान्मध्यतोवाएषसंरूढोयः प्रजांनविंद

तेलोकमेवास्मैतंमध्यतःकरोतितंलोकंप्रजयाचपशुभिः स्था
नुप्रजायतएतामेवापरुद्धराजन्यायकुर्याद्विड्वैसप्तदशस्तस्यां
राज्ञागर्भोविशएवतद्राजानंनिर्हत्यपावगतोरुध्यतेवगच्छ
त्यपरुद्धएतामेवाभिचर्यमाणायकुर्यात्प्रजापतिर्वैसप्तद
प्रजापतिमेवमध्यतःप्रविशत्यस्तृत्यै॥१०॥पञ्चभ्योहिंकरो
तिसतिसृभिः सएकयासएकयातिसृभ्योहिंकरोतिसपराची

भिर्नवभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स तिसृभिः स तिसृभिश्चतु
रः स्तोमान्प्रतिविहिताब्रह्मवर्चसकामः स्तुवीत पंचभिः पंच
दशं तिसृभिस्त्रिवृतं नवभिस्त्रिणवं ०स्वप० सप्तदशः सं
पन्नो वीर्यं वै स्तोमा वीर्यमेव तदेकधा समूहते ब्रह्मवर्चसस्या
वरुध्यै तेजस्वी ब्रह्मवर्चसी भवति य एतया स्तुते ॥११॥ तिसृ
भ्यो हिंकरोति स पराचीभिः पंचभ्यो हिंकरोति स एकया स ति २१

सृभिः स एकया नवभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स तिसृभिः स ति
सृभिरुद्यती सप्तदशस्य विष्टुतिरेतया वै देवाः स्वर्गं लोकमा
यं स्वर्गकामः स्तुवीत स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै स्वर्गाल्लोकान्
च्यावते तुष्टुवानो निक्रामं ताति ष्टुति रतिक्रान्त्या एवा निक्रां
२२ तेन हि यज्ञस्यार्ध्नोति तस्मादेतया स्तोतव्यमृध्या एव ॥१२॥ स
प्तभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स तिसृभिः स एकया पंचभ्यो हिं

करोति स एकया स तिसृभिः स एकया पंचभ्यो हिंकरोति स एकया
स एकया स तिसृभिर्नस्त्वा वाचीनबिलायं ह्रियात्तस्य कयाद्वा
प्राचीनबिलया मस्त्रयाप्रधून्नुयादेवं यजमानस्य पशून्नु
धूनोत्यपक्रामती विष्टुतिस्तया यजमानस्य पशवोपक्रामं
ति पापीयान्भवति य एतया स्तुते ॥१३॥ सप्तभ्यो हिंकरोति स २२
तिसृभिः स तिसृभिः स एकया स सप्तभ्यो हिंकरोति स एक

या स तिसृभिः स तिसृभिः स सप्तभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स ए
कया स तिसृभिः स सप्त सप्तिनो एकविंशस्य विष्टुतिः सप्त ग्राम्याः
पशवस्तानेतया स्पृणोति सप्त शिरसि प्राणाः प्राणा इंद्रि
याणींद्रियाण्येवैतया नोत्येषा वै प्रतिष्ठितैकविंशस्य वि
ष्टुतिः प्रतितिष्ठति य एतया स्तुते ॥१४॥ पंचभ्यो हिंकरोति
स तिसृभिः स एकया स एकया स सप्तभ्यो हिंकरोति स एकया स
क

तिसृभिः स तिसृभिर्नवभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स तिसृभिः
स तिसृभिरुद्यत्येकविंशस्य विष्टुतिरेतया वै देवाः स्वर्गं लो-
कमायन्स्वर्गकामः स्तुवीत स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै स्वर्गाल्लोका-
प ब्रा न्नैव ते लुष्टुवानो निक्रामंती विष्टुतिरनिक्रांत्या एवानिक्रांते
न्हियबस्य ह्वुतितदस्मादेतया स्तोतघम्ध्या एव सैषानिरु २२
त्रायणा त्रिवृद्दुदयनाय त्रिवृद्बहिष्पवमानं नवति गचेता

एकविंशस्योत्तमा भवंति प्राणा वै त्रिवृत्प्राणानेव तद्दुत्त-
यतो दधति तस्मादयमर्द्धनागवाङ्गाणा उत्तरेष्वाङ्गाणानां
सर्वमायुरेति न पुरायुषः प्रमीयते य एतया स्तुवते तामेतां व-
रद्धिष उपासते तस्मात्ते सर्वमायुर्यंति ॥१५॥ नवभ्यो हिंकरोति
स तिसृभिः स तिसृभिः स तिसृभिः पंचभ्यो हिंकरोति स एक-
या स तिसृभिः स एकया सप्तभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सएकयासतिसृभिः प्रतिष्टुतिर्नवभिस्त्रिवृतं प्रतिष्टौतिपंच
भिः पंचदशꣳसप्तभिः सप्तदशꣳस्वयमेकविꣳशः सप
न्नोयएवस्तोमायज्ञंवहंतितानुत्तमेस्तोत्रेसंतर्प्पयतियथा
नडुहोवाश्वान्वाश्वतरान्वोक्षः संतर्प्पयेदेवमेतदुत्तमे
स्तोत्रेस्तोमान्संतर्प्पयतितृप्यतिप्रजयापशुभिर्यएतयास्तु गम २५
तएतामेवपुरोधाकामायकुर्याद्ब्रह्मवैत्रिवृत्क्षत्रमेकविꣳ

शोयत्त्रिवृत्तैकविꣳशंप्रतिपद्यतेब्रह्मतत्क्षत्रस्यपुरस्तान्नि
दधातिगच्छतिपुरोधांनपुरोधायाश्च्यवतेयएतयास्तुते
तामेतांप्रावाहणायउपासतेतस्मात्तेपुरोधायानच्यवंते॥१६॥
नवभ्योहिंकरोतिसतिसृभिःसतिसृभिःसतिसृभिस्तिसृभ्यो
हिंकरोतिसपराचीभिर्नवभ्योहिंकरोतिसतिसृभिःसतिसृ
भिःसतिसृभिःसम्मुखयतआदीप्ताब्रह्मवर्चसकामःस्तुवी

तते जो वै त्रिवृद्वज्र ह्वरः पुरुषो यत्त्रिवृतावन्नितो भवतस्त्तिस्तोम
ध्येयथा हिरण्यं निष्टपे देवमेनं त्रिवृतौ निष्टपतस्तेजसे ब्रह्मव
र्चसायापशव्येव तु वा ईश्वरा पशून्निर्दहः किलासत्वा तून
यमतिहि निष्टपत एतामेवानिशस्यमानायऊर्याछूनलेव
एतस्यः छुतियमश्लीलावागच्छतियेवैनमस्मावश्लीलंवाग्व २५
दतिनामस्य त्रिवृतौ निष्टपतस्तेजस्वी भवतिय एतयास्तु

ते॥ ॥१७॥ ॥द्वितीयः प्रपाठकः॥ ॥नवभ्यो हिंकरोति सत्ति
सृभिः सपंचभिः स एकया नवभ्यो हिंकरोति स एकया सत्ति
सृभिः संपंचभिर्नवभ्यो हिंकरोति स पंचभिः स एकया सत्ति
सृभिर्वज्रो वै त्रिणवो वज्रमेव तच्छूहति शांत्ये पंचभिर्विहितै
कापरि चरा पांक्ताः पशवो यजमानः परिचरा यत्पंचभिर्वि
दधात्येकापरिचरा भवति यजमानमेव तत्पशुषु प्रतिष्ठाप

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यत्येणा वै प्रतिष्ठिता त्रिणावस्य विष्टुतिः प्रतितिष्ठति य एत
या स्तुते ॥२॥ स पंचभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स तिसृभिः स एक
या न नभ्यो हिंकरोति स एकया स तिसृभिः स पंचभिरेकाद
शभ्यो हिंकरोति स पंचभिः स तिसृभिः स तिसृभिरुद्यती त्रि
णावस्य विष्टुतिरेतया वै देवाः स्वर्गं लोकमायं स्वर्गकाम २८
स्तुवीत स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै स्वर्गाल्लोकान्न च्यवते तुष्टुवा

नो निक्रामतो विष्टुतिरनिक्रान्त्या एवानिक्रान्तेन हि चराम्य
र्ध्नोति तस्मादेतया स्तोतव्यमृध्या एव ॥ ॥३॥ ॥ एकादश
भ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स सप्तभिः स एकयैकादशभ्यो हिं
करोति स एकया स तिसृभिः स सप्तभिरेकादशभ्यो हिंक
रोति स सप्तभिः स एकया स तिसृभिरेतो वै त्रयस्त्रिंशः
परमो वै त्रयस्त्रिंशः स्तोमानां सप्तभिर्विहितैकापरि च

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

रासह ग्राम्याः पशवो यजमानः परिचरा यत्सप्तभिर्विदध्य
त्येकापरिचरान्नवति यजमानमेव तदंततः पशुषु प्रतिष्ठा
पयत्येषा वै प्रतिष्ठिता त्रयस्त्रिंशस्य विष्टुतिः प्रतितिष्ठ
तिय एतया स्तुते ॥३॥ एकादशभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः सपंचभिः
स तिसृभिरेकादशभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स तिसृभिः साम
सपंचभिरेकादशभ्यो हिंकरोति स पंचभिः स तिसृभिः स ति २७

सृभिर्नेदीयः संक्रमां तो वै त्रयस्त्रिंशोयथा महावृक्षस्याग्रं
स्थाने दीयः संक्रमांसंक्रामत्येवमेतन्नेदीयः संक्रमयाने
दीयः संक्रमांसंक्रामति पंचभिर्विहिता तिस्रः परिचराः पांक्ताः
पशव एतावान्पुरुषो यदात्मा प्रजाजाया यत्पंचभिर्विदधा
ति तिस्रः परिचरानवैति यजमानमेव तत्पशुषु प्रतिष्ठापय
ति पशुमान्भवति य एतया स्तुते ॥४॥ नवभ्यो हिंकरोति स

सपंचभिः

तिसृभिः स एकयैकादशभ्यो हिंकरोति स एकया स तिसृभिः
स सप्तभिः त्रयोदशभ्यो हिंकरोति स सप्तभिः स तिसृभिः स
तिसृभिरुद्यती त्रयस्त्रिꣳशस्य विष्टुतिरेतया वै देवाः स्वर्गं
लोकमायन्स्वर्गकामः स्तुवीत स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै स्व रा.
र्गाल्लोकान्न च्यवते तुष्टुवानो ग्रादयꣳ रोहत्यभिक्रामं ता वि २८
ष्टुतिरभिक्रान्त्या एवाभिक्रान्तेन ह्ययज्ञस्यर्द्धोति तस्मादेतया

स्तोतव्यमृध्य एव॥५॥ त्रयोदशभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स पंच
भिः स पंचभिरेकादशभ्यो हिंकरोति स पंचभिः स तिसृभिः स ति
सृभिः स तिसृभिर्नवभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स तिसृभिः स
तिसृभिः प्रत्यवरोहिणी त्रयस्त्रिꣳशस्य विष्टुतिर्यथा मह
वृक्षस्याग्रꣳ सुह्वा शाखायाः शाखामालंभमुपावरोहे
देवमेतयेमं लोकमुपावरोहति प्रतिष्ठायै त्रिवृतोदेति प्रा

त्रिर ताप्रैति

णो वै त्रिवृत्प्राणेनैव प्रैति प्राणमस्मादेति सर्वमायुरेति न पुरायु
षः प्रमीयते य एतया स्तुते तामेतां करद्विष उपासते तस्मात्ते सर्वमा
युर्यंति ॥ ६ ॥ पंचदशभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स सप्तभिः स पंच
भिरेकादशभ्यो हिंकरोति स पंचभिः स तिसृभिः स तिसृभिः २९
~~स तिसृभिः~~ सप्तभ्यो हिंकरोति स तिसृभिः स एकया स तिसृभि
र्यो वै त्रयस्त्रिंशमेकविंशे प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति प्रति

ष्ठा वा एकविंशः स्तोमानां यदेताः सप्त त्रयस्त्रिंशस्योत्तमा
भवंति सप्तविधैकविंशस्य विष्टुतिरेकविंश एव तत्त्रयस्त्रि
ंशं प्रतिष्ठापयति प्रतितिष्ठति य एतया स्तुते ॥ ७ ॥ अष्टाभ्यो हिं
करोति स तिसृभिः स चतसृभिः स एकयाष्टाभ्यो हिंकरोति स
एकया स तिसृभिः स चतसृभिरष्टाभ्यो हिंकरोति स चतसृभिः
स एकया स तिसृभिः पशवो वै छंदोमा यदष्टाभ्योष्टाभ्यो हिं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

करोत्यष्टाशफाःपशवःशफशस्तत्पशूनाप्नोतिचतसृभिः
र्विहितैकापरिचराचतुष्पादाःपशवोयजमानःपरिचराय
त्वतस्तन्निर्विदधात्येकापरिचराभवतियजमानमेवतस्य
मुपुप्रतिष्ठापयत्येषावैप्रतिष्ठिताचतुर्विंशस्यविष्टु रा॰
तिःप्रतितिष्ठतियएतयास्तुते।।८।।पञ्चदशभ्योहिंकरोति ३०
सतिसृभिःसएकादशभिःसएकयाचतुर्द्दशभ्योहिंकरोति

सएकयासतिसृभिःसदशभिःपंचदशभ्योहिंकरोतिसए
कादशभिःसएकयासतिसृभिर्ब्रह्मणोवाआयतनंप्रथ
मास्तुत्रस्यमध्यमाविशउत्तमायत्पंचदशिभ्योपूर्वेभ्यस्त
श्चतुर्द्दशभ्योब्रह्मण्येवतत्क्षत्रेचौजोवीर्यंदधातिब्र
ह्मणोवैवतत्क्षत्रायचविंशमनुगांकरोतिक्षत्रस्यैवास्यैब्र
ह्मणोभवतियएतयास्तुतेस्तोमावारतेयच्छंदोमाअयुजो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

हिस्तोमायुग्मंतिष्ठुदाऽसियदेषायुजिनीचतुश्चत्वारिंश
स्यविष्टुतिःस्तेनस्तोमाएषावैप्रतिष्ठिताचतुश्चत्वारिंश
स्यविष्टुतिःप्रतितिष्ठतियएतयास्तुते॥११॥चतुर्दशभ्योहिंक
रोतिसतिसृभिःसदशभिःसएकयापंचदशभ्योहिंकरोति
सएकयासतिसृभिःसएकादशभिःपंचदशभ्योहिंकरोति
सएकादशभिःसएकयासतिसृभिर्निर्मध्यास्त्रीववाअयं ३१

लोकोऽस्त्वावासोऽछिद्रमिवेदमंतरिक्षंयदेषानिर्मध्याभवती
मानेवलोकाननुप्रजायतेप्रप्रजयाप्रपशुभिर्जायतेयएत
यास्तुते॥१२॥पंचदशभ्योहिंकरोतिसतिसृभिःसएकादशभिःसएक॥३ सति॥
यापंचदशभ्योहिंकरोतिसएकयासतिसृभिःसएकादश
भिश्चतुर्दशभ्योहिंकरोतिसदशभिःसएकयासतिसृभिरि
ज्यानांप्रथमापृष्ठ्यानांद्वितीयो[illegible]

सोऽच्छावाकं तृतीया याज्या नाॐ सा होतुर्या प्रथमा नाॐ सा मैत्राव
रुणस्य पोत्रा नाॐ सा आग्नेत्राच्छं ॐ सा हेऽसिनो येव होतुः
साऽच्छावाकस्य या प्रथमा नाॐ सा होतुर्यो त्रा नाॐ सा मैत्राव
रुणस्य याज्या नाॐ सा आग्नेत्राच्छं ॐ सिनो येव होतु. साऽच्छावा
कस्य पोत्रा नाॐ सा होतुर्याज्या नाॐ सा मैत्रावरुणस्याप्र ३२
प. थमा नाॐ सा आग्नेत्राच्छं ॐ सिनो येव होतु. साऽच्छावाकस्य सर्वा त्रा

ज्येष्ठु सर्वाः पृष्ठेषु सर्वा उक्थेषु पशवो वै समावतीय दे. पास्त
वीति सब नान्यत्तु संवरत्यनु सवनमेदैनं प्रस्तुतिः समर्द्ध
यति पश्चमान्नवति य एवं वा स्तुते ॥११॥ षोडशभ्यो हिंकरो
ति स तिसृभिः स द्वादशभिः स एकया षोडशभ्यो हिंकरोति
स एकया स तिसृभिः स द्वादशभिः षोडशभ्यो हिंकरोति स द्वा
दशभिः स एकया स तिसृभिरिति वा अष्टाचत्वारिंशः प

ः स्तुवते मायत्षोडशभ्यः षोडशभ्यो हिंकरोति षोडश कला
पशवः कलाशस्तत्पशूनाप्नोति द्वादशभिर्विहितैकापरिव
रा द्वादश मासाः संवत्सरो यजमानः परिवराय द्वादशभिर्वि
दधात्येकापरिवरा भवति यजमानमेव तदंततः संवत्स
रे पशुषु प्रतिष्ठापयत्येषा वै प्रतिष्ठिताष्टाचत्वारिंशास्य ३२
त्रिष्टुभिः प्रतितिष्ठति य एतया स्तुते ॥१२॥ षोडशभ्यो हिं

सप्तिभ्यः

ति सप्तभिः सप्तदशभिः षोडशभ्यो हिंकरोति सप्तभिः
ति सप्तभिः सप्तदशभिः ~~[illegible]~~ षोडशभ्यो हिंकरोति सप्तदश
भिः सप्तभिः सप्तभिः नेदीयः संक्रामन्ते वा अष्टाचत्वा
रिंशो [illegible] सप्तदश नेदीयः संक्रामं संक्रा
मत्येवमेतं नेदीयः संक्रमयान्नेदीयः संक्रामं संक्रामति द
शभिर्विहिता तिस्रः परिवरा दशान्तरा विराडेता वास्तु

रूपेयदात्मा प्रजाजायायद्दशाग्निर्विंदमति तिष्ठ परिचराभवं
तियजमानमेव तद्विराज्यं नाद्ये नतः प्रतिष्ठापयत्यन्नादो भवति
य एतयास्तुते॥१३॥ ॥तृतीयः प्रपाठकः॥ ॥गावो वा एतत्स
त्रमासत तासां दशसु मासु शृंगाण्यजायंत ता अब्रुवन्नरात्स्मो
त्तिष्ठामोपकामो जातेति ता उदतिष्ठं यास्त्वेवाब्रुवन्नासा राम
महा एवेमौ द्वादशौ मासौ संवत्सरमापयामेति तासां द्वा ३४

दशसु मासु शृंगाणि प्रावर्त्तंत ताः सर्वमन्नाद्यमाप्नुवंस्ता ए
तास्तूपराः तास्तन्मान्नाः सर्वान्नं द्वादश मासः प्ररं ते सर्वं ह्यत्र
न्नाद्यमाप्नुवं सर्वमन्नाद्यमाप्नोति य एवं वेद प्रजापतिर्वा इद
मेक आसीत्सो कामयत बहुः स्यां प्रजायेयेति स एतमतिरा
त्रमपश्यत्तमाहरत्तेनाहोरात्रे प्राजनयदहोरात्रौ न वत्य
होरात्रे एव प्रजनयंत्यहोरात्राभ्यां प्रतिष्ठत्येता वान्वा व संवत्स

रायदहश्च रात्रिश्चाहोरात्राण्यानेवतत्संवत्सरमाप्नुवंतियज्यो
तिष्टोमो भवतियज्ञमुखं तदाप्नुवंतियदुक्थ्योयदन्ततोरन्तं
तरयाऽयद्रात्रिः सर्द्धस्याल्लोमस एतांस्तोमानपश्यज्ज्योतिर्गौ
रायुरितीमेवैलोका एते स्तोमा अयमेवज्योतिरमध्यमो राम
गौरसावुत्तमआयुर्यदेतेस्तोमान्वेतीमानेवलोकान्प्रज ३५
नयंत्येषुलोकेषुप्रतितिष्ठंतिसएतंत्र्यहंपुनःप्राप्नुवत्तेनष

डहेनषड्ऋतून्प्राजनयद्यदेषषडहोभवत्यृतूनेवप्रजनयंत्यृ
तुषुप्रतितिष्ठंतिसएतंषडहंपुनःप्राप्नुवत्ताभ्यांद्वाभ्यांषड
हाभ्यांद्वादशमासःप्राजनयद्यदेतौद्वौषडहौभवतोमासा
नेवप्रजनयंतिमासेषुप्रतितिष्ठंतिसएतौद्वौषडहौपुनःप्राप्नु
वत्तैश्चतुर्भिःषडहैश्चतुर्विंशतिमर्द्धमासान्प्राजनयद्यदे
तेचत्वारःषडहाभवंत्यर्द्धमासानेवप्रजनयंत्यर्द्धमासेषुप्र

तितिष्ठंति संवत्सरमुवर्नं प्रजनयित्वा षष्ठेन षडहेन वा यं मासम्
न्यधत्त यदेष षष्ठः षडहो भवति वीर्य एवां ततः प्रतितिष्ठंति ते
न मासा संवत्सरं प्राजनयद्यदेष मासो भवति संवत्सरमेव प्र
जनयंति संवत्सरे प्रतिप्रतितिष्ठंति ॥१॥ प्रायणीयमेतदहर्भव
ति प्रायणीयेन वा अङ्गा देवाः स्वर्गं लोकं प्रायंस्तत्प्रायणीयं स्य
प्रायणीयस्य प्रायणीयत्वं तस्मात्प्रायणीयस्याङ्गस्त्विज्ञा ३६

भवितव्यमेतद्धि स्वर्गस्य लोकस्य नेदिष्ठं यदेतस्यार्विङ्क भवतिदी
यते स्वर्गाल्लोकाच्चतुर्विꣳशं भवति चतुर्विꣳशत्यक्षरा गायत्री तेजो
ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेज एव ब्रह्मवर्चसमारभ्य प्रयंति चतुर्विꣳशं
भवति चतुर्विꣳशो वै संवत्सरः साक्षादेव संवत्सरमारभंते यावत्य
श्चतुर्विꣳशस्योक्थस्य स्तोत्रीयास्तावत्यः संवत्सरस्य रात्रयः स्तो
त्रीयाभिरेव तत्संवत्सरमाप्नुवंति पंचदश स्तोत्राणि भवंति पंच

Indira Gandhi National Centre for the Arts

दशार्द्धमासस्यरात्रयोर्द्धमासश एव तत्संवत्सरमाप्नुवंति पंच
दशस्तोत्राणि पंचदश शस्त्राणि स मासो मासश एव तत्संवत्स
रमाप्नुवंति तदाहुरार्मद्व वा एषा होत्रा यदच्छावाकीया यदच्छा
वाकमनुसंतिष्ठतई श्वरेमो नविता रिति यद्यच्छाꣳ स्यात्रै क
ऊ मैचोदꣳ शायेवा ततः प्रतिष्ठाप्पे वीर्यं वा एते साम नावी
र्य एवा ततः प्रतितिष्ठंत्यथो खल्वाहुरग्निष्टोममेव कार्यमे

षवै यज्ञः स्वर्ग्यो यदग्निष्टोमस्ऊ ह्वीहि होतारमनुसंतिष्ठते द्वाद
शस्तोत्राण्यग्निष्टोमो द्वादश मासाः संवत्सरस्तेन संवत्सरसं
मितो द्वादश स्तोत्राणि द्वादश शस्त्राणि तच्चतुर्विंꣳ शतिश्च
तुर्विंꣳ शतिरर्द्धमासाः संवत्सरस्तेन संवत्सरसंमितो थो ख
ल्वाहुरुक्थ्यमेव कार्यमक्तः समृद्धो सर्वाणि रूपाणि क्रियंते
सर्वꣳ ह्येतेनाप्नोप्यते पवंते वाजसातये सोमाः सहस्रपा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ज्ञसइतिसहस्त्रवतीप्रतिपत्कार्यासंवत्सरस्यरूपꣳसर्वानि
वैनामेतयापुनातिसर्वान्निवदत्यथोखल्वाहुःपवस्व
वाचोअग्निर्यइत्येवकार्यामुखंवाएतत्संवत्सरस्ययद्वाचो
ऽग्रहुस्वतएवतत्संवत्सरमारभंतेमिथुनमिव९वाएषा
त्याहुतिःपवस्वेतिपुꣳसोरूपंवाचइतिस्त्रियाःसोमेतिपु
ꣳसोरूपंविश्वानिरितिस्त्रियामिथुनमेवैतोयज्ञमुखेदध

तिप्रजननायाग्नेयुंह्वाह्रियेतवेतिजराबोधीयमग्निष्टोम
सामकार्ययुक्तेनैवसंवत्सरेणायंतिचतुर्विꣳशत्यहरास्तु
न्नवतिचतुर्विꣳशस्यरूपमथोखल्वाहुर्यज्ञायज्ञीयमेव
कार्यंपंथावैयज्ञायज्ञीयंपथ्यएवतन्नयंति॥२॥अभीव
र्तोब्रह्मसामभवत्यभीवर्तेनवैदेवाःस्वर्गंलोकमभ्यव
र्तंतयदभीवर्तोब्रह्मसामभवतिस्वर्गस्यलोकस्याजित्या

Indira Gandhi National Centre for the Arts

एकाहर्त्तिधनो भवत्येकाहराबैवाग्वावैवतद्दारभ्यस्व
र्गलोकं यन्तिसाम्नेतोयं तृचापुनरायंति सामवा असौलोक
स्तगयं यदितःसाम्नायंतिस्वर्गलोकमारभ्यं यंति यद्वाचा
नरायत्यस्मिंल्लोके प्रतितिष्ठंतियत्साभावस्ज्जेसुरेवस्वर्गा
ल्लोकात्यद्येरन्यद्देवमनुस्जेयुर्नश्येयुरस्माल्लोकात्समान
७साम भवत्यन्योन्यः प्रगाथो न्यदन्यद्धि चित्रमध्यानमवग

साम
३९

छन्नेतिद्व षावाएषरेतोभवयदन्तीवर्त्तः प्रगाथेषुरेतोदधदेति
यदितः समान७ साम भवत्यन्योन्यः प्रगाथो रेतएव तद्दधाति
तत्परस्तात्समानः प्रगाथो भवत्यन्यदन्यसानरेतएवतद्धितं
प्रजनयंतिसाम्नेतः प्रगाथां दुग्धे प्रगाथेन परस्तात्सामानि
दुग्धेसलोमत्वाययेवा प्रच्युतं न पुनर्निवर्त्तयंतिनैनं तेगच्छंति
येपुनर्निवर्त्तयंतितेगच्छंतियत्रास्तुतं ऽर्चंते यथाऽदुग्धामुपस

दे देवं तद्येनास्तुतं यं कामं कामयंते तमभ्यश्नुवते ब्रह्मवादिनो व
दंति यातयामासंवत्सरा३ अयातयामा ३ इति तेनायातयामे
तिवक्तव्यं पुनरन्यानि स्तोत्राणि निवर्त्तंतऊर्ध्वमेव ब्रह्मसामेति।
॥३॥ पंचवसुमाः सुबार्हताः प्रगाथा आर्षंतेते प्रात्तेषु छंदसीसं रा म
युज्यैतव्यं तिस्र उष्णिहः स्फरेका गायत्री तास्तिस्रो बृहत्यो नवं ६०
तितदाकुः स ७ शर इव वा एष छंदसां यदेव छंदसी संयुंजंतीति

चतुरुत्तरैरेव छंदोभिरेतव्यं पशवो वै चतुरुत्तराणि छंदांसि
पशूनेवैतत्स्वर्गं लोकमाक्रममाणा यंत्येकां गायत्रीमेका
हनुपेयुरेकामुष्णिहमेकाहमेकामनुष्टुभमेकाहं बृहत्यां पं
चमासइयुः पङ्क्तिमेकाहमुपेयुस्त्रिष्टुभा षष्ठं मासमियुः
विषुवान्नविते ति जगतीमुपेयुस्तदाकुरनवक्लृप्तानिवा एता
नि छंदांसि मध्यंदिने बृहत्या चैव त्रिष्टुभा चैतव्यमित्येते

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वैछंदसीवीर्यवतीएतेप्रत्यक्षं मध्यंदिनस्य रूपꣳराथंतरेहनि
बृहतीकार्यैतद्वैरथंतरस्यस्वमायतनंयद्बृहतीस्वएवतदाय
तनेरथंतरंप्रतितिष्ठतिबार्हतेहनित्रिष्टुकार्यैतद्वैबृहत-
स्वमायतनंयत्त्रिष्टुप्स्वएवतदायतनेबृहद्रथंतरेप्रतिति रा॰
ष्ठंतोयंतिचतुर्विꣳशत्यैतव्यंचतुर्विꣳशतिरर्द्धमासाःसंवत्स ४१
रःसंवत्सरएवप्रतितिष्ठंतोयंतिद्वादशभिरेतव्यंद्वादशमा
×तीरतस्त्रयस्त्रिꣳशताप्रगाथैरेतव्यंत्रयस्त्रिꣳशद्देवतास्वेवप्रतितिष्ठं×र
देवता

साःसंवत्सरःसंवत्सरएवप्रतितिष्ठंतोयंतिषड्भिरेतव्यꣳषड्
तवस्त्वृतुष्वेवप्रतितिष्ठंतोयंतिचतुर्भिरेतव्यंचतुष्पादाःपश
वःपशुष्वेवप्रतितिष्ठंतोयंतित्रिभिरेतव्यंत्रयइमेलोकाएष्वे
वलोकेषुप्रतितिष्ठंतोयंतिद्वाभ्यामेतव्यंद्विपाद्यजमानःस्व
र्गस्यलोकस्याक्रांत्याअन्येनान्येनहिपदापुरुषःप्रतितिष्ठं
नेति॥४॥स्वरसामानएतेभवंतिस्वर्णानुर्वाअसुरआदि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्येतमसाविध्यत्तं देवाः स्वरैरस्पृणवन्यत्स्वरसामानो भवं
त्यादित्यस्य स्पृत्यै परे वै देवा आदित्यं स्वर्गलोकमपार
यन्नदपारयं स्तत्पराणांपरत्वं पारयंत्येनं पराणि य
देवेद सप्तदशा भवंति प्रजापतिर्वै सप्तदशः प्रजापति गम
नेवोपयंत्यनुष्टुप्छंदसो भवंत्यानुष्टुभो वै प्रजापतिः साक्षा ५२
देव प्रजापतिमारभंते त्रयः पुरस्तात्त्रयः परस्ताद्भवंति

स्य

देवा वा आदित्यं स्वर्गाल्लोकादवपादादबिभयुस्तमेतैः स्तो
मैः सप्तदशैरदृंहन्यदेते स्तोमा भवंत्यादित्यस्य धृत्यै च
तुस्त्रिंशा भवंति वर्ष्म वै चतुस्त्रिंशो वर्ष्मणैवेनं संमि
मते तस्य पराचीनातिपादादबिभयुस्तं सर्वैः स्तोमैः प
र्यरिषन्विश्वजिदभिजितौ वीर्यं वा एतौ स्तोमौ वीर्येणैव
तदादित्यं पर्यरिषंति धृत्या अनवपादाय तदाहुः कर्तत्रस्त्री

नतीपाठाय १

दृढ्ववाएषयत्त्रयस्त्रिंशात्सप्तदशमुपयंतीतिपृष्ठ्योत्तरः
कार्यस्तस्ययत्सप्तदशमहस्तदुत्तमंकार्यंसलोमत्वायतदा
हुरूवरीवाएषस्तोमानांयत्सप्तदशोयत्सप्तदशंमध्यतोनिर्हरे
युरशनायवःप्रजाःस्युरशनायवःसत्रिणइतित्रयस्त्रिंशा राम
देवसप्तदशउपेत्योवर्ष्मवैत्रयस्त्रिंशोवर्ष्मसप्तदशोवर्ष्म ५३
णाएवतद्वर्ष्माभिसंक्रामंतीतितानाहुरुक्थ्याःकार्या२अग्निष्टो

मा३इतियदुक्थ्याःस्युःपशवोवाउक्थानिशांतिःपशवःशांते
नैवतद्विषुवंतमुपयंतितदाहुर्विवावमिवदाएतद्यदग्निष्टो ५२
मोविषुवानग्निष्टोमोविश्वजिदभिजितात्थेतरउक्थ्याःस्यु
रित्यग्निष्टोमाएवसर्वेकार्यावीर्यंवाअग्निष्टोमोवीर्यएवम
ध्यतःप्रतितिष्ठंतिनवसंस्तुताभवंतिनवप्राणाःप्राणेष्वे
वप्रतितिष्ठंति॥५॥विषुवानेषभवतिदेवलोकोवाएषयद्

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

षुवान् देवलोकमेव तदन्यारो इत्येकविंशो म[illegible]
त्रि[illegible]मवत्येकविंशो वा अस्य स्तुवन
स्यादित्य आदित्यलोकमेव तदन्यारोहति द्वादशमासाः पंच
र्तवस्त्रय इमे लोका असावादित्य एकविंशो मध्यत एव
प्रति तिष्ठंति वायोस्तुक्रो अयामित इति स्तुक्रवती प्रतिपद्भव राम
त्यादित्यस्य रूपं वायुर्वा एते देवता नामान शेनुष्टुप् छंदसाय ४४

इतोन्या प्रतिपत्स्यास्त्रदेह धंति वा एतेन्नाणादित्या कुर्वेगाय स्याः
प्रतिपदायंतीति यद्वा यव्या मवतितेन प्राणान्नयंति प्राणो हि
वायुरध्यो शमयंत्येवैनमेतया शांतिर्वै वायुराया हि सोमपीत
इति सोमपावमानानियुत्वतीर्भवति पशवो वै नियुतः पशु
लिःपशवः शांतिनैव तदादित्यमुपयंति दिवा यी र्सामाम
वभति स्वर्भानुर्वा आसुर आदित्यं तमसा विध्यत्तस्य देवा दि

वाकीर्त्यैस्तमोपाघ्नन्यद्दिवाकीर्त्यानि भवंति तम एवास्मादपघ्नं
ति रश्मयो वा एत आदित्यस्य यद्दिवाकीर्त्यानि रश्मिभिरेव तदा
आजा ३ दित्यं ७ सांन्नादारभंते भ्राजे पवमान सुखेन भवतो सुख त एवा
स्याता स्यां तमोपघ्नंति महादिवाकीर्त्यं च विकर्णं च मध्यतो भ ग्न ४५
वतो मध्यात एवास्य ताम स्यां तमोपघ्नंति नास्मै ततो भवति प
त एवास्य तेन तमोपघ्नंति दशस्तोत्रं भवति दशाहरा विरा

ड्विराज्येव प्रतितिष्ठंति यत्त्विता द्धुः बद्धिरितो यावीर श्वानं यति
बद्धिः पुनरायंति ब्रतर्हि स्वर्गो लोको यस्य कामाय सत्र मास
तइति भूङ्गानं दि वरति स्वर्गं लोकमारभंते रतिष्ठ इत्य
स्मिन्लोके प्रतितिष्ठंति वैश्वानरं भृत आजातमग्निमिति वि
षुवत एव तद्रूपं क्रियते कवि ७ संभ्राजमतिथिं जनानामा
मित्यं नाघमेवोपयंत्या सन्नः पात्रं जनयंत देवा इति जाय

तएवतत्त्रिष्टुब्जगतीषुभवतित्रैष्टुब्जागतोवाआदित्योय
दतोन्यास्तुस्यादवस्वर्गाल्लोकात्पद्येरंसंम्राड्वतीषुभवतिसाम्रा
ज्यंवैस्वर्गोलोकःस्वर्गएवलोकेप्रतितिष्ठंति ॥६॥ आत्मावाएष
संवत्सरस्ययद्विषुवान्पक्षावेतावभितोभवतोयेनचेतोनीव राम
र्तेनयंतियस्यपरस्तात्प्रगाथोभवतितावुभौविषुवतिकार्यौ ४६
पक्षावेवतद्यज्ञस्यात्मन्प्रतिदधातिस्वर्गस्यलोकस्यसमष्ट्या

इंद्रक्रतुंनआभरेतिप्रगाथोभवतिवसिष्ठोवाएतंपुत्रहतो
पश्यत्सप्रजयापशुभिःप्राजायतयदेषप्रगाथोभवतिप्रजात्यै
जीवाज्योतिरशीमहीतियेवैस्वस्तिसंवत्सरस्यपारंततरंतितेजी
वाज्योतिरश्नुवतेमानोअज्ञाताव्रजनादुराध्योमाशिवासो
वक्रमुरितियेवैस्तेनारिपवस्तेदुराध्यस्तानेवतदतिक्रामं
तित्वयावयंप्रवतःशश्वतीरपोतिशूरतरामसीतिसंवत्स

रो वै प्रवतः शश्वती रपस्तमेव तत्तरंत्य घाघाश्वः स्वस्त्वामिदा

ह्लो नरो वयमेन मिदाह्य इति संतनयः प्रगाथा भवंति तेषा

मेकः कार्यः सलोमत्वाय स्वस्तनमेवाभिसंतन्वंत्य थो स्वर्द्दा

रु रिंद्र ऋतुन्न आभरेत्येव कार्यं समृध्यै प्रत्यवरोहिणो भ

सा भवंति यथा वा इतो वृहन्तं रोहंत्येव मेनं प्रत्यवरोहति

स्वर्गमेव तल्लोकं रूढ्वास्मिंल्लोके प्रतितिष्ठंति ॥३॥ गोश्चायु रा म ४७

ष्टस्तोमौ भवतो द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्या ऊनातिरिक्तौ भव

त ऊनातिरिक्ते वा अनु प्रजाः प्रजायंते प्रजात्यै वैराजौ भव

तो ऽन्नं विराडन्नाद्य एव प्रतितिष्ठंति द्वादशाहस्य दशाहानि

भवंति विराड्वा एषा समृद्धा यद्दशाहानि विराज्येव समृद्धा

यां प्रतितिष्ठंति पृष्ठ्यानि भवंति वीर्यं वै पृष्ठ्यानि वीर्य एव प्रति

तिष्ठंति छंदोमा भवंति पशवो वै छंदोमाः पशुष्वेव प्रतिति

ष्टुत्यथैतद्दशममहान्नस्तोममाप्तछंद आप्नवितन्तिकमनि
रुक्तं प्राजापत्यं यद्या कुरतितद्देवयंतितस्माज्जरूच्यंपरो
मनुष्टुनमुपयंति प्रजापतिर्वा अनुष्टुब्यत्सत्यहमुपेयुः
प्रजापतिमिच्छेयुर्यो वै सत्रस्य सद्दे दसम्भवति वामदेव्यं
साम्नां सदग्निर्देवतानां विराट् छंदसां त्रयस्त्रिंशःस्तोमा ४८
नां तान्येव तदेवाभ्यसंतन्वानात्तिष्ठंति ब्रह्मवादिनो वदंति य

तः सत्रादुदस्थाता उत्स्थिता उद्भिति ये रथंतरेणास्तुलो त्तिष्ठं
तितेयत उत्तिष्ठंतितान्ब्रूयादप्रतिष्ठाना नविष्यंतीतिये बृह
तास्तुलोत्तिष्ठंतितेस्थिताद्युत्तिष्ठंतितान्ब्रूयात्स्थायुकेषां श्री
र्भविष्यतिनवसीयांसो नविष्यंतीतिये वामदेव्येन स्तुलो
त्तिष्ठंति स सतः सदन्पत्तिष्ठंति पूर्णात्पूर्णमायतनादायतन
मंतरिक्षायतनाहि प्रजास्त्रयस्त्रिंशदक्षरास्तु भवति त्रय

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्रिꣳशद्देवता देवतास्वेव प्रतिष्ठायोत्तिष्ठंति प्राजापत्यं वै वामदेव्यं
प्रजापतावेव प्रतिष्ठायोत्तिष्ठंति पशवो वै वामदेव्यं पशुष्वेव प्र
तिष्ठायोत्तिष्ठंति शांतिर्वै वामदेव्यꣳ शांतावेव प्रतिष्ठायोत्तिष्ठं
ति ॥ ८ ॥ पत्नीः संयाज्य प्रांच उदेत्यायꣳ सहस्रमानव इत्यभि
छंदसाहवनीयमुपतिष्ठंत इमे वै लोका अभिछंदा एष्वेव लोके
षु प्रतितिष्ठंति गौरीतिनिधनं भवति विराजो वा एतद्रूपं यद्गौ

तान
५८

विराज्येव प्रतितिष्ठंति प्रत्यंचः प्रपद्य सार्पराज्ञ्या ऋग्भिः स्तुवंत्य
र्बुदः सर्प एतान्निर्मृतां त्वचमपाहत मृतामेवैतांस्त्वचमप
घ्नत इयं वै सार्पराज्ञ्यस्यामेव प्रतितिष्ठंति त्रिस्त्रिः स्तुवंति
त्रय इमे लोका एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठंति मनसा प्रावर्त्तयंति
मनसा हिंकरोति मनसा प्रस्तौति मनसोद्गायति मनसा प्रति
हरति मनसा निधनमुपयंत्यसमाप्तस्य समाप्त्यै यद्वै वाचा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नसमाप्नुवंतिमनसातत्समापयंतिपरिश्रितेस्तुवंतिब्रह्मणः
परिगृहीत्यैब्रह्मोद्यंवदंतिब्रह्मवर्चसएवप्रतितिष्ठंतिव
तुर्होतारꣳहोताव्याचष्टेस्तुतमेवतदनुशꣳसतिनहितस्तु
तंयदननुशस्तंप्रजापतिंपरिवदंत्याह्वैवैनंतद्याचक्षतेता
वदापाप्मेनमितिगृहपतिरौदुंबरींधारयतिगृहपतिर्वाऊ
र्ज्जोयंतोर्ज्जमेवैभ्योयच्छतिवाचंयच्छंतिदुग्धानीववैतर्हि

राम
५०

छंदाꣳसियातयामान्यंतगतानितान्येवतद्रसेनाप्याययं
त्यथोश्वस्तनमेवाग्निंसंतन्वंत्यात्मदक्षिणंवाएतद्यसत्रं
यदावैपुरुषआत्मनोवद्यतियंकामंकामयतेतमप्यस्म
तेद्वाभ्यांलोमावद्यतिद्वाभ्यांत्वचंद्वाभ्यांमाꣳसंद्वाभ्यामस्थि
द्वाभ्यांमज्जानंद्वाभ्यांपाप्मस्वलोहितंवशिरवाअनुप्रवपं
तेपाप्मानमेवतदपघ्नतेलघीयाꣳसःस्वर्गंल्लोकमयं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ैत्यथोगवामेवानुरूपान्वेतिसर्वस्यान्नाद्यस्यावरुध्यै॥
॥९॥प्रजापतिःप्रजाअसृजतसोऽरिच्यतसोऽपद्यततंदेवा
अन्नेनसमगच्छंततेब्रुवन्महद्वाअस्मैव्रतꣳसंनरामयदिमंधि
नवदितितस्मैयत्संवत्सरमन्नंपच्यतेतत्समभरꣳस्तद
स्मैप्रायच्छꣳस्तदव्रतयत्तद्देवेनमधिनोन्महन्मयाव्रतं राम
यदिममधिन्वीदितितन्महाव्रतस्यमहाव्रतत्वंप्रजापति ५१

र्वावमहाꣳस्तस्यैतद्व्रतमन्नमेवतदाकुर्मध्यतःसंवत्सरस्यो
पेत्यंमध्यतोवाअन्नंजग्धंधिनोतीतितद्यदाकुर्यन्मध्यतउप
यंत्यर्द्धमन्नाद्यस्याप्नुवंत्यर्द्धंवरुंधंतीत्युपरिष्टादेवसं
वत्सरस्योपेत्यꣳसंवत्सरेवाअन्नꣳसर्वंपच्यतेचतुर्विꣳ
शंभवतिचतुर्विꣳशोवैसंवत्सरोऽन्नंपंचविꣳशंयद्वाअ
दश्चतुर्विꣳशंप्रायणीयंतदेतदुदयनीयंयत्संवत्सरम

न्तं संभरंतिसैषा पंचविंशस्तपजायते॥ ॥१०॥ चतुर्थः प्रपा
ठकः॥ ॥ वामदेव्यं महाव्रतं कार्यमित्याहुश्छिरो भवतीति वदे
वशिरो लोमत्वगस्थि पांक्त इतर आत्मा लोमत्वमांसं समस्थि
मज्जा सहस्रिंद्रुतेनाशिरसा परावास्तुवते तस्माच्छिरोंगानि
मेघंतिनानुमेघंति न रुश्यंत्यनुरुश्यंति पुनरस्याव तेमि
तरेणात्मनास्तुवते तस्मादितर आत्मा मेघति च रुश्यति

गत ५२

चार्कीवतालु [illegible] शिरो भवत्यन्नं सा अर्कौ ब्रह्मवर्चसं गाय
त्रं [illegible] देवेभ्यो ब्रह्मवर्चसं च मुखतो [illegible] दधाति पंच
दशासप्तदशौ पक्षौ भवतः पक्षाभ्यां वै यजमानो वयोभूत्वा
स्वर्गं लोकमेति तावाहुः समौ कार्यौ पंचदशौ वा सप्तदशौ
वा सवीर्यत्वायेत्याहुर्न समौ भवतः पंचदशीयौ तर्हि भव
त इति पंचदशसप्तदशावेव कार्यौ सा वीर्यं वै वयः पक्षौ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

रुत्वा पतीयः पततिदक्षिणतो बृहत्कार्यं दक्षिणो वा अर्द्धआत्म
नो वीर्यवत्तरो थो खल्वाहुरुरत एव कार्यं द[illegible] ब्रा
ह्मणाच्छंसिनो ह्यत्रैष्टुभं वै बृहत्त्रैष्टुभो ब्राह्मणाच्छंसी त्रै
ष्टुभः पंचदशस्तोमो दक्षिणतो रथंतरं कार्यं मैत्रावरुणस्य
र्द्धि गायत्रं वै रथंतरं गायत्रो मैत्रावरुणो गायत्रः स ह [illegible] ५२
स्तोम एकविंशं पुच्छं नवत्येकविंशो वै स्तोमानां प्रतिष्ठाः

यज्ञायज्ञीयं ह्येवमहाइतस्य पुच्छमथो खल्वाहुरतितायेवैद्विपदां
तस्माद्वयः पुच्छेन प्रतिष्ठायोत्पतंति पुच्छेन प्रतिष्ठाय निषादंति
यज्ञायज्ञीयं पुच्छं कार्यं यज्ञायज्ञीयं भद्रमेव कार्यं सन्नद्धे
॥१॥ वामदेव्यं महाव्रतं कार्यं तस्य गायत्रं शिरो बृहद्र
तरे पक्षौ यज्ञायज्ञीयं पुच्छं यो वै महाव्रते सहस्रं प्रोत वेद
द्दसहस्रं पशून्नाप्नोति तस्य प्राचीदिकू शिरस्त छंदोभिः
साहस्रमसावन्यतरः पक्षः सनद्रात्रैः साहस्रोयमन्यतरः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पद्रः सर्वे बधिनिश्रुवनस्य तिनिश्च साहस्रोंतदिह्नमात्मात
द्दयोतिः साहस्रं प्रतीचीं दिकू पुच्छंतदग्निर्निश्च रश्मिनिश्च
साहस्रं प्रसहस्रं पशूनाप्नोति य एवं वेदतदाहूरष्टंवै
वामदेव्यमनिधनं हीत्यनायतनंवा एतत्साम यदनिध रा॰
नं राजनं महाव्रतं कार्यमेतद्वैसाह्रादन्नीयद्राजने पंचवि ५४
धं भवति यांत्नं छ्यन्नं हिं कारूँ भवति तेन वामदेव्यस्य रू
वे

पं निधनवद्भवति तेन ष्टस्य रूपमतिक्रंदः सुपंचनिधनं
वामदेव्यं ब्रह्मसाम कार्यमतिवा एषान्यानि छंदांस्यत्
तिछंदा अत्येतदन्यान्याहान्यहर्यन्महाव्रतं ब्रह्मसाम्नैव
तदन्यान्यहान्यतिमेदयति पंचनिधनं भवति पाङ्क्तं छंदत्र
॥२॥ इलांदमग्निष्टोमसाम कार्यमेतद्वैसाह्रादन्नं यदि
लांदामिराज्नं वा एतादिरायामेवान्नाद्यं ततः प्रतितिष्ठंति

Indira Gandhi National Centre for the Arts

इवयोवैस्वेतितस्मादेतान्

समुद्रोवाएतछंदः सलिलंलोमशं समुद्रइवखलुवैसभव
तिसलिलइवलोमशंसुकार्यं समुद्धोव्रतमितिनिधनं
भवतिमहाव्रतस्यैवतद्रूपंक्रियतेस्वरितिभवतिस्वर्गस्य
लोकस्यसमष्ट्यैशकुनइतिभवतिशकुनइववैयजमानो
वयोभूत्वास्वर्गंलोकमेतियज्ञायज्ञीयमग्निष्टोमसामका
र्यंयद्यान्यावाङ्कुर्तिवदेत्तदग्निष्टोमसामकार्यंनवैवाग्व

गा०
५५

चमतिवदतिवाग्ज्ञायज्ञीयंवाच्येवांततःप्रतितिष्ठतिवार
वंतीयमग्निष्टोमसामकार्यमग्निर्वाइदंवैश्वानरोदह
त्तेतस्माद्देवाअबिभयुस्तंवरणशास्वयावारयंतयदद्द
रयंततस्माद्वारवंतीयंतस्माद्वरणोनिघस्यएतेनहिदेवा
आत्मानमत्रायंततस्माद्ब्राह्मणोवारणंनपिबेद्वैश्वा
नरनेद्भयाइतिपशवोवैवारवंतीयंशांतिःपशवः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

शंता देवतास्संवत्सरादुत्तिष्ठंति॥३॥प्राणेन पुरस्तादाहवनी
यमुपतिष्ठंते प्राणमेव तज्जयंत्यपानेन पश्चात्पुच्छमुपति
ष्ठंते पानमेव तज्जयंति व्रतपक्षाभ्यां पक्षावुपतिष्ठंते दिरः
एव तज्जयंति प्रजापतेर्हृदयेनापिकक्षमुपतिष्ठंते श्रैष्ठ्य
व तज्जयंति वसिष्ठस्य निहवेन चात्वालमुपतिष्ठंते स्वर्गमे ५८
व तल्लोकमाप्नुवंति श्यैतवदंते वैश्वदेव्यानां विभवति विश्वान

पं वै पशूनां रूपं पशूनेव तज्जयंति सत्रस्यर्द्ध्याग्नीध्रमुपतिष्ठं
ते रूढावेव प्रतितिष्ठंति चतुरहरणिधनेन भवति चतुष्पादाः पश
वः पशुष्वेव प्रतितिष्ठंत्यातमितोर्निधनमुपयंत्यायुरेव सर्वमा
प्नुवंति श्लोकानुश्लोकाभ्यां हविर्धाने उपतिष्ठंते कीर्तिमेव त
ज्जयंति यामेन मार्जालीयमुपतिष्ठंते पितृलोकमेव तज्जयं
त्यायुर्नवस्तोभाभ्यां सद उपतिष्ठंते ब्रह्मचैव तद्भूतं व जयं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

त्यृश्यस्यसाम्नागार्हपत्यमुपतिष्ठंतइडं सर्वाणिभूतान्य
स्तुव७स्तस्यार्ध एकमैरामस्तुतमवायन्नदस्यैतेनाप्तोस्ति
नास्यप्रियंधामोपागच्छंत्यप्रियमेवास्यैतेनधामोपगच्छंति
यत्परोक्तंनिधनमुपेयुःकृतमुखंप्रतिमुंचेरन्न्प्रदस्यहा सान
मुपयंतिक्रीतमुखमेवापजयंति॥४॥आसंदीमारुह्यो ५७
ज्जायंतिदेवसाक्षाएवतदुपरिषद्यंजयत्यौदुंबरीनवत्य

औदुंबरऊर्जमेवावरुंधेप्रादेशमात्रीनवत्यस्यलोकस्या
नुख्यातायरुक्षंदोत्तिरारोहतिस्वर्गमेवतल्लोकमारोहतिछं
दोभिरुपावरोहत्यस्मिंल्लोकेप्रतितिष्ठतिसर्वेणात्मनासमु
द्धृत्योह्येयमेषुलोकेषुलोकेषुनेद्याहितोसानीत्येकस्यां
स्तोत्रीयायामस्तुतायांपादावुपावहरतिसहनिधनेनप्र
तिष्ठामुपयंत्येष्वेवलोकेषुप्रतितिष्ठंतिप्रेंखमारुह्यहो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ताशंसति महस एवतद्रूपं क्रियते यदावै प्रजा महस्वानिवि
शति ऽस्वाऽंस्तत्पयोरोहंति फलकमारुह्याध्वर्युः प्रतिगृणा
ति कूर्द्धानितरेध्यासतं ऊर्द्ध एवतद्युक्ता मेतोयं त्यनिग
गपगरोनवतोनिंदत्येनानन्यः ऋान्यः शंसतियाए साम
नांनिंदतिपाप्मानमेवाऽंसोपहंतियः प्रशंसतिपु ५८
देवैवाऽंसुष्टुतऽंसुरास्तेतस्मात्तिगृणाति श्रूद्रार्यौचर्म

णौव्यायच्छेतेतयोरार्यंवर्णमुज्जापयंतिदेवाश्चवा असुरा
श्चादित्येव्यायच्छंततंदेवाअभ्यजयंस्ततोदेवा अभवन्प
रासुरा भवत्यात्मनापरास्य भ्रातृव्योभवतिय एवंवेदय
दार्यंवर्णमुज्जापयंत्यात्मानमेवतदुज्जापयंतिपरिमं
डलंचर्मभवत्यादित्यस्यैवतद्रूपंक्रियतेसर्वासुस्रक्तिषु
दुंदुभयोवदंतियावनस्पतिषुवाक्तामेवतज्जयंतिम

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

मिदुंदुनिर्भवत्तियापृथिव्यांवाकामेवतज्जयंतिसर्वावाचो
वदंतियेषुलोकेषुवाक्तामेवतज्जयंतिसंनद्धाःकवचिनः
परियंतींद्रियस्यैवतद्रूपंक्रियतेश्रामहाव्रतमेतदहर्यं
त्ति॥५॥सर्वैमहर्त्विजोमहा व्रतेनस्तुवीरन्नयर्युःशि २।५
रसोज्ञायेन्मैत्रावरुणोदक्षिणेनपक्षेणब्राह्मणाच्छं ५९
स्युत्तरेणाग्नरपतिःपुच्छेनोज्ञातात्मनातयघेवैऋग्युरे

कैकयास्तोत्रीययास्तुतयोज्ञातारमन्तिसमेयुस्तिस्नि
रुज्ञातात्मनउज्ञीयाथयाशिरसस्तोत्रीयातांदध्यरुपरा
निस्तिस्रनिरुज्ञीयाथयादक्षिणस्यपक्षस्यस्तोत्रीयातांद
ध्यरुपरानिस्तिस्रनिरुज्ञीयाथयोत्तरस्यपक्षस्यस्तोत्रीया
तांदध्यान्तिस्रनिर्वैकयावास्तुतंस्यादथयापुच्छस्यस्तो
त्रीयातोदध्यादात्मन्येवतदंगानिप्रतिदधतिसर्वस्यै

Indira Gandhi National Centre for the Arts

कस्यसमष्ट्या=अथोखल्वाहुः कथमध्वर्युर्ब्रह्मचः सामगा
येदित्य ज्ञातेवसर्व्वेणो ज्ञायेन्न देवसमृद्धंसमृद्धावेव
प्रतितिष्ठतिहविर्द्धानेशिरसास्तुत्वासंरब्धाः प्रत्यंचप
युस्तेदक्षिणेनधिष्ण्यान्परीत्यपश्चान्मैत्रावरुणस्यधि गा.म.
ष्ण्यस्योपविश्यरथंतरेणापंचदशेनस्तुवीरंस्तउदेवः
संसर्पेयुर्जघनेनहोतुर्धिष्ण्यंपश्चाद्ब्राह्मणाछंसि

नोधिष्ण्यस्योपविश्यबृहतासप्तदशेनस्तुवीरंस्तेयैनै
न प्रसर्पेयुः स्तेनपुनर्निःसृप्योत्तरेणाग्नीध्रंपरीत्य पश्चाद्भ
ईपित्यस्योपविश्यपुच्छेनैकविंशेनस्तुवीरंस्तेयेनैव
निःसर्प्येयुस्तेनपुनः प्रसृप्ययथायतनमुपविश्यासंदी
मारुह्योज्ञातात्मनोज्ञायतितंपत्न्योपधारलानिरूपगा
यंत्यात्विजमेवतत्पत्न्यः ऊर्व्वंतिसहस्वर्गलोकमयामे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तिकूलेकूलेन्नंक्रियतेतद्यत्पृच्छेयुः किमिदंकुर्वंती तीमेयजमा
नाअन्नमस्यंतीतिब्रूयुर्योवैदीक्षितानांपापं कीर्त्तयतित्तत
यमेषांसपाप्मनोहरत्यन्नादस्तुतीयंपिपीलिकास्तुती
यंपरिमार्ष्टिःश्चरंतित्वग्वाएतत्स्तोमस्यमहाव्रतस्यपत्य
रिमाष्टत्वचंचैवतत्स्तोमस्यमहाव्रतस्याप्नुवावरुंधतेवाण
वितन्वंत्यंतीवैवाणोस्तोमहाव्रतमंतेनैवतदेतमनिवाद

रा
६१

वतिशततंत्रीकोनवतिशतायुर्वैपुरुषःशतवीर्यस्तन्तुन्नि
खेत्प्राणायत्वापानायत्वाव्यानायत्वेतिप्राणापानव्यानाने
वतदाप्नुवावरुंधतेपरिकोटिन्योमार्जालीयंयंतीदक्षिद्धिदंग
ध्वेतिसघोषाएवतद्भूयोनूत्वासहस्वर्गलोकंयंतिः देव
वैवाचंव्यनंजंततस्यायोरसोत्यरिच्यततऔदुम्बरीवितमनव
दनुष्टुनमनुपरिप्लवतेवागनुष्टुब्वाचोरसोगौरीवितंयज्ञे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

रावितेनान्वहं स्तुवते वाचेव तद्वारसंदधति रसदद्धा वा
वदति य एवं वेद छंदासं न वति स्वर्गस्य वा एतौ लोकस्या
वसानदर्शौ पूर्वेणेव पूर्वमहसं स्थापयंत्युत्तरेणोत्तर
महरन्यतिवदंत्येतद्वै यज्ञस्य चक्षुस्तनेय ज्ञौरीवितं यज्ञौरी राम
वितमनुसृजेयुरथैष्व स्तनाग्र प्रवृत्तं सः स्फः सेवा अन्योय ६२
ज्ञस्तिष्ठत इत्याहुर्वागेवमसंतिष्ठत इति यज्ञौरावितमन्व

वाचमेयतत्पुनः प्रयुंजते स्वर्लिधन मन्यहं भवति १

हं भवति देवक्षेत्रं वा एते म्यारोहंति ये स्वर्लिधनमुपयंति सतु
वेसत्रिणः सत्रमुपनयेदित्याहुर्य एनां देवक्षेत्रमभ्यारोहये
दिति न वै देवक्षेत्र आसीनस्यार्त्तिमार्छतीति य स्वर्लिधनमन्व
हं भवति नैव कांचनार्त्तिमार्छति च्यवंते वा एते स्माल्लोकादि
त्याहुर्ये स्वर्लिधनमुपयंतीति यद्दचास्वरूपयंत्यस्मिं लो
के प्रतितिष्ठति यदेकारोंतरिक्षे यस्मान्मामुष्मिं सर्वेषु लो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

केषु प्रतितिष्ठंति स्वर्गाधिनेन तुष्टुवानाः सुज्ञानं भवति देवा
द्वै स्वर्गं लोकं यंतो ज्ञानादबिभयुस्त एतत्सुज्ञानमपश्यं
स्तेन ज्ञात्रमगछन्यत्सुज्ञानमन्वहं भवति ज्ञात्रमेव गछंति
॥७॥ ये वै वाचमन्नमादयंत्यन्नादा भवंति ये वितर्षयं
ति रूक्षा भवंति गौरीवितं श्यावाश्वं निहव एतानि वै
सामानि वाचो न्नमेतेषां वागन्नं यदेतानि भवंति वाच
न१

मेव तन्नेदमादयंति तेन सर्वे न्नादा भवंत्यतिक्रांताप
क्रांतानि भवंत्यतिक्रांतापक्रांतं वै वाचो रूपं प्लवो वं
भवति समुद्रं वा एते प्रस्नांति ये संवत्सरमुपयंति यो वा
अप्लवः समुद्रं प्रस्नाति न स तत उदेति यत्प्लवो भवति
स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्या अति विश्वानि दुरिता तरेमेति
यदेवैषां दुष्टुतं दुःशस्तं तदेतेन तरंत्यो को निधनं ष

ऽहमुखेभवतिपरांवाएतेपरावतंगछंतियेषडहस्यांतं
गछंतियदाकोनिधनंषडहमुखेभवतिप्रज्ञात्यैयदा
वैपुरुषःस्वमोकआगछतिसर्वेतर्हिप्रजानातिसर्वम
स्मैदिवाभवति॥८॥एकाष्टकायांदीक्षेरन्नेषावैसंवत्स
रस्यपत्नीयदेकाष्टकेतस्यांवाएतांरात्रिंवसतिसाक्षा
देवतत्संवत्सरमारभ्यदीक्षंतेतस्यसानिर्यायदपोननि

राम
६६

नंदंतोभ्यवयंतिविछिन्नंवाएतेसंवत्सरस्याभिदीक्षंतेयें
तएकाष्टकायांदीक्षंतेंतनामानावृतूभवतआर्त्तंवाएतेसंव
त्सरस्याभिदीक्षंतेयेंतनामानावृतूअभिदीक्षंतेतस्मादे
काष्टकायांनदीक्ष्यंफाल्गुनेदीक्षेरन्मुखंवाएतत्संवत्सर
स्ययत्फाल्गुनोमुखतएवतत्संवत्सरमारभ्यदीक्षंतेतस्य
सानिर्यायसंमेघेविषुवान्संपद्यतेचित्रापूर्णमासेदीक्षे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

र॰ऽ यन्तुर्वा एतत्संवत्सरस्य यच्चित्रापूर्णमासो मुखतो वै च

न्तुर्मुखत एव तत्संवत्सरमारभ्य दीक्षंते तस्य न निर्यास्ति च

तुरहे पुरस्तात्पौर्णमास्या दीक्षेरं॰ऽ तेषामेकाष्टकायां क्रयः

संपद्यते तेनैकाष्टकां न छंबट्कुर्वंति तेषां पूर्वपक्षे सुत्या

संपद्यते पूर्वपक्षे मासाः संतिष्ठमाना यंति पूर्वपक्ष उत्ति

ष्ठंति तानुत्तिष्ठतः पशव ओषधयोऽनूत्तिष्ठंति तान्कल्याणी

वागभिवदत्यराः त्सुरिमे सत्रिण इति ते राध्नुवंति ॥ ७ ॥ आवा एते संवत्स

रं प्याययंति य उत्सृजंति यथा वे दृतिराध्मात एव॰ऽ सं

वत्सरोऽनुत्सृष्टोऽयं न्नोत्सृजेयुरमेहेन प्रमायुकाः स्युः प्राणो वै संव

त्सर उदानः मासा यदुत्सृजंति प्राणमेवोदानो दधति यो दीक्षितः प्र

मीयते यां संवत्सरस्यानुत्सृष्टस्य शुक्लातमृच्छति तदाहुरुत्सृज्या३न्नो

त्सृज्या३मिति यद्युत्सृजेयुरुच्छीन्युत्सृजेयुस्तदेवोत्सृष्टं तदनुत्सृ

ष्टमथो खल्वाहुरेकत्रिकं कार्यं तदेव साक्षादुत्सृष्टमभ्युत्सृ

५६ एवं तिष्ठद्देवा एतेषां संवत्सर इत्यानुयैस्तोममुत्सृजंतीति पशु
मालभंते स्तोममेव तदालभंते स्तोमो हि पशुः षट्त्रिंशत्साम इति
वसानपाकुर्वंति प्रातः पशुमालभंते तस्य वपया प्रचरंति
ततः सवनीयेनाष्टाकपालेन तत आग्नेयेनाष्टाकपालेन ततो
दध्नैंद्रेण ततश्चरुणा वैश्वदेवेन तत्प्रातःसवनं संतिष्ठ
ते ततः पशुपुरोडाशेनैकादशकपालेन ततः सवनीयेनै
कादशकपालेन ततो मरुत्वतीये जगजीवन
५५

तश्चरुणा वैश्वदेवेन तत्प्रातःसवनं संतिष्ठते ततः पशु
पुरोडाशेनैकादशकपालेन ततः सवनीयेनैकादशक[पा]
लेन ततो मरुत्वतीयेनैकादशकपालेन ततश्चरुणैंद्रे
२ सवनं णेन माध्यंदिनं संतिष्ठते पशुना प्रचरंति ततः सवनीये
नैकादशकपालेन ततो वैश्वदेवेन द्वादशकपालेन ततश्च
रुणा मारुतेन ततस्तृतीयसवनं संतिष्ठते [illegible]

न प्रजयेपत्नीः संयाजयेति॥ ॥१०॥७॥ इति पंचमः प्रपाठकः॥
प्रजापतिरकामयत बहुः स्यां प्रजायेयेति स एतमग्निष्टो
ममपश्यत्तमाहरत्तेनेमाः प्रजा असृजत ते कादशेन च वै
सतासोत्रेणाग्निष्टोमस्यासृजत ते कादशेन च मासा संवत्स
रस्यांता द्वादशेन स्तोत्रेणाग्निष्टोमस्य पर्यगृह्णाद्वादशे ६७
न च मासा संवत्सरस्य तस्मात्प्रजा दशमासान् गर्भे निहित्वै का

ह
[illegible] मनु प्रजायंते तस्माद्दशान्नायनि हरंति द्वादशेनाहि परि
गृहीतास्त एवं वेद परिजाता प्रजा स्फातिं प्राजातान नय
ति तां संपरिगृह्णाति नामश्वतयैः सात्यकामं तस्या अनुहाय
रेतः प्राददत्तां तद्वडबाया न्यमार्ट्स्माद्वडबा द्विरेतास्तस्माद
श्वतय प्रजा आत्तरेता हि तस्माद [illegible] यांति हि सा [illegible]
रिच्यतां तिरिक्तस्य [illegible] स्यास्तोमत्वा यं षोडशिनः स्तोत्रे

देव्यातिरिक्तो वै षोडश्यतिरिक्त एवातिरिक्तो ददाति सोऽकामयत
तप्रजायेयेति स मुखत एव त्रिवृतमसृजत तं गायत्री छं
दोन्वसृज्यताग्निर्देवता ब्राह्मणो मनुष्यो वसंत ऋतुस्तस्मा
त्रिवृत्स्तोमानां मुखं गायत्री छंदसामग्निर्देवतानां ब्राह्मणो
मनुष्याणां वसंत ऋतूनां तस्माद्ब्राह्मणो मुखेन वीर्यं करोति १८
मुखतो हि सृष्टः करोति मुखेन वीर्यं य एवं वेद स उरस्त एव

बाहुभ्यां पंचदशमसृजत तं त्रिष्टुप्छंदोन्वसृज्यतेंद्रो देवता रा
जन्यो मनुष्यो ग्रीष्म ऋतुस्तस्माद्राजन्यस्य पंचदशस्तोमस्त्रिष्टु
प्छंद इंद्रो देवता ग्रीष्म ऋतुस्तस्मादु बाहुवीर्यो बाहुभ्यां हि
सृष्टः करोति बाहुभ्यां वीर्यं य एवं वेद स मध्यत एव प्रज
ननात्सप्तदशमसृजत तं जगती छंदोन्वसृज्यत विश्वे दे
वा देवता वैश्यो मनुष्यो वर्षा ऋतुस्तस्मादु बाहुवीर्यो वैश्यो ध

मानोनहीयतेप्रजननाद्धिसृष्टस्तस्माद्बहुपशुर्वैश्यदेवो
हिनागतोवर्षास्यर्तुस्तस्माद्ब्राह्मणस्यचराजन्यस्यचाघो
घरोहिसृष्टःसपत्तएवप्रतिष्ठायाएकविंशमसृजततम
नुष्टुप्छन्दोन्वसृज्यतनकाचनदेवताशूद्रोमनुष्यस्तस्माद्
ऽउतबहुपशुरयज्ञियोविदेवोहिनहितंकाचनदेवता
न्वसृज्यततस्मात्पादावनेज्यन्नातिवर्द्धतेपत्तोहिसृष्टस्त ६४

स्मादेकविंशस्तोमानांप्रतिष्ठाप्रतिष्ठायाहिसृष्टस्तस्मादनुष्टुभं
छन्दसांनानुवाहेतिपापवसीयसोविधृत्यैविधृतिःपापवसी
यसोभवतियएवंवेद॥१॥योवैस्तोमानुपदेशनवतोवेदोपदे
शनवान्भवतिप्राणोवैत्रिवृदर्द्धमासाःपंचदशःसंवत्सरःस
प्तदशआदित्यएकविंशएतेवैस्तोमाउपदेशनवन्तउपदेश
नवन्तोभवतियएवंवेदमेवैलोकास्त्रिणावस्त्रिणावस्यवेश्री

स्मत्पो नु मे लोकास्त्रिषु नर्नवाम वंत्येषु लोकेषु प्रतितिष्ठति य ए
दे व २ वं वेद तावा वत्रयस्त्रिंशोष्टौ वसव एकादश रुद्रा द्वादशादि
त्याः प्रजापतिश्च वषट्कारश्च त्रयस्त्रिंशौ स देवेन यज्ञेन य
जते य एवं वेद यो वा अधिपतिं वेदाधिपतिर्भवति त्रयस्त्रि राम
ंशो वै स्तोमानामधिपतिः पुरुषः पशूनां तस्मात्पं वोन्ये ७०
पशवो दत्यूढ्ळः पुरुषोधिपतिर्हि सोधिपतिः समानानां भ

वति य एवं वेद ॥२॥ एष वाव यज्ञो यदग्निष्टोम एकस्मा अन्याय
त्रः कामायाक्रियते सर्वेभ्यो ग्निष्टोमो द्वादशस्तोत्राण्यग्निष्टोमो
द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरे पशवो नु प्रजायंते तेन पश
व्यः समृद्धो द्वादश स्तोत्राणि द्वादश शस्त्राणि तच्चतुर्विंशति
श्चतुर्विंशतिरर्द्धमासाः संवत्सरः संवत्सरे पशवोनु प्रजाय
ंते तेन पशव्यः समृद्धो ग्नौ स्तोत्रमग्नौ शस्त्रं प्रतितिष्ठति तेन

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ब्रह्मवर्च्चस्यः किं ज्योतिष्टोमस्य ज्योतिष्टोमत्वमित्याहुर्विरा
जꣳ संस्तुतः संपद्यते विराड्वै छंदसां ज्योतिर्ज्योतिः समाना
नां भवति य एवं वेद ज्येष्ठयज्ञो वा एष यदग्निष्टोमः प्रजा
पतिः प्रजा असृजत ता अस्मै श्रैष्ठ्याय नातिष्ठंत स एतमग्नि
ष्टोममपश्यत्तमाहरत्ततोस्मै प्रजाः श्रैष्ठ्यायातिष्ठंते स्मै समा रा॰ ७१
नाः श्रैष्ठ्याय य एवं वेद यन्नित्याहुर्गायत्रं प्रातःसवनं त्रै

ष्टुभंतिर

ष्टुभं माध्यंदिनꣳ सवनं जागतं तृतीयसवनं क्व तर्हि तुरीयं
छंदोनुष्टुबिति छंदसां वा अन्ववक्लृप्तिं यजमानोन्ववक्लृ
प्यते ष्टाहं रा गायत्री हिंकारो नवमं एकादशाहं रात्रिं ष्टु द्वा
दशाहं रा जगती छंदो निरेवानुष्टुभमाप्नोति यजमाने
न्या नवक्लोपायं यो वा अनुष्टुभꣳ सर्वत्रापि ꣳ सवनान्य
न्वायत्तां वेद सर्वत्रास्यापि भवत्येषा वा अनुष्टुप् स्तौत्रापि

सदनान्तस्नायन्त्रातद्य एवं वेद सर्वत्रास्यापि भवति यद्वै राजा
नो ध्यानं धारवयंति षे स्थानां वीर्यवत्तमास्तान्युजते त्रिवृत्पंच
दश सप्तदश एकविंश एते वै स्तोमानां वीर्यवत्तमास्तान्
वधुंदू स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै चतुष्टोमो भवति प्रतिष्ठा वै
चतुष्टोमः प्रतिष्ठित्यै॥३॥ प्रजापतिर्देवेभ्य ऊर्जं व्यभजत्त
त उदुंबरः समभवत्स्मात्प्राजापत्यो वा उदुंबरः प्राजापत्य उद्गाता

रान
७२

यदुद्गातौदुंबरीं प्रथमेन कर्मणान्वारभते स्वयैव तद्देवतया
ऽमानं मार्त्विज्याय वृणीते तामुच्छ्रयति घृतानस्त्वा मारुत उ
च्छ्रयतूं द्दिवं स्तभानांतरिक्षं पृण दृंह पृथिवीं तामन्वार
भते आयो ष्ठा सदने सादयाम्यवतः छायायां समुद्रस्य हृ
दय इति यत्रौ वा आयुस्तस्मात्सदनं क्रियते यत्रो वा अन
तितस्य सा छाया क्रियते मध्यतो वा आत्मानो हृदयं तस्मा म

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ध्ये सदस उदुंबरीमीयते नमः समुद्राय नमः समुद्रस्य चक्षस इत्या
ह वाग्वै समुद्रो मनः समुद्रस्य चक्षस्ताभ्यामेव तन्नमस्करोति मा मा
सून वीहासीदित्याह साम वै सूनवी साम्न एव तन्नमस्करोत्यार्त्वि
ज्यं करिष्यन्यो वा एवं साम्ने नमस्कृत्य साम्नार्त्विज्यं करोति न सा
म्नो हीयते नैनं सामापहते य एनमनुव्याहरति स आर्त्तिमार्छ ७३
त्यूर्गस्यूर्जोदा ऊर्ज्जं मे देह्यूर्ज्जं मे धेह्यन्नं मे देह्यन्नं मे धेहि त्व

नः पते र्वा एतदुदरं यत्सद ऊर्गुदुंबरी यद्ध उदुंबरीमध्ये सद
सो मीयते मध्यत एव तत्प्रजाभ्यो न्नमूर्जं दधाति तस्माद्यत्रै
षा यातयामा क्रियते तत्प्रजा अशनायवो भवेति साम देवा
नामन्नं साम न्नेव तद्देवेभ्यो न्न ऊर्जं दधाति स एव तदु
ज्जिश्रितः प्रजाभ्य ऊर्ज्जं विभजत्युदङासीन उद्गायत्युदी
चीतद्दिश मूर्ज्जामाजयति प्रत्यङासीनः प्रस्तौति प्रतीचीत

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दिशामूर्द्धामाजयति दक्षिणासीनः प्रतिहरति दक्षिणोत दि
शामूर्द्धानमाजयति प्राचोन्यत्र त्विज आर्त्विज्यं कुर्वंति तस्मादे
षा दिशां वीर्यवत्तमैतां ह भूयिष्ठाः प्राणंति विपरिक्रम्यो
ब्रह्मवादिनो वदंति कस्मात्सत्यात्प्राचोन्यत्र त्विज आर्त्विज्य
कुर्वंतीति विपरिक्रम्यो ज्ञातार इति दिशामन्नाद्यं दिशामनि
प्रीत्या इति ब्रूयात्तस्मात्सर्वासु दिक्ष्वन्नं विद्यते सर्वाह्यनीषाः शत ७४

प्रीताः ॥४॥ प्रजापतिरकामयत बहुः स्यां प्रजायेयेति सोऽशो
चत्तस्य शोचत आदित्यो मूर्द्ध्नोऽसृज्यत सोऽस्य मूर्द्धानमुदहंस
द्रोणकलशोऽभवत्तस्मिन्देवाः शुक्रमगृह्णत तां वै स आयुषा
र्त्तिमत्यजीवद्वायुषार्त्तिमतिजीवति य एवं वेद तं प्रोहं ह्वानस्य
घाङार्यस्मि१ त्योसि बार्हस्पत्योसि प्राजापतेर्मूर्द्धा स्यत्यायुपात्रमसीदम
ह्यो हं मां प्राञ्चं प्रोहामि तेजसे ब्रह्मवर्चसायेति य ऽदाहवानस्य

त्त

मूर्द्धप्रजापते ३

त्यइतिसत्येनैवैनंतत्स्रोहतिंयदाहबार्हस्पत्यइतिब्रह्मस्पति
र्वैदेवानामुद्गातातमेवतद्घ्नन्तियदाहप्राजापत्यइतिप्र
जापत्योह्येषदेवतयायद्द्रोणकलशोयदाहप्रजापतेर्घेषप्र
द्भुदहंन्यतेयदाहत्वायुपात्रमित्यतिह्येतदन्यानिपात्रा
णिसद्रोणकलशोदेवपात्रंद्रोणकलशोदेवपात्रीभवति रामः ७५
यएवंवेदब्राह्मणंपात्रेनमीमांसेतयंब्राह्मणमिवम

मूर्द्धानिप्रजापतेः४

न्येतप्रदेवपात्रमाप्नोतिनमनुष्यपात्राद्धिघतेवाम्येदेवेन्यो
पाक्रामंस्तापःप्राविशंस्तांदेवाःपुनरयाचंस्ताअब्रुवन्यत्पु
नरेष्यामकिंनस्ततःस्यादितियत्कामयध्वइत्यब्रुवंस्ता
अब्रुवन्यदेवास्मासुमनुष्यागृहतेप्रवेशयांस्तेनासाऽ
सृष्टाअसामेतीतिश्रद्धाअस्माआपःपूताभवन्तियएवंवेद
तापुनर्नात्यक्रामंस्तावनस्पतीन्प्राविशंस्तांदेवाःपुनरया
चंस्तान्नपुनरददुस्तानशपंस्वेनवःकिंकुणावज्रे

ग्राद्वृश्चानिति तस्माद्वनस्पतीस्त्वेन किः कृणा वज्रेण वृश्चंति
देवशस्ताहितौ वनस्पतयस्तु हि वाचं विन्यदधुर्दुंदुभौ वी
णायामक्षे तूणवे तस्मादेषा वदिष्ठैषा वल्गुतमा वाग्या वन
स्पतीनां देवानां ह्येषा वागासीद्धो धो हं द्रोणकलशं प्रो
हाते तितस्या वाचो वरुध्या उपर्युपर्यहं पवित्रं प्रयच्छत्ये श्रग ७८
नयत एव वाचं परिगृह्णाति यस्य कामयेतासुर्यमस्य
यज्ञं कुर्यां वाचं वृंजीयेति द्रोणकलशं प्रोहन्बो कुर्यान्म

श्राविंद्यं कुर्वतीति द्रोणकलशमुपसीदंति तेनो ज्ञातारो बनाः ॥ ६

हमुपस्पृशेद्यस्तुर्यमस्य यज्ञं करोति वाचं वृंक्ते यो स्याप्रियस्या
दनुपस्पृशन्नहं प्रोहेत्प्राणा वै द्रोणकलशः प्राणानेवास्य
कल्पयति यन्वित्या कुर्वीचान्यानृत्विजो वृणीते कस्मादु ज्ञा
तारो वृता प्राजापत्या वा उ ज्ञातारः प्राजापत्यो द्रोणकलशो द्रोणक
लश एवैनानार्त्विज्याय वृणीते प्रांच उपसीदंति प्रांचो यज्ञ
स्याग्रे करवामेत्यनन्निजिता वा एषो ज्ञातॄणां दिग्यत्प्राची

यज्ञोण कलशं प्राचं प्रोहति दिशोभिजित्यै यन्त्वित्याहुरंत
राष्ट्रः प्रासेवो युङ्ध्व तेंतराश्रमे अनस्थान्वंडज्ञातृणां योग
इति यज्ञोण कलशमुपदसीदेति सर्वं प्रायो गंस्तस्माध्वते
रिवोपसद्यंन स्वसुर्को वहति॥५॥ ग्राक्रूः स७ साद्य ज्ञोणक
लश मध्यूहंति विद्धै ग्रावाणो न्ल७ सो मो राष्ट्रं ज्ञोण कलशो
यज्ञा वसुज्ञोण कलशमध्यूहंति विश्पेवतद्राष्ट्रमध्यूहं

राम ७१

ति यं द्विष्याद्धिमुखान्ग्राक्रूः कृत्वेदमहममुमामुष्यायण
ममुष्याः पुत्रममुष्या विशो मुष्मादन्नाद्यो निरूहामीति
निरूहेद्विश एवैनमन्नाद्यान्निरूहति यो स्य प्रिय स्यात्
मुखं मुखान्ग्राक्रूः कृत्वेदमहममुमामुष्यायणममुष्याः
पुत्रममुष्यां विश्यमुष्मिन्नन्नाद्ये ध्यूहामीत्यध्यूहेद्विश्ये
वैनमन्नाद्ये ध्यूहत्यथो लदुनयमना इत्येदमहंमात

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

जसिब्रह्मवर्चसेध्यूहामीत्यध्यूहेतेजस्येवब्रह्मवर्चस
आत्मानमध्यूहतियःकामयेतविशाराष्ट्रंहन्यामि
तिव्युत्स्याक्तौधमेद्रोणकलशाद्भसादयिलौपांशुस
वनमुपरिष्टादन्निनिदध्यादिदमहममुयाविशाद्यं
राष्ट्रंहन्मीतिविशेवतद्राष्ट्रंहंतियोवैदेवानिपवि रा न ७२
त्राणिवेदपूतोयज्ञियोनवतिछंदांसिवैदेवानिपवि

त्राणितैर्द्रोणकलशंपावयंतिवसवस्त्वागायत्रेणछंद
सापुनंतुरुद्रास्त्वात्रैष्टुभेनछंदसापुनंत्वादित्यास्त्वाजा
गतेनछंदसापुनंत्वेतानिवैदेवानिपवित्राणिपूतोय
ज्ञियोनवतियएवंवेदस्वर्भानुर्वाआसुरआदित्यं
तमसाविध्यत्तंदेवानव्यमीनंस्तेत्रिमुपाधावं
स्तस्यात्रिर्भासेनतमोपाहन्यत्प्रथममपाहंस्साकृष्णा

विरनवंघद्वितीयं ७ सा रजतायत्तृतीयं ७ सा लोहिनी
ययावर्त्तमिभ्यतृणा सा शुक्लासीत्तस्माच्छुक्लंपवित्रं ७
शुक्लः सोमः स शुक्लत्वाय यं द्विष्यात्तस्यैतेषां वर्णाना
मपि पवित्रं कुर्यात्पाप्मनैवैनं तमसा विध्यति कृत्स्न ७८
मिव हि तमो यो स्यप्रियः स्यादासक्तिशुक्लं कुर्याज्ज्योति
र्वै हिरण्यं ज्योतिरेवास्मिन्दधाति तस्मादात्रेयं वं ऊर्णा

15
छंत्पवित्रेहितस्य ज्योतिरभ्यारुणात्पवित्रं विगृह्णाति
हस्तकार्यमेवतद्यज्ञस्य क्रियत एतद्वा उर्णान्तृणा ७
हस्तकार्यं यत्पवित्रस्य विग्रहणं न हस्तवेष्टानि कं
छति य एवं वेद योपि न विगृह्णाति प्राणादेनमत
र्यतीति तं ब्रूयाद्वयमानः प्रमेष्य स इति वे पमान एव प्र
मीयते प्र शुक्रैतु देवी मनीषा स्मद्रथः सुतष्टो न

वाजीत्क ज्ञाताऋ्वरामनुमंत्रयत आयुषेमेपवस्व वर्च्चसे
मेपवस्वविदुःपृथिव्यादिवोननिन्नाछ्हागवंस्त्वांपोधःन्हरती
सामेहोज्ञायेत्याहमस्यंतेजसेब्रह्मवर्च्चसायेत्यैषवैसोमस्य
ज्ञीथोयत्पवतेसोमोज्ञीतमेवसामगायत्यंछिन्नंपाव
तियज्ञंचैवप्राणाꣳश्चसंतन्वंतिसंततंपावयंतियज्ञस्य राम
संतत्यै॥६॥ बृहस्पतिर्वैदेवानामुदगायत्तꣳरक्षाꣳस्यपि ८०

घाꣳसंत्सयएषांलोकानामधिपतयस्तान्नागधेयेनोपाध्म
वस्सूर्योमादिव्याभ्योनाष्ट्राभ्यःपातुवायुरंतरिक्षाभ्योऽग्निः
पार्थिवाभ्यःस्वाहेतिजुहोत्येतेवाएषांलोकानामधिपतय
स्तान्नागधेयेनोपासरत्करोतिवावावीर्येनसदस्याःमार्तिमा
र्छतियएवंवेदवाग्वैदेवेभ्योपाक्रामन्नांदेवाऽअन्वमंत्रयं
तसाब्रवीदनागास्मिनागधेयंमेस्त्विकस्तेनागधेयं
कुर्यादित्क ज्ञातारइत्यब्रवीदुज्ञातारोवैवाचेनागधेयं

ऽर्वंतिनस्यैनुकुर्याद्धकुरानामास्मिन्नुष्णादेदेभ्योनमोवाचे
नमोवाचस्पतयेदेवि वाग्यत्तेवाचोमधुमत्तस्मिन्माधाःस
रस्वत्यैस्वाहेतिवाग्वैसरस्वतीतामेवतद्भागधेयेनारम
तेयंद्विष्यात्तस्यैतामाकुर्तिंजुकद्वावंमनसाध्यायेद्वाचंमे
वास्यवृङ्क्ते·बहिष्पवमानं सर्पंतिस्वर्गमेवतल्लोकं ८१
सर्पंतिमृगधर्मावैयज्ञोयज्ञस्यशांत्याअप्रत्रासाय वा
ऋत्विग्भिःइवसर्पंतिपतितिक [illegible] हीतस्वर्गोलोकःसूत्रः२ सर्पंति६

वंव्यच्छेतियद्गमेवतद्यच्छेतियद्मवंवध्युर्यज्ञंनिर्बूयुस्तस्मा
न्नव्यववधंपंचर्त्विजःसप्तरस्त्राःसर्पंतिपाङ्क्तोयज्ञोयावानेव
ज्ञस्तमेवसंतन्वंतियदिप्रस्तोतावच्छिद्यतेयज्ञस्यशिरःछि
द्यतेब्रह्मणेवरंदत्वासएवपुनर्वर्त्तव्यःछिन्नमेवतत्प्रति
दधातियद्युद्गातावच्छिद्यतेयज्ञेनयजमानोव्यृध्यतेदक्षि
णाः [illegible] सयज्ञ

तुः स ७ स्थाप्योध्वान्न आहत्य तस्मिन्नेव यथावदान्याः स्वाध्व
द्विषतिहर्त्तो वा द्विषते पश्चान्निर्यजमानो वृध्यते यशो वै
ब्रतिहर्त्तो सर्व्ववेदसं देयं यदि सर्व्ववेदसन्न ददाति स्व
स्यानि जीयते ध्वर्युः प्रस्तर ७ हरति यजमानो वै प्रस्तरो य ८२
जमानमेव तत्स्वर्ग्गं लोक ७ हरति प्रस्तरो वै देवेभ्यो न्वो भू
त्वा पाक्रामत्तं देवाः प्रस्तरेणारमय ७ स्तस्मादध्वः प्रस्त

रेणासंमृज्यमान उपावरमते यदध्वर्युः प्रस्तर ७ हरति यज्ञ
स्यशांत्या अप्रत्रासाय प्रजापतिः पशून सृजत ते स्मात्सृ
ष्टा अशनायन्तो पाक्राम ७ स्तेभ्यः प्रस्तरमन्तं प्राय छन्न
एनमुपावर्त्तन्त तस्मादध्वर्युणा प्रस्तर ईषदिव विधूतो
विधूतमिव बर्हिस्तरणां पशव उपावर्त्तत उपैनं पशव आवर्त्त
ते य एवं वेद प्रस्तरमासक्षो जः येद्द्विषो स्कंदाय यजमा

नं तु स्वर्गाल्लोकादवरुध्यत्लोत्यस्तीव तो यस्य प्रातरेवैते ना
स्य हविरस्कन्नं भवति न यजमानं स्वर्गाल्लोकादवग
च्छति चात्वालमवेत्य बहिष्पवमानं स्तुवंत्यत्र वा अ
सावादित्य आसीत्तं देवा बहिष्पवमानेन स्वर्गं लोकं रा.म
मह रन्यच्चात्वालमवेत्य बहिष्पवमानं स्तुवंति य ८३
जमानमेव तत्स्वर्गं लोकं हरंति ॥७॥ स तु वै यज्ञेन य

जेतेत्याहुर्यस्य विराजं यज्ञमुखेऽदध्युरिति नव निःस्तुवं
ति हिंकारो दशमो दशाक्षरा विराड्विराजमेवास्य यज्ञमु
खे दधति नव निःस्तुवंति नव वै प्राणाः प्राणैरेवैनं सम
र्द्धयंति हिंकारो दशमस्तस्मान्नान्निरन्वयत्तृणा दशमी
प्राणानां नव निःस्तुवंति नवाध्वर्युः प्रातःसवने ग्रहा
न्गृह्णाति तानेव तत्पावयंति ते प्राणाननुसृजंति प्र

Indira Gandhi National Centre for the Arts

युक्तैनैवस्तोमेनप्रस्तौत्यवैसान्मा॥ रोयद्धिंकारोयद्धिंकृत्यप्रस्तौति॥३

जापतिर्वैहिंकारस्त्रियोबहिष्पवमान्योयद्धिंकृत्यप्रस्तौ
तिमिथुनमेवास्ययज्ञमुखेदधातिप्रजननायैषवैस्तो
मस्ययोगोयद्धिंकारोयद्धिंकृत्यप्रस्तौति॥४सनैवैनाऽप्रथ
घप्रस्तौत्यारण्याोवाएतत्पशुभ्यःस्तुवंतियद्बहिष्पवमा
नमेकरूपाणिस्तुवंतितस्मादेकरूपाआरण्याःपशवः
पराचीनिस्तुवंतितस्मात्परांचःप्रजायंतेपराचोदितिघं

राम
८४

तेपरिष्ठितेस्तुवंतितस्मादपरिगृहीताआरण्याःपशवोब
हिःस्तुवंत्यंतरनुशंसंतितस्माद्ग्राममाहृतैर्भुंजतेग्राम्ये
भ्योवाएतत्पशुभ्यःस्तुवंतियदाज्यैर्नानारूपेस्तुवंतित
स्मान्नानारूपाग्राम्याःपशवःपुनरभ्यावर्त्तंस्तुवंति
तस्मात्प्रेत्वर्यःप्रेत्यपुनरायंतिपरिष्ठितेस्तुवंतितस्मा
त्परिगृहीताग्राम्याःपशवोमुष्मैवाएतल्लोकायस्तुवंति

Indira Gandhi National Centre for the Arts

यद्बहिष्पवमानं सर्वैर्हिंकृतानिः पराचीन्तिस्तुवंतिसर्व
ह्वीतासौपरांल्लोकोस्मेवाएतद्ल्लोकायस्तुवंतियदाल्यैःपुन
रभ्यावर्त्तं स्तुवंतितस्मादयंलोकःपुनःपुनःप्रजायतेप
रांचोवाएतेषांप्राणाभवंतीत्याहुर्येपराचीन्तिर्बहिष्पवमा
नानिस्तुवतइत्यावतीमुत्तमांगायेत्प्राणानांधृत्यैच्यवंते
वाएतेस्माल्लोकाद्वित्याहुर्येपराचीन्तिर्बहिष्पवमानानि

[illegible]

स्तुवतइति रथंतरवर्णामुत्तमांगायेदियंवैरथंतरमस्यामे
वप्रतितिष्ठति॥८॥उपास्मैगायतानरइतिग्रामकामाय
प्रतिपदंकुर्यान्नरोवैदेवानांग्रामोग्राममेवास्माउपाकरु
एवान्नमन्नमेवास्माउपाकरुपोष्ठुजाम मधुरमितिप्र
जाकामायप्रतिपदंकुर्यादुपवैप्रजातांजातमित्येवाजी
जनस्नःपवस्वशंगवइतिप्रतिपदंकुर्याद्घासमान

हादेवः पशून्हंन्यान्स नः पवस्वशं गव इति घृतिपदं
चतुष्पदेभेषजं करोति शं जनायेति द्विपदेशामर्वत
इत्येकशफायविशेषेण वैताꣳसमामोषधयोक्काम
वंतियाꣳसमांमहादेवः पशून्हंति यक्ष्मꣳराजन्तोष राम ८६
धीन्प इत्याहौषधीरेवास्मै स्वदयत्फन ग्यो स्मै स्वदिताः
पच्यंते कृष्टपच्याश्च कृष्टपच्याश्च पवस्ववाचोअग्रि

य इति प्रतिपदं कुर्याद्यं कामयेत समानानाꣳश्रेष्ठस्या
दिति पवस्ववाचोअग्रिय इत्यग्रमेवैनं परिणयति श्री
र्वैवाचोग्रꣳश्रियमेवास्मिन्दधात्येते असृग्रमिंदव इ
ति बहुभ्यः प्रतिपदं कुर्यादेत इति सर्वानेवैनान्ये
मृत्या अभिवदत्येत इति वै प्रजापतिर्देवानसृजता
सृग्रमिति मनुष्यानिंदव इति पितॄꣳस्तिरः पवित्र

मितिग्रहानाशवइति स्तोत्रं विश्वानातिशस्त्रमत्तिसोम
जेत्यन्याः प्रजा यदेतइति तस्माद्यावैतएवाग्रे देवा स्ता
वंतइदानीं सर्वान्त्विद्धिमाभुवं स्थितेवह्येषाम्याहृति
र्यदसत्यमिति तस्मान्मनुष्याश्वः श्वः सृज्यंते यदिदं इव रा.
इतीदवइव हि पितरो मनइव यींताः प्रजाः सृष्टास्त्वि ८९
माभुवं स्ताम्भुवंति येषामेवं विद्वानेतां प्रतिपदं

करोति छंदांसि वै सोममाहरंस्तं गंधर्वो विश्वावसुः
पर्यमुष्णात्तेनापः प्राविशत्तं देवता अन्वैछंस्तं विष्णुर
प्सु पर्यपश्यत्स व्यकांक्षद् यं नू३ना३इति संपदा
प्सुरत्तस्मात्पृथगिंदवो सृज्यंत स देवताभ्यो मितरिं
ध्यंतीन्य एते असृग्रमिंदव इति प्राब्रवीद्बहिष्पवमाने
न वै यतः सृज्यते यदेते असृग्रमिंदव इति प्रस्तौति

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यज्ञमेवतत्सृष्टंदेवताभ्यःप्राह वृद्धंवाएतदपशव्यंयत्प्रा
तःसवनमनिडंहियद्विडामस्मभ्यंसंयतमित्याह
प्रातःसवनमेवतदिडावत्पशुमत्करोति द्विघात्तत्प्रा
रुचेतिआतायप्रतिपदंकुर्याद्विधृत्यारुचेतिवैगाय साम
त्र्यारूपंपरिष्ठोभन्त्येतित्रिष्टुभःरूपेत्यनुष्टुभःसोमो ८८
शुक्रागवाशिरइतिजगत्याःसर्वेषांवाएषछंदसां

रूपंछंदांसीवखलुवैब्राह्मणोयदेषाप्रतिपद्भवतिस्वेनैवै
नांरूपेणसमर्द्धयतिवृद्धावाएतइंद्रियेणसोमेन
येतिवीर्येणयद्वातइंद्रियंवीर्यंछंदांसीद्रियेणै
नान्वीर्येणसमर्द्धयति॥ए॥ अग्नआयूंषिपवस
इतिपदंकुर्याद्येषांदीक्षितानांप्रमीयेतापूताइववाए
तेयेषांदीक्षितानांप्रमीयतेयदेषाग्निःपावमानीप्र

तिपङ्क्त्यग्निरेवैनांनिष्पतिपवमानःपुनातियदायुॐ
षीत्याहयएवजीवंतितेषामायुर्द्धात्यानोमित्रावरुणेति
ज्योगामयाविनेप्रतिपदंकुर्यादपक्रांतोवाएतस्यप्रा
णापानौयस्यज्योगामयतिप्राणापानौमित्रावरुणौप्रा
णापानावेवास्मिन्दधात्यपघ्नन्पवतेमृधोपसोमोअ
राव्णःइत्यन्नमभिशस्यमानायप्रतिपदंकुर्यादरा

गाम
ह्वां

राव्णोवाएतेऽन्नंगमनिशंसंतितानेवास्मादपहंतिगच्छ
न्निंद्रस्यनिष्कृतमितिपूतमेवैनंयज्ञियमिंद्रस्यनिष्कृ
तंगमयतिवृषापवस्वधारयेतिराजन्यायप्रतिपदंकु
र्याद्वृषावैराजन्योवृषाणमेवैनंकरोतिमरुत्वतेचम
त्सरइतिमरुतोवैदेवानांविशोविशमेवास्माअनुनि
युनक्त्यपनपक्त्रासुक्रास्माद्भिङ्क्ष्वतिविश्वादधानउं

९०

तसेस्योजसे वास्मै वीर्येण विशं परस्तात्परिदृंहत्यनपक्रा
मुकास्माद्विड्भवति पवस्वेन्द्रो वृषा सुत इति प्रतिपदं भ्रु
जने३ णघ्नः कामयेत मरुध्येतेति कृधीनो यशसो जन इति जन
तायामेवास्मा ऋध्यते युवं हि स्थः स्वःपती इति वाम्यां प्र
तिपदं कुर्यात्समावद्भाजावेवैनौ यज्ञस्य करोति नो यश
यशसेमा प्रयति प्रास्य धन्वाच्छरन्तीति वृष्टिकामाय प्र ३०

तिपदं कुर्यात्स्य धारा अक्षरन्निति दिवो वृष्टिं व्यावय
ति वृष्णः सुतस्योजस इत्यंतरिक्षाद्देवाः अनु प्रभूषत
इत्यस्मिंल्लोके प्रतिष्ठापयत्योजसा वा एतद्वीर्येण प्रदी
यते यदप्रतं भवति यद्वृष्णः सुतस्योजस इत्याहौजसै
वास्मै वीर्येण दिवो वृष्टिं प्रयच्छति तया पवस्व धारया
यया गाव इहागमन् जन्यास उप नो गृहमिति प्रतिपदं

ऊर्यी घ्नःकानद्धेतोदमानन्यागावोनमेयुर्विदेतमेजन्याःगा
राष्ट्रमितियदेषाप्रतिपद्भवत्यपैनंजनागावोनमतिविं
दतेस्यजन्यागाराष्ट्रं॥ ॥१०॥ षष्ठः प्रपाठकः॥ समाप्त
इमेवैलोकागायत्रंस्यावृ‌ऊयंत्रयोहामेलोकायत्र्यावृ
ञायन्त्यनिरेवैनंलोकैःसंमिमीतेद्विरवनर्दैदिं ऽयां
तृतीयंयत्रिरवनर्दत्यतितञायत्रं‌‌रेचयतियोवै

गायत्रणाप्रतिहृतेनोञायत्यप्रतिष्ठानोभवतिहिंकारो
वैगायत्रस्यप्रतिहारःसमनसाध्येयःप्रतिहृतेनगायत्रे
णोञायतिप्रतितिष्ठतियोएवाएभ्योलोकेभ्योगायत्रंगा
यतिनैभ्योलोकेभ्यआवृश्चतइमएनंलोकाऊर्ज्जात्तिसं
वसतेसंउत्तिवायआददीताथतारतरमथतारतमेत
देभ्योलोकेभ्योगासीदनिरुक्तंगेयमेतद्वैगायत्रस्य

सा ए२

क्रूरं यं निरुक्तं यदनिरुक्तं गायति क्रूरमेवास्य परि॰ वृण
क्ति प्राणो गायत्रं न व्यवान्यात्प्राणस्याविच्छेदाय यदि
व्यवानिति प्रमायुको भवति यदि न व्यवानिति सर्वमा
युरेति यदि व्यवान्यान्मध्यतश्चो व्यवान्यात्प्राणो वै गा गाम
यत्रं प्राणः स्वरः प्राणमेव तन्मध्यत आत्मं दधाति स
सर्वमायुरेती पशुकामाय निधनं कुर्यात्स्वः स्वर्ग

कामाय यशो ब्रह्मवर्चसकामायायुरामयाविने ह ७
सोत्मनि चरत एते वै गायत्रस्य दोहा ब्रह्मवर्चसी यश
स्यात्मनि चरत एते वै गायत्रस्य दोहा ब्रह्मवर्चसी यश
मान्भवति य एवं वेद ॥१॥ प्रजापतिर्देवेभ्य आत्मानं
यज्ञं कृत्वा प्रायच्छत्तेन्योऽन्यस्माऽअग्रायन्नातिष्ठंत
तानब्रवीदाजिमस्मिन्नितेति त आजिमायन्यदाजि
मायं स्तदाज्यानामाज्यत्वं ७ स इंद्रो वेदाग्निर्वा इद

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

मग्नऋ्जो घ्यतीति सो ब्रवीद्यतरो नाविदमयज्ञायात्रौ
रहेति सो ग्निरग्रउदजयदथ मित्रावरुणावथेंद्रोथ वै
काहोत्रानुज्जितासीत्स इंद्रो ग्निमब्रवीद्य सहावाचावदी
यंनौ तदिति सैषैंद्राग्न्यच्युद्गमग्नेस्तोत्रमच्युदग्निर्दृस्य
चत्वारि संति षड्दैवत्यानि षड्ढा विहितो यज्ञो यावान्यज्ञ
स्तमेवारभते सर्वाणि त्वाराणपाद्यानि तन्ज्ञामिनाना

देवत्यैः स्तुवंत्यजामितायै यान्येभ्यो वा एतत्पशुभ्यः स्तुवंतिय
दाज्यैः पुनरभ्यावर्त्तं७ स्तुवंति तस्मात्पराचः आज्यं ते प्रत्यंचः
प्रजायंते तस्माद्दुग्ध्रत्य पुनरायंति ॥२॥ एतावता वाव माध्यंदि
न७ सवनं पुपुवे त्रिभिश्च छंदोभिः पंचभिश्च सामभिर्यन्माध्यं
दिनेन पवमानेन स्तुवंति माध्यंदिनमेव तत्सवनं पावयं
त्येतावंति वाव सर्वाणि सामानि यावंति माध्यंदिने पवमा

नेगायत्रं निधनवदनिधनमैडं यन्माध्यंदिनेनपवमा
नेनस्तुवंतिसर्वैरेवतत्सामभिःस्तुवंत्यात्मावै यज्ञस्य
पवमानोमुखंगायत्रीप्राणोगायत्रेयज्ञायज्ञीयंगायत्रे
णास्तुवंतिमुखतएवतत्प्राणंदधतिप्राणापानावाए
तानिछंदांसिप्राणोगायत्रीव्यानोबृहत्यपानस्त्रिष्टु राम
ब्यदेतैश्छंदोभिःस्तुवंतिप्राणापानानामविछेदायेमे ९४

वैलोकाएतानिछंदांस्यायमेवगायत्र्ययंमध्यमोबृहत्य
सावुत्तमस्त्रिष्टुब्यदेतैश्छंदोभिःसंहितैःस्तुवंत्येषांलोका
नामविछेदाययदन्यछंदोन्तरायवेयादिमांलोकान्ति
र्यग्यज्ञायज्ञेणास्तुत्वानिधनवतास्तुवंतीयंवैगायत्र्य
स्यामेवतदायतनेक्रियतेयदनिधनेनाग्रेस्तुयुरनायत्
तनोयजमानस्यान्निधनवतास्तुवंतिवीर्यंवैगायत्रीद

यंनिधनंवीर्यंतौवतद्वीर्यंसमर्द्धयंत्यैडेनबृहतीमार
भंतेपुरुषसोवाइडापशवोवाइडापशवोबृहतीपशुष्वे
वतत्पशून्दधातिबृहत्यांभूयिष्ठानिसामानिभवंति
तत्रापित्रिणिधनमवलिष्ठइववाअयंमध्यमोलोक
स्तस्यैवातदायतनंक्रियतेत्रिणिधनंभवतित्रयइ साम
मेलोकाएष्वेवलोकेषुप्रतितिष्ठतित्रिणिधनंभवत्ये ४५
त्रिणिधनंभवतिश्रीणिसवनानांछिद्राणितानितेनापिधीयंते २

तेनवैमाध्यंदिनंसवनंप्रतिष्ठितंयत्त्रिणिधनंयत्त्रिणि
धनंनस्यादप्रतिष्ठितंमाध्यंदिनंसवनंस्याद्यद्धरा
णिनिधनानिभवंतिद्विपाद्यजमानोयजमानमेवयरेय
स्वेषुप्रतिष्ठापयत्यनिधनमंततोभवतिस्वर्गस्यलोक
स्यानतिपादाययन्निधनवत्स्याद्यजमानंस्वर्गाल्लोका
न्निर्हण्यात्स्वारंभवतिस्वरेणवैदेवेभ्योऽततोन्नाद्यंप्रद

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यतस्वरे सौवतद्देवेभ्यो ततोऽन्नाद्यं प्रयच्छति गायत्रं पुर
स्ताद्भवति स्वारमं ततः प्राणो वै गायत्रं प्राणः स्वरः प्रा
णानेव तदुभयतो दधाति तस्मादुभयतः प्राणः प्रजा यो
य जा यत्रं पुरस्ताद्भवति स्वारमं ततः प्राणैरेव तैत्य पानेष्य
ति तिष्ठति ॥३॥ एतद्वै यज्ञस्य स्वर्ग्यं यन्माध्यंदिनं सव
नं माध्यंदिनस्य पवमानः पवमानस्य बृहती यद्बृहत्या

स्तोत्रे दक्षिणा दीयंते स्वर्गस्यैव तल्लोकस्यायतने दीयं
ते देवा वै छंदांस्यब्रुवन्युष्माभिः स्वर्गं लोकमयामेति
ते गायत्रीं प्रायुंजत तया नाप्नुवंस्त्रिष्टुभं प्रायुंजत
तया नाप्नुवंजगतीं प्रायुंजत तया नाप्नुवंननु
ष्टुभं प्रायुंजत तयाल्पकादिव नाप्नुवंस्ता आप्रं
ता ऽरसान्प्रवृह्यैवबल्वा यत्तु राणुपा दधुः पशवो वै

Indira Gandhi National Centre for the Arts

साबृहत्यसवन्नयेमांलोकान्व्याप्नुवन्बृहतीमर्यायथेमांलोका
न्व्याप्नामेतितद्बृहत्याबृहत्त्वंपश्वन्वाअस्यांतानुपादधुःप
शवोवैबृहतीयद्बृहत्याःस्तोत्रेदक्षिणादीयंतेस्वएवतदा
यत्तनेदीयंतेयन्नित्याकुरन्यानिछंदांसिवर्षीयांसि
कस्माद्बृहत्यैव्यातरत्येषाहीमांल्लोकान्व्याप्नोन्यान्यःछं
दःकिंचनयानिसप्तचतुरत्तराणिछंदांसितानिबृह

राम
८७

तीमभिसंपद्यंतेतस्माद्बृहत्यैव्यातेयद्वित्वाद्गायत्रंप्रातःस
वनंत्रैष्टुभंमाध्यंदिनंसवनंजागतंतृतीयसवनंकस्मा
द्बृहत्यामध्यंदिनेस्तुवतीतिबहिष्पवमानेनवैदेवाआदि
त्यंस्वर्गंलोकमहरंस्तनाधियत्तंबृहत्यामध्यंदिनेस्त
न्नुवंस्तस्माद्बृहत्यामध्यंदिनेस्तुवंत्यादित्यंह्येषान्
ध्यंदिनेदाधारयेरुकेचस्वर्दृशोतिमध्यंदिनेस्तुवंतितानि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्रिष्टुभमभिसंपद्यंतेतस्मात्त्रिष्टुभोनयंतिमाध्यंदिनास
वनात॥८॥ प्रजापतिरकामयतबहुस्यांप्रजायेयेति
सशोचन्नमहीयमानोतिष्ठत्सएतदामहीयवमपश्यत्
तेनेमाःप्रजाअसृजततासृष्टाअमहीयंतयदमही
तयदमहीयंततस्मादामहीयवंताअस्मैसृष्टाअपा
क्रामंस्तासांदिविसद्भ्याददइतिप्राणानादत्तता

एनंप्राणेष्वात्तेषुपुनरुपावर्त्तंततान्यउद्यंशर्मन्नहिश्र
वइतिपुनःप्राणान्प्रायछत्ताअस्माद्दुहेतायोधंस्तास
ंस्तोषइतिमन्यूनवाग्गृणात्ततोवैतस्मैताःश्रैष्ठ्यायाति
ष्ठंततिष्ठंतेस्मैसमानाःश्रैष्ठ्याययएवंवेदप्रजानांचवा
एषास्तुष्टिःपापवसीयसस्यविधृतिर्यदामहीयवंवि
धृतिःपापवसीयसोभवतियएवंवेददेवावैयशस्की

मा:सत्रमासताग्निरिंद्रोवायुर्मखस्तेब्रुवंन्यन्नोयशऋ
च्छात्तन्नःसहासदितितेषांमखंयशआर्छत्तदादायापा
क्रामत्तदस्यप्रासहादित्संततंपर्ययतेतस्यधनु:प्रति
ष्टभ्यातिष्ठत्तस्यधनुरार्त्निरूर्द्ध्वापतित्वाशिरोछिनत्सं
प्रवर्ग्योभवद्यज्ञोवैमखोयत्प्रवर्ग्यंप्रवृंजतियज्ञस्यै
वतच्छिरःप्रतिदधातितद्देवायशोव्यभजंततस्याग्नीरो

रवंप्रावृहततदैंसपशुवीर्यंप्रावृहततपशवोवैरोरवेप
शुमान्नवतियएवंवेदाग्निर्वैरुद्रस्यातद्रोरवमसुरावैदे
वान्पर्यचतंततएवावस्त्नीरुरातिष्ठंतोस्तोनावपश्यपत्नामा
मेनान्प्रत्योषत्प्रन्पश्यमाणाअरवंतयदरवंततस्माद्रौ
रवमथेंद्रोयैधान्नयंप्रावृहततद्वैसवज्रंप्रावृहत्तवज्रो
वैयोधाजयंवज्रंभ्रातृव्यायप्रहरतियएवंवेदेंद्रोवसुधी

Indira Gandhi National Centre for the Arts

त्रिवृत्स्येतद्यौधाजयं सुधामयो ऽजेषमेति तस्माद्यौधाजयमय
वायुरौशनं प्राबृहत तद्वै स त्राणवीर्यं प्राबृहत प्राणा वा
औशानं सर्वमायुरेति य एवं वेद वायुर्वा उशं स्तस्यैतदौ
शनमुशना वै काव्यो ऽसुराणां पुरोहित आसीत्तं देवाः कामं
दुघाभिरुपामंत्रयंत तस्मा एतान्यौशनानि प्रायच्छन्कामदु राम १००
घा वा औशनानि कामदुघा एनमुपतिष्ठंते य एवं वेद॥५॥

प्रजापतिरकामयत बहु स्यां प्रजायेयेति स तूष्णीं मनसा
ध्यायत्तस्य यन्मनस्यासीत्तद्बृहत्समभवत्स आदाधीत गर्भो
वै मे ऽयमंतर्हितस्तं वाचा प्रजनया इति स वाचं व्यसृजत सा
वाग्रथंतरमन्वपद्यत रथं मर्याः क्षेप्लातारी दिति तद्रथंत
रस्य रथंतरत्वं ततो बृहदनुप्राजायत बृहन्मयीदं सं
गं तरं त्वदिति तद्बृहतो बृहत्त्वं यथा वै पुत्रो ज्येष्ठ एवं बृहस्य

जापतेर्ज्यैष्ठ्यं ब्राह्मणो वा एतस्य ज्यैष्ठ्यमाप्नोति य एवं वेद य
न्वित्याहुर्बृहत्पूर्वं प्रजापतौ समभावत्कस्माद्रथंतरं पूर्वं यो
गमानश इति बृहद्देव पूर्वं समभवद्रथंतरं तु पूर्वं स्रष्टा
सृज्यत तस्मात्पूर्वं योगमानशे तयोः समाने निधनमासी जा.
त्तस्मिन्नातिष्ठेतां ते प्राजिमेतां तयोर्ह सितिर्बृहत्प्राणमुद् १०१
यदसितिरथंतरमपानमन्वितस्मवेष्टत प्राणापानौ वै बृ

हद्रथंतरे ज्योगामयाविनउ मेऽक्षुर्यादपक्रान्तौ वा एतस्य प्रा
णापानौ यस्य ज्योगामयति प्राणापानावेवास्मिन्दधाति य
त्वित्याहुरुते बृहद्रथंतरे बहिर्निधने कस्माद्बृहद्बहिर्निध
नानि भजते तन्निधनानि रथंतरमिति प्राणो बृहत्तस्माद्बृह
न्निधनानि भजते बहिर्हि प्राणोऽपानो रथंतरं तस्मादन्तर्नि
धनानि भजते तद्ध्यपानो महान्तौ वै बृहद्रथंतरे निधने

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नसमर्प्यपद्वेमहाबृहत्सौसमृच्छेतिबहुतत्रविमस्तं प्रमस्तं
शेतएरं वैबृहद्देडंरथंतरंमनोवैबृहद्वाग्रथंतरंसामवै
बृहदृग्रथंतरंप्राणोवैबृहदपानोरथंतरमसौवैलोकोबृ
हदयंरथंतरमेतानिमनसान्वीक्ष्योद्गायेत्ताभ्यामेवं
स्मामुद्गायति॥६॥पशवोवैबृहद्रथंतरेऽष्टाक्षरेणप्रथ रा॰म
मायाऋचःप्रस्तौत्यष्टाशफांस्तत्पशूनवरुंधेऽष्टाक्षरेणो १०२

त्तरयोर्ऋचोर्द्विपाद्यजमानोयजमानमेवयज्ञेपशुषुप्रतिष्ठा
पयतिपंचाक्षरेणरथंतरस्यप्रतिहरतिपांक्तांस्तत्पशून
वरुंधेचतुरक्षरेणबृहतःप्रतिहरतिचतुष्पदस्तत्पशूनव
रुंधेनवैबृहन्नरथंतरमेकंछंदोयच्छतस्ततःककुभावुत्त
रेउपादधुस्तस्माद्बृहतीप्रथमाककुभावुत्तरेतस्माद्बृह
द्रथंतरेएकच्छंदनजर्वतिनह्येतेएकंछंदोयच्छतस्तद्बृहतो

रोहान्त्रोहतिनवप्राणाः प्राणानेवावरुंधेत्रीन्प्रथमायां रोह
तिभूतंभवद्भविष्यत्तानेवावरुंधेत्रीन्मध्यमायां रोहत्यात्मा
नंप्रजांपशूंस्तानेवावरुंधेत्रीनुत्तमायां रोहतित्रयइमे
लोकाएष्वेवलोकेषुप्रतितिष्ठतिसर्वान्कामानवरुंधेयएवंवि
द्वान्रोहतोरोहान्रोहतिवज्रेणवाएतत्प्रस्तोतोजातारमभिप्रव १०३
र्तयतियद्रथंतरंप्रस्तौतिसमुद्रमीतद्ध्यायोजयेद्वाग्नित्यादेयी

वाग्वैसमुद्रःसमुद्रमेवांतद्विकात्यहिंसायैबलवज्रेयंवज्रमे
वप्रवर्त्तंयत्यजृक्षातिबल्बलाकुर्वतागेयमभिलोमयतेव
वज्रमेवाभिलोमयतिद्विप्रंगेयंस्वर्गस्यलोकस्यसमष्ट्यै
देवरथोवैरथंतरमहारेणहरेणप्रतिष्ठापयतोज्येयमः
रेणारेणहिरथःप्रतितिष्ठतियोवैदेवरथमनन्वालभ्याति
ष्ठत्यवास्मात्पद्यतइयंवैदेवरथइमामालभ्योजायेन्नास्मा

दवपद्यतईश्वरं वैरथंतरमुद्गातुश्चक्षुः प्रमथितोः प्रस्तुयमा
नेसंमीलेश्चर्दृशांप्रतिवीक्षेत नैनंचक्षुर्जहाति प्रजननं वैर
थंतरं यत्तस्तुष इत्याहस्थायुकोद्गातुर्वाग्भवत्यपि प्रजननं
ंहत्यस्तुष इतिवक्तव्यं सुस्तुष इतिवा स्थायुकोद्गातुर्वाग्भ साम
वति न प्रजननमपिहंति पृष्ठानि वा अस्सृज्यंत तैर्देवाः स्वर्गं १०४
लोकमायंस्तेषां रथंतरं महिम्ना नाशक्नोदुत्पततं तस्य

वसिष्ठो महिम्नो विनिधायतेन स्तुत्वा स्वर्गं लोकमैत्तां संवृत्यो
ऊयेघस्ते गोषु महिमा यस्ते अप्सु रथे वा तेस्तनयित्नौ य उत
यस्ते अग्नौ महिमा तेन संभव रथंतर द्रविणावन्न एधि ॥
॥७॥ अपोवा ऊत्व माछंतासां वायुः पृष्ठ्यो व्यवर्तत ततो व
सुधानं समभवत्तन्मित्रावरुणौ पर्यपश्यतां तावब्रूतां
नामं मयोदं देवेष्वाजनाति तस्माद्वामदेव्यं तत्परिगृह्णी

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तावब्रूतामिदमविदावेदन्नौमास्पर्त्तिद्धमितितत्प्रजाप
तिरब्रवीन्मह्याएतदध्यजनिममवाएतदितितदग्निरब्र
वीन्मांवाएतदन्वजनिममवाएतदितितदिंद्रोब्रवीच्छ्रेष्ठ
स्त्वावाएतदहंवःश्रेष्ठोस्मिममवाएतदितितद्विश्वेदेवा रा.म
अब्रुवन्नस्मद्देवत्यंवाएतद्यदस्मोधिसमभूदस्माकंवा १०५
एतदितितत्प्रजापतिरब्रवीत्सर्वेषान्तइदमस्तुसर्वइद

मस्तुसर्वइदमुपजीवामेतितत्पृष्ठेषुन्यदधुःसर्वेदेव
त्यं३वामदेव्यंयत्कदतीषुतेनप्राजापत्यंकोहिप्रजापति
र्यदनिरुक्तासुतेनप्राजापत्यमनिरुक्तोहिप्रजापतिर्यद्या
यत्रीषुतेनाग्नेयंगायत्रंछंदोह्यग्निर्यत्पृष्ठेषुन्यदधुस्ते
नैन्द्रंसर्वाणिहिपृष्ठानीन्द्रस्यनिष्केवल्यानियन्मैत्रावरु
णोनुशंसतितेनमैत्रावरुणंयद्द्वन्द्वदेवत्यसूक्तमपदे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तेन वैश्वदेवं सर्वेष्वेव रूपेषु प्रतितिष्ठति प्रजापतिर्वा
एतां गायत्रीं योनिमपश्यत्स आदधीतास्माद्योनेः प्रजा
लिसृजा इति स रथंतरमसृजत तद्रथस्य घोषोन्वसृज्य
त स बृहदसृजत तत्स्तनयित्नोर्घोषोन्वसृज्यत स वैरू रान
पमसृजत तसेशात तद्वातस्य घोषोन्वसृज्यत स वैराजम १०६
सृजत तदग्नेर्घोषोन्वसृज्यत स शाक्वरीरसृजत तदपां घो

षोन्वसृज्यत स रेवतीरसृजत ततजवां घोषोन्वसृज्यतैतै
र्वा एतानि सह घोषैरसृज्यंत सर्वस्मिन्घोषाः सर्वाः पुण्या
वाचो वदंति य एवं वेद ॥८॥ पिता वै वामदेव्यं पुत्राः पृष्ठा
न्येतस्माद्वा एतानि योनेरसृज्यंत तस्मात्पृष्ठानां स्तोत्रे
वामदेव्येनानुष्टुवंतीति शांत्यै यद्धियोनेरसृज्यंत तस्मात्पु
ष्ठानां स्तोत्रे पुत्रो शांतं चरति पिता तच्छमयत्ययं वै लोको

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

मध्यमो वामदेव्यमेतस्माद्वा रमौ लोकौ विधृतावसृज्ये
४२ तां बृहद्रथंतरं यद्रथंतरेण स्तुवंति ये राथंतराः पश
वोंतरिक्षं त उपश्रयंति यद्बृहता स्तुवंति ये बार्हताः पश
वोऽन्तरिक्षं त उपश्रयंति तेवामदेव्यस्य स्तोत्रेणावरु
ध्या ध्रुव आसीनो वा देव्येनोद्गायेत्पशूनामनुख्यात्या राम १०७
उपैनं पशव आवर्त्तंते य एवं वेदांतरिक्षं वै वामदेव्य

मधून्वते वोऽज्यमध्यतश्चिवत्तरिक्षं पशवो वै वामदेव्य
महिंसते वोऽज्यं पशूनामहिंसायै कश्यमिव वामदेव्य
गेयमित्याहुर्यथा जंतो पुत्रो मंदः शयासंनिंदनी इति
यथा वातो प्युशनैर्वातिस्वधुर्वामदेव्यं गेयं मेते स्वधु
र्वामदेव्यं गायति स्वधुर्नेवति यान्यस्यानया नियाने
नयाति न बृहतो न रथंतरस्यानुरूपं गेयं स्वेनैवा

नाम्नस्य निया नेन १

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यतनेनगेयमायतनवान्भवतिदेवावैपशून्व्यभजंतते
रुद्रमंतरायंस्तान्वामदेव्यस्यस्तोत्रउपेहंतेनिरहन्
गायंयन्निराहरुद्रायपशूनपिदधातिरुद्रस्ताः समं
पशून्यातुकोभवतिरेवतीषुवामदेव्येनपशुकामः
स्तुवीतापोवैरेवत्यः पशवोवामदेव्यमद्भ्यएवास्मैपशू सा म
न्प्रजनयत्यनार्त्तिः पशुतोभवतिप्रजात्वस्यमीलितेव १०८

भवतिकवतीत्स्येत्येतिप्रजापतेः॥ ९॥ इमौवैलोकौसहास्तां
तौवियंतावब्रूतांविवाहंविवहावहैसहनावस्त्वितितयो
रमुष्मैः श्यैतंप्रायछन्नौधसमसावस्मैततइरनयो
र्न्नैधनेविपर्यक्रामतांदेवविवाहोवैः श्यैतनौधसेदेव
सामाः संविवाहमाप्नोतियएवंवेदनोवाइमेलोकाउ
ह्णः कल्पमानायंत्यमुतोवांवः कल्पमानोस्मायीतिय

Indira Gandhi National Centre for the Arts

रथंतरेणास्तुवतीमंलोकंतेनयुनक्तांतरिक्षंवामदेव्येन
नौधसेनासुंयद्बृहतास्तुवंत्यमुंलोकंतेनयुनक्तांतरिक्षं
वामदेव्येनश्यैतेनेमंल्लोकानिमांल्लोकाननुपास्तेयएवंवे
दबृहद्रथंतरेवैश्यैतनौधसेयद्रथंतरायनौधसंप्रतिप्रयुं
जंतिबृहद्देवास्मैतत्प्रतिप्रयुंजंतिबृहच्छ्यैतत्पारोहंयन्नौध रा.म
संयद्बृहतेश्यैतंप्रतिप्रयुंजंतिरथंतरमेवास्मैतत्प्रतिप्रयुं १०९

जंतिरथंसरऽश्यैतत्परोहंयच्छ्यैतमुभाभ्यांबृहद्रथंतराभ्या
ऽस्तुतेयएवंवेददेवावैब्रह्मव्यमजंततान्नौधसःकाक्षीवतस्मा
गच्छत्तेब्रुवन्नृषिर्नआगाऽस्तस्मैब्रह्मदधामेतितस्माएतत्सा
मप्रायच्छन्यन्नौधसेप्रायच्छंऽस्तस्मान्नौधसंब्रह्मवैनौधसं
ब्रह्मवर्चसमौकामएतेनस्तुवीतब्रह्मवर्चसीनवत्यश्यैत
श्यैतंप्रजापतिःपशूनसृजततेऽस्मात्सृष्टाअपाक्रामंऽस्तां

नेतेभ्य एवास्मान्निव्याहरन्तेस्मा अति छंदतते शत्या अनवन्यछे
न्या अ अ व ७ स्तस्मा छ्येतं पशवो वैः श्येतं पशुकाम एतेन स्तु
वीत पशुमान्भवति प्रजापतिः प्रजा असृजत ताः सृष्टा अशो
चं ७ स्ताः श्येतेन कुमारस्य अजिघ्रत्ततो वै ताः समैधं तस्य मेधं रा न
तेता ७ सर्वाः प्रजायन्त्रेनं विद्वां छ्येतेनो ज्ञायत्येषवै य ग्रामान ११०
स्य प्रजापतिर्यद्धु ज्ञाता यद्धोतेन हिंकरोति प्रजापतिरेवभू
त्वा प्रजा अभिजिघ्रति वसु निधनं भवति पशवो वै वसु पशु
ष्वेव प्रतितिष्ठति ॥१०॥ दू ॥ ॥ ॥सि...
...॥ ॥आ ध्वार णिधनं का तवं इ वषट्कार णिधनमभि
वृ ...ीयस्य ब्रह्मसाम कुर्यादभिनिधनं मां ध्यं दिने पवमा
ने देवेषु वा एषाय इव वषट्कारो भाति वाइंद्रो वृत्राय वज्रं प्रा
हरदभात्येवास्मै वज्रं पहृत्य देवेषाव षट्कारेण विध्यति वै

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

काऽऽनं पशुकामाय ब्रूयात्साम कुर्यात्त्वमंग प्रशंसिष इत्येता
सिंद्रो यतीन्सालावृकेभ्यः प्रायच्छत्तेषां त्रय उदशिष्यंत रायो
वाजो बृहद्गिरिः पृथुरश्मिस्ते ब्रुवन्को नः पुत्रान्भरिष्यतीत्यह
मितींद्रोऽब्रवीत्तांस्त्रिककुब्भि निधायाचरन्स एतत्सामा
पश्यत्त्रिककुब पश्यत्तस्मात्त्रैककुभं सन्सा स्थानमेव पु राम
नरुपाध्मवत्तमंग प्रशंसिषो देवः शविष्ठ मर्त्यं न त्वदन्यो १११

मघवन्नस्ति मर्डितेंद्र ब्रवीमि ते वचः इति तेन चत्र गाथेनैतेन
च साम्ना सहस्रं पशून्सृजत तानेभ्यः प्रायच्छत्ते प्रत्यतिष्ठन्यः
पशुकामः स्याद्यः प्रतिष्ठाकाम एतस्मिन्प्रगायेदेतेन साम्नास्तु
वीत प्र सहस्रं पशूनाप्नोति प्रतितिष्ठति त्रिवीर्यं वा एतत्साम्नैंद्री
द्रियमैं सञ्च ऐंद्रं सामेंद्र इति निधनमिंद्रिय एव वीर्ये प्रति
तिष्ठति त्रैशोकं ज्योगामयावि नेब्रह्मसाम कुर्यादिमे वैलो

काः सहासꣳस्तेशोचꣳस्तेषामिंद्र एतेन साम्नाशुचमपाहन्य
त्रयाणाꣳशोचतामपाहꣳस्तस्मात्त्रैशोकं यामस्मादपाहंस्मा
दुꣳस्थलीआविशद्यामंतरिक्षात्स्थलीवं याममुष्मात्सेनास्तिन
तस्मात्तेषांनाशेतव्याय एषामाशामेतितस्या एवशुचोप
नजतेशुचावा एषविद्धो यस्यज्योगामयति यत्त्रैशोकं ब्रह्म
सामनवतिशुचमेवास्मादपहंति दिवेति निधनमुपयंति

राम ११२

सुष्ठिर्वैदिवाद्यैवास्मैवासत्यतिः ॥ १ ॥ आष्कारणिधनंकाण्वं
प्रतिष्ठाकामायब्रह्मसामकुर्यात्कण्वोवा एतत्सामत्तेनिधन
मपश्यत्सनप्रत्यतिष्ठत्स एतद्यदꣳशस्याषितिह्व वतेउ
पाश्रृणोत्स तदेवनिधनमपश्यत्ततोवैसप्रत्यतिष्ठद्देत
सामनवतिप्रतितिष्ठत्येव सिष्ठस्यजनित्रं प्रजाकामायब्र
ह्मसामकुर्याद्वसिष्ठोवा एतत्पुत्रहतः सामापश्यत्सप्रजया

Indira Gandhi National Centre for the Arts

पशुभिः प्राजायत यदेतत्साम भवति प्रजात्या आथर्वं ल्लो
ककामाय ब्रह्मसाम कुर्यादथर्वाणो वा एतल्लोककामाः
सामापश्यंस्तेनामुं लोकमपश्यन्यदेतत्साम भव ...
स्वर्गस्य लोकस्य प्रज्ञात्या अभीवर्तं भ्रातृव्यवते ब्रह्मसा साम
म कुर्यादभीवर्तेन वै देवा असुरानभ्यवर्तन्त यदभीवर्तो [illegible]
ब्रह्मसाम भवति भ्रातृव्यस्याभिवृत्त्यै श्रायन्तीयं यज्ञवि

भ्रष्टाय ब्रह्मसाम कुर्यात्प्रजापतिरुषसमध्यैत्स्वां दुहितरं
तस्य रेतः परापतत्तदस्यां न्यषिच्यत तदश्रीणादिदं मे मा
दुषदिति तत्सदकरोत्पशूनेव यच्छ्रायन्तीयं ब्रह्मसाम
भवति श्रीणाति चैवैनं संस्वकरोति ॥२॥ देवाश्च वा अ
सुराश्चेषु लोकेष्वस्पर्धन्त ते देवाः प्रजापतिमुपाधावंस्ते
भ्य एतत्साम प्रायच्छत्तेनैनान्कालयिष्यध्व इति ते नैना

नेभ्यो लोकेभ्यो कालयंत यदकालयंत तस्मात्कालेयमेभ्यो
लोकेभ्यो भ्रातृव्यं कालयते य एवं वेद स्तोमो वै देवेषु त
रो नामासीद्यो सुरेषु विदद्वसुस्ते देवास्तरो निर्वो विद
द्वसुमिति स्तोमेन यद्व मसुराणामवृंजत स्तोमेन यद्वं
भ्रातृव्यस्य वृंक्ते य एवं वेद साध्या वै नाम देवा आसं राम
स्ते वद्धि यत्तृतीयसवनं माध्यंदिनेन सवनेन सहस्व ११४

र्गं लोकमाय७स्तद्देवाः कालेयेन समतन्वंन्यत्कालेयं
भवति तृतीयसवनस्य संतत्यै विदद्वसुर्वै तृतीयसव
नं यत्तरो निर्वो विदद्वसुमिति प्रस्तौति तृतीयसवन
मेव तदभ्यतिवदति सर्वाणि वै रूपाणि कालेयं यत्प
द प्रस्तावं तेन राथंतरं यद्धुहतो रोहान्वोहति तेन बार्ह
तं यत्स्तोभवान्प्रतिहारस्तेन बार्हतं यद्इवदिडं तेन रा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

थं तरं । सर्वेष्वेव रूपेषु प्रतितिष्ठति ॥ आसां वा एना मके
वा आस । स्ते सर्वे णाय त्रेन सहस्त्रं लोक माय । स्ते
देवाः छंदां । स्य ब्रुवं सोममाहरतेति ते जगतीं प्राहिण्व
सा त्रीएपत्तराणि हित्वैकाहरा भूत्वागच्छ त्रिष्टुभं प्राहि
एवं सैकमत्तरं हित्वा त्र्यत्तरा भूत्वागच्छ गायत्रीं प्राहि
एवं । सा तुरत्तराणि वेत हि छंदां । स्पासं सा ता नि वा हत्या शत ११५

णिहरं त्यागच्छ दुष्टा त्तरा भूत्वाग्राणि च सवनानि हस्ता
न्यां द्वे सवने देते दे । द्वात्तृतीयसवनं तस्माद्धेऽत्र । अंशुमती
सवने धीते त्तृतीयसवनं दत्तैर्हित द्व । द्वाश्च यं त्पहरत्तस्य
ये हृयमाणस्या । शवः परापत । स्ते पूतीका अभवन्या
निपुष्पाण्प … वाशीयं ततान्यर्जुना नियत्याञ्छोथत्ते प्र
प्रोथा … स्तस्मात्तृतीयसवन आशिरमवनयंत्तिय

मेवतंगावःसोममदंतितस्यतꣳरसमवनयंतिस्म
सोमत्वायतेत्रिष्टुब्जगत्यौगायत्रीमब्रूतामुपह्वाया
वेतिसाब्रवीत्किंमेततःस्यादितियत्कामयसइत्यब्रू
ताꣳसाब्रवीन्ममसर्वंप्रातःसवनमस्तुमुत्तरेसवनेप्र राम
णयानितितस्माद्गायत्रंप्रातःसवनंगायत्र्युत्तरेस ११८
वनेप्रणयतितांत्रिष्टुप्त्रिनिरहरैकपैसैकादशाक्ष

राभूत्वाप्राजायततांजगत्येकेनाक्षरेणोपैत्साद्वादशा
क्षराभूत्वाप्राजायततस्मादाहुर्गायत्रीवावसर्वाणिछं
दाꣳसिगायत्रीह्येतान्योषानुष्ठंत्यैदितीदस्तृतीयसव
नाद्वीन्नसमानउदक्रामत्तद्देवाःस्वादिष्ठयेत्यास्वद
यन्मादिष्ठयेतिमद्वदकुर्वन्यवस्वसोमधारयेत्यपा
वयन्निंद्रायपातवेसुतइतिततोवैतदिंद्रउपावर्त्तत

यस्माद्द्विष्यामद्विष्ययेति प्रस्तौति तृतीयसवनस्य प्रसे
इत्वा यस्माद्द्विष्मा वै देवेषु पशव आसन्मद्विष्मा असु
रेषु ते देवाः स्वाद्विष्यामद्विष्ययेति पशून सुराणाम
वृञ्जत पशूञ्जातृव्यस्य वृङ्क्ते य एवं वेद तासु संहित
ं साध्या वै नाम देवा आसंस्ते वह्निं घ तृतीयसवन
माध्यंदिनेन सवनेन सह स्वर्गलोकमायंस्तद्द्वा

ताण्ड
११७

संहितेन समदधुर्यत्समदधुस्तस्मात्संहितं का
लेयं पुरस्ताद्भवति संहितमुपरिष्टादेताभ्यां हि
तृतीयसवनं संतायते सर्वाणि वै रूपाणि सं
हितं यत्पदं प्रस्तावं तेन राथंतरं यद्बृहतो गे हात्रो ह
ति तेन बार्हतं यत्पदं निधनं तेन राथंतरं सर्वेष्वे
व रूपेषु प्रतितिष्ठति ॥४॥ उष्णिक्ककुभावेते भवत

उष्णिक्ककुभ्यां वा इंद्रो वृत्राय वज्रं प्राहरत्ककुप्परा
क्रमतोष्णिहा प्राहरत्तस्मात्ककुभो मध्यमं पदं भूयि
ष्ठाहरं पराक्रमणं हि तदभिसमौहत्तस्मादुष्णिहः
उत्तमं पदं भूयिष्ठाहरं पुरोगुरुरिव हि वज्रो वज्रं भ्रा राम
तृव्याय प्रहरति य एवं वेद नासिके वा एते यज्ञस्य ११८
यदुष्णिक्ककुभौ तस्मात्समानं छंदः सती नानायरौ

वहतस्तस्मात्समानाया नासिकायाः सत्या नाना प्राणा
वुच्चरतः प्राणौ वा उष्णिक्ककुभौ तस्मात्ताभ्यां न वषट्कुर्व
ति यद्वषट्कुर्युः प्राणानग्नौ प्रदध्युस्तासु सफं विफमि
व वै तृतीयसवनं तृतीयसवनस्य सफत्वायाथैतस्यै
षकलमेतेन वै प्रजापतिः पुष्कलान्पशूनसृजत तेषु रू
पमदधाद्यदेतत्साम भवति पशुष्वेव रूपं दधाति पु

रोजितीवोऽंधसइतिपद्यावाहृर्याचविराजौभवतःप
द्ययावैदेवाःस्वर्गंलोकमायन्नहार्यपद्मपयोनुप्राजा
नन्यदेतेपद्यावाहृर्याचविराजौभवतःस्वर्गस्यलोक
स्यप्रज्ञात्यैतास्तुश्यावाश्वंश्यावाश्वमार्चनानसं
सत्रमासीनंधन्वोदवहंस्सएतत्सामापश्यत्तेनवृष्टिम राम ११९
सृजततोवैसप्रत्यतिष्ठत्ततोगातुमविंदतगातुविद्वा

एतत्सामविंदतेगातुंप्रतितिष्ठत्येतेनतुष्टुवानइंडस्तती
यसवनाद्धीनस्समानउदक्रामत्तंदेवाःश्यावाश्वेनैहाए
हियेत्यन्वह्वयंस्सउपावर्त्ततयदेतत्सामभवतित्तृतीय
सवनस्यसेंद्रत्वायाथैतदंधीगवमंधीगुर्वाएतस्यस्त
कामःसामापश्यत्तेनसहस्रंपशूनसृजतयदेतत्साम
भवतिपशूनांपुष्ट्यैमध्येनिधनमैडंभवत्येतेनवैत

तायसवनंप्रतिष्ठितंयन्मध्येनिधनमेतद्यन्मध्येनिध
नमैडंनस्यादप्रतिष्ठितंतृतीयसवनꣳस्याद्दशाहेर
मध्यतोनिधनमुपयंतिदशाहोविराड्विराड्येवप्रति
तिष्ठत्यन्नप्रियाणिपवतइतिकावंप्राजापत्यꣳसाम
प्रजावैप्रियाणिपशवःप्रियाणिप्रजायामेवपशुषु
प्रतितिष्ठतिरश्मीवाएतौयज्ञस्ययद्दौशानकावेदेव

राम
१२०

[illegible]शौवाएतौयज्ञमभिसमुब्जितोयदेतेऔशनकाव
तोयज्ञस्यारिष्ट्यै॥५॥देवावैब्रह्मव्याभजंतस्मैतेयोर
सोत्परिव्यततयद्यज्ञायज्ञीयमभवद्ब्रह्मणोवाएषरसो
यद्यज्ञायज्ञीयंयद्यज्ञायज्ञीयेनस्तुवंतिब्रह्मणएवर
सेयज्ञंप्रतिष्ठापयंतियोनिर्वैयज्ञायज्ञीयमेतस्माद्वै
योनेःप्रजापतिर्यज्ञमसृजतयद्यज्ञंयज्ञमसृजतत

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्माघयज्ञायज्ञीयंतस्माद्धाएतेनपुराब्राह्मणाबहिष्पव
मानमस्तोषतयोनेर्यज्ञंप्रतनवामहाइतियद्वैततः
स्तुवंतियोनोयज्ञंप्रतिष्ठापयंत्यसुरेषुवैसर्वोयज्ञ
आसीत्तेदेवायज्ञायज्ञीयमपश्यंस्तेषांयज्ञायज्ञा रामं
वोअग्रयइत्यग्निहोत्रमवृंजंतगिरागिरावदक्षस १२१

इतिदर्शपूर्णमासौप्रप्रवयममृतंजातवेदसमि

तिचातुर्मास्यानिप्रियंमित्रंनशंसिषमितिसे
मध्वरंयज्ञावोअग्नयेगिरावदक्षसेप्रप्रवयममृतंजा
तवेदसंप्रियंमित्रंनशंसिषमितिवैतर्हिछंदां
सिस्तेदेवाअभ्यारंनमंतिनिवर्तंछंदोभिर्यज्ञमस
त्मामवृंजतछंदोभिर्यज्ञंभ्रातृव्यस्यवृंक्ते यएवं
[illegible]माद्वाआहकस्मात्सत्यायवोब्रह्मलातत्रयः

ॐ स्विदद्यच्छिशुमारीयज्ञपथेभ्यस्तागरिष्यतीत्येष
शिशुमारीयज्ञपथेभ्यस्ताय घज्ञायज्ञीयंय जिरा ि
रेत्याहात्मानं तदुज्ञाता गिरत्यैरं हव्वो ज्ञ यमिरायां
ज्ञं प्रतिष्ठापयत्य प्रमायुकउ ज्ञाता भवति वैश्वान
एतदुज्ञातात्मानं प्रदध्मातियत्स्व प्रवयमित्याहप
वयमिति वक्तव्यं वैश्वानरमेव परिक्रामति यो वै ।

द्न्वस्य यज्ञः स्रवत्यहरेत्तां ततः प्रतिष्ठाप्यमहरेतोद
त्तस्यच्छिद्रमपिदध्मति विराजो वा एतद्रूपं यदहरं विरा
ज्येवां ततः प्रतितिष्ठति ॥ ६ ॥ इतो वै प्रातरुद्यन्निर्छंदा ॐ
सियुज्यंते मुतो वां वियज्ञायज्ञीयस्य स्तोत्रे युज्यंते यज्ञा
वो अग्नये गिरा चदहसइति द्वादशाहरं प्रवयमग्न
तंजातवेदसमित्येकादशा हरं प्रियं मित्रं न शं ॐ सि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

निह्नुवानश्छंद उपैति पापीयान्भ[illegible]

ह्नुवानं छंदो यन्नशंसिषमिति नुशंसिषमिति

[illegible]व्यं स्तुशंसिषमिति [illegible] निह्नुवानं छंद उपैति व

[illegible]यान्भवति वान्भवति यस्य वै यज्ञा वागंतानवेतिव.

चः छिद्राणि स्त्रवंत्येते वै यज्ञा वागंताये यज्ञायज्ञीयं ता

न क्वाचः छिद्रं यदनृतं यदग्निष्टोमयाज्यनृतमाहत

[illegible]मित्याहुरनुष्टुभमनुष्टुभमा ॐ संपादयतीयं वा अ

नुष्टुबस्यामेव प्रतितिष्ठति वाग्वा अनुष्टुब्वाच्येव प्रति

तिष्ठति ज्येष्ठं वा अनुष्टुब्ज्येष्ठ एव प्रतितिष्ठति कथमि

व यज्ञायज्ञीयं गेयमित्याहुर्यथा नद्याः प्रस्रावयम

[illegible]त्यमिव चेच्छमिव चैतीति वैश्वानरं वा एतद्[illegible]ता

[illegible]दग्ने तात्याहुर्यद्यज्ञायज्ञीयस्यर्चं संप[illegible]

...नरो वो ऊयं वैश्वानरमेवदक्रि क्रामति वैश्वा
नरसाम्ना एतदध्वर्युः सदस्यानन्तिसृजति यद्यन्ता यज्ञ
यस्य स्तोत्रमुपावर्त्तयति प्रावृत्ते नो ऊयं वैश्वानरेण
नन्ति शाहायन ह तु वै पितरः प्रावृतं जानंति यज्ञा यज्ञी
यस्य वै स्तोत्रे पितरो यथायथं त्रिंशा संत आकर्षन्यां राम
प्रावृत्यं तदेव प्रावृतं तदप्रावृतं जानंति पितरो न वैश्वा १२६

नरो हि नस्त्व पः पश्चात्पत्न्य उपसृजंति वैश्वानरमेव त
द्धमयं त्वा पोहि शांतिरथो रेत एव तस्मिंचं त्वापो हि रेतो द
हिणा नूरून निषिंचंते दक्षिणतो हि रेतः सिच्यते मह
देव प्रस्तूयं मन एवास्य तज्जनयंत्य ऊत्रापत्नीः सं
ख्यापयंति रेतोधेयाय हिंकारं प्रतिसंख्यापयंति हिं
कृताद्धि रेतोधीयत आ तृतीयायाः संख्यापयंति त्रिवृ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

छ्रेत:॥७॥देवा वा अग्निष्टोममभिजित्योक्थानि नाश
क्नुवंस्तानिजेतुं तेग्निमब्रुवंस्त्वयामुखेनेदंजयामेति
सोब्रवीत्किंमेततःस्यादिति यत्कामयसइत्यब्रुवंसोब्रवी
न्मद्देवत्यासूक्थानि प्रणयानिति तस्मादाग्नेयीषूक्थे रान
नि प्रणयंति तस्माद्गायत्रीषुगायत्रछंदाह्यग्निस्तेनिं १२
मुं.वं कृत्वा साकमश्वेनाभ्यक्रामन्य त्साकमश्वेनाभ्य

मंस्तस्मात्साकमश्वंतस्मात्साकमश्वेनोक्थानि प्रणयंत्ये
तेनह्येतान्यग्रेभ्यजयंस इंद्रोब्रवीत्कस्मादहं वेदमन्ववेश्या
व इत्यहं वेति वरुणस्तं वरुणोन्वतिष्ठदिंद्र आहरत्तस्मादैं
द्रावारुणमनुशस्यते सएवाब्रवीत्कस्मादहं वेदमन्ववैश्या
व इत्यहं चेति बृहस्पतिस्तं बृहस्पतिरन्वतिष्ठदिंद्र आह
रत्तस्मादैंद्राबार्हस्पत्यमनुशस्यते सएवाब्रवीत्कस्मादहं

चेदमन्ववैश्यावइत्यहं चेति विश्लास्तं विश्लारन्वति घ्नद्दि

इन्द्र आहरं तस्मादेंद्रावैश्लवमनुशस्यते पृश्नन्वाएम्यस्त्वा

न्नाहरत्पशवो वाउक्थानि पशुकामउक्थेन स्तुवीत पृष्ठ

माज्ञवति बृहता वाइंद्रो वृत्राय वज्रं प्राहरं तस्य तेजः प साम

रापतत्त सौभरमभवज्जामि वाएतद्यज्ञे क्रियत इत्या १२८

हुर्यद्रथंतरं ॥२४॥ रथंतरं सँधिनं तिरा बृहता स्तु

वं ताति यत्सौभरेणास्तुवंति बृहतैव तद्दंतरा स्तुवंति बृ

हतो ह्येतत्तेजो यत्सौभरं यदि बृहत्सामा तिरात्रः स्यात्सौ

भरमुक्थानां ब्रह्मसाम कार्यं बृहद्देवत्तेजसा समर्द्ध

यति यदि रथंतरसामा सौभरं कुर्यादजामिताये देवा

नां वै स्वर्गं लोकं यतां दिशो ह्रीयंत ताः सौभरेणोइत्यह

स्तंभ्नुवंस्ततो वै ता अदृंहंत ततः प्रत्यतिष्ठंस्ततः स्व

Indira Gandhi National Centre for the Arts

न्नाद्यानंन्यः स्वर्गकामः स्याद्यः प्रतिष्ठाकामः सौभरेण स्तुवीत प्र स्वर्गंलोकं १

र्गंलोकंजानातिप्रतितिष्ठतिप्रजापतिःप्रजाअसृजतताः
सृष्टाअशनायꣳस्तास्यःसोभरेणोर्गित्यन्नंप्रायच्छत्त
तोवैताःसमैधंतसमेधंतेताꣳसमांप्रजायत्रैवंविद्वां
सौभरेणोद्गायतिताअब्रुवंस्सुम्नंतंनोभार्षीरितितस्मा राम
सौभरंवृष्टिंवाअः--न्यस्मांप्रावृच्छदन्नमेवयोवृष्टिका १२७
मःस्याद्योन्नाद्यकामोयःस्वर्गकामःसौभरेणस्तुवीत

हीषितिवृष्टिकायनिधनंकुर्यादूर्गित्यन्नाद्यकामायोइ
तिस्वर्गकामायसर्वेवैकामाःसौभरꣳसर्वेष्वेवकामे
षुप्रतितिष्ठत्यथैतनार्मेधंनृमेधस्समांगिरसꣳसत्र
मासीनꣳश्वन्निरभ्याद्रूयंस्सोग्निमुपाधावत्साद्विनोअ
न्नएकयेतितंवैश्वानरःपर्युदतिष्ठत्ततोवैसप्रत्यति
ष्ठत्ततोगातुमविंदतगातुविद्वाएतत्सामविंदतेगातुं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

प्रतितिष्ठत्यतेनतुष्टुवानोविछंदसम्चोनवंत्यहोरात्र
योरूपंनेवह्येतदन्होरूपंनरात्रेर्यदुक्त्वा॰नांककुप्प्र
थमाथोष्णिगथपुरउष्णिगनुष्टुप्तेनानुष्टुभोनयंत्य
छावाकसाम्नः॥८॥हारिवर्णंभवत्यसुरावाएषुलो राम
केष्वासंस्तांदेवाहरिश्रियमित्यस्माल्लोकान्प्राणुदं १२८
तविराजसीत्यंतरिक्षाद्दिवेदिवइत्यमुष्मात्तघएवैवे

देभ्योलोकेभ्योभ्रातृव्यंप्रणुद्यैमांलोकानभ्यारोहतिह
रिवर्णंवाएतत्पशुकामःसामापश्यत्तेनसहस्रंपशूनन
सृजतयदेतत्सामभवतिपशूनांपुष्ट्याअंगिरसःस्वर्गं
लोकंयतोरक्षांस्यन्वसचंततान्येतेनहरिवर्णेनापाह
तयदेतत्सामभवतिरक्षसामपहत्यैपृष्ठानिवाअस्र
ज्यंततेषांयत्तेजोरसोत्यरिच्यततद्देवाःसमभरंस्त

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

रूपमेति द्विरभ्यं तस्मादिहेहेतरुद्धं मिव द्विष्टं हत्पारिष्टोभो वैरूपस्य

दुहू ७ शायममेवस्सर्वेषां वा एतत्स्थानां तेजो यद्दुहू ७
शायं तस्माद्वा एतत्पुरा सजातायनान्यापवसीयसो
विघृत्या एषह्येव षष्ठे स्तुष्टु वा वनो यउ द्व ७ शायेन स्तु
ते सर्वाणि वैरूपाणि द्व ७ शायेंतित्वा गायत्रिणि एतिर गायं
थं तरस्यैं परिष्टुन्नु ७ हि वैरूपमनुतोदो वै राजस्यानु राम
तुन्न ७ हि वैराजमर्द्धडा गाद्वरीणामति स्वारो रेवतीना १२९

मर्द्धडया वै देवा असुरानवहत्यातिस्वारेणास्वर्गलोक
मारोह ७ स्तथ एवं वेदार्द्धडयैव भ्रातृव्यमवहत्याति
स्वारेणास्वर्गलोकमारोहत्यर्द्धडया वै पूर्वं यज्ञ ७ स ७
स्थापयंत्यतिस्वारेणोत्तरमारभंते तउपेन मुत्तरो यज्ञोन
मति य एवं वेद पांक्तं वा एतत्साम पांक्तो यज्ञः पांक्ताः प
शवो यज्ञ एव पशुषु प्रतितिष्ठत्या ष्टाद ७ षूरुद्धिका

पुत्रौ

मायत्कुर्यादष्टादंष्ट्रो वैरूपोप्रजाकामजीर्यसइमांलोका
न्विचिच्छिदिवांऽमन्यतसएतेजगसिसाममनीत्रणप्य
न्तयोरप्रयोगादबिभेत्सोब्रवीद्दृश्नवद्यामेसामस्मांऽ
स्नवातादृत्पृषेर्वाएतस्माशोर्मूतंयदाष्टादंष्ट्रेनयत
ऋध्यएव॥५॥गायत्रीषुब्रह्मवर्चसकामायोक्थानि
प्रणायेयुर्गायत्र्यांब्रह्मसामानुष्टुभ्यच्छावाकसामसे

रा॰
१३०

षागायत्रीसंपद्यतेतेजोब्रह्मवर्चसंगायत्रीतेजएवब्रह्म
वर्चसमवरुंधेगायत्रीषुपशुकामायोक्थानिप्रणयेयु
रुष्णिहिब्रह्मसामानुष्टुभ्यच्छावाकसामसेषोष्णिक्सं
पद्यतेपशवोवाउष्णिकपशूनेवावरुंधेगायत्रीषुपुरुष
कामायोक्थानिप्रणायेयुःककुभिब्रह्मसामानुष्टुभ्यच्छा
वाकसामसैषाककुसंपद्यतेपुरुषोवैककुप्पुरुषानेवा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वरुंधे विराड्ढ्यन्नाद्यकामायोक्थानि प्रणयेयुरुक्थिनि
ब्रह्मसामानुष्टुभ्युक्थावाकसाम सैषा विराड्ढ्यपद्यते
न्नं विराडन्नाद्यमेवावरुंधे द्वरपंक्तिषु ज्यैष्ठ्यकामायो
क्थानि प्रणयेयुरुक्थिनि ब्रह्मसामानुष्टुभ्युक्थावाक रान
सामसैषानुष्टुसंपद्यते ज्यैष्ठ्यं वा अनुष्टुब्ज्यैष्ठ्यमेवा १३२
वरुंधे॥ ॥१०॥ ॥ ॥इत्यष्टमः प्रपाठकः समाप्तः॥

॥ ॥श्री॥ ॥देवा वा उक्थान्यनिजित्य रात्रिं नाशक्नु
वन्नभिजेतुं ते सुरा रात्रिं तमः प्रविशन्नानुव्यपश्यं
स्त एतमनुष्टुब्भिरसं प्रगाथमपश्यन्विराजं ज्योतिष्मा
न्विराजा ज्योतिषानुपश्यंतोनुष्टुभा वज्रेण रात्रेर्निरघ्न
न्यदेषोनुष्टुप्शिराः प्रगाथो भवति विराजैव ज्योतिषा
नुपश्यन्ननुष्टुभा वज्रेण रात्रेर्भ्रातृव्यं निर्हंति तांसमी

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तेपर्यायंप्राणुदंतयत्पर्यायंप्राणुदंततत्पर्यायाणांप
र्यायत्वंप्रथमानिपदानिपुनरादानिनवैतिप्रथमस्य
पर्यायस्यप्रथमैर्हिपदैःपुनरादायंप्रथमरात्रात्प्रा
णुदंतपांतमावोअंधसइतिप्रस्तोत्यहर्वैपांतमंधो
रात्रिरह्वैवतद्रात्रिमारभंतेतास्तुवैतहव्यंवीतहव्यश्रा
यसोऽग्योग्निरुद्धएतस्मामापश्यत्सोवागच्छत्स्वत्यतिष्ठ राम १२२

द्दस्यगच्छतिप्रतितिष्ठत्येतेनतुष्टुवानस्तमइववाएतेप्र
विशंतियेरात्रिमुपयंतियदोकोनिधनंरात्रेर्मुखेन
वतिप्रज्ञात्यैयदावैपुरुषःस्वमोकआगच्छतिसर्वंत
र्हिप्रजानातिसर्वमस्मैदिवाभवतितेमध्यमंपर्याय
मभ्ययंततेषामौर्ध्वसद्मनेनवाचमहंजतवावंभ्रात्
व्यस्यवृंक्तेयएवंवेदत्रिणिधनंभवतियथावाअको

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

माध्यंदिनꣳसवनंत्रिणिधनायतनमेवमेषरात्रेर्म
ध्यमःपर्यायस्त्रिणिधनायतनःसलोमत्वायमध्य
मानिपदानिपुनरादानिभवंतिमध्यमस्यपर्यायस्य
मध्यमैर्हिपदैःपुनरादायंमध्यमरात्रात्प्राणुदंततउ रात
त्तमंपर्यायमभ्ययंततेषांघृतश्च्युन्निधनेनपशून् १३२
वृंजतपशवोवैघृतश्च्युतःपशूनस्यवृंक्तेय

एवंवेदोत्तमानिपदानिपुनरादानिभवंत्युत्तमस्यपर्या
यस्योत्तमैर्हिपदैःपुनरादायमुत्तमरात्रात्प्राणुदंततांसं
धिनाभिपलायंततानाश्विनेनासꣳहाय्यमगमयन्नस
ꣳहाय्यंभ्रातृव्यंगमयतियएवंवेदैषावाअग्निष्टोमस्य
सम्मायद्रात्रिर्द्वादशस्तोत्राण्यग्निष्टोमोद्वादशस्तोत्राणि
रात्रिरेषावाउक्थ्यस्यसम्मायद्रात्रिस्त्रीण्युक्थानित्रिदेव

Indira Gandhi National Centre for the Arts

त्यः संधिर्यथा वा अह्न उक्थान्येवमेष रात्रेः संधिर्नाना
रूपाण्यह्न उक्थानि नाना रूपा एते तृचा भवंति रथं त
रं प्रतिष्ठाकामाय संधिं कुर्यादियं वै रथंतरमस्यामे
व प्रतितिष्ठति बृहत्स्वर्गकामाय संधिं कुर्यात्स्वर्गो लो
को बृहत्स्वर्ग एव लोके प्रतितिष्ठति वारवंतीयं वा वाम रा ११ १२४
देव्यं वा अश्व्यं वै तेषामेकं पशुकामाय संधिं कुर्यात्प

शवो वा एतानि सामानि [illegible] पशुष्वेव प्रतितिष्ठत्या
श्विनꣳ होतानुशꣳसति प्रजापतिर्वा एतत्सहस्रमसृ
जत तद्देवेभ्यः प्रायच्छत्तस्मिन्न समराधयꣳस्ते सूर्यं का
ष्ठां कृत्वाजिमधावꣳस्तेषामश्विनौ प्रथमावधावतां
तावब्रुवन्वदं सह नो स्त्विति तावब्रूतां किं नौ ततः स्यादि
ति यत्कामयेथे इत्यब्रुवꣳस्तावब्रूतामस्मद्देवत्यमि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

दमुत्क्रमुच्याताइतितस्मादाश्विनमुच्यतेसर्वाःख
लुदेवताःशस्यंतेत्रिष्टु७शस्यमाजिमिवह्येतेधावं
त्यासूर्यस्योदेतोः१७सेसूर्य७हिकाष्ठामकुर्वत॥१॥
पांतमावोअंधसइतिवैतद्व्यमन्यन्हेत्रंवाएतेप्रयं
तियेरात्रिमुपयंतियदोकोनिधनं७रात्रेर्मुखेभवत्यो राम १३५
कसोप्रत्यावायप्रवइंद्रायमादनमितिगौरीवितंब्रह्म

यद्देवाव्यकुर्वततोयदत्यरिच्यततद्गौरीवितमभव
दतिरिक्तंगौरीवितमतिरिक्तमेतस्तोत्रंयद्रात्रिरतिरि क्तं दातिरि
क्तंदधातिवयमुत्वातदिदर्थाइतिकाण्वमेतेनवैकण्व
इंद्रस्यसोविद्यमगच्छदिंद्रस्यैवैतेनभवत्ययतइंद्रस्य
सोविद्यं गच्छ[illegible]तीद्रायम
न्द्वनेसुतमितिश्रौतकक्षंह्नत्रसामह्नत्रमेवैतेनभव

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्ययंतइंद्रसोमऽइतिदैवोदासमग्निष्टोमेनवैदेवाइमं
लोकमभ्यजयन्नंतरिक्षमुक्थेनातिरात्रेणामुंतइमंलो
कंपुनरभ्यकामयंततइहेत्यस्मिंल्लोकेप्रत्यतिष्ठन्प
देत्सामभवतिप्रतिष्ठित्याअह्वसभनमपिशर्वरी राम
षुत्रोहंत्यसुरावाएषुलोकेष्वासऽंस्तांदेवाअहुमस १३८
नेनैभ्योलोकेभ्यःप्राणुदंततयएवंवेदैभ्योलोकेभ्योभ्रा

तृव्यंप्रणुदस्वश्रायतनेसत्रमास्तश्रात्मनइंद्रस्त
मंतमित्याकूपा[illegible]रमकूपारंगिरस्यासीत्तस्यायथा
गोधायास्त्वगेवंत्वग्गासीत्तामेतेनत्रिःसाम्नेंद्रःप्रत्वा
सूर्यत्वचसमकरोत्तद्वावसातत्सर्वकामयतयत्कामएते मा४
नसाम्नास्तुवतेसएभ्यःकामःसमृध्यतेजित्वावृषभा
सुतइत्यार्षभंहृत्रसामहृत्रमेवैतेनभवताद्वसो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सुतमंध इति गारमेलेन वै गरइंद्रमश्रीणात्त्रीतएवा
स्यैतेनेंद्रोनवतीदंछन्द्वोजसेतिमाधुछंदसंप्रजाप
तेर्वाएषातनूरयातयाम्नीप्रयुज्यतआत्वेतानिषीद
तेतिदैवातिथंदैवातिथिःसपुत्रोशनायंश्चरन्न राम १३७
रण्यउर्वारूण्यविंदत्तान्येतेनसाम्नोपासीदत्ताअस्मै
गावःपृश्नयोमूत्वोदतिष्ठन्पुष्टेतत्सामभवतिपशूनां

पुष्ट्यैयोगेयोगेतवस्तरमितिसोमेधंरात्रिषाम्मरात्रे
रेवसन्नृच्छ्राइंद्रस्तुतेप्तुसोमेष्वितिकौत्संकुत्सश्चलुश
श्चेंद्रेव्यह्वयेतांसइंद्रःकुत्समुपावर्ततंशतेनवा
र्ध्रीन्निरांडयोरबध्नात्तंलुशोन्यवदत्समुच्यस्वपरिक्रु
सादिहागहिकिमुत्कावानांडयोर्बद्धआसातादितिता
संछिद्यप्राद्रवत्सएतत्कुत्सःसामापश्यत्तेनैनमन्ववद

स्तउरावर्त्तयदेतस्मामभवतिसेंद्रत्वाय ॥२॥ यदि
सत्राय दीक्षेरन्नथ साम्यात्तिष्ठेत्सोममपनज्य विश्व
जिता तिरात्रेण यजेत सर्ववेदसेन सार्वस्माएव दा
न्हते सर्वमाप्नोति याइदक्षिणा ददाति तानिरतिग्र
युंक्ते यदि पर्यायैरस्तुतमभिव्युच्छेत्पंचदशानि हे रा.भ
त्रे स्तुयुः पंचभिः पंचभिरितरेभ्यो ग्नेविवस्वद्दुषस १३८

इति संधिना स्तुयुः प्राणा वै त्रिवृत्सोमानां प्रतिष्ठा रथं
तरं साम्नां प्राणांश्चैवोपयंति प्रतिष्ठां च षष्टिं च
त्रीणि च शतानि होताशं सतितावत्यः संवत्सरस्य
रात्रयः संवत्सरसंमितानिरेव तदृग्भिराप्नोनमाप्नो
ति यदर्वाक्स्तुवंति तदस्तुतं यत्संप्रति स्तुवंति तत्स्तु
तं यदतिष्टुवंति तत्सुष्टुतं यदर्वाक्स्तुयुर्यावती निर्न

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्तुयुस्तावतीन्निर्वातिष्टुयुर्भूयोग्नरान्निर्वायद्यतिष्टुयु
र्यावतीन्निरतिष्टुयुस्तावतीन्निर्वानस्तुयुः कनीयोग्न
रान्निर्वायद्यर्वाक्स्तुयुस्तीः मग्निष्टोमसामकार्यंनिध
नमेकेडायेद्वेताभ्यामेवतत्समंक्रियतेयद्यतिष्टुयुः स्वा
रमग्निष्टोनसामकार्यमूनमिववाएतत्साम्नोयत्स्वर
स्तेनैवतत्समंक्रियते॥३॥यदिसोमौसंसुतौस्यातां

राम
१३९

वृणत्वतीप्रतिपदंकुर्यादिंद्रोवैवृषाप्रातःसवनादेवैषामिंद्रंवृंक्ते

महतिरात्रेः प्रातरनुवाकमुपाकुर्यात्पूर्वोवाचं पूर्वःछं
दांसिपूर्वोदेवतावृंक्ते योग्नस्व्चोक्तः सवनमुखेसवन
मुखेकार्याःसवनमुखात्सवनमुखादेवैषामिंद्रंवृं
क्ते सुब्रह्मण्यामिद्वेहोतव्यमग्निर्वैसर्वादेवताः सर्वा एवदे
वताः प्रश्यजुहोतिसंवेशायोपवेशायगायत्र्यैछंदसे
निर्भूतयेस्वाहासंवेशायोपवेशायत्रिष्टुभेछंदसे

ग्निभूतयेस्वाहासंवेशायोपवेशायजगत्यैछंदसेग्नि
भूतयेस्वाहेतिजुहोतिछंदांसिवाअग्निभूतयस्तैरेवै
नानग्निमवत्फनेबृहद्रथंतरेकार्येयत्रवाइंद्रस्यहरीत
दिंद्रइंद्रस्यवैहरीबृहद्रथंतरेयद्बृहद्रथंतरेभवतः
पूर्वएवेंद्रस्यहरीआरभंतेतौरश्मवसेकार्येतुरश्मव राम
सश्चवैपारावतानांचसोमौसच्छ्रुतावास्तांततएतेतु १४०

२

रश्मवाःसामनीअपश्यन्ताभ्यामस्माइंद्रःशाल्मलिनाय
मुनायाहव्यंनिरावहद्यत्तौरश्मवसेभवतोहव्यमेवैषांदू
र्तेपूर्वेमिश्रुरणुयुर्यावैपूर्वाःप्रस्नोतितःपूर्वास्तीर्थेजयं
तिपूर्वएवेंद्रमारभंतेविहव्यंशास्यंजमदग्नेश्चवाऋषी
णांचसोमौसच्छ्रुतावास्तांततएतज्जमदग्निर्विहव्य
मपश्यन्तमिंद्रउपावर्ततयद्विहव्यंहोताशंसतीऽ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

मेवैषांवृंक्ते यदंतरोग्निष्टोमस्याद्दुक्थ्यः कार्यो यद्य
द्यतिरात्रो यो वै भूयान्यज्ञक्रतुः स इंद्रस्य प्रियो भूय
सैवैषां यज्ञक्रतुनेंद्रं वृंक्तेथो खल्वाहुर्दुष्टाप इव वै परः
पंथायमेवाग्रे यज्ञक्रतुमारभेत तस्मान्नेयादिति स साम
जनीयꣳ शस्यमगस्त्यस्य कयाशुभीयꣳ शस्यम १५२
स्या अमुष्या अधश्चान्मिथुनादहोरात्राभ्यामेवैनानि

भजति ... यदि सोमम क्रीतमपहरेयुरन्यः क्रेतव्यो
यदि क्रीतं योन्यो भ्याशꣳ स्यात्स आहृत्यः सोमविक्रयि
णो तु किंचिद्दद्याद्यदि सोमं न विंदेयुः पूतीकानभिषुणु
यु यदि न पूतीकानर्जुनानि गायत्री सोममहरत्तस्या
अनुविसृज्य सोमरक्षिः पर्णमच्छिद्यत तस्य योꣳशः
परापतत्स पूतीकोभवत्तस्मिन्नेवाद्रातिम विंदन्नू

तीकोवाएषयत्पूतीकानत्निषुएवंत्सूतिमेवास्मै विंदं
तिप्रतिधुक्ष्वप्रातःपूतीकाश्चश्रुतंचमध्यंदिनेपूतीका
श्चदधिचापराह्णेपूतीकाश्चसोमपीथोवाएतस्मा
दपक्रामतीत्याहुर्यस्यसोममपहरंतीतिसर्वेषधी रा म
श्चपशूंश्चप्रविशतितमोषधिभ्यश्चपशुभ्यश्चा १४२
वरुंधइंद्रोवृत्रमहंस्तस्ययोनस्तः सोमः समभव

त्तानिबभ्रुतूलान्यर्जुनानियोवपायाउत्खिन्नायास्तानि
लोहिततूलानियानिबभ्रुतूलान्यर्जुनानितान्यभिषु
णुयादेतद्वैब्राह्मणोरूपंसाक्षाद्देवसोममभिषुणो
तिश्यायंतीयंब्रह्मसामकार्यंसदेवैनंकरोतियज्ञा
यज्ञीयमनुष्टुभ्निधनोहेद्वाचैवैनंसमर्धयतिवारव
तीयमग्निष्टोमसामकार्यमिंद्रियस्यवीर्यस्यपरिगृ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

हीत्यैपंचदक्षिणादेयाःपाङ्क्तोयज्ञोयावान्यज्ञस्तमेवार
मतेवन्यथादुदेत्यपुनर्दीक्षेततत्रतद्घाघद्दास्यस्या
ता॥प॥यदिकलशोदीर्येतवषट्कारणिधनंब्रह्मसाम
कुर्याद्वषट्कृतोवाएतस्यसोमःपरासिच्यतेयस्यक राम
लशोदीर्यतेयद्वषट्कारणिधनंब्रह्मसामभवतिचष १४५
द्धृतएवास्यसोमोभवतिविधुंदक्षिणांसमनेबहूना

मित्येतासुकार्यमेषहिबहूनांसमनेबहूनामित्यत्र
सुकार्यमेषहिबहूनांसमनेदीर्यतेयत्कलशस्तदा
कुर्न्वाआर्त्यार्त्तिरन्वृघात्यावाएषआर्त्तिमनुवदतियः
कलशेदीर्णेदक्षिणावतासुकरोतीतिश्रायंतीयमेवका
र्यंप्रजापतिःप्रजाअसृजतसदुग्धोरिरिचानोमन्य
तसएतच्छ्रायंतीयमपश्यत्तेनात्मानंसमश्रीणा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

प्रजयापशुभिरिंद्रियेणदुग्धइववाएषरिरिचानोय
स्यकलशोदीर्यतेयच्छ्रायंतीयंब्रह्मसामभवतिपुनरे
वात्मानꣳसꣳश्राणातिप्रजयापशुभिरिंद्रियेणय
दिश्रायंतीयंब्रह्मसामस्याद्वैलवीश्वनुष्टुप्सुवषट्का
रणिधनंकुर्याद्यद्वैयज्ञस्यस्रवतिवाचंप्रतिस्रवति राम
वागनुष्टुब्यज्ञोविष्णुर्वाचैवयज्ञस्यछिद्रमपिदधाति १४५

यद्वैयज्ञस्यस्रवत्यंततःस्रवतिवारवंतीयमग्निष्टो
मसामकार्यंयज्ञस्यैवछिद्रंवारयते॥६॥यदिप्रातः
सवनात्सोमोतिरिच्येताप्तिसोमोअयꣳसुतइतिमरु
त्वतीषुगायत्रेणस्तुयुर्माध्यंदिनंवाएषसवननिका
मयमानोभ्यतिरिच्यतेयःप्रातःसवनादतिरिच्यते
तस्मान्मरुत्वतीषुस्तुवंतिमरुत्वद्धिमाध्यंदिनꣳसव

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नेतस्माद्गायत्रीषु गायत्रं हि प्रातःसवनं यस्मात्स्तो
मादतिरिच्येत स एव स्तोमः कार्यः सलोमत्वाय यैंद्रावैस
वं होतानुशंसति वीर्यं वा इंद्रो यज्ञो विष्णुर्वीर्य एव
यज्ञे प्रतितिष्ठति यदि माध्यंदिनात्सवनादतिरिच्येत राम
बाणमहां असि सूर्येत्यादित्यवतीषु गौरीविते नस्तु १४५
युस्तृतीयसवनं वा एष निकामयमानोऽतिरिच्य

तेयो माध्यंदिनात्सवनादतिरिच्यते तस्मादादित्यव
तीषु स्तुवंत्यादित्यं हि तृतीयसवनं तस्माद्बृहती
षु बार्हतं हि माध्यंदिनं सवनं यस्मात्स्तोमादति
रिच्येत स एव स्तोमः कार्यः सलोमत्वाय यैंद्रावैष्णवं
होतानुशंसति वीर्यं वा इंद्रो यज्ञो विष्णुर्वीर्य एव य
ज्ञे प्रतितिष्ठति यदि तृतीयसवनादतिरिच्येत विष्णोः

शिपिविष्टवतीषु गौरीवितेन स्तुयुर्यज्ञो वै विष्णुः शि
पिविष्टो यज्ञ एव विष्णौ प्रतितिष्ठत्यतिरिक्तं गौरीवि
तमतिरिक्त एवातिरिक्तं दधात्येतदन्यत्कुर्युरुक्थ्यान्य
न्यस्त्रणायेयुरुक्थ्यानि वा एष निकामयमानोऽभ्यति
रिच्यते योऽग्निष्टोमादतिरिच्यते यद्युक्थ्योऽभ्यतिरिच्येता
तिरात्रः कार्यो रात्रिं वा एष निकामयमानोऽभ्यतिरिच्य राम १४९

ते य उक्थ्योऽभ्यतिरिच्यते यदि रात्रेरतिरिच्येत विष्णोः शि
पिविष्टवतीषु बृहता स्तुयुरेष तु वा अतिरिच्यत इत्या
हुर्यो रात्रेरतिरिच्यत इत्यमुं वा एष लोकं निकाम
यमानोऽभ्यतिरिच्यते यो रात्रेरतिरिच्यते बृहता स्तुवंति
बृहदमुं लोकमाप्तुमर्हति तमेवाप्नोति ॥७॥ यदि दीक्षि
तानां प्रमीयेत दग्ध्वास्थीन्युपनह्य यो नेदिष्ठी स्या

त्वंदाहयित्वासहयजेरन्नेतदन्यकुर्युरग्निषुत्यान्यसो
ममगृहीत्वायहान्यासोदक्षिणास्त्वन्तिस्तद्वास्तुयुर्मा
र्जालीयेवापिवाएतस्ययज्ञेयोदीक्षितःप्रमीयतेत
मेतेननिरवदयंतेयामेनस्तुवंतियमलोकमेवैनंलो
गमयंतितिस्रस्तिस्तुवंतितृतीयेहिलोकेपितरःपरा राम
चीन्तिस्तुवंतिपराङ्हीतोसौलोकःसार्प्यराज्ञ्याऋग्भि १४७

स्तुवंत्यर्बुदःसर्पएतानिर्मृतांत्वचमपाहतमृतामे
वैतानिस्त्वचमपघ्नतेतास्त्वोनुब्रुवंतस्त्विमार्जालीयं
परियंतिसव्यानूरूनाघ्नानाःस्तुतमनुशꣳसंत्यमुष्मि
न्नेवैनंलोकेनिघ्नुवंतियंतिवाएतेपथइत्याहुर्येमृता
यकुर्वंतात्यैंद्रवायवाग्रान्ग्रहान्गृह्णतेपुनःपंथा
नमपियंत्यग्नआयूꣳषिपवसइतिप्रतिपत्कार्यायए

वजीवंतितेस्वायुर्द्ध्यंतिसंवत्सरेस्थौनियान्नयेयुःसंव
त्सरोवैसर्वस्यशांतिर्यत्पुराग्नीन्नयेयुर्वाचमप्रभूतांकु संवत्सरत
राग्न्छेयुरसंमितंस्तोत्रंस्यादसंमितोह्यसौलोक
स्त्रिवृतःपवमानाःस्युःसप्तदशमितरस्सर्वंयत्त्रिवृ ताम
तःपवमानाभवंतिप्राणावैत्रिवृत्प्राणानेवोपयंति १५८
यस्सप्तदशमितरस्सर्वंप्रजापतिर्वैसप्तदशःप्रजाप

तिमेवोपयंतिप्राणापानैर्वाएतेव्यृध्यंतइत्याहुर्येभि
तायकुर्वंतीतिमैत्रावरुणग्यान्ग्रहाणांस्तुतेप्राणा
पानौमित्रावरुणौप्राणापानैरेवसमृध्यंते॥८॥यस्य
वःशौलशउपदस्यतिकलशमेवास्योपदस्यंतंप्राणो
नूपदस्यतिप्राणोहिसोमस्तदाहुःपयोवनयेदित्यथो
खल्वाहुरंतर्हितमिववाएतद्यत्पयोहिरण्यमेवापो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

भ्यवनयेद्धिरण्यमभ्यन्नयेदिति प्राणावाआपोमृत
ंहिरण्यममृतएतवास्य प्राणान्दधाति ससर्वमायु
रेति यस्य नाराशंसउपवायति नाराशंसमेवास्यो
पवायंतं प्राणोहि सोमोयमध्वर्युरंततोग्रहं गृह्णीया राम
त्तस्यास्तुमवनयेत्प्रायश्चित्त्यै वै ग्रहो गृह्यते प्रायश्चि १५९
त्त्यै वास्मै प्रायश्चित्तिं करोति यदि पीतापीतो सोमोसं

गच्छेयामं ततः परिध्यंगारान्निर्वर्त्य जुहुयाद्धुतस्य चाहुत
स्य चाहुतस्य हुतस्य च पीतापातस्य सोमस्येंद्राग्नी पि
बतं सुतं स्वाहेति सैव तस्य प्रायश्चित्तिः प्रजापतये
स्वाहेत्यनहूणीयस्य जुहुयाद्धुतराध्र्म्पूर्वार्ध्मउपर
वद्देद्दुरिंदुमवागादित्यवद्दृष्टस्यमन्त्रयेन्नस्य तद्देवि
द्रुपीतस्येंद्रियावतः सर्वगणस्य सर्वगणा उपहूतः उप

क्रुतस्य नह्वयामीति हिरण्यगर्भः समवर्त्तताग्र इत्या
ज्येनाभ्यापाद्रुतस्य जुहुयादाग्नीध्रं परेत्य भूतानां जा
तः पतीरेक आसीत्स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां तस्मै त
इंदेह विषा विधेम स्वाहेति सैव तस्य प्रायश्चित्तिर्य
दि ग्रावा पिशीर्यते पशुभिर्यजमानो व्यृध्यते पश राम
वो वै ग्रावाणो घृतानस्य मारुतस्य साम्ना स्तुयुर्मारु १५०

ता वै ग्रावाणः स्वेनैवैनांस्तद्रूपेण समर्द्धयति यदि
सोमममिदहेद्ग्रहानध्वर्युस्त्याशयेत्स्तोत्राण्युद्गाता
शस्त्राणि होताऽथ यथापूर्वं यज्ञेन चरेयुः पंच दक्षि
णा देयाः पाङ्क्तो यज्ञो यावानेव यज्ञस्तमेवारभतेवभ्रथा
तत्र ५ दुदेत्य पुनर्दीक्षेत तं त्वाघद्वास्यं स्यात्पुरा द्वादश्या
दीक्षेत यद्द्वादशीमतिनयेदं तद्धीयेत ॥ ९ ॥ यदिम

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

हावीरो भिघेत तं मिन्नमन्निमृशेघरूते विदन्ति श्रियः
पुराजन्तुभ्य आतृदः सं धाता संधिं मघवा पुरूवसुर्नि
ष्कर्त्ता विह्रुतं पुनर्मा भ्रेमन्निष्वाद्वैव इत्वदरणाद्वव
नानिन प्रजह्मितान्यद्विवो दुरोषासो अमन्मघमन्म राम
हीन्तं दाशवोनुयामनस्वं तृत्रहं सक्रसुतम हता श्रूर रा १५१
धसा नुस्तोमं मदे महीति महावीरं निन्नमन्निमृश

न्नेवतस्य प्रायश्चित्तिरसुर्यवा एतस्मा द्रूर्ध्वश्लवाते जइं
द्रियं वीर्यमन्नाद्यं प्रजाः पशवोपक्रामंति यस्य यूपो वि
रोहति स ईश्वरापापीयान्भवितोस्त्वाष्ट्रं पशुं बहुरूपमा
लभेत त्वष्टा वै पशूनां रूपाणां विकर्त्ता तमेव तदुप
धावति स एनं तेजसेंद्रियेण वीर्येणान्नाद्येन प्रजया
पशुभिः पुनः स मर्द्धयति सेव तस्य प्रायश्चित्तिः॥१०॥

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ छ ॥ ० ॥ इतिनवमःप्रपाठकः॥ ॥
॥ ॥ अग्निनापृथिव्यौषधिभिस्तेनायंलोकस्त्रिवृद्वा
युनांतरिक्षेणवयोभिस्तेनैषलोकस्त्रिवृद्योयमे
नरादित्येनदिवानक्षत्रैस्तेनासौलोकस्त्रिवृदेतदे
वत्रिवृतआयतनमेषास्यबंधुतायतनवान्बंधुमा राम १५२
न्भवतियएवंवेदतमुप्रतिष्ठेत्याकुस्त्रिवृद्ध्येवैषुलोके

षुप्रतिष्ठितोर्द्धमासएवपंचदशस्यायतनमेषास्यबं
धुतायतनवान्बंधुमान्भवतियएवंवेदतस्मोजोबल
मित्याकुरर्द्धमासशोहिप्रजाःपशवर्त्तेजोबलंपुष्यंति
संवत्सरएवसप्तदशस्यायतनंद्वादशमासाःपंच
र्त्तवएतदेवसप्तदशस्यायतनमेषास्यबंधुतायतन
वान्बंधुमान्भवतियएवंवेदतमुप्रजातिरित्याकुःसं

वत्सरꣳहि प्रजाः पशवोनुप्रजायंत आदित्यएवैकवि
ꣳशस्यायतनं द्वादशमासाः पंचर्त्तवस्त्रयइमेलोका
असावादित्यएकविꣳशएतदेवैकविꣳशस्यायत
नमेषास्यबंधुतायतनवान्बंधुमान्भवतियएवंवे
दतमुदेतवतल्पइत्याहुः प्रदेवतल्पमाप्नोतियएवं राम १५३
वेदत्रिवृद्देवत्रिणवस्यायतनमेषास्यबंधुतायत

एतदेवत्रयस्त्रिꣳशस्यायतनमेषास्यबंधुतायतनवान्बंधुमान्भवति
३ नवान्बंधुमान्भवतियएववेदतमुपुष्टिरित्याहुस्त्रि
वृद्ध्येवैषपुष्टोदेवताएवत्रयस्त्रिꣳशस्यायतनंत्रय
स्त्रिꣳशद्देवताः प्रजापतिश्चतुस्त्रिꣳशयएवंवेदतमु
नाकइत्याहुर्नहिप्रजापतिःकस्मैचनाकंछंदाꣳस्य
वछंदोमानामायतनमेषेषांबंधुतायतनवान्बंधु
मान्भवतियएवंवेदतानुपुष्टिरित्याहुःपशवोहि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दोमाः॥१॥प्रजापतिःप्रजाअसृजतसोताम्यत्तस्मैवा
ग्ज्योतिरुदगृह्णात्सोब्रवीत्कोमेयंज्योतिरुदग्रहीदि
तिस्वैवतेवागित्यब्रवीत्तामब्रवीद्विराजंत्वाछंदसां
ज्योतिष्कृत्वायजांताइतितस्माद्योविराजꣳस्तोमःसं
पद्यतेतंज्योतिष्टोमोऽग्निष्टोमइत्याचक्षतेविराड्ढिछं
दसांज्योतिर्ज्योतिःसमानानांभवतियएवंवेदानुष्टु

रा.म.
१५४

ब्वैसप्तदशश्चसमभवताꣳसानुष्टुप्चतुरुत्तराणिछं
दाꣳस्यसृजतषडुत्तरांस्तोमांसप्तदशस्तावेनाभ्यध्य
तःप्राजनयतांत्रिवृच्चत्रिणवश्चराथंतरौतावजश्चावि
श्चान्वसृज्येतांतस्मात्तौराथंतरंप्राचीनंप्रघ्नतःपंच
दशश्चैकविꣳशश्चबार्हतौतौगोश्चाविश्चान्वसृ
ज्येतांतस्मात्तौबार्हतंप्राचीनंभास्कुरुतएवंवेविद्वाꣳ

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

स्माद्भुरपि ग्राम्याणां पशूनां वाव आजानातीति ॥२॥ प्र
जापतिरकामयत बहुर्भ्यां प्रजायेयेति स आत्मन्नृत्वम
पश्यत्तं तस्त्विजोऽसृजत यद्भृव्यादसृजत तदृत्विजाम
त्विक्त्वं तैरेतं द्वादशाहमुपासीत्सोऽराध्नोत्पितानो राध्नो ॥१५५॥
दिति मासा उपासीदंस्ते दीक्षये वाराध्नुवन्नुपसत्सु
त्रयोदश मदीक्षयंसोऽनुव्यमभवत्तस्मादुपसत्सु दि

दीक्षाणोऽनुव्यं भवत्येव चहि त्रयोदशं मासं चहृते नैव
वै को दीक्षते को हि प्रजापतिरराध्नो द्वादश दीक्षेरन्द्वा
दश हि मासा अराध्नुवंश्चतुर्विंशतिं दीक्षेरंश्च
तुर्विंशतिर्ह्यर्द्धमासा अराध्नुवं न्यदि पंचवि
मे पंचे२ ंशो दीक्षेतैं मे पंच मे पंच मे पंच मे चत्वारो सावेक
इति निर्दिशेयुर्यस्मा अराद्धिका मासस्फः स्त्वमे वाराद्धि

रन्वेतिसर्वद्ध्तरेराध्नुवंतियोवैदेवानांगृहपतिंवेदाश्नु
तेगार्हपतंप्रगार्हपतमाप्नोतिसंवत्सरोवैदेवानांगृह
पतिःसएवप्रजापतिस्तस्यमासाएवसहदीक्षिणो
विंदतेसहदीक्षिणोऽश्नुतेगार्हपतंप्रगार्हपतमाप्नो
ति[illegible]यएवंवेदयोवैछंदसांस्वाराज्यंवे राम १५८
दाश्नुतेस्वाराज्यंप्रस्वाराज्यमाप्नोतिबृहतीवाऐवं

छंदसांस्वाराडश्नुतेस्वाराज्यंप्रस्वाराज्यमाप्नोतियए
वंवेदतांवाएतामन्नाद्यांयथावृज्यासतेयदेतंद्वाद
शाहंद्वादशदीक्षाद्वादशोपसदोद्वादशप्रसुतःषट्त्रि
ंशदेतारात्रयोभवंतिषट्त्रिंशदक्षराबृहतीजाया
तेवावदीक्षयापुनीतउपसद्भिर्देवलोकमेवसुत्यया
ऽभ्येत्येतावद्वावसंवत्सरइंद्रियंवीर्यंयदेतारात्रयोद्वा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

दशपौर्णमास्यो द्वादशैकाष्टका द्वादशामावास्याया
वदेव संवत्सर इंद्रियं वीर्यं तदेतेनाप्नावरुंधे द्वादशा
हेन त्रिंशदक्षरा वा एषा विराड्वृत वस्तु षैव वि
राज्या प्रतितिष्ठत्यृतुन्निर्विरात्रिं द्वात्रिंशदक्षरा वा ए रा॰
षानुष्टुब्वागनुष्टुब्वतुष्पादाः पशवो वा वा पशून्दाधम १५७
र तस्माद्वा चासिद्धा वाचा हूता आयंति तस्माद्नामजा

नते॥३॥ भूतं पूर्वोतिरात्रो भविष्यदुत्तरः पृथिवी पूर्वो
तिरात्रो द्यौरुत्तरोऽग्निः पूर्वोतिरात्र आदित्य उत्तरः प्राणः
पूर्वोतिरात्र उदान उत्तरस्य ह्लोषी अतिरात्रौ कनीनि
के अग्निष्टोमो यस्मादंतरा अग्निष्टोमावतिरात्रान्त
स्मादंतरे सत्यौ कनीनिकेन्नुक्तः संवत्सरस्य वा ए
तोदंष्ट्रोय दतिरात्रौ तयोर्न स्वप्तव्यं संवत्सरस्य

द७ष्टयोरात्मानंनेदपिदधानीतितदाहुःकोस्वप्नुम
र्हतियद्वावप्राणोजागारतदेवजागरितमितिगाय
त्रीवाएतांज्योतिष्यह्नामासतेयदेतंद्वादशाहमष्टो
मध्यउक्थ्याअग्निष्टोमावत्तितोमासास्वर्गंलोकमे
त्याजरसंब्रह्माघमन्नमत्तिदीप्यमानस्त्रिष्टुरस्ता राम १५८
द्रथंतरमुपयंतिच्याद्वैवाकस्वर्गमेववाचमवरु

ध्यसर्वमन्नाद्यंद्वादशाहंतन्वतेजामिवाएतद्यज्ञेक्रिय
तइत्याहुर्यत्त्रिष्टुरस्ताद्रथंतरमुपयंतीतिसोमरमु
क्थानांब्रह्मसामभवतितेनैवतदजामिप्रत्नवत्यः
प्रायणीयस्याह्नःप्रतिपदोभवंतितेनोएवतदजा
मित्रिर्वैवोपरिष्टाद्रथंतरमुपयंतिच्याद्वैवाकस्व
र्गमेववाचमवरुध्यसर्वमन्नाद्यंद्वादशाहादुत्तिष्ठं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

यदेष द्वादशाहे गायत्रमु
ति॥४॥ त्रयो वा एते त्रिरात्रा
खः प्रथमो गायत्रमध्यो द्वितीयो गायत्रोत्तमस्तृतीयो
यस्माद्गायत्रमुखः प्रथमस्तस्मादूर्ध्वोऽग्निर्दीप्यते यस्माद्गायत्रमध्यो द्वितीयस्तस्मात्तिर्यङ्वायुः पवते यस्मा

राम
१५४

द्गायत्रोत्तमस्तृतीयस्तस्मादर्वाङादित्यस्तपति तेज
सा वै गायत्री प्रथमं त्रिरात्रं दाधार पदैर्द्वितीयमक्ष

घृतस्त्रिपदा गायत्री त्रिरात्रो मध्ये तेन द्वितीय २

रैस्तृतीयं त्रिवृद्वै गायत्र्यास्तेजस्त्रिवृत्प्रायणीयमस्ते
न प्रथमस्त्रिरात्रो धृतस्त्रिरात्रो धृतश्चतुर्विंशात्य
हरा गायत्री चतुर्विंशः सप्तममहस्तेन तृतीयस्त्रि
रात्रो धृतस्तेजसा वा एते प्रयंति तेजो मध्ये दधति ते
जो न्मघ्नंति ज्योतिषा वा एते प्रयंति ज्योतिर्मध्ये दधति
ज्योतिरम्फघ्नंति चक्षुषा वा एते प्रयंति चक्षुर्मध्ये द

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

घतिवह्वोरभ्यर्धंतिप्राणोनवाएतेप्रयंतिप्राणंमध्येद्
धतिप्राणामभ्यर्धंतियेगायत्र्याप्रयंतिगायत्रींमध्ये
दधतिगायत्रीमभ्यर्धंतितंत्रंवाएतद्वितायतेयदेषद्वा
दशाहस्तस्यैतेमयूखायजायत्र्यसंव्याथायगिरिहि राम्
दौद्यामन्यवेतिहोवाचाग्निप्रताराकाहसेनिःकथं १६०
द्वादशाहइतियथारान्तेभिःपर्यैत्येवमेनंगायत्री

पर्यैत्यविस्त्रंसायययथारानानौधृताएवमस्योद्वाद
शाहोधृतोनुष्टुभंवाएतामन्नाद्यायव्यावृज्यासते
यदेतंद्वादशाहमष्टानिर्वाअहरैरनुष्टुप्प्रथमं
द्वादशाहस्याहरुघच्छत्यैकादशान्निर्हितीयंद्वादश
न्निस्तृतीयमन्हरंच्यहरमुच्छिष्यतेतदेवोत्तरंत्रि
रात्रमनुविदधातिछंदांस्येवास्यास्तृतीयंत्रि

रात्रेवहं तितांवा एतांप्रतीचीं तिरश्चीं पराचीमासतेन्ना
घायतस्मात्प्रत्यंचं तिर्यंचं परांचं प्रजाः पशुमुपजीवंति
छंदांऽसिवा अन्योन्यस्य लोकमभ्यध्यायन्ना यत्रात्रि
ष्टुभमस्त्रिष्टुब्जगत्याजगतीगायत्र्यास्तानिव्योहन्यथा राम १६१
लोकं ततो वै तानि यंयं काममकामयंत ततस समसन्वन्य
त्कामोमूढछंदसा द्वादशाहेन यजते सोस्मै कामः स

मृध्यतर्त्तुको वै देवानां द्वादशाहो यथा वै मनुष्या इमं लोकं
माविष्टा एवं देवता द्वादशाहमाविष्टा देवतावताह वा ए
तेन यजते य एवं विद्वान्द्वादशाहेन यजते गृहा वै देवानां
द्वादशाहो नागृहता यानयं यो वै द्वादशाहमग्निष्टोमेन
कल्पमानं वेद कल्पते स्मै प्रातःसवने नैव प्रथमस्त्रिरा
त्रः कल्पते माध्यंदिनेन सवनेन प्रथमस्त्रिरात्रः कल्प

ते माध्यंदिनेन सवनेन द्वितीयस्तृतीयसवनेन तृतीयो ऽग्नि
ष्टोम साम्नैव दशममहः कल्पते कल्पतेऽस्मै य एवं वेद ॥
॥५॥ एति प्रेत्याश्च महाव्रतिमनुक्तं नेतस्य घंजानं ऽथ नस्या
ह्नो रूपं त्रिवृतः स्तोमस्य गायत्रस्य छंदसो रथंतरस्य सा
म्नो वृषवद्भून्न हवद्भयि मद्भिस्वदुपस्थितं द्वितीयस्याह्नो
रूपं पंचदशस्य स्तोमस्य त्रैष्टुभस्य छंदसो बृहतः साम्न

उद्वत्रिवद्धिस्वद्भोमदृषनवत्तृतीयस्याह्नो रूपं सप्तद
शस्य स्तोमस्य जागतस्य छंदसो वैरूपस्य साम्नो राजन्व
ज्ज्ञनद्वत्सूर्यवद्विराडनुतो दवच्चतुर्थस्याह्नो रूपमेकविं
शस्य स्तोमस्यानुष्टुभस्य छंदसो वैराजस्य साम्नश्चित्रव
च्छिश्रमत्यं ड्निः शाक्वरी च्यूनाहरागोमदृषनवद्रूप्यनि
मत्यंचमस्याह्नो रूपं त्रिणवस्य स्तोमस्य पांक्तस्य छंद

सः शाक्वरीणां साम्नः परिवत्सतिवत्सप्रपदाद्विपदावि
जाराशं सागोमहृषभवत्षष्ठस्याह्नो रूपंत्रयस्त्रिंश
स्य स्तोमस्य सर्वेषां छंदसां रूपं रेवतीनां साम्नो य
स्मादेषा समाना सती षडहविभक्तिर्नानारूपा तस्माद्वि
रूपः संवत्सरो विरूपमेनमनुप्रजायते य एवं वेद॥६॥ रा॰ १६३
अग्न इति प्रथमस्याह्नो रूपमग्निविभक्तेरग्निमिति

द्वितीयस्याग्निनेति तृतीयस्याग्निरिति चतुर्थस्य देवा वै श्रि
यमैछंस्तान्न प्रथमेहन्नविंदन्न द्वितीये न तृतीये तां च
तुर्थेहन्नविंदन्विंदते श्रियं य एवं वेदाग्नेरिति पंचमस्य ते
नोग्नीः प्रत्यपोदितेत्याकुरप्रतिवाधेन भ्रातृव्यो भवति
य एवं वेदाग्न इति षष्ठस्य येनैव रूपेण प्रयंति तदभ्यष्ठं
ति यस्मादेषा समाना सत्यग्निविभक्तिर्नानारूपा तस्मा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ह्यथर्वादित्यस्तपति॥७॥इंडेति प्रथमस्याह्नो रूपमिंडवि
नक्ते रिंडमिति द्वितीयस्यं डेणेति तृतीयस्यं इडइति चतुर्थ
स्यं इडादिति पंचमस्यं डेति षष्ठस्य येनैव रूपेणाप्ययंतित
दभ्यफ्यंति यस्मादेषा समाना सतीडविभक्तिर्नानारूपा त
स्माद्यथर्त्वोषधयः पच्यंते॥८॥यदृचा प्रस्तौति तत्प्रथ राम
मस्याह्नो रूपꣳ स्वरविभक्तेर्यत्पुरस्तात्स्तोभं तद्द्वितीयस्य १६४

दुभयतः स्तोभं तत्तृतीयस्य यदन्तुनुन्नेत चतुर्थस्य यदभ्या
रब्धं तत्पंचमस्य यदिहकारेणाभ्यस्तं तत्षष्ठस्याह्नो रूप
ꣳ स्वराणां यस्मादेषा समाना सती स्वरविभक्तिर्नानारू
पा तस्माद्यथर्तु वायुः पवते॥९॥पदनिधनं प्रथम
स्याह्नो रूपं निधनविभक्तेर्बहिर्निधनं द्वितीयस्य द्वि
र्निधनं तृतीयस्यै निधनं चतुर्थस्याथकारणिधनं पंच

मस्य यदिहकारेणाभ्यस्तं तत्षष्ठस्याह्नो रूपं निधनानां यस्मा
देषा समाना सती निधनविभक्तिर्नानारूपा तस्मादिमे लोकाः
सहसंतो नानेव॥१०॥ इवदिडं प्रथमस्याह्नो रूपमिडाविभ
क्तेरूर्ध्वहं द्वितीयस्य परिष्टुब्धुडं तृतीयस्येडान्तिरैडं चतुर्थ साम
स्याध्यर्द्धडं पंचमस्य यदिहकारेणाभ्यस्तं तत्षष्ठस्याह्नो रू १६५
पमिडानां यस्मादेषा समाना सती डाविभक्तिर्नानारूपा

तस्मात्समानाः संतः पशवो नानारूपाः॥११॥ नारद्वाद्जायना
वैसत्रमासत तानपृच्छन्किं प्रथमेनाह्नाकुरुतेति प्रैवैमेति
किं द्वितीयेनेत्यवसमेवाकर्म्महीति किं तृतीयेनेति पर्यैवा
म्नवामहीति किं चतुर्थेनेति सतेवसतप्पदध्मेति किं पंचमे
नेति प्राणानेव विछिंदंतऽमेति किं षष्ठेनेतीदमेवागच्छा
मेति यस्यपदेन प्रस्तोत्यथस्वारमन्निवावतेन देवाः पश्च

नपश्यन्यत्पुरस्तात्स्तोभमथस्वारमुदेवतेनासृजंतयदु
नयतः स्तोभमथस्वारमेभ्य एवतेनलोकेभ्योदेवाः पश्
भ्योन्नाद्यं प्रायच्छन्यदनुतुन्नमथस्वारमुपैवतेनाशिह्
न्यस्यमध्येनिधनमथस्वारेगर्भाँ स्तेनादधततानिह्
वतास्वारेणाप्राजनयन्निमंवाव देवालोकंपदनिधनेना राम
भ्यजयन्नमुंवहिर्निधनेनांतरिक्षंदिङ्निधनेनामृतत्व १६६

मीनिधनेनागच्छन्ब्रह्मवर्चसमथनिधनेनावारुंधतास्मि
न्नेवलोक इहनिधनेनप्रत्यतिष्ठन्निमंवाव देवालोकंइव
दिडेनाभ्यजयन्नमुमूर्द्ध्वडेनांतरिक्षं परिष्टुब्डेन प्रति
ष्ठामिडान्तिरैडेनावारुंधत प्रतिष्ठायामूर्द्ध्वडेनव्यजयं
तास्मिन्नेवलोक इहेडेनप्रत्यतिष्ठन्तवाकसंवत्सरमति
वदतीउैवसंवत्सरमतिवदति गर्भेणसंवत्सरेपर्याव

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्यः प्रजायते तेनातिवदति ता वा एताश्चतस्रः षडहं पराच्य
ड्डाः अतियंत्येषानुनूतेषां विषूच्यो पाप्रतीच्येतद्वीडंसं
वत्सरोग्निर्वा क्तंवत्सरो यदग्निर्विभज्यते वा च मेव तद्वि
भजंति द्वे द्वे अहरे विभजंति द्वौ द्वौ हि मासावृतुरथो मासा
नामेव तद्रूपं क्रियते षडहानि विभजंति षड्डृतव ऋतूना १६७
मृत्या ऋतूनां प्रतिष्ठित्या अथो ऋतूनामेव तद्रूपं क्रिय

ते षड्डु पुरुषाया अग्निरनुविक्रियते यदिदं बकुष्याग्निर्विक्रि
यते यदसावादित्यः सर्वाग्निरनुविक्रियते यदिदं बकुष्या
ग्निर्विक्रियते यदसावै इमाः प्रजाः प्रत्यङ्ङस्मादेत एव दे
वते विनक्तिमानश्नातेनातोन्या काचन ॥१२॥ ॥छ॥ ॥
॥ ॥छ॥ छ॥ ॥इति दशमः प्रपाठकः॥ ॥समा
प्तः॥ ॥छ॥ ॥स्तोमो युज्यते सत्रियेभ्यो हर्न्येः प्रत्नवत

जिश्चो पवतीनिश्चयस्तन्नवत्यउपवतीन्याः पूर्वोयुज्यते ब्र
ह्मतत्पूर्वंक्षत्राधक्त्यते ब्रह्महिपूर्वंक्षत्रान्मनस्तत्पूर्वंवा
चोयुज्यते मनो हिपूर्वंवाचो यद्धिमनसाभिगच्छति तद्वा
चावदतिबृहत्तत्पूर्वं रथंतराद्युज्यते बृहद्धिपूर्वं
रथंतराद्धिजित्यानुवैरथंतरंपूर्वंयोगमानशे संभार्या
स्तृचाभवंति यथा हि छान्दहिंसांसं नरेदेवमेवैतांसं

भरति गत्यैनवभवंति नवाहस्पयुक्तास्तवर्द्धैबाहर्युनक्ति
यथा प्राष्ठस्पशम्या अवदध्यादेवमेवैतं नवाहस्पश
म्या अवदधाति गत्यै त्रिवृदेवस्तोमो भवति तेजसे ब्रह्म
वर्चसाय ॥१॥ उभाभ्यां वै रूपाभ्यां बहिष्पवमान्यो युज्य
ते यस्मामैस्ति आयाहि वीतय आनो मित्रावरुणा याहि
सुषुमा हित इन्द्राग्नी आगतं सुतमिति रथंतरमेव त
२ छोमो भवति नद्यान्येषु निराहावंत्याज्यानि भवंतियुक्त मेवनै रा हृपनै

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

द्रूपं निधेतियतिस्तोमः॥१॥ प्रसोमासो विपश्चित इति गा
यत्रीं भवति प्रेत्या अग्निर्वृत्राणि बभ्रव इत्यग्निर्वा त्वै सु
ताइंद्रायवायव इति सꣳस्तुत्यै प्रसोमदेववीतय इति
प्रेत्यै प्रतुद्रवेति प्रेत्यै प्र वा एतेनाक्रायंति गायत्रं भवति
यदेव गायत्रस्य ब्राह्मणं माश्वं भवत्यश्वो वै भूत्वा प्रजा राम
पतिः प्रजा असृजत स अजायत बहुरभवत्प्रजायते ब २६९

२ य एवं वेद सोमसाम भवति

द्रूर्भवत्याश्वेन तुष्टुवान एकाक्षरं निधनमुपयंति रथंतर
स्यानतिवादायानतिवाद्येनं भ्रातृव्यो भवति यथा वा
इमा अन्या उ षधय एवꣳ सोमं गच्छेशो भवद्राज्यमाधि
पत्यं गच्छति यशो भवति सोमसाम्ना तुष्टुवानो यौधाजयं
भवति यदेव यौधाजयस्य ब्राह्मणमौशनं यदौशनस्य
स्तोमः॥३॥ अग्निं त्वा शूर नोनुम इत्यभीति रथंतरस्य

३ आसीत्स वा ऐतं प्य तस एतं सोमसामापश्यत्तेन राज्यमाधिपत्यमगच्छत् ३

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

रूपंराथंतरंह्येतदहः कयानश्चित्रआभुवदितिक
वत्यस्तोमप्राजापत्याः कोहिप्रजापतिःप्रजापतेराप्त्यैतं
वोदस्ममृतीषहंवसोर्मदानमंधसोभिवत्सन्नस्वस
रेषुधेनवइत्युभीतिरथंतस्यरूपंराथंतरंह्येत
दहरिंद्रंगीर्भिर्हवामहइतिहवंतएवैनंतरोभिर्वोवि १७०
ददस्वसुमितिस्तोमोवैतरोयज्ञोविददस्वसुःस्तोमेनवैय

ज्ञोयुज्यतेयत्तरोभिर्वोविददस्वसुमित्याहयज्ञमेवतद्युन
क्तिरथंतरंभवतिब्रह्मवैरथंतरंब्रह्मण्यायणीयन्ब्र
ह्मण्एवतद्ब्रह्माक्रम्यप्रयंतीयंवैरथंतरमस्यामे
वप्रतिष्ठायसत्रमासतेवामदेव्यंभवतिपशवोवैवा
मदेव्यंपशूनामवरुध्यैप्राजापत्यंवैवामदेव्यंप्रजा
पतावेवप्रतिष्ठायसत्रमासतेनौधसंभवतिब्रह्मवै

नोधसंब्रह्मसामायणीयमहर्ब्रह्मणाएवतद्ब्रह्मलोकमंते
कालेयंभवतिसमानलोकेवैकालेयंवरथंतरंचयंवै
रथंतरंपशवःकालेयमस्यांवैवपशुषुवप्रतिष्ठाय
सत्रमासतेइड्वदिडंतथाह्येतस्याह्नोरूपं७स्तोमः॥
॥४॥प्रसोमासोमदच्युतइतिगायत्रीभवतिमदवद्वै रान १७२
रस्यवत्तृतीयसवनंमदमेवतद्संदधात्यथापव

स्वदेवयुरित्येतिरथंतरस्यरूपं७राथंतरं७ह्येतदहःपव
तेहर्यतोंहरिरितिबृहतोरूपंबृहद्देवत्यंदेतस्मिन्नहनियु
नक्तितघ्नं७स्वश्वारंनैतेप्रस्तुन्वानायांधसइतिप्रव
त्योभवतिप्राणानीषेण्पभिवह्येतदहरग्निप्रियाणिप
वतेचनोहितइत्यभीतिरथंतरस्यरूपं७राथंतरं७
ह्येतदहर्यज्ञायज्ञावोअग्नयइत्यग्निर्वैयज्ञोयज्ञएव

तद्यज्ञं प्रतिष्ठापयति गायत्रं भवति यदेव गायत्रस्य ब्रा
ह्मणं संहितं भवति ब्रह्मरणाधनं प्रतिष्ठायै प्रति‌ष्ठा
यै वसत्रमासते सर्फं भवति सफेन वै देवा इमांल्लोकांत्समा
प्नुवन्यत्समाप्नुवंस्तत्सफस्य सफत्वमिमानेवैतेन लो
कांत्समाप्य सत्रमासत आहारं भवत्यष्टौ वा एताः काम रा १७२
दुघा आसंस्तासामेकासमशीर्यत सा त्रैषिरभवद्ध्या

तेस्मै क्रूषो य एवं वेद तासु देवासुरा अस्पर्द्धन्त ते देवा असु
राः कामदुघा धान्य आहारेणानुदंत नुदते भ्रातृव्यं काम
दुघान्य आहारेणानुष्टुवान एभ्यो वै लोकेभ्यो रसोपाक्राम
त्तं प्रजापतिराहारेणाहारयद्यदाहारयत्तदाहारस्या
हारत्वं तस्माद्यः पुरा पुण्यो भूत्वा पश्चात्पापीयांस्यादाहा
रं ब्रह्मसाम कुर्वीतात्मन्येवेंद्रियं वीर्यं रसमाहारय

तिजनुषैवार्वांभवतोन्नाद्यस्याप्त्यैयद्वाएतस्याह्नोप्तंतदेतान्या
दाधारगौरीवितंभवतिगौरीवितिर्वाएतच्छाक्त्योब्राह्मणोऽति
रिक्तमपश्यत्तद्गौरीवितमभवदतिरिक्तंवाएतदतिरिक्ते
नस्तुवंतियद्गौरीवितेनाह्नीनांछूस्तनवद्भवत्यपिप्रजाया
उपक्लृप्त्यैवृषावाएतद्वाजिसामवृषभोरेतोधाअयास्तु
वैतिश्वःप्रजायतेनुष्टुप्तिष्ठंदसाक्रियतेनुष्टुब्हिछंद २७३

सायोनिःस्वायामेवतद्योनौरेतोधत्तेप्रजात्यैप्रजायतेब
हुर्भवतियएवंवेदद्व्युदासंभवत्येतौवाउद्वासौस्वर्गस्य
लोकस्यावसानदर्शौपूर्वेणपूर्वमहःसंस्थापयंत्यु
त्तरेणोत्तरमहरत्यतिवदंतितद्यथादःपूर्वेद्युःस्पष्ट
तरेणोदकमन्ववस्यंतोयंत्येवमेवैताभ्यांस्वर्गंलोक
मन्ववस्यंतोयंतिगौतमंभवतिसामार्षेयवस्तृग

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ययुन्यतेस्वर्गाल्लोकान्नच्यवतेतुष्टुवानोयदुवैवानुष्टुभ
स्यमध्येनिधनस्यब्राह्मणंतदुह्येतस्यकावंभवतिलोकवि
दुसामविंदतेलोकंकावेनतुष्टुवानःस्वारमुस्वरेणस्वरेण
हिदेवेभ्योंततोन्नाद्यंप्रदीयतेस्वरेणैवतद्देवेभ्योंततोन्ना
द्यंप्रयच्छतियज्ञायज्ञीयंभवतिवाग्यज्ञायज्ञीयंवाचि
यज्ञःप्रतिष्ठितोवाच्येवतद्यज्ञमंततःप्रतिष्ठापयंतितं

वाचोधिष्ठआरभंतेत्रिवृद्देवस्तोमोभवतितेजसेब्रह्मव
र्चसाय॥५॥पवस्ववाचोअग्रियइतिद्वितीयस्याह्नःप्रति
पद्भवतिपवस्वेतिवैराथंतरंरूपमग्रियइतिबार्हत
मुभेरूपेसमारभंतेद्विरात्रस्याविस्रंसायपवस्वंदो
वृषासुतइत्यनुरूपोभवतिवृषण्वद्वाएतदैंद्रंत्रैष्टुभ
महर्यद्वितीयंतद्देवतदह्निवदतिपूर्वमुदैवतद्रूपम

परेणरूपेणानुवदतियत्पूर्वꣳरूपमपरेणरूपेणरूपेणा
नुवदतितदनुरूपस्यानुरूपत्वमनुरूपएनंपुत्रो
जायतेयएवंवेदस्तोत्रीयानुरूपौतत्वौभवतःप्राणापाना
नामवरुध्यैवृषण्वंतस्तृचाभवंतीन्द्रियस्यवीर्यस्याव राम १७५
रुध्यैत्रिवृदुत्तमोभवतियेनैवप्राणेनप्रयंतितमभ्युद्यंति
पंचदशएवस्तोमोभवत्योजस्येवतद्वीर्येप्रतितिष्ठत्योजो

वीर्यंपंचदशः॥६॥उभाभ्यांवैरूपाभ्यांबहिष्पवमान्योयुज्य
तेयस्माभास्तोमोभवतितदाज्येषुनिराहोपस्थितान्याज्यानिभ
वंत्यग्निंदूतंवृणीमहेमित्रंवयꣳहवामहइंद्रमिद्गाथिनो
बृहदिंद्रमग्नानमोबृहदितिबार्हतमेवतद्रूपंनिर्घातयत्यो
स्तोमः॥७॥वृषापवस्वधारयेतिगायत्रीभवत्यक्षोधृत्यै
वृषण्वत्यस्त्रिष्टुभोरूपेणत्रैष्टुभꣳह्येतदहःपुनानःसो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

मधमरयेतिधृत्यैवृषाशोणोऽग्निकनिक्रदज्ञइतिवृषएव
त्पत्रिष्टुभोरूपेणासमृद्ध्यावृषएवद्याएतदैंद्रंत्रैष्टुभमहर्यद्धि
तायंतदेवतदग्निवदतिगायत्रंभवतियदेवगायत्रस्यआ
स्तणांयोक्तांश्वंभवतियुक्ताश्वोवाआंगिरसःशिशूर्जातोविप
र्यहरत्तस्मान्नीत्रोपाक्रामत्सतपोतप्यतसएतद्यौक्ताश्वमप साम १७६
श्यत्तेमंत्रउपावर्त्ततताद्यावसतर्हिकामयतकामसनिसाम

यौक्ताश्वंकाममेवैतेनावरुंधआयास्यंभवत्यायास्योवाआंगि
रसआदित्यानांदीक्षितानामन्नमाश्नात्तंछगुगार्ह्यमतपोतप्य
तसएतेआयास्येअपश्यत्ताभ्यांछुचमपाहतापश्चावछंदत
आयास्याभ्यांतुष्टुवानएभ्योवैलोकेभ्योवृष्टिरपाक्रामदायास्य साम
आयास्याभ्यामच्यावयच्च्यावयतिवृष्टिमायास्याभ्यांतुष्टु
वानोऽन्नाद्यंवावतदेभ्योलोकेभ्योपाक्रामत्तदयास्यआया

स्याभ्यामच्यावयच्यावयत्यन्नाद्यमायास्याभ्यांतुष्टुवानो
वासिष्ठंभवतिवसिष्ठोवाएतेनवैडवस्तुत्वांजसास्वर्गलोक
मपश्यत्स्वर्गस्यलोकस्यानुख्यात्यैस्वर्गाल्लोकान्नच्यवतेतु
ष्टुवानःस्तोमः॥८॥त्वामिद्धिहवामहइतित्वमितिबृहतो
रूपंबार्हतंह्येतदहरभिप्लवःसुराधसमितियुंजतेवै याम ९७१
पूर्वेणाह्नान्येतेनप्रयंतित्वामिदाह्योनरइत्यद्यचेवद्य

समारभंतेद्विरात्रस्याविस्रंसायबृहद्भवतिवर्ष्म
वैबृहद्वर्ष्मद्वितीयमहर्वर्ष्मणाएवतद्वर्ष्माक्रमंतेश्यैतंभ
वतिसाम्नोर्विवाहोयज्ञस्यसंतत्यैमाधुछंदसंभवतिसाना
र्ध्वयवस्वर्गाययुज्यतेस्वर्गाल्लोकान्नच्यवतेतुष्टुवानऊर्ध्व
उंतथाह्येतस्याह्नोरूपंस्तोमः॥९॥यस्तेमदोवरेण्य
तिगायत्रीभवतिमदवद्वैरसवत्तृतीयसवनंमदम्नेव

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तद्रसं दधातिपवस्वमधुमत्तमइतिपवंतइवह्येतेनाह्ना
मधुमत्तमइतिपवंतइव ह्येतान्नं वैमधन्नाद्यमेवतद्यजमा
नेदधातीउमह्रसुतामिमइतींद्रियस्यवीर्यस्यावरुध्या
अयंपूषारयिर्भगइत्यनुष्टुभःसत्यस्त्रिष्टुभोरूपेणत्रै ग
ष्टुभं ह्येतदहर्वृषामतीनांपवतेविचक्षणइतिजग १८
त्यःसत्यस्त्रिष्टुभोरूपेणत्रैष्टुभं ह्येतदहर्गायत्रंनव

तियदेवगायत्रस्यब्राह्मणं ह्याविष्मतंनवतिहविष्मां
स्त्वैहविष्कृत्वांगिरसावास्तांद्वितीयेहनिहविष्मानरा
ध्वोल्लवमेहनिहविष्कृदयं हविष्मानित्येवजातमह
र्जातं सोमं प्राहदेवेभ्यःसाम्नैवास्माआशिषमाशा
स्तेसामहिसत्याशीःशंकुनवत्यक्रोधस्तैयद्वा अध्वत
शंकुनातद्वाव्वारतदुसादंतीयमित्याहुरेतेनवैप्रजा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पतिरूर्द्धइमांलोकानसीदद्यदसीदत्तत्सीदंतीयस्यसीदंती
यत्वमूर्द्धइमांलोकांसीदतिसीदंतीयेनतुष्टुवानःसुवर्गा
नवतिस्वर्वद्वैराथंतरं७रूपं७स्वर्गीधनंबार्हतं७स्वर्गि
धनंभवतितथाह्येतस्याक्लोरूपंभवैवाएतावुपोहंते
स्वर्गस्यलोकस्यसमष्ट्यैगौरीवितंभवतियदेवगौरीवि
तस्यब्राह्मणंक्रौंचंभवतिवाग्वैक्रौंचंवाग्द्वादशाहोवाच्यं

तद्वावास्तुवतेयज्ञस्यप्रभूत्यैयामंभवत्येतेनवैयमोन
पजप्यमनुष्यलोकस्याधिपत्यमाश्नुतानपजप्यमनुष्य
लोकस्याधिपत्यमश्नुतेयामेनतुष्टुवानएतेनवैयमीय
म७स्वर्गलोकमगमयस्वर्गस्यलोकस्यानुख्यात्यैस्वर्ग्या
ल्लोकान्नच्यवतेतुष्टुवानःस्तोमः॥१०॥एहल्युषुब्रवाणि
तइत्येहिवत्योभवतितृतीयस्याह्नउपहवायसंतत्याअ

पङ्क्तिर्दिव वा एतद्यज्ञकांडं यदुक्थानि यदेति सलोमत्वा
येवै वाह्यसि वीरयुरिति समानं वदंत्य इदमिन्द्रं मस्त
दिति तीद्रं विश्वा अवीवृधन्नित्यवर्द्धतत्येतर्हि यजमान
मेवैतया वर्द्धयंति साकमश्वं भवत्यक्थानाम त्रिजि म
त्या अभिक्रांत्या एतेन ह्युग्र उक्थान्यभ्यजयन्तेतेना १८०
भ्यक्रा मन्नामहीयवंभवति श्वान्नाद्यं च समानं

वदंतीषु क्रियत इदमिन्द्रमस्मदिति क्षत्रं वा एतदहरग्निनि
वंदति यत्पंचदशं यज्ञा त्रीषु ब्रह्मसाम भवति ब्रह्मचैव
तत्क्षत्रं च सयुजी करोति ब्रह्मैव क्षत्रस्य पुरस्ताद्दधा
ति ब्रह्मणो क्षत्रं च विशं चानुगे करोति ब्रह्म वै पूर्वमहः
क्षत्रं द्वितीयं यज्ञा यत्रीषु ब्रह्मसाम भवति ब्रह्म तद्यशसा
र्द्धयति ब्रह्म हि गायत्री तद् समानं वदंतीषु क्रियते सम्म

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

आ॥आ॥हाउ॥ॐ॥छूभवतऐयालाइतिवाइंद्रोवृत्रमहन्नैयादो
होवैतिन्यगृह्णाद्यात्रैधैसामनीवीर्यवतीर्इजएदेतान्यो
वीर्यमवरुंधेपंचदशएवस्तोमोभवत्योजस्पेवतद्वीर्यं
प्रतितिष्ठत्योजोवीर्यंपंदशः॥१२॥ ॥छ॥ ॥एकादशः
व प्रपाठकः॥ ॥समाप्तः॥ ॥छ॥ ॥दविद्युतत्यारुचेतित्य राम १८१
तीयस्याह्नः प्रतिपद्भवतिदविद्युततीर्वैगायत्रीपरिष्टो

भंतीत्रिष्टुब्वावाशार्ज्जगतीत्राणिरूपाणिसमारभतेत्रिरात्र
स्याविस्रंसायैतेअसृग्रमिंदवइत्यनुरूपोभवत्येतइति
वैप्रजापतिर्देवानसृजतासृग्रमितिमनुष्यानिंदवइति
पितॄंस्तद्देवतदभिवदतिपूर्वमुच्चैवतद्रूपमपरेणरू
पेणानुवदतियत्पूर्वंरूपमपरेणरूपेणानुवदतित
दनुरूपस्यानुरूपत्वमनुरूपएनंपुत्रोजायतेयएवंवेद

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्तोत्रीयानुरूपौ तच्चौभवतः प्राणापानानामवरुध्यै राजा
मेध्यतिरीयते पवमानो मनाव ध्यंतरिक्षेणायातवइत्यंत
रिक्षदेवत्यस्तच्चौभवत्यंतरिक्षदेवत्यमेतदहर्यन्तृतीयं
तद्देवतदभिवदति पंचर्चो भवति पंचपदा पंक्तिः पांक्त साम १८२
मन्नमन्नाद्यस्यावरुध्यै तच्चउत्तमो भवतिये नैव प्राणे
न प्रयंति तमभ्युद्यंतिस प्तदश एव स्तोमो भवति प्रात

प्राये प्रजात्यै ॥१॥ अग्निनाग्निः समिध्यत इत्याग्नेयमा
ज्यंभवति पूर्वे एव तदहनी समिंद्धे तृतीयमहर निरुक्तं
घेमित्रं ७ कुवे पूतदक्षमिति राथंतरं मैत्रावरुणं ७ कुव
इतिवै राथंतरं ७ रूपं ७ रथंतरमेतत्परोक्षं यद्वेरूपं ७
राथंतरमेवतद्रूपं निर्घातयतीन्द्रेणसं ७ हि दृक्षस इत्यै
न्द्रं ७ समिववाइमेलोका दहशिरेंतरिक्षदेवत्यमेतदहर्य

तृतीयं तदेवतदग्निवदति ताद्वे ययोरिदमिति राथंत
रमैं आग्नॅ ह्वइति वै राथंतरॅ रूपॅ रथंतरमेतत्य
रोहं यद्वै रूपॅ राथंतरमेव तद्रूपं निर्घोतयन्ति स्तोम॥
॥२॥ उद्घा ते जातमंधस इति गायत्री भवत्यग्नि ह्वा एतदह
र्यत्तृतीयं तदेवतदग्निवदत्यं चस्वती न्भवत्यहर्वा अंधो
न्नआरंभो ऽन्निसोमास आयव इत्यभीति रथंतरस्य रूपं राम १८३

बृहदिति बृहत उभयोः सह रूपमुपेत्युभौ हि वर्णावेतद
हस्तिस्तोवाचईरयति प्रवक्षिरिति तृतीयस्याह्नो रूपं ते
न तृतीयमहरारभंते त्रिष्टुभः सत्योजगत्यो रूपेण ना
गतॅ ह्येतदहर्गायत्रं भवति यदेव गायत्रस्य ब्राह्मणं
वैष्टंभं भवत्यहर्वा एतदह्नीयत तद्देवा वैष्टंभेनैव्यष्टभ्नु
वॅ स्तद्वैष्टंभस्य वैष्टंभत्वं दिश इति निधनमुपयंति

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ह्रिशांद्य त्येपौरुमद्गंभवत्यहर्वा एतद्विलीयमानंतन्द्धो
ꣳस्थसवंततस्माद्देवाः पौरुमद्गेनरक्षाꣳस्यपाघ्नन्
पपाप्मानꣳहतेपौरुमद्गेनतुष्टुवानो देवाअसुराश्चा
स्पर्द्धंततेदेवाअसुराणांपौरुमद्गेनपुरोमज्जयंश्चन्तु
रोमज्जयꣳस्तस्मात्पौरुमद्गंपाप्मानमेवैतेनभ्रातृव्य
मज्जयति गौतमंभवति यदेवगौतमस्यब्राह्मणमु

ता
९८४

मयतः स्तोमंतथाखेतस्याक्षोरूपमंतरिक्षंभवत्यंतरिक्ष
देवत्यमेतदहर्यत्तृतीयमंतरिक्षएवतदंतरिक्षेणस्तुवते
प्रतिष्ठायाआक्षारणिधनंकाएवंभवत्यसितिवैराथंत
रꣳरूपꣳहसितिबार्हतंतृतीयमेवतद्रूपमुपयंतिसम
ध्याअंगिरसाꣳसंक्रोशोभवत्येतेनवाअंगिररः संक्रो
शमानाः स्वर्गंलोकमायंस्वर्गस्यलोकस्यानुख्यात्यैस्व

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

र्गा लो कान्नच्यवते तुष्टुवानः स्तोमः॥३॥ यद्यावइंद्रतेशत

मितिशतवत्योन्नवंतिशतवद्वै पशूनाꣳ रूपꣳ सहस्रव

त्पशूनामेवैताभीरूपमवरुंधे वयंघत्वासुतावंत इतिस

तोबृहत्योवर्षीयश्छंद आक्रमतेनपश्वꣳ शायतरस्तिरि

श्चिषासतिवाजंपुरं ध्यायुजावइंद्रपुरुहूतंनमेगिरेत्य

वदहारमुद्धतमिववैतृतीयमहर्यदेतदावदहारंनव

साम १८५

त्यहरेवै तेन प्रतिष्ठापयतिपंचनिधनंवैरूपं छंदं भवति

दिशांधृत्यैपंचपदा पंक्तिः पांक्त मन्नमन्नाद्यस्यावरुध्यैदि

शो वा एतस्सामयद्वैरूपंदिशो ह्येवैतेनाभिवदत्यथयत्पं

चनिधनंतेनर्तूनांपंचह्यृतव ऋतुभिश्च वाइमेलोकादि

ग्भिश्चावृतास्तेष्वेवोभयेषु यजमानंप्रतिष्ठापयतिय

जमानंवा अनुप्रतितिष्ठंतस्तु ज्ञाताप्रतितिष्ठतिय एवं

चत्वारि सिस्रुप दिशा दिशां २

विशान्वै रूपेणो जायति दिग्वद्भवति भ्रातृव्यस्यापनुत्त्यै दि
शं विश मिति निधनमुपयंति दिशां निधनमुपयंतितेते
न बार्हत ७ राथंतरो वा अयं लोको बार्हतोसावुभे एव
त द्वृहद्रथंतयोरूपेनापराध्नोत्यनड्वाहो वा एतौ देवया
नौ यजमानस्य यद्बृहद्रथंतरे तावेव तद्घ्नन्ति स्वर्गस्य राम
लोकस्य समष्ट्या अश्ववद्भवति प्रजात्यै यथा मंडूक आ १८८

द्धरोत्येवं निधनमुपयंत्ययातयामतायै द्वादश वै रूपा
णि भवंति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सर एव प्रतितिष्ठ
ति विरूपः संवत्सरो विरूपमन्नमन्नाद्यस्यावरुध्यै म
हा वैष्टं नंब्रह्मसाम भवत्यन्नाद्यस्यावरुध्यै यदा वै पुरु
षोन्नमत्यथोतरतो विष्टब्धो दिशइति निधनमुपयंति
दिशां धृत्यै यदा वै पुरुषोन्नमत्यथोतरतो बृहती पुरु

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वंतिपूर्वयोरह्नोःप्रत्यघमायरौरवमच्छावाकसामनव
त्यग्निर्वैरुद्रोरुद्रोग्निरग्निर्वाएतस्यपशून पक्रमयति
यस्यपशवो पक्रामंत्यप ~~[struck-through text]~~ ग्निरेतस्यप
शून्निक्रमयतियस्यपशवोत्निक्रामंत्यभ्येवास्य
पशवःक्रामंतियएवंविद्वान्गौरवेणस्तुतेपरिष्टुब्धं
तथाह्येतस्याह्नोरूपं स्तोमः॥४॥तिस्रोवाचउदीर राम १८९

पक्रामंत्य

तदितित्तृतीयस्याह्नोरूपंतेनतृतीयमहारारंभंतउद्धद्वाएत
त्रिवदहर्यत्तृतीयंतदेवतदन्निवदत्यासौतापरिषिंचतेति
परिवत्योभवंत्यंतोवैतृतीयमहस्तस्यैताःपर्याप्त्यैसखाय
आनिषीदतेत्यद्भुतमिववैतृतीयमहर्यदाहनिषीदतेत्यह
ःवैतेनप्रतिष्ठापयतिसुतासोमधुमत्तमाइत्यनुष्टुभःस
त्योजगत्योरूपेणजागतंह्येतदहःपवित्रंतेविततंब्रह्म

Indira Gandhi National Centre for the Arts

रास्यत इति विततमिव वा इदमंतरिक्षमंतरेमे अंतरिक्षदे
वत्यमेतदहर्यत्तृतीयं तद्देवतदभिवदति गायत्रं भवतिय
द्वै गायत्रस्य ब्राह्मणं पाष्ठौहं भवति पष्ठवाड्वा एते नांगि
रसश्चतुर्थस्याह्नो वाचं वदंतीमुपाश्रृण्वंस्सहोवागितति
निधनमुपेत्तदस्यान्यदितं तदहरवस ह्याचः सामन
वति वाग्वै ह्वादशाहो वाच्येव तद्द्वाचा स्तावते यद्वस्य प्रभ्न

त्यै निष्किरीयाः सत्रमासत ते तृतीयमहर्न प्राजानं ᳵस्ता नेत
साम गायमाना वा गुपाख्यवत तेन तृतीयमह्नः प्राजानं ᳵसे
ब्रुवन्नियं वाव नस्तृतीयमहरदीदृशदिति तृतीयस्यैवैष
ह्नो दृष्टिः शोकं भवति श्रुक्तिर्वा एते नांगिरसोंजसा स्वर्गं
लोकमपश्यन्स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै स्वर्गाल्लोकान्न
च्यवते तुष्टुवानो गौरीवितं भवति देवगौरीवितस्य ब्राह्मणं
य

त्वाष्ट्रीसाममनवतीडं वा अहृप्यामयिएां भूतानिनास्वापय७
स्तमेतेनत्वाष्ट्योस्वापय७स्तद्वावतास्तर्ह्यकामयंतकाम
यंतकामसनिसामत्वाष्ट्रीसामकाममेवैतेनावरुंधइंद्रो
त्राद्भिन्यऊं प्राविशंत्तंत्वाष्ट्योब्रुवन्नुनयामेतितमेतैःसा राम
मत्तिरजनयन्नायामहाइतिवैसत्रमासतेजायंतएवारि १८९
ष्टं नवतिदेवाश्चवाअसुराश्चास्पर्द्धतयंदेवानामघ्नन्

ससमभवघमसुराणा७स७सोभवन्तेदेवास्तपोतप्यंतत
एतदरिष्टमपश्य७स्ततोयंदेवानामघ्नंस७सोभवघ्नम
सुराणां नससमभवदनेननारिषामेतितदरिष्टस्यारिष्ट
स्यारिष्टत्वमरिष्ट्या एवारिष्टमेततः क्रियते त्रीडंनवतित्रि
रात्रस्य धृत्यै द्वंवंत्तीमिडामुत्तमामुपयंतिचतुर्थस्याह्नः
संत्यतत्यै स्तोमः॥५॥ प्रमंहिष्ठाय गायतेतिमहसएव

प्रप्रायतेति १

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तद्रूपं क्रियते तं ते मदं गृणीमसीति मदवद्धि रसवत्तृतीयस
वनं मदमेव तदस्मिं दधाति रसवत्सर्वाः सामन्यन्ति वाग्वैऋ
दृशाहो वाच्येव तद्वा वास्तुवतेयत्स्यतिस्म घीहवंतिरश्मा
इतिस्मत्याएवप्रमंहिष्ठीयं भवति प्रमंहिष्ठीयेन वा इन्द्रो राम १९०
वृत्राय वज्रं प्रावर्त्तयन्नमस्मा एतत्प्रावर्त्तयति वा प्रमंहिष्ठी
येनोक्तानि प्रणयेतस्मा एतेन्नात्वंवसीयां आत्मना न

वतिहारिवर्णं भवतीन्द्रस्य वै नमुचिश्चासुरः समदधातां न
नौ नक्तं न दिवा हनं नार्द्रेण न शुष्केणेति तस्य व्युष्टायामनु
दित आदित्ये पांफेनेन शिरोच्छिनदत्तद्वैनं नक्तं न दिवाय
द्व्युष्टायामनुदित आदित्य एतं नार्द्रं न शुष्कं यत्फेनस्त
न देनं पापीयं वाचं वदन्न्वर्त्तत वीरहन्न द्रुहो द्रुह इति तीन
र्णानसाम्नापहंतुमशक्नोत्तद्धारिवर्णस्यैव निधने नापा

हतापशुचऽहतेहारिवर्णस्य निधनेन श्रियं च हरश्चोपै
ति तुष्टुवानस्तैरश्च्यं भवत्यंगिरसः स्वर्गं लोकं यतो रक्षा
ऽस्यन्वसर्वं ततान्यतेन तिरश्च्यांगिरसस्तिर्यङ्ङ्यर्यवेध
त्ति यङ्ङ्यर्यवै तस्मात्तैरश्च्यं पाप्मावावसतान सतीन सा
च ततं तैरश्च्येनापाघ्नना पपाप्मानंऽहते तैरश्च्येन तुष्टु
वानः सप्तदश एव स्तोमो भवति प्रतिष्ठायै प्रजात्यै॥६॥

ताकं
१९

प्रत आश्विनीः पवमानधेन व इति चतुर्थेस्याह्नः प्रतिपद्भव
त्याग्ने त्रिरात्रे गायत्र्या रूपेण प्रयंति प्रेति वै गायत्र्या रूपं
जगती प्रतिपद्भवति जागतमेतदहर्यत्तृतीयं जगत्या एव
तज्जगतीमन्तिसंक्रामंति यदतोन्या प्रतिपत्स्यात्प्रतिकूलं
वानुकूलं वा स्यात्पवमानो अजीजनदित्यनुरूपो भव
ति तनन्द्ध्वारेतदहर्यच्चतुर्थं सत्नाद्युं जनयति विराजं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यत्येकविꣳशꣳस्तोमंजनयति पूर्वेमुष्मैवतवद्रूपमपरेण
रूपेणानुवदतियत्पूर्वꣳरूपमपरेणरूपेणानुवदति
तदनुरूपस्यानुरूपत्वमनुरूपएनंपुत्रोजायतेयएवंवेद
द्द्स्तोत्रीयानुरूपौद्वौभवतःप्राणापानावेवावरुन्धेषड्
चौभवतस्तत्रनोध्यत्यैत्तचउत्तमोभवतियेनैवप्राणेनप्र
यन्तितमभ्यघ्नन्त्येकविꣳशएवस्तोमोभवतिप्रतिष्ठायैप्र ता ९८

रितिष्टुतिः॥७॥अजनस्यगोप-प्रतनिष्कागृविरित्याभेयमाज्यं
भवतिजनद्वद्वाएतदहर्यच्चतुर्थमन्नाद्यंजनयतिविराजंज
नयत्येकविꣳशꣳस्तोमंजनय[illegible]त्यः वा मित्रावरुणे
तिवार्हतंमेत्रावरुणंबृहद्देतत्परोक्षंयद्वैराजंवार्हतंभवति
रूपंनिर्यातयतीन्द्रोदधीचोऽस्थभिरितिदाधीचस्यसोम
नतिदध्यङ्वाआंगिरसोदेवानांपुरोधानीयआसीदन्नवै

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ब्रह्मणः पुरोधन्नाद्यस्यावरुध्या इयं वामस्य मन्मन इत्यैश
ग्नमिं इग्नी पूर्व्यस्तुतिरभ्राद्वृष्टिरिवाजनीत्यानुष्टुभो वै वृ
ष्टिरानुष्टुभमेतदहर्यच्चतुर्थं समीच्यो विराजौ द्यावाप
न्नाद्याय स्तोमः॥८॥ पवस्व दक्षसाधन इति गायत्री नव राम
ते सिद्ध्येयत्पवस्वेति तद्बृहतो रूपं बार्हतं ह्येतदहस्त १९३
दाहं सो मरारणसरवा इंदो दिवे दिवे पुरूणि बभ्रो निव

रणिनमन्नपरिधीं रतिता इहीत्यतिस्वायं छन्दना इव दधि
मेत्यतिच्यपतन्सुनानो अक्रमीदभीति गायत्र्यः सत्य स्त्रिष्टुभो
रूपेणातस्मात्त्रिष्टुभो लोके क्रियंते गायत्रं भवति यद्देवगाय
त्रस्य ब्राह्मणं चतुर्स्त्रिधनमाष्टार्ष्टवर्णं भवति चरूरात्रस्य
द्वृत्यै चतुष्पदानुष्टुबानुष्टुभमेतदहर्यच्चतुर्थं भेषजं वा अ
यत्नेण निने वजमेवतत्करौ निधनकामं भवत्येकं वा अन्येन

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

निरुक्तेननिधनेनकामꣳसनोत्यथैतंनिधनकामꣳसर्वेषां
कामानामवरुध्याआष्टादꣳष्ट्रंभवतियदेवाष्टादꣳष्ट्रस्य
ब्राह्मणमाभीशवंभवत्यक्लोऽधृत्यैयद्वाअधृतमभीशुना
तद्दाधाराच्चतुर्न्नंगायतितथाह्येतस्याक्लोरूपंचतुर्निधन
मांगिरसंभवतिवरूरात्रस्यधृत्यैस्वःपृष्ठंतथाह्येतस्याक्लो
रूपꣳसत्रासाहीयंभवतियद्वाअसुराणामसोढमासी

तदेवाःसत्रासाहीयेनासहंतसत्रेनानसह्महीतितत्सत्रासाही
यस्यसत्रासाहीयत्वꣳसत्राभ्रातृव्यꣳसहतेसत्रासाहीयेन
नुष्टुवानोगायत्रीषुस्तुवंतिप्रतिष्ठायैब्रह्मवर्चसाययेनै
वप्राणेनप्रयंतितमभ्युघंतिवृषएवत्योगायत्र्योभवंति
तदुत्रैष्टुभाद्रूपान्नयंतिस्तोम॥९॥पिबासोममिंद्रमंदतु
त्वायंतेसुषावहर्यश्वाद्रिःसोतुर्बाहुभ्याꣳसुयतोनार्वेत्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यन्नत्रिवै चतुर्थमहस्तस्यैवद्यतो विश्वाः पृतना अभिभू
तरं नर इत्यतिजगती वषट्कृयः छं ... आक्रमतेन पञ्च ७ सा या
पञ्च ७ शद्ववा एष यज्ञायस्तोमःकलीयस्त्रं ८३ पयं
तिनादेषा चतुर्थेहन्यातिजगती क्रियतेन पञ्च ७ शा ययोरा
त्राचर्षणीनामिति राज्य ७ क्षेतर्हिवाचो गच्छन्त्राज्यमेवैतं १६५
तयायजमानंगमयंतिछंदोत्तिर्वैदेवा आदित्य ७ स्वर्गंलो

कमहरंस्तलाघ्रियतते वै राजस्याभिधनेनाह ७ ... स्तस्मा धि स
रंश्चावश्चादित्यस्तपतिपरांङ्यवाङ्कारःप्रस्तावं प्रस्तुता
विष्टं मा न्विष्टभ्नोतिमुखएवतदन्नाद्यंधत्ते मुख ७ ह सा
मतःप्रस्तावो दशाक्षरो विष्टभ्नोति दशाक्षरा विराड्वैराज
मन्नमन्नाद्यस्यावरुध्यै त्रि ७ शताक्षरो विष्टभ्नोतित्रयस्त्रिं
शक्षराद्यस्यावरुध्यै वै राज ७ सामभवतिविराड्वस्तुवतिवैरा

जाविष्टंभाःसमीचीर्विराजोदश्नात्यन्नाद्यायानुष्टुभंगायतिरे
तोधेयायानुष्टुभ्नाद्धिरेतोधीयतेदक्षिणाउरावृजातुरग्निंम
थ्यंतिदक्षिणतोहिरेतःसिच्यतउपाकृतेहिंकृतेमंथंतिजात
मग्निंहिंकरोतितस्माज्जातंपुत्रंपशवोभिहिंकुर्वंतितस्मैजा
तःश्यामीमांसंतगार्हपत्येप्रहरामा३आग्नीध्रा३आह
वनीया३इत्याहवनीयेप्रहरेत्येतदायतनोवैयजमानो राम १९८

यदाहवनीयस्तमेवतदायतनंज्योतिष्मत्करोतिज्योतिष्मा
न्ब्रह्मवर्चसीभवतियएवंवेदाग्निंजुहोतिशांत्याआज्येना
ग्निंजुहोतितेजोवाआज्यंतेजएवतदात्मंधत्तेप्रेद्धोअग्नेदी
दिहिपुरोनइतिविराजाग्निंजुहोत्यन्नंविराडन्नाद्यस्यावरु
ध्यैत्रैश्लोकेब्रह्मसामभवत्यतिजगतीषुस्तुवंत्यन्तउत्रींल्ला
उद्यएतेनाक्रामंतिद्विवेतिनिधनमुपयंतिपाप्मनोप

Indira Gandhi National Centre for the Arts

हत्याऽपपाप्मानꣳहते वै शोकेन तुष्टुवानो भरद्वाजस्य पृश्नि
छा वाक साम भवत्यन्नं वै देवाः पृश्नीति वदंत्यन्नाद्यस्यावरु
ध्या इडाभिरेडं तयाच्येतस्याह्नो रूपꣳ स्तोमः ॥२०॥ एदि प्रिया
नी४ दिवः कविरिति परिवत्यो भवंत्येतो वै चतुर्थमहस्तस्यैताः पर्या २०७
स्यैत्वꣳ त्वंगदेव्यैतिल्यमिति छन्दतो रूपं बार्हतꣳ ह्येतदहः
सोमः पुनान ऊर्मिणाव्यं वारं विधमवत्यन्नं वै वाचः पवमा

नः कनिक्रददित्यनꣳ ह्येतर्हि वाचो गच्छन्त्यमेवैतया यज
मानं गमयति पुरोजिती वो अंधस इति विराजो वै राजꣳ हो
ता दहः सोमः पवते जनिता मतीनामिति प्रातःसवने षाड्डि ८३
नं गृह्णातं तं तृतीयसवने प्रजनयंति त्रिष्टुभः सत्यो जगत्यै
रूपेण तस्माज्जगतीनां लोके त्रियंते गायत्रं भवति यद्व
गायत्रस्य ब्राह्मणं सौभरीयं भवत्यंगिरसो वै सत्रमास

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ततेषामाप्तःस्तुतःस्वर्गोलोकआसीत्पंथानंतुदेवयानंनप्राजा
नं७स्तेषांकल्याणआंगिरसोध्यायमुद्व्रजन्सऊर्णासुगंध
र्वमप्सरसांमध्येप्रेंखयमाणमुपैसङ्यामितियांयामन्य
दिशमेनमकामयततमभ्यवदत्कल्याणाउइत्याप्तोवैवः
स्तुतःस्वर्गोलोकःपंथानंतुदेवयानंनप्रजानीथेद७साम
स्वर्यतिनस्तुत्वास्वर्गंलोकमेष्यथमारुवोचोहमदर्शमि
ति

तेसऐकल्याणःसोब्रवीदाप्तोवैनःस्तुतःस्वर्गोलोकःपंथानंतु
देवयानंनप्रजानीमइद७सामस्वर्यंतिनस्तुत्वास्वर्गंलोक
मेष्यामइतिकस्तेवोचदित्यहमेवादर्शमितितेनस्तुत्वःस्वर्गं
लोकमायन्नहायतकल्याणोनृत७हिसोवदत्सएषःश्वि
त्रःस्वर्गंवाएतत्सामस्वर्गलोकःपुण्यलोकोनवर्त्तोर्णाय
नेनस्तुत्वानोबृहत्कंनवतिसामार्षेयेणप्रशस्तंव७ही
तु

साम
१८८

Indira Gandhi National Centre for the Arts

त्यन्नाद्यस्यावरुध्यै हीतिवा अन्नं प्रदीयते षोडशिनस्तु चैवैतेनौ
घं छंत्या तीषादीयं भवत्यायुर्वा आतीषादीयमायुषो वरुध्या
आतमितोर्न्निधनस्तु पर्यंत्यायुरेव सर्व माप्नुवंति नानदं
भवतिज्यायो भ्यारं नमतिहाय पंचममहः षष्ठस्याह्न आ
रंभस्तेन षष्ठमहरारभंते संतत्यै षोडशा हरेण प्रस्तौति राम
षोडशिनस्तु चैवैतेनौघं छंत्यौधीगवं भवति पशवा अन्या १६९

विराडन्त्यर्यो न्यास्माल्लोकात्पद्यया विराजान्नाद्यमवरुंधे सुष्मा
दन्त्यर्यं यो नश्चोरनयोर्लोकयोरन्नाद्यमवरुंध औधीगवे
न तुष्टुवानो वास प्रभवत्येतस्मिन्वै वैराजं प्रतिष्ठितं प्रति
तिष्ठति वा स प्रेणानुष्टुवानो वसप्रीर्नालं दनः श्रद्धान्नावि
दत्तसतपोतप्यत स एतद्वासप्रमपश्यत्स श्रद्धामविंदतश्र
द्धां न्नविंदामहा इतिवै सत्रमासते विंदंते श्रद्धामौनिधनं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तथाह्येतस्याग्नेरूपंनिधनंताःपवमानाभवंत्यग्नेर्धृत्यैस्तो
मः॥११॥अग्निंवोवृधंतमित्यवर्द्धतह्येतर्हियजमानमेवैत
यावर्द्धयंतिवयमुत्वामपूर्व्येत्यपूर्वाऽह्येतर्हिप्रजापतेस्त
नूमगच्छन्नपूर्वमेवैतयायजमानंगमयंतीममिंद्रसुतं राम
पिबज्येष्ठमममर्त्यंमदमितिज्येष्ठंऽह्येतर्हिवाचोगच्छज्यै २००
ष्ठमेवैतयायजमानंगमयंतिसैंधुक्षितंभवतिसिंधुक्षि

द्वैराजन्यर्षिर्ज्योगपरुद्धश्चरंसएतत्सैंधुक्षितमपश्यत्सोवाग
च्छत्प्रत्यतिष्ठद्वगच्छतिप्रतितिष्ठतिसैंधुक्षितेनतुष्टुवानः
सौभरंभवतिबृहतस्तेजःपन्नमिववैचतुर्थमहस्तद्देतेनबृ
हतस्तेजसोन्नद्योतिसौभरेणावसिष्ठस्यप्रियंभवत्येते
नवैवसिष्ठइंद्रस्यप्रेमाणमगच्छत्प्रेमाणंदेवतानांगच्छ
तिवावसिष्ठेनतुष्टुवानस्तोमः॥१२॥इंद्रस्यबृहद्वसमभव

तांतमिंद्रं बृहदेकयातन्वात्यरिच्यततस्मादबिभेदन यामाभि
नविष्यतीतिसोब्रवीत्षोडशीतेयंयज्ञक्रतुरस्त्वितिसषोडश्य
नवत्तदस्यजन्मातिष्ठियाभ्रातृव्यंरिच्यतेयोगायत्रीषु
द्विपदासुबृहताषोडशिनास्तुतउपनोहरिभिःसुतमि
त्येतावैगायत्र्योद्विपदाएतासुस्तोतव्यमिंद्रःप्रजापतिमु ऐम
पाधावद्वृत्रंहनानीतितस्माएतामनुष्टुभमपहरसं २०२

प्रायच्छत्तयानास्त्वएतयदस्त्ततोब्यनदत्तंनानदस्यनानद
त्वंतंपुनरुपाश्रवत्तस्मैसप्तानांहोत्राणांहरोनिर्माय
प्रायच्छत्तमस्त्वएतस्त्वएतेतंयंनुस्त्वरिषतेयएवंवेदत
स्माद्धरिवतीषुस्तुवंतिहरिवतीःशंसंतिहरिवतीषु
यहोहृह्यतेहरोह्यस्मैनिर्मायप्रायच्छदेकविंशाय
तनोवाएषयत्षोडशीसप्तहिप्रातःसवनेहोत्रावष

ह्नुवंतिसप्तमाध्यंदिनेसवनेसप्तत्ततीयसवनेगौरीवितं
नवतिगौरीवितिर्वाएतछ्लाक्योब्राह्मणोतिरिक्तमपश्यत्तद्गौ
रीवितमभवदतिरिक्तंवाएतदतिरिक्तेनस्तुवंतियद्गौरीवि
तेनषोडशिनंस्तुवंतनवान्नवत्यपिप्रजायाउपहूतोविशा
लंलिबुजयाभूत्याभ्यधादितिहोवाचोपोदितिर्गौपाले शम
योनुष्टुप्तिनानदमकगौरीवितेनषोडशिनमस्तोष्टाज २०२

नसाश्रियमुपागान्नश्रियाअवपद्यइत्येषवैविशालंलिबु
जयाभूत्याग्निदधातियोनुष्टुप्तिनानदंकृत्वागौरीवितेनषो
डशिनास्तुतंजसाश्रियमुपैतिनश्रियाअवपद्यतेशक्वरीषु
षोडशिनास्तुवीतयःकामयेतवज्रीस्यामितिवज्रोवैषोडशी
वज्रःशक्वर्योविज्रेणैवास्मैवज्रंस्पृणोतिवज्रीभवत्यनु
ष्टुप्सुषोडशिनास्तुवीतयःकामयेतनमावागतिवदेदिति

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वज्रोवैषोडशीवागनुष्टुब्वज्रेणैवास्मैवाचंस्तृणोतिनैनंवा
गतिवदत्यसाविसोमइंद्रतइत्येतासुस्तोतव्यंविराड्वान्नाद्य
कामःषोडशिनास्तुवीतवज्रोवैषोडशीवैराजमन्नंवज्रेणै
वास्माअन्नंस्तृणोत्यन्नादोभवतिप्रवोमहेमहेवृधेभ राम
रध्वमित्येतासुस्तोतव्यंत्रयस्त्रिंशदक्षरावाएताविराजो २०३
यदेकविंशतिःप्रतिष्ठासायद्द्वादशप्रजातिःसाप्रति

ष्ठायप्रजायतेनोचांतस्थायांजायतेयएवंवेदाथवाएता
एकपदास्त्र्यक्षराविश्वोम्हंदोनुरिजःशक्वर्यएतानिर्वा
इंद्रोवृत्रमहन्निग्रंवाएताभिःपाप्मानंहंतिनिग्रंवसी
यान्भवतिचतुस्त्रिंशदक्षराःस्तुतोभवतित्रयस्त्रिं
शद्देवताःप्रजापतिश्चतुस्त्रिंशोदेवतानांप्रजापतिमे
वोपयंत्यरिष्टेहिरण्यंसंप्रदायंषोडशिनास्तुवतेऽसौ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तिमानस्य षोडशी भवत्यश्वः कृत्स्नमुपतिष्ठति साम्येक्षाय
भ्रातृव्यलोकमेव सविधमँस्तिष्ठत्येकाक्षरं वै देवानाम
वमं छंद आसीत्सप्ताक्षरं परमं नवाक्षरमसुराणामव
मं छंद आसीत्पंचदशाक्षरं परमं देवाश्चवा असुराश्चा
स्पर्द्धंत तान्प्रजापतिरानुष्टुभो भूत्वांतरातिष्ठत्तं देवासुरा
वाह्वयंत स देवानुपावर्त्तत ततो देवा अभवन्पराऽसुरा

भवत्यात्मना पराऽस्य भ्रातृव्यो भवति य एवं वेद ते देवा असु
राणामेकाक्षरेणैव पंचदशाक्षरमवृंजत द्व्यक्षरेण चतुर्दशा
क्षरं त्र्यक्षरेण त्रयोदशाक्षरं चतुरक्षरेण द्वादशाक्षरं पंचा
क्षरेणैकादशाक्षरँ षडक्षरेण दशाक्षरँ सप्ताक्षरेण
नवाक्षरमष्टाभिरेवाष्टावृंजत तैवमेव भ्रातृव्यान्कृतिं वृं
क्ते य एवं वेदा परुद्ध यज्ञ वा एष यत्षोडशी कनीयस्वि

नइववैतर्हिदेवाआसन्भूयस्विनोसुराःकनीयस्वीन्भूयस्विनं
भ्रातृव्यं हेन्द्र यएवंवेदयस्मादन्योनपरोऽस्तिजातोयद्वी
वन्भूवभुवनानिविश्वाप्रजापतिःप्रजयासंविदानस्त्रीणि
ज्योतीꣳषिसचतेसषोडशीत्यꣳऊतायहमवेहतेज्योतिभि रान
र्नस्यषोडशीभवतियएवंवेदैकविꣳशएवस्तोमोनवाि २०५
प्रतिष्ठायैप्रतितिष्ठति॥१३॥ ॥द्वादशःप्रपाठकः॥ समाप्त॥

॥श्रीगोवित्पवस्वस्वसुविद्धिरण्यविदितिपंचमस्याह्नःप्रति
पद्भवतिगोविद्वा एतद्वसुविद्धिरण्यविद्यछब्वर्यःपशवःश
ब्वर्यःसर्वपशूनिर्विंदतेत्वꣳसुवीरोऽसिसोमविश्वविदि
त्येषवावसुवीरोयस्यपशवस्तदेवतदभिवदतितास्तेह
रंतुमधुमद्घृतंपयइतिमधुमद्घृतंपयःपशवःहरंतितद
वतदभिवदतिपवमानस्यविश्वविदित्यनुरूपोभवति

विश्वमेवतद्धितमभिवदतिविश्वंह्यिपश्युनिर्विंदतेप्रतेसर्गा
असृक्तेतिसृष्टानीवह्येतर्ह्यहानिपूर्वमुचैवतद्रूप [redacted]
रूपत्वमनुरूपएनंपुत्रोजायतेयएवंवेदस्तोत्रीयानुरूपोत
रोमवतःप्राणापानानामवरुध्यैसप्तदशोमवतःछंदसां
घृत्यैचतुर्विंशोभवतिप्रतिष्ठायैचतुत्रमोभवति [redacted] वैपि
शवःश्रीःशाक्वर्यस्तदेवतदभिवदत्यग्नेविश्वेकिरुषसा मि
येनैवश्रोरीनेप्राणेनत्रयंतितमभ्यधंतित्रिणवएवस्तोमो
भवतिप्रतिष्ठायेपुष्ट्यैत्रिवृद्वाएषपुष्टं॥२॥तवश्रियोवर्ष्य
स्येवविद्युतइत्याग्नेयमाज्यंभवतिश्रीर्वैपशवःश्रीःशाक्व
र्यस्तदेवतदभिवदत्यग्नेविश्वेकिरुषसामिवेतयइती
तानीवह्येतर्ह्यहानियतंतेपुरुरुणाचिद्ध्यस्त्यवोन्नंवा
वरुणेतिमैत्रावरुणंयद्वैयत्तस्यादुरिष्टंतद्वरुणोग्रह्णा
रन्यातेयतंतेरण्वायथापद्मगिच्यवह्येतहि रा र

राम
२०८

तितदेवतद्वयजत्पत्तिष्ठन्नोजसासहेत्यैंद्रंपंचवारुत
वउक्थानस्यरूपमोजसासहेत्योजसैववीर्येणासहोत्ति
छंतीद्राग्नीयुवामिमइतिराथंतरमैंद्राग्नं७रथंतरमेत
त्परोर्च्छंयच्छब्धयोराथंतरमेवतद्रूपेनिर्घातयतिस्तोमः म
॥२॥अर्षासोमद्युमत्तमइतिविष्णुमत्योगायत्र्योनवैति २०७
ब्रूस्तवैगायत्रीयज्ञोविष्णुर्ब्रह्मणेवतद्यज्ञंप्रतिष्ठाप

यतिसोमउष्वाणःसोतृभिरितिसिमानां७रूपं७स्वेनैवैना
स्तद्रूपेणसमर्द्धयतियत्सोमचित्रमुक्थ्यमितिगायत्र्यः
सत्यस्त्रिष्टुभोरूपेणतस्मात्त्रिष्टुभांलोकेक्रियंतेगायत्रं
नवतियद्वेवगायत्रस्यब्राह्मणंयएवंनवति[illegible]वोप
शवोवैयएवंपश्यन्नामवरुच्यैसंततंगायतियज्ञस्य
संतत्याअच्छिद्रइतथाह्येतस्याक्तोरूपं७शाकलंनवती

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तेनवैशाकलःपंचमेहनिप्रत्यतिष्ठन्प्रतितिष्ठतिशाकलेन
तुष्टुवानोवार्शंभवतिवृशोवैजानःस्त्र्यरुणस्यत्रैधात्वस्यै
क्ष्वाकस्यपुरोहितआसीत्सऐक्ष्वाकोधावयन्ब्राह्मणकु
मारꣳरथेनव्यछिनत्सपुरोहितमब्रवीत्तवमापुरोधायां
मिदमीदृगुपागादितितमेतेनसाम्नासमैरयत्तद्वावस २०८
तर्ह्यकामयतकामसनिसामवार्शंकाममेवैतेनावरुंधे

ऽध्यर्द्धेडंतथाप्येतस्याङ्गोरूपंमानवंभवत्येतेनवैमनुःप्रजा
तिंभूमानमगच्छत्प्रजायतेबहुर्भवतिमानवेनतुष्टुवान
आनूपंभवत्येतेनवैवध्र्यश्वआनूपःपशूनांभूमानमाश्नु
तपशूनांभूमानमश्नुतआनूपेनतुष्टुवानोवाम्रंभवति
सामार्षेयेणप्रशस्तेयेवैगायमश्वंपुरुषंप्रशꣳसंति
वामइतितंप्रशꣳसंत्यहरेवैतेनप्रशꣳसंत्यध्यर्द्धेडंतथा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ह्येतस्याङ्गोरूपंत्रिणिधनमाग्नेयंभवतिप्रतिष्ठायाअग्नि
ःसृष्टोनोददीप्यततंप्रजापतिरेतेनसाम्नोपाधमत्सउदद
प्यतदीप्तिर्वाएतत्सामब्रह्मवर्चसंचदीप्तिंचैवैतेनब्रह्म
वर्चसंचावरुंधेशैशवंभवतिशिशुर्वाआंगिरसोमंत्रकृ
तांमंत्रकृदासीत्सपितॄन्पुत्रकाइत्यामंत्रयततंपितरोब्रु तांना २०८
वन्नधर्मंकरोषियोनःपितॄन्सतःपुत्रकाइत्यामंत्रयस

इतिसोऽब्रवीदहंवावपितास्मियोमंत्रकृदस्मीतितेदेवेष्वपृ
च्छंततेदेवाअब्रुवन्नेषवावपितायोमंत्रकृदितितद्वैस
उदजयदुज्जयतिशैशवेनतुष्टुवानोगायत्रीषुस्तुवंति
प्रतिष्ठायैब्रह्मवर्चसायपेनैवप्राणेनप्रयंतिमम्फघं
तिवृषएवत्योगायत्र्योभवंति॥नदुत्रैष्टुभाद्रूपान्नयंति
तिस्तोमः॥३॥इंद्रःप्रजापतिमुपाधावद्वृत्रंहनानीति

तस्माएतछंदोन्यइंद्रियंवीर्यंनिर्मायप्रायछंदतेनशक्नु
हातितछक्वरीणां७शाक्वरीत्वं७सीमानमत्तिनत्तस्मि
~~न्मन्निनन्नस्मि~~न्नामहूमकरोत्तन्नामहूमहान्घोष
आसीत्तन्महानान्मोदिशःपंचपदाध्सरत्तंन्षद्व्दा
छंदा७सिसप्तपदापुरुषीद्विपदाघ्रोपशाःस७स्तुता राम २१०
मवंतितस्माघ्रोपशाःपशवउडेअन्तितोथकारंतस्मा

हूंगोतीहलीयसीस्त्रपादुपहूडागायतितस्मादुपहूडाः
पशवोस७श्लिष्टागायतितस्मादसं७श्लिष्टाःपशवोनाना
रूपागायतितस्मान्नानारूपाःपशवआपोवैहीरसा
आसं७स्तेदेवाःपापवसीयसाद्बिभयुर्यदपउपनि
धमयस्तवतेपापवसीयसोविधृत्यैविधृतिःपापवसी
यसोभवतियएवंवेदगायत्रमयनंभवतिब्रह्मवर्च

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सकामस्यस्वर्ग्यंधनंमधुनामुष्मिंलोकउपतिष्ठतेत्रैष्टु
भमयनंभवत्योजस्कामस्याथकारीरिधनमाज्येनामुष्मिं
लोकउपतिष्ठतेजागतमयनंभवतिपशुकामस्येडानि
धनंपयसामुष्मिंलोकउपतिष्ठतेऽन्नसायोमाल्पःशक्करी
ःप्रारोसीदितिहोवाचालंमंपारिजानत७रजनःकौरोणयो २११
यधेनाःप्रतिष्ठापं७शक्ष्यतीत्येतद्वाएतासामंजएतत्प्रति २११

ष्ठितायआनिःहिंप्रस्तुत्यहिंप्रमुजायतिशक्करीभिःस्तुत्वा
पुरीषेणास्तुवतेपशवोवैशक्कर्योगावःपुरीषंगाष्ठमेवत
त्पशुभ्यःपर्यस्यतितमेवैतान्प्रवर्त्तयंत्यविस्त्र७सायेंद्रो
मदायवावृधइत्यवर्द्धततस्येतर्हितासुबार्हजिर७स्वादो
रित्थाविषूवतइतिविषुवान्वैपंचममहस्तासुरायोवाजी
यमिंद्रोयतीसालावृकेयेभ्यःप्रायच्छत्तेषांत्रयउदशिष्यं

पृथुरश्मिर्बृहद्गिरीरायोवाजस्तेब्रुवन्कोनइमान्पुत्रान्भरिष्य
तीत्यहमितीन्द्रोब्रवीत्तानधिनिधायपरिचार्यवरद्धयँ
स्तान्वर्द्धयित्वाब्रवीत्कुमारकावरान्वृणीध्वमितिक्षत्रंमह्य
मित्यब्रवीत्पृथुरश्मिस्तस्माएतेनपार्थुरश्मेनक्षत्रंप्रायछ्
त्क्षत्रकामएतेनस्तुवीतक्षत्रस्यैवास्यप्रकाशोभवतिब्रह्म २१२
वर्चसंमह्यमित्यब्रवीद्बृहद्गिरिस्तस्माएतेनबार्हद्गिरेण

ब्रह्मवर्चसंप्रायछद्ब्रह्मवर्चसकामएतेनस्तुवीतब्रह्मवर्च
सीभवतिपशून्मह्यमित्यब्रवीद्रायोवाजस्तस्माएतेनरायो
वाजीयेनपशून्प्रायछत्पशुकामएतेनस्तुवीतपशुमान्भ
वतिपार्थुरश्मँराजन्यायब्रह्मसामकुर्याद्बार्हद्गिरंब्राह्म
णायरायोवाजीयंवैश्यायस्वेनैवैनाँस्तद्रूपेणसमर्द्धय
तिस्तोमः॥४॥असाविँसुमदायेतिगायत्रीभवतिमद्

वद्धैरसवच्चतीयसवनंमदमेवतद्दसंदधात्यन्तिघ्नंबृहद्य
ष्ठैरश्वइत्यभीतिरथंतरस्यरूपंबृहदितिबृहतउभयोःसह
रूपमुपैत्युभौहिवसावेतदहःप्राणाशिस्तुर्महानामितिसि
मानां७रूपंमस्योहिसिमाःस्वेनैवैनास्तद्रूपेणसमर्द्धय राम
तिपवस्ववाजसातयइतिवैष्णव्यानुष्टुभोभवंतियज्ञो २१३
वैविष्णुर्यदत्रनापिक्रियतेतद्विष्णुनायज्ञेनापिकरो

तीदुर्वाजीपवतेगोन्योघाइतिसिमानां७रूपं७स्वेनैवैनास्त
द्रूपेणसमर्द्धयतित्रिष्टुभःसत्योजगत्योरूपेणतस्माज्ज
गतीनांलोकेक्रियंतेगायत्रंभवतियदेवगायत्रस्यब्रा
ह्मणं७संततिर्भवतिपंचमस्याह्नःसंतत्यैवाग्वाएषा
प्रततायद्द्वादशाहस्तस्याएषविषुवान्यत्पंचममहस्ता
मेवैतेनसंतनोतिच्यावनंभवतिप्रजातिर्वैच्यावनंप्र

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

जायतेबहुर्भवतिच्यावनेनतुष्टुवानएभ्योवैलोकेभ्योवृष्टि
रपाक्रामत्तांप्रजापतिश्च्यावनेनाच्यावयद्यदच्यावयत्तच्या
वनस्यच्यावनत्वंच्यावयतिवृष्टिंच्यावनेनतुष्टुवानःक्रो
शंभवत्येतेनवाइंद्रइंद्रक्रोशेविश्वामित्रजमदग्नीइमा
गावइत्यक्रोशतांपशूनामवरुध्यैक्रोशंक्रियतेगौरीवितं रान
भवतियदेवगौरीवितस्यब्राह्मणमृषभःशाक्करोभव २१४

तिपशवोवैशक्कर्यःपशुष्वेवतन्मिथुनमप्यर्जतिप्रजात्यैनहवा
अनृषभाःपशवःप्रजायंतेपार्थंभवत्येतेनवैपृथीवैन्य
उभयेषांपशूनामाधिपत्यमाश्नुतभयेषांपशूनामाधि
पत्यमश्नुतेपार्थेनतुष्टुवानोऽष्टेडःपदस्तोभोभवतीन्द्रोवृ
त्रायवज्रमुदयच्छत्तंषोडशभिर्भोगैःपर्यभुजत्सएतंप
दस्तोभमपश्यत्तेनापावेष्टयदपावेष्टयन्निवगायेत्ताभ्य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

नोपहत्यैपाप्मावावसतमगृह्णात्तंपदस्तोभेनापाहतापपा
प्मानंहतेपदस्तोभेनतुष्टुवानःपदोरुक्ममपश्यत्तत्पद
स्तोभस्यपदस्तोभत्वंद्वादशनिधनोभवतिप्रतिष्ठायैदाश
स्पत्यंभवतियोवैगांप्रशंसतिदाशस्पत्येतितांप्रशंसं साम
स्यहरंवैतेनप्रशंसतिनिधनोताःपवमानाभवंत्यग्नी २२५
ध्रत्यैस्तोमः॥५॥आतेअग्नइधीमहीत्युपष्ठिदिववाएत

द्युम्नवांउंयदुक्थानियदेतिसलोमत्वायैवेंद्रायसामगायतेति
मस्माःककुभस्तेनानशनायुकोभवतिपुरुषोवैककुप्पुरु
षेमवतन्मध्यतःओणात्यसाविसोमइंद्रतइतिसिमानांरू
पंस्वैनैवैनास्तद्रूपेणासमर्द्धयतिसंजयंभवतिदेवाश्च
वाअसुराश्चसमदधतयतरेनःसंजयांस्तेषांनःपशवो
सानितितेदेवाअसुरान्संजयेनसमजयन्यस्समजय

तस्मात्संजयंपशूनामवरुध्यैसंजयंक्रियतेसौमित्रंभवति
दीर्घजिह्वीवाइदꣳरक्षोयज्ञहायज्ञानवलिहत्यचरत्ता
मिंद्रःकयाचनमाययाहंतुंनाशꣳसतायहसुमित्रःकौ
कल्याणआसतमब्रवीदिमामच्छाब्रूष्वेतितामच्छाब्रूतसै
नमब्रवीन्नाहैवैतंनुशुश्रुवप्रियमिवतुमेहृदयस्येति
तामन्नपयन्ताꣳसꣳस्कृतेहतांतद्भावतोतर्ह्यकामयेतांका सा.क २१९

मसनिसामसौमित्रंकाममेवैतेनावरुंधेसुमित्रसक्रूरमक
रित्येनंवागभ्यवदत्तꣳशुगार्छत्सतपोतप्यतसएतत्सौमि
त्रमपश्यत्तेनशुचमपाहतापशुचꣳहतेसौमित्रेणतुष्टुवा
नोमहावैश्वामित्रंभवतिपाप्मानꣳहत्वायदमहीयंततन्म
हावैश्वामित्रस्यमहावैश्वामित्रत्वꣳहयायिहयात्तेहात्तेह
तिपशूनेवैतेनन्यौहंतत्रीडंभवतित्रिरात्रस्यधृत्येद्वंतौ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

मिडामुत्तमामुपयंतिषष्ठःस्याह्नःसंतत्यैत्रिणवएवस्तोमोभ
वतिप्रतिष्ठायैपुष्ट्यैत्रिवृद्ध्वाएषपुष्टः॥६॥ज्योतिर्यज्ञस्यपव
तेमधुप्रियमितिषष्ठस्याह्नःप्रतिपद्भवतिज्योतिर्वैगायत्री
छंदसांज्योतीरेवतीसाम्नांज्योतिस्त्रयस्त्रिंशस्तोमानांज्यो रा॰
तिष्मान्भवतिमधुप्रियमितिपशवोवैरेवत्योमधुप्रियंतदे २२७
वतदभिवदतिमदिंतमोमत्सरइंद्रियोरसइतींद्रियंवैवी

॥ज्योतिरेवतत्सम्यक्संदधात्यपिहपुत्रस्यपुत्रो॥३॥

र्यंरसःपशवस्तदेवतदभिवदत्यपस्तृतप्रवाजिनइत्यनु
रूपोभवतिस्पष्टानीवह्येतर्ह्यहानिपूर्वमुचैवतद्रूपमरेण पर
रूपेणानुवदतियत्पूर्वंरूपमपरेणानुवदतितदनुरूप रूपे
स्यानुरूपत्वमनुरूपएनंपुत्रोजायतेयएवंवेदस्तोत्रीया
नुरूपौतृचौभवतःप्राणापानानामवरुध्यैदशर्चौभवतो
दशाक्षराविराड्विराडन्नमन्नाद्यस्यावरुध्याउत्तरोदशर्चो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

भवतिसोदर्कइंद्रियस्यवीर्यस्यरसस्यानतिहारायत्रवैदे
वाइंद्रियंवीर्य।रसमपश्य।स्तदनुन्युदं।स्तुरचोमे
वतित्रतिष्ठायैघस्त्रवैपुरुषंतीतरंतपुरुमीढाभ्यांवेदद
श्विभ्यां।सहस्राण्पदित्थतांतावैहोतांतावैहोतांकथंनावि
दमात्तमप्रतिगृहीत।स्यादितितौप्रत्येतांघस्त्रयोःपुरुषं २१
त्वोरासहस्राणिदनहेतरस्मंदीक्षवतीतिततोवैतत्त

योरात्तमप्रतिगृहीतमभवदात्तमस्याप्रतिगृहीतमवतिय
एवंवेदविनाशाश।सोभवत्फनयस्यान्नाघस्यावरुध्यैमा
नुषस्यचदेवस्यचरचउत्तमोभवतियेनैवप्राणेनप्र
यंतितमभ्यघंतित्रयस्त्रि।शएवस्तोमोभवतिप्रतिष्ठा
येध्वस्त्रवैपुरुषंतीतरंतपुरुमीढाभ्यांवेददश्विभ्यां।स
हस्राण्पदित्थतांतावैहोतांकथंनाविदमात्तमप्रतिगृही

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तꣳस्यादिति तौ प्रत्यैतां ध्वस्त्रयोः पुरुषंत्योरा सहस्राणि दद्महे
तरस्मंदीधावतीति ततो वै तत्तयोरान्नमप्रतिगृहीतमभव
दान्नमस्याप्रतिगृहीतं भवति य एवं वेद विनाराशꣳसो भव
स्फजयस्यान्नाद्यस्यावरुध्यै मानुषस्य च दैवस्य च तृच उत्
मो भवति येनैव प्राणेन प्रयंति तमभ्यघेति त्रयस्त्रिꣳश
एव स्तोमो भवति प्रतिष्ठायै देवतासु वा एष प्रतिष्ठित॥७॥

इमꣳस्तोममर्हते जातवेदस इत्याग्नेयमाज्यं भवति सोदर्व
मिं॰यस्य वीर्यस्य रसस्यानतिहाराय यत्र वै देवा इंद्रियं
वीर्यꣳ रसमपश्यꣳस्तदनुन्यतुदन्प्रति वाꣳसूर उदित इ
ति सूरवन्मैत्रावरुणमंतो वै सूरोंत एतत्पृष्ठम क्रामंत एवत
द्दतेनस्तुवते प्रतिष्ठायै निधिं विश्वा अप द्विष इत्यैंद्रꣳ सोद
र्कमिंद्रियस्य वीर्यस्य रसस्यानतिहाराय यत्र वै देवा इंद्रियं
वीर्यꣳ रसमपश्यꣳस्तदनुन्यरुदन्यज्ञस्य हि स्वर्

Indira Gandhi National Centre for the Arts

त्विजेत्वैन्द्राग्न ७ सोदत्वेमिंद्रियस्यवीर्य्यस्यरसस्यानतिहा
राययत्रवैदेवाइंद्रियंवीर्ये७रसमपश्यप७स्तदनुन्यरुदंसो
मः॥८॥इंद्रायेंदोमरुत्वतइतिमरुत्वतीयोगायत्र्योन्नवंतिम
रुत्वद्धिमाध्यंदिन७सवनंमृज्यमानः सुहस्त्येतिसिमाना७
रूप७समानंवैसिमानांचरूप७रेवतीनांचसिमाभ्योह्य राम
धिरेवत्य७ प्रजायंतएतमुत्यंदशक्षिपइत्यादित्याआदि २२०
त्यावाइमाः प्रजास्तासामेवमध्यतःप्रतितिष्ठतिगायत्र्यः

सत्यस्त्रिष्टुभोरूपेणातस्मात्रिष्टुभांलोकेत्रियंतेगायत्रंभव
तियदेवगायत्रस्यब्राह्मणामिषोवृधीयंभवतिपशवोवा
इषोवृधीयंपशूनामवरुध्याइषेवैपंचममहर्त्वेषच्छन
वर्द्धतद्येत हियजमानमेवैतेनवर्द्धयंतिक्रौंचंभवतिगुंड्
यमहरविंददेष्यमिववैषष्ठमहरहरेवैतेनविंदतिशौ
चंभवतिवाजदावर्योभवंत्यन्नंवैवाजोन्नाद्यस्यावरु
ध्येयदाहिवा अन्नमथगोरथाश्वाय पुरुषोवाजीरेवत्य

भवंति प्रतिष्ठायै षणिधनाः षड्वात्रस्य धृत्या आपो वै रेवत्य
स्तायस्टषंकुर्युरपशुर्यजमानः स्यात्पशून स्य निर्दहेयुर्यत्र
वा आपो वीवर्वर्तेते तदोषधयो जायंतेऽथ यत्रावतिष्ठंते नि
म्रुनुकास्तत्र भवंति तस्मात्पवमाने कुर्वंति पराचा हि पवमा ताम
नेन स्तुवते मेथी वा इषो वृधीय ७ रज्जुः क्रौंचं वस्सो वा जद २२१
वयोरि वत्यो मातरो यदेतान्येव ७ सामानि क्रियंत एवमे
वप्रत्तादुग्ध ज्ञुअं हत्कौरंध्रे भवत उत्कौरंध्रो वा एतान्लोका
३

य्योंजसा स्वर्गंलोकमपश्यन्स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै स्वर्गा
ल्लोकान्न च्यवते तुष्टुवानो वाजजिद्भवति सर्वस्याप्त्यै सर्वस्य
जित्यै सर्वं वा एते वाजं जयंति ये षष्ठमहरागच्छंत्यन्नं वै वाजो
न्नाद्यस्यावरुध्यै वरुणसामं भवत्येतेन वै वरुणो राज्यमाधि
पत्यमगच्छद्राज्यमाधिपत्यं गच्छति वरुणसाम्ना तुष्टुवानो
गिरसां गोष्ठो भवति पशवो वै रेवत्यो गोष्ठमेव तत्पशुभ्यः
पर्यस्यंति तमेवै नान्यवर्त्तयंत्यविस्व ७ सा येह वद्वा मदे

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

व्यंभवत्येतेनवैवामदेवोऽन्नस्यपुरोधामगच्छदन्नेवैब्रह्मणः
पुरोधामन्नाद्यस्यावरुद्ध्यैगायत्रीषुस्तुवंतिप्रतिष्ठायैब्रह्मवर्च
सायसयेनैवप्राणेनप्रयंतितमभ्युद्यंतीड्वत्योगायत्र्योभ
वंतितद्वैष्टुभाद्रूपान्नयंतिस्तोमः॥८॥यातयामान्यन्या
निछंदांऽस्ययातयामागायत्रीतस्माद्गायत्रीषुस्तुवंति राम
सुरूपकृत्नुमूतयइत्यभ्यारंभेणषड्ढदाःषष्ठस्याह्नोरूपं २२२
तेनषष्ठमहरारभंतेसंतत्याउभेयदिंद्ररोदसीइतिषद्व

दाःषष्ठस्याह्नोरूपंतेनषष्ठमहरारभंतेसंतत्यैरेवतीषुवारवं
तीयंपृष्ठंभवत्यपांवाएषरसोयद्रेवत्योरेवतीनांऽरसोय
द्वारवंतीयंऽसरसाएवतद्रेवतीःप्रयुंक्तेयद्वारवंतीयेनपृष्ठे
नस्तुवतेरेवद्वाएतद्रेवत्यंयद्वारवंतीयमास्यरेवान्नैवत्योजा
यतेरेवानवतियएवंवेदकेशिनेवाएतद्दाल्भ्यायसामावि
रभवत्तदेनमब्रवीदगातारोमागायंतिमामयोऽग्निषुरि
तिकथंतआगाभगवइत्यब्रवीदाग्नेयमेवास्मागायन्तिव

गायेत्स्युतिष्ठायैतदलमं पारिज्ञानतैं पश्चादहृ७ शयानमेतामा
गांगायंतमजानात्तमब्रवीत्पुरस्त्वादध्मइतितमब्रुवन्कोन्वयं
कस्माअलमित्यलंनुवैमह्यमितितदलंमस्यालंमत्वमिहे
हेतिगायेत्र्युतिष्ठायाऋषभोरैवतोभवतिपशवोवैरेवत्य
:पशुष्वेवतन्मिथुनमप्यर्जतिप्रजात्यैनहवाऋषभोःपश
वःप्रजायंतेश्येनोभवतिश्येनोहवैपूर्वप्रेतानिवयां७स्या
स्थोतिपूर्वप्रेतानीववैपूर्वाण्यहानितेषामाप्त्यैश्येनःक्रिय

राम
२२३

५

तेश्येनोवाएतदहः संपारयितुमर्हतिसहिवयसामाशिष्ठस्त
स्मात्पहननायसंपारणायैतत्क्रियतेतोहिषष्ठंवाहःसप्तमंच
ब्रह्मवादिनोवदंतियद्बृहद्रायतनानिपृष्ठान्यथयेतेद्वेगाय
त्र्योर्द्वेजगत्योःक्वतर्हिबृहत्योभवंतीतियेद्वेजगत्योःपदेतेगा
यत्र्याउपसंपद्येतेतत्सर्वाबृहत्योभवंत्यायतनेपृष्ठानिया
नयत्पायतनवान्भवतिषड्घदास्तुस्तुवंतिषड्वात्रस्पृत्यैस
प्तपदयायजतिसप्तमस्याह्नःसंतत्यैस्तोमः॥१०॥परिस्वा

नोगिरिष्ठाइतिपरिवत्योगायत्र्योभवंतिसर्वस्यपर्याप्त्यैससु
न्वेयोवसूनामितिपशवोवैवसुपशूनामवरुध्यैतंवःसखा
योमदायेतिवालखिल्यावालखिल्यावैतौतृचौषष्ठेवाहनि
सप्तमेचयदेतौवालखिल्यौतृचौभवतोऽह्नोरेवव्यतिषंगा
यायविस्त्रंसायसंतत्यैसोमाःपवंतइंदवइत्यनुष्टुभो राम
निभसदोभवंतिप्रतिष्ठायाअयापवापवस्वैनावसूनीति २२४
त्रिष्टुभःसत्योजगत्योरूपेणतस्माज्जगतीनांलोकेक्रियंते

गायत्रंभवतियदेवगायत्रस्यब्राह्मणंवेदन्वतानिभवंतिवि
दन्वान्वैभार्गवइंद्रस्यप्रियंधामोपागच्छत्सतपोतप्यतसए
तानिवैदन्वतान्यपश्यत्तैःशुचमपाहतापशुचंहतेवैदन्व
तैस्तुष्टुवानोभरद्वाजस्यलोमभवतिपशवोवैलोमपशूनाम
वरुध्यैतद्दीर्घमित्याहुरायुर्वैदीर्घमायुषोवरुध्यैकार्णश्र
वसंभवतिश्रुष्ट्यैवंतितुष्टुवानंकर्णश्रवावाएतदांगिरसः
पशुकामःसामापश्यत्तेनसहस्रंपशूनसृजतयदेतत्सा

भवत्ति पशूनां पुष्ट्यै गौरीवितं भवति यदेव गौरीवितस्य ब्रा
ह्मणं भक्षान्निधनं भवति परमस्यान्नाद्यस्यावरुद्ध्यै प
रमं वा एतदन्नाद्यं यद्भक्षः प्रजापतेर्वा एतौ स्तनौ यद्घृतश्च
न्निधनं च भक्षश्च न्निधनं च यज्ञो वै प्रजापतिस्तमेताभ्यां
दुग्धे यं कामं कामयते तं दुग्धे क्रौंचं भवत्यः क्रुद्धेष्यमहरविंद राम
देष्यमिव वै षष्ठमहरहरे वैताभ्यां विंदति श्रौष्टं भवति श्रु २२५
ष्टिर्वा एतेनांगिरसोंजसा स्वर्गं लोकमपश्यत् स्वर्गस्य लोक

स्यानुख्यात्यै स्वर्गाल्लोकान्न च्यवते तुष्टुवानो ग्नेर्वा एतद्वैश्वान
रस्य साम दीदिहीति निधनमुपयंति दीदायैव ह्य ग्निर्वैश्वान
रो निधनांताः पवमाना भवंत्यह्नो धृत्यै स्तोमः ॥११॥ अस्तवा
दिनो वदंति प्रायणतो द्विपदाः कार्या २ उदयनता ३ इत्यु
दयनत एव कार्याः पुरुषो वै द्विपदाः प्रतिष्ठायै वाचा वै स
र्वं यज्ञं तन्वते तस्मात्सर्वां वाचं पुरुषो वदति सर्वा ह्यस्मिं
स्तुता प्रतितिष्ठति गृहदे भवति गौपायनानां वै सत्र

मासीनानांकिरातकुल्यावसुरमायेअंतःपरिध्यसन्त्वाकिरातौते
ग्नेत्वंनोअंतमइत्यग्निमुपासीद७स्तेनास्मन्नस्थएव७स्तद्वावते
तर्ह्यकामयंतकामसनिसामगूर्दःकाममेवैतेनावरुंधेगोत
मस्यमद्भुनवत्याशिषमेवास्माएतेनाशास्तेसामहिंसत्याशी
रेतेनवैगोतमोजेमानंमहिमानमगच्छत्तस्माद्धेवपरांचोगोत राम
माद्वेचावंविस्तउभयेगोतमस्तषयोब्रुवतउद्ध७शपुत्रोभवति २२८
यद्धाउद्ध७शीयंतद्धुद्ध७शपुत्रोर्द्धगमतिस्वरतितस्माद्धयद्धौ

गअतिहरंतीडायामंततःपश्चॅप्रतितिष्ठतिवृत्तउपरिष्टाद्वृ ९८
सामचविमुच्येतेअन्यस्वरेणास्ष्टममहःस्वरतिसंतत्याउद्धु
श्रीववाएतर्हिवाग्यदाषड्हःसीतिष्ठतेनबकुवदेन्नान्यंछे
न्नान्यस्मेप्रब्रूयान्मधुवाशयेद्धृतंवायथोकुष्णोवहंप्रत्यन्
क्तितथातत्रयच्छि७प्राएवस्तोमोभवतिप्रतिष्ठायैदेवतासु
वाएषप्रतिष्ठितः॥ ॥१२॥ ॥इतित्रयोदशप्रपाठकः॥
॥छ॥ ॥ॐआप्यंतेवाएषैतस्तोमाःछंदां७सियत्षड्हस्त्रौ

प्यत आसेषड हे छंदांसि स्तोमान्कृत्वा प्रयंति प्रकाव्यमुशनेव ब्रु
वाण इति गायत्र्या रूपेण प्रयंतीयं वै गायत्र्यस्यामेव प्रतिष्ठाय
प्रयंति त्रिष्टुप्प्रतिपद्भवत्योजो वीर्यं त्रिष्टुबोजस्येव वीर्ये पराक
म्य प्रयंति स्तोत्रीयस्तृचो भवति प्राणापानानामवरुध्यै हरिव
त्यो भवंति छंदोमाना मय्यातयामताये द्वादशर्चौ भवतो द्वादश २८
मासाः संवत्सरः संवत्सरमेव तत्पूर्वस्मै षडुदाय प्रत्यग्घंति स २२०
वीवधता यै चतुर्विंशतिर्भवंति चतुर्विंशतिरर्द्धमासाः संव

८

त्सरः संवत्सरमेव तत्पूर्वस्मै षडहाय प्रत्यग्यच्छति सवीवधता
यै दृतऐंद्रोत इति हो वा वा नि प्रतारी काह्वसेनिर्यमहाद्दृ
ग्रं गच्छति क्ते ततो भवंति प्रराजन्य ह्रिणः पतंत्यवापद्दाः
पद्यंते ये वै विद्वांसस्ते पद्दिणो ये विद्वांसस्ते पद्दा स्त्रिवृत्
चद्दशावेव स्तोमौ पद्दौ कृत्वा स्वर्गलोकं प्रयंति चतुर्विंश
एव स्तोमो भवति तेजसे ब्रह्मवर्चसाय ॥२॥ मूर्द्धानं दिवो अर
तिं पृथिव्या इत्याग्नेयमाज्यं भवति मूर्द्धा वा एष दिवो यस्तेनी

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

गस्थिरात्रो वैश्वानरश्च तआजातमग्निमिति वैश्वानर इति वाऽग्र
ग्नेः प्रियं धाम प्रियेणैवैनं तद्धाम्ना परोऽहमुपशिक्षतिप्रवोमि
त्राय गायतेति द्यावापृथिवी यै मैत्रावरुणा द्यावापृथिवी वैमि
त्रावरुणयोः प्रियं धाम प्रियेणैवैनो तद्धाम्ना परोऽहमुपशिक्ष
तीं आयाहि चित्रभान वित्यार्नवमेंद्रमन वोवाइंद्रस्य प्रियं धा राम
मः प्रियेणैवैनं तद्धाम्ना परोऽहमुपाशिक्षतितमीडिष्वयोआचिं २२८
छैःयनिरुक्तमें द्राग्नं देवता नाम ननिधर्षायोत्तमाईनिराह

१०

देवताना मन्न णा शायस्तोमः॥२॥ वृषापवस्वधारयेति गाय
त्रीजवत्यश्लोघृत्यै वृषण्वत्याः त्रिष्टुभो रूपेण त्रैष्टुभं ७ ह्येतदह
पुनानः सोमधारयेति घृत्यै प्रो अयासीदिंदुरिंद्रस्य निकृत
मिति प्रवत्यो भवंति प्राणानीषे एपमिवह्येतदहर्जगत्यः सत्यः
स्त्रिष्टुभो रूपेण तस्मात्त्रिष्टुभो लोके क्रियंते गायत्रं भवतिय
द्वगायत्रस्य ब्राह्मण ७ संतनि भवति सप्तमस्याह्नः संतत्यै
यथा समानीय संयुंज्यादेवमेवैन एतेन साम्ना संयुनक्ति सौ
पर्ण्याः वैश्योक सोविप्र इवत एवं को तत्र छंद्यहः सप्तमं च विप्र उदत्को

Indira Gandhi National Centre for the Arts

पर्णं भवति स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै यज्ञो वै देवेभ्यो पाक्रामत्स
सुपर्णरूपं कृत्वाचरत्तं देवा एतैः सामभिराराभंता यद्रू इव वा
एष यच्छंदोमा यज्ञस्यैवैष आरंभो रोहितकूलीयं भवत्याजिजि
त्याया एतेन वै विश्वामित्रो रोहिताभ्यां रोहितकूल आजिम
जयद्विश्वामित्रो भरतानामन्स्वत्पायायासोदतिन्निर्नाभिज
तवां ७ शं प्रास्पते मां मा यूयं वस्निकाजयाथे मानि महि यूयं
पूर्याप्प यदीमाविद ७ रोहितावश्मानितं कूलमुद्दहात इति २१

सर तेसाम नीअपश्यन्नाभ्यायुक्ता प्रासेध स उद्जयद्दार्जिवा रथ
प्रन्तो यद्द्वादशाहस्तस्यैतेउज्जित्यै क स्वर रथंतरं भवति तेजो वा
एतद्रथंतरस्य यत्क एव रथंतर ७ स रसमेवतद्रथंततरं प्रयुङ्क्ते
यत्क एव रथंतरेणास प्रमे ह निस्तुवते जामि द्वादशाहस्यास्तीति
हस्माहो यदेवो राज निर्बार्हत ७ षष्ठमहर्बार्हत ७ सप्तमं यत्क
एव रथंतरं भवति तेनाजामि गो गवं भवत्यग्निरकामयतान्ना
दः स्यामिति स तपो तप्यत स एतं गौंगवमपश्यत्तेनान्नादो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

प्रवहल्लं वित्वा गर्दघद्गं गूयत क्षौं गवस्य गौंगवत्व मन्नाद्य
स्यावरूध्यै गौंगवं क्रियते यत्साम देवताः प्रश ७ सतितेन यज
मानाः सत्याशिषः सत्याशिषो सामेति वै सत्र मासते सत्याशिष
एवमवंत्यायास्यं भवति तिरश्चीन निधनं प्रतिष्ठाया अयास्यो
वाऽऽङ्गिरस आदित्यानां दीक्षितानामन्नमाश्नात्स व्य त्र ७ ३.० राः
शत स एतान्यायास्यान्य पश्यत्ते रात्मान ७ समश्रीणा द्धि
सृमिव वै सप्तम म हर्यदेत साम भवत्य हरे वैतेन स ७

णातिप्रवह्यारीवं भवति प्रवता वै देवाः स्वर्गं लोकं प्रायन्नुद्घ तोदा
ग्नि निधनं ताः पवमाना भवंत्य क्लो घ्त्यै स्तोमः ॥३॥ वयं घत्वासु
तावंत इति सतो बृहत्यो वर्षीयः छंद आक्रमते न पश्र ७ शायन
किष्टं कर्मणा नशदिति बृहत्यः सत्यो भ्यारं भेणा जगत्यो पश्र ७
श इव वा एष यज्ञायसः स्तोमात्कनीया ७ स ७ स्तोममुप यंति
यदेता अभ्यारंभेणा जगत्यो भवंत्य क्लप्त एव प्रत्यक्तं भायामिनि
धनं का एवं भवंत्यग्नि निधने न वा ईंद्रो वृत्राय वज्रं प्राहरत

मरुत्वतस्त्वणते त्रानृष्यमतिनिधनेनतुष्टुवानोवैश्वानसंभ
वतिवैश्वानसावाअषयइंद्रस्यप्रियाआसं स्तान्हस्फूर्देव
मलिम्लुस्कूनिमरणोमारयंतेदेवाअब्रुवन्क्षतषेयोभूवन्नि
तितान्प्रेषमैच्छंतान्नाविंदन्नइमांलोकानेकधारेणापुनाता
न्मुनिमरणोविंदत्तानेतेनसाम्नास्समैरयंतद्वावसतद्धैका राम २३१
मयतकाममनिसामवैश्वानंसंकाममेवैतेनावरुंधेस्तो
मः॥४॥यस्तेमदोवरेण्यइतिगायत्रीभवतिमदवद्धेरस

१२

पेज २३२

वच्चतीयसवनेमदमेवतद्रसंदधात्येषस्यभारयासुतइतिकउ
मः सत्योभ्यारंभेणत्रिष्टुभोपमत्रं शाइववाएषयज्यायसस्तोमा
त्कनीयां सं स्तोममुपयंतियदेताअभ्यारंभेणत्रिष्टुभोभवं
त्यइन्द्र एवप्रत्यत्तंभायसखायआनिषीदतेतिवालखिल्याबाल
खिल्यावेतौतृचौषष्ठेवाहनिसप्तमेचयदेतौवालखिल्यौतृ
चौभवतोऽन्होरेवव्यतिषंगायायावस्त्रं स्तायसंतत्यैपुरोदि
तीवोअंधसइतिविराडन्तंविराडन्नाद्यस्यावरुध्यैप्रवाज्यन्दी

Indira Gandhi National Centre for the Arts

दिस्स्त्वरपङ्क्तिःस्तोमानांप्रभूतिरथोएतद्धैवैतर्हिछंदोयात्तया
मयदक्षरपङ्क्तिस्तेनछंदोमाअयातयामानःक्रियंतेअथवा
दिनोवदंतियत्षडहेस्तोमाःछंदांऽस्याप्यंतेकिंछंदसःछंदोमा
इत्येतछंदसोयदेताअक्षरपंक्तयइतिअथयाघेस्तोमास्तःपरा
वतीतिपरावतमिववाएतर्हियज्ञोगतस्तमेवैतेनान्विछंति
गायत्र्यांतिप्रस्नातीत्याज्यैर्हतः [illegible] हमुपदतीतियोव सु ॥ २३२
त्रवःसमुद्रंप्रस्नातिनसा [illegible] भवतिस्व
॥

५४

सत्योजगत्योरूपेणतरस्माज्जगतीनांलोकेक्रियंतेगायत्रंभवति
यदेवगायत्रस्यब्राह्मणंदक्षिणाधनंभवतिप्रजापतिःप्रजाअ
सृजतताअस्माःसृष्टाअबलाइवाछादयंस्तास्वेतेनसाम्ना
ऽन्नाद्यमोजोवीर्यमदधाद्यदेतत्सामभवत्योजएवदीर्यमा
त्मन्धत्तेशार्करंभवतीऽंवीर्णिभूतान्यस्तुवैसशार्करंप्रियुगान
स

मारर्षिनुपेत्याब्रवीस्तुहि मेति सोपःप्रस्कंदन ब्रवीदेतावतो
हं त्वा७स्तुयामिति तस्मादपांवेगमवेजयस्सहीन दुकामन्यत
स एतस्सामापश्यत्तेनापोनुसमाश्नुततद्वावसतदेकाम
एतकामसनिसामशाकेरंकाममेवैतेना
वरुद्धेप्लवोभवतिसमुद्रं वाएते प्रस्नां
तीत्याहुर्येद्वादशाहमुपयंतीतियोवा
अप्लवःसमुद्रंप्रस्नातिनसततउदेतियत्प्लवोभवतिस्वर्गा

स्यलोकस्यसमष्ट्याएकादशाहरणिधनोभवत्येकादशाक्ष
रात्रिष्टुबोजोवीर्यंत्रिष्टुबोजस्यैववीर्यंप्रतितिष्ठतिगौरीवि
तंभवतियदेवगौरीवितस्यब्राह्मणंकार्तयशंभवतिहेति
निधनमुपयंतिपाप्मनोपहत्याअपपाप्मान७हतेकार्त
यशेनतुष्टुवानःसोहविषंभवतिसुहविर्वाएतेनांगिरसोंज
सास्वर्गलोकमपश्यस्वर्गस्यलोकस्यानुख्यात्यैस्वर्गो ह्यो
कान्नच्यवतेतुष्टुवानोब्रह्मवादिनोवदंतियत्षडहस्तोमाः

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

छंदांस्याप्नोति किंछंदसः छंदोमा इति पुरुषछंदस इति ब्रूया
त्पुरुषो वै पांक्तः पुरुषो द्विपदा छंदोमानामयातयामतायै जरा
बोधीयं भवत्यन्नाद्यस्यावरुद्ध्या अन्नं वै जराबोधीयं मुखंगा
यत्रीमुख एव तदन्नं धत्तेन्नमत्त्यन्नादो भवति य एवं वेद गा
यत्रीपुरस्ताद्भवति प्रतिष्ठायै ब्रह्मवर्चसाय येनैव प्रातस्तेन प्रयं रा न
तितमभ्युद्यंतीडांताः पावमाना भवंति पशवो वा इडा पशवः २३३
छंदोमाः पशुष्वेव तत्प्रतितिष्ठंति स्तोमः॥५॥ आ ते वत्सो मनो

१५

यमद्दिव्यपछिद्दिववा एतद्यज्ञकांडं यदुक्थानि यदेति स लोम
त्वायैव लन्त इंद्रा नरेति पूर्ताः ककुभोपन्नांशद्ववा एष य
ज्यायसः स्तोमात्कनीयांसं स्तोममुपयंति यदिताः पूर्ताः
ककुभो भवंत्यनपन्नं आ य पदिंद्र चित्रम इह नास्ति त्वा दात
मद्रिवो राधस्तन्नो विदद्वस उभया हस्त्याभरेति राद्धिमेवैतेन
वरुंधे वासं भवति वत्सश्च वै मेधातिथिश्च काण्वावास्तां तं व
त्सं मेधातिथिराक्रोशदब्राह्मणोसि शूद्रापुत्र इति सोब्रवीद

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तेनाप्स्विव्ययावयत रोनौब्रस्तीयानितिवासेनव स्मो चैन्मेध्म
तिथेन मेधातिथिस्तस्यन लोम वनो षत्तद्वावसत तर्ह्येकामयतका
मसनिस्तामवास्संकामं मेवै तेनावरुंधे सौश्रवसं नवत्यपयुवै
सौश्रवसः कुत्सस्यौरवस्य पुरोहित आसीत्स कुत्सः पर्यशपद्य
इंद्रं यजाता इतिस इंद्रः सुश्रवसमुपेत्याब्रवीद्यजस्व माशनाया ग्रा॰
मिवा इतितमयजत स इंद्रः पुरोडाशहस्तः कुत्समुपेत्याब्रवीद २३४
यत्रहतमाद्धतेपरिशासम न्हूदितिकस्त्वा यद्वेति सुश्रवा इतिस

कुत्स भर्रवदुपगोः सौश्रवसस्यो जायत तेऽग्निदुंबर्यो शिरोच्छिन
स सुश्रवा इंद्रमब्रवीत्त्वत्तनाद्वै मेदमीदृगुपागादितितमेतं
नसाम्नासमैरयत्तद्वावसत तर्ह्येकामयतकामसनिसामसौ
श्रवसं काममेवै तेनावरुंधे वीकं नवति च्यवनो वै दाधीचोऽश्वि
नोः प्रिय आसीत्सो जीर्यत्तमेतेन साम्नाश्विनौ यंकयतां तं पुनर्यु
वानमकुरुतां तद्वावतौ तर्ह्येकामयेतां कामसनि सामवीकं
काममेवै तेनावरुंधे चतुर्विंशएव स्तोमो नवति तेजसे ब्र

स्वर्वसाय॥६॥शिशुंजज्ञानꣳहर्यतंमृजंतीत्यष्टमस्याह्नः प्रति
पद्भवतिशिशुरिववाएषसप्तमेनाह्नाजायतेतमष्टमेनाह्नामृ
जंतिस्तोत्रीयस्तृचोभवतिप्राणापानानामवरुध्यैहरिवत्यो
भवतिछंदोमानामयातयामतायैनवर्चोभवंतिनववैप्रा राम
णाःपशवःछंदोमाःपशुष्वेवतत्प्राणान्दधातिपंचर्चोभवंति २३५
पंचपदापङ्क्तिःपाङ्क्तमन्नमन्नाद्यस्यावरुध्यैवाणवान्भवत्यं
तोवैवाणोंतएतदष्टममह्नामीतएवतदंतेनस्तुवतेप्रति

१२

ष्ठायैत्रयस्त्र्चाभवंतिप्राणापानानाꣳसंतत्यैचतुश्चत्वारिꣳ
शएवस्तोमोभवत्योजस्येवतद्वीर्येप्रतितिष्ठत्योजोवीर्यंत्रिष्टु
प्॥७॥अग्निंवोदेवमग्निभिःसजोषाइत्याग्नेयमाज्यंभवत्य
ग्निभिरित्येवपूर्वाण्यहानिसमिद्धान्यष्टममहरग्निःसमिंधे
मित्रंवयꣳहवामहइतिबार्हतंमैत्रावरुणमुग्रगाधमिववा
एतद्यच्छंदोमास्तद्यथादउग्रगाधेव्यतिषज्यगाहेतएवमेवै
तद्रूपंव्यतिषजतिछंदोमानामसंव्याथायतमिंद्रंवाजयाम

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सीत्यैंद्रमष्टमेवैवैदेवाअर्केंऽमवाजयन्नवमेनपाप्मानमघ्न
न्नहरेवैतेनवाजयंतीऽअग्नानमोबृहदितिबार्हतमैंद्रायमु
यगाधमिववाएतद्यछंदोमास्तद्यथादऽउययगाधेव्यतिष
ज्यगाहेतएवमेवैतद्रूपेव्यतिषजतिछंदोमानामसंव्याथा
यस्तोमः॥८॥अध्वर्योअद्रिभिःसुतमितिगायत्रीभवत्य राम २३९
क्षोधृत्येगायत्र्यःसत्यस्त्रिष्टुभोरूपेणत्रैष्टुभंछंदोतदहर
भिसोमासआयवरत्यमीतिरथंतरस्यरूपंबृहदितिबृह

१८

तउभयोःसहरूपमुपैत्यभोऽहिंवर्णोवैतदहर्वर्त्तोदिवःपवतेरूच्यो
रसइत्यधृतइववाएषत्र्यहोयद्वर्त्ततिधृत्याएवजगत्यःसत्य
स्त्रिष्टुभोरूपेणतस्मात्रिष्टुभांलोकेक्रियंतेगायत्रंभवतियदे
वगायत्रस्यब्राह्मणंवैरूपंभवतिपशवोवैवैरूपंपशूनामव
रुद्ध्यैविरूपःसंवत्सरोविरूपमन्नमन्नाद्यस्यावरुध्याआशुना
र्गवंभवत्यहर्वाएतदच्छीयततद्देवाआशुनाभ्यपिन्वंस्त
दाशोराशुत्वंमार्गीयवंभवतिदेवावाएतंमृगयुरितिवदंत्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तेनवैसउभयेषांपशूनामाधिपत्यमाश्नुतोभयेषांपशूनामा
धिपत्यमश्नुतेमार्गीयवेणतुष्टुवानःसौमित्रंभवतियदेवसौ
मित्रस्यब्राह्मणमिष्टंभवतीष्ट्वाएतेनकाव्योंजसास्वर्गंलो
कमपश्यत्स्वर्गस्यलोकस्यानुख्यात्यैस्वर्गाल्लोकान्नच्यवते
तुष्टुवानःसाकमश्वंभवतियदेवसाकमश्वस्यब्राह्मणंतद् राम २२७
धुरांसामेत्याहुःप्राणावैधुरःप्राणानामवरुध्यैविलंबसौ
पर्णंभवत्यात्मावाएषसौपर्णानांयदष्टमेहनिपक्षावेता

१९

वभितोभवतोयेसप्तमनवमयोर्वैरूवाअंतरात्मापक्षौलंब
तेयदंतरात्मापक्षौविलंबतेतस्माद्विलंबसौपर्णंस्वर्गस्यलो
कस्यसमष्ट्यैसोपर्णंक्रियतेद्विहिंकारंवामदेव्यंभवत्यन्नाद्य
स्यावरुध्यैद्वितीयंह्येतद्रूपंयच्छंदोमाःपशवोवैवामदेव्यंप
शवःछंदोमाःपशुष्वेवतत्पशून्दधातिगायत्रपार्श्वंभवत्य
हर्वाएतदलीयततद्देवागायत्रपार्श्वेनसमतन्वंस्तस्मा
द्गायत्रपार्श्वंत्रिरात्रोयद्यशीर्येततमेतैःसामभिरभिषज्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

न्नायत्रपार्श्वेनोपायछंसंततनिनासमतन्वंसंहृतिनासमस्तु
वेन्प्रतिष्ठितोपूर्वौत्रिरात्रावप्रतिष्ठितएषयदेतान्येव ७ सा
मानित्रियंतएतस्यैवप्रतिष्ठित्यैपौरुहन्मनंभवतिपुरुह
न्मावाएतेनवैखानसोंजसास्वर्गंलोकपश्यस्वर्गस्यलोक
स्यानुख्यात्यैस्वर्गाल्लोकान्नच्यवतेतुष्टुवानोन्याघात्यंभव राम
त्यन्याघात्यसामानोहिछंदोमाह्वगतंभवतिह्विगद्धाएतेन
नार्गवोछिःस्वर्गलोकमगछदागत्यपुनरगछद्वयोःकाम

२०

योरवरुध्यैह्वैगतंत्रियतेहारायणंभवतीद्रस्तेजस्कामोहरस्का
मस्तपोतप्यतसएतद्धारायणमपश्यत्तेनतेजोहरोवारुंधतेज
स्वीहरस्वीभवतिहारायणेनतुष्टुवानोछिद्रंभवतियद्वाएत
स्याछिद्रमासीत्तद्देवाअछिद्रेणाप्योहं ७ स्तदछिद्रस्याछि
द्रत्वंबार्हदुक्थंभवतिबृहदुक्थोवाएतेनवाम्नेयोन्तस्यपुरोधा
मगछदन्नंवैब्रह्मणःपुरोधान्नाद्यस्यावरुध्याउद्वन्नागवं
भवतिप्रवतावैदेवाःस्वर्गलोकमायन्नुद्वतोदायन्निधनंताः

Indira Gandhi National Centre for the Arts

पवमानानवंत्यश्नोघृत्यैस्तोमः॥९॥कईवेदसुतेसचेतिस
तोबृहत्योपमत्रंशइववाएषयस्सप्तमेहनिसतोबृहत्योन
वंतिनाष्टमेतस्माद्दष्टमेकार्या अनपत्रंशायतदाकुःशिथि
लमिववाएतच्छंदोयस्सतोबृहत्येषावैप्रतिष्ठित्यैतासुनैपा
तिथिंब्रह्मसाममसामार्षेयवस्स्वर्गायलुप्यतेस्वर्गाल्लोकान्नच्य शान
वतेतुष्टुवानउभयंसंतत्यैतासुवैयश्श्ववाश्वावाएतेनो २२८
गिरसोंजसास्वर्गंलोकमपश्यन्स्वर्गस्यलोकस्यानुख्यात्या
४ ताहूरुतीयापुनःपदायदिंइप्रागमागुद गितिदिशांवि
मर्शाः प्रतिष्ठित्यै ... नइतियत्रपक्षानियानिवैतान्यहानितेषामुक्तेयशा८ ३

एतत्स्थानामंततःक्रियतेस्तोमः॥१०॥पवस्वदेवआयुषगिं
द्रंगच्छतुतेमदइतिगायत्रीभवतिमदवद्वैरसवत्तृतीयस
वनंमदमेवतद्रसंदधात्यग्निघर्मंबृहद्यशइत्यभीतिरथंत
रस्यरूपंबृहदितिबृहत्तउभयोःसहरूपमुपैत्यग्नौहिवत्सो
वेतदहःप्राणाशिशुर्महीनामितिप्राणावत्योभवंतिप्राणा
नेवतद्यजमानेदधात्यग्नीनोवाजसातममित्यभीतिरथं
तरस्यरूपंराथंतरंह्येतदहःपवस्वसोममहांसमुद्र

इत्यक्षरपङ्क्तिः स्तोमानां प्रभूतिरथो एतद्ध्यैवैतर्हि छन्दो यातयाम
यदक्षरपङ्क्तिस्तेन छन्दोमा अयातयामानः क्रियन्ते ब्रह्मवादिनो व
दन्ति यत्त्र्युहस्तोमाः छन्दांस्याप्यन्ते किं छन्दसः छन्दोमा इत्येतद्
दसो यदेता अक्षरपङ्क्तयः इति ब्रूयाच्छिन्नं तिस्रः रमुस्त्रयः इति गा
यत्र्यः सत्यो जगत्यो रूपेण तस्माज्जगतीनां लोके क्रियन्ते गाय
त्रं भवति यदेव गायत्रस्य ब्राह्मणं स्वाशिरामर्कोभवत्यन्न
वा अर्कोन्नाद्यस्यावरुध्यै प्राणा वै स्वाशिरः प्राणानामवरु

२२

स्वरूपं भवति पराचो वै स्तुरूपं पश्चनामवरुध्यै १

ध्यै नासं भवति भाति तुष्टुवानः पदनिधनं राथन्तरं राथन्त
रं ह्येतदहः स्वर्भानुर्वा आसुर आदित्यं तमसा विध्यस्स भव
रोचत तस्यात्रिर्भासेन तमोपाहंस व्यरोचत यद्वैतद्भा अभवन्
भासस्य भासत्वं तमइव वा एतान्यहानि यच्छन्दोमास्तेभ्य एते
न साम्ना विवासयति काक्षीवतं भवति कक्षीवान्वा एतेनौशि
जः प्रजातिं भूमानमगच्छत्प्रजायते बहुर्भवति काक्षीवतेन
तुष्टुवान आसितं भवत्यसितो वा एतेन देवलस्त्रयाणां लो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

कानां दृष्टिमपश्यत्तया णां कामानामवरुध्या आसितेत्रियत ऐ
षिरं भवति प्रजातिर्वा ऐषिराणि प्रजायते बहुर्भवत्यैषिरेणा
तुष्टुवानस्त्रैतं भवति प्रतिष्ठायै पद निधनं राथंतरं राथं
तरं ह्येतदहर्नाथविंदुसाम विंदते नाथं नाथविंदू ह्येतान्य
हानि यच्छंदोमा नाथं सैवै तैर्विंदते गौरीवितं भवति यदेव गो राम
रीवितस्य ब्राह्मणं कौसं भवत्येतेन वै कुसौं घसो विपानम २४५
पश्यत्सहस्रं वै सुरा दृतिनोपवसथं भवयत्पुनर्यस्यान्नाथ

स्यावरुध्यै कौसं क्रियते श्रुद्धाश्रुद्धीयं भवतीडो यती स्मा लाह के
भ्यः प्रायच्छत्त मश्लीलावागभ्यवदत्सोऽश्रुद्धो मन्यत स एतच्छ्रु
द्धाश्रुद्धीयमपश्यत्तेनाश्रुद्धाच्छुध्यति श्रुद्धाश्रुद्धीयेन तुष्टुवा
नः क्रौंचं भवति यदेव क्रौंचस्य ब्राह्मणं यद्वितीयेऽहनि रायि
ष्ठं भवति पशवो वै रयिष्ठं पशूनामवरुध्या ऐडं दलं भवत्य
दलो वा एतेन वैश्वामित्रः प्रजातिं भूमानमगच्छत्प्रजायते
बहुर्भवत्यौदलेन तुष्टुवानो धर्म भवति धर्मस्य धृत्यै ब्रह्म

Indira Gandhi National Centre for the Arts

यंत्

त्रिणो वदंति षडहस्तोमाः छंदांऽस्याप्यंते किं छंदसः छंदोमा इ
ति पुरुषछंद इति ब्रूयात्पुरुषो वै पाङ्क्तः पुरुषो द्विपदा छंदोमाना
म् यातयामता यै विशो विशीयं भवत्यग्निरकामयत विशो वि
शो अतिथिः स्यां विशो विश आतिथ्यमश्नुवीयेति स तपोतप्यत स
एतद्विशो विशीयमपश्यत्तेन विशो विशो तिथिरभवद्विशो वि
श आतिथ्यमाश्नुत विशो विशो तिथिर्भवति विशो विश आ
तिथ्यमश्नुते विशो विशीयेन तुष्टुवानो गायत्रीषु स्तुवंति त्रि

॥म
२४२

२४

तिष्टायै बृहत्वर्चसाय येनैव प्रा[illegible] प्रयंति तेन[illegible] धंतीं ताः
पवमानान्भवंति पशवो वा इडा पशवः छंदोमाः पशुष्वेव तत्पश्व
द्धा तिष्ठति स्तोमः ॥२१॥ प्रेष्ठं वो अतिथिमित्यातिथ्यस्यैव तद्रूपं क्रिय
ते इंद्रं नो गाचि प्रियेतींद्रियस्य वीर्यस्यावरुध्यै पुरां भिंदुर्युवा
कविरमितौजा अजायतेंद्रो विश्वस्य कर्मणो धर्ता वज्री पुरुष्टु
त इति ह्युत्या एवौशनं भवत्युशना वै काव्यो कामयत यावानि
तरेषां काव्यानां लोकस्तावंतं स्पृणुयामिति स तपोतप्यत स

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सएतदौशनमपश्यत्तेनतावंतंलोकमस्पृणोद्यावानितरेषांका
व्यानामासीत्तद्वावसतर्ह्यकामयतकामसनिसामौशनंकाम
मेवैतेनावरुंधेसांवर्त्तंभवतिदेवानांवैयज्ञ७रक्षा७स्यजि
घा७स७स्तान्येतेनेंद्रःसंवर्त्तमपावपद्यत्संवर्त्तमपावपत्त
स्मात्सांवर्त्तंपाप्मावावसतानस७वतत७सांवर्त्तेनापाघ्नता
पपाप्मान७हतेसांवर्त्तेनतुष्टुवानोमारुतंभवतिमासावेर राम २४२
श्मयोमरुतोरश्मयोमरुतोवैदेवानांभूयिष्ठाभूयिष्ठाअसा

२४

मेतिवैसत्रमासतेभूयिष्ठाएवभवंत्यृतुमंतिपूर्वोत्यहान्यन्न
नवःछंदोमायदेतत्सामभवतितेनैतान्यहान्यृतुमंतिभवंति
वलमश्चत्वारि७शएवस्तोमोभवत्योजस्येवतद्वीर्येप्रतितिष्ठ
त्योजोवीर्यंत्रिष्टुप्॥१२॥ ॥छ॥ ०॥ ॥छ॥ ॥इतिचतु
र्दशःप्रपाठकः॥समाप्तः॥०॥छ॥अक्रांत्समुद्रःपरमेवि
धर्मन्नितिनवमस्याह्नःप्रतिपद्भवतिपरमंवाएतदहर्विध
विधर्मवाएतदन्यैरहर्भिरहर्यन्नवमंज्यैष्ठ७हिंवरिष्ठं

मत्सि वायुमिष्टये राधसे न इति वा रूपमेका भवति यद्वै यज्ञस्य
दुरिष्टं तद्रुणोश्च ह्लातित देवतद्वयजति स्तोत्रीयस्तृचो भव
ति प्राणापानानामवरुध्यै दशर्चो भवति दशाक्षरा विराड्विराज
मन्नमन्नाद्यस्यावरुध्यै सप्तन्तयो भवतीन्द्रियस्य वीर्यस्याव
सस्यानति ह्वाराय यत्र वै देवा इन्द्रियं वीर्यं रसमपश्यं
स्तदनुन्यरुदन्नष्टर्चो भवत्यष्टाशफाः पशवः शफशस्तत्प
शूनाप्नोत्यष्टाक्षरा गायत्री तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेज ए

२५

व ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे षड्ऋचो भवन्त्यृतूनां धृत्यै चत्वारः षड्ऋचा
भवन्ति चतुर्विंशतिरर्द्धमासाः संवत्सरः संवत्सर एव प्रतिति
ष्ठति स वा अनुत्तमः षड्ऋचो भवत्युत्तमस्य परोक्षमत्यन्नस्यावरुध्यै
तृच उत्तमो भवति येनैव प्राणेन प्रयन्ति तमन्ततस्त्यष्टाचत्वा
रिंश एव स्तोमो भवति प्रतिष्ठायै प्रजात्यै ॥१॥ अगन्म मह
नमसा यविष्ठमित्याग्नेयमाज्यं भवति गच्छतीव वा एते येन
व महर्गच्छन्ति यो दीदाय स मिद्धस्वे दुरोण इति दीदायेव

द्वेषयो नवन्निरहन्निस्तुष्टुवानः स्वाकृतमिति स्वाकृतो द्वेषयो
नवन्निरहन्निरा कृतो विश्वतः प्रत्यंचमिति विश्वतो द्वेष प्रत्यं
डुं वरुणा उत मित्रो अग्न इति वारुणपेका नवतिय द्वै यज्ञस्य
दुरिष्टं तद्वरुणो गृह्णाति तदेव तदवयजति मित्र ७ कुवेप्र
तदहमिति राथंतरं मैत्रावरुणमुपगाधमिव वा एतद्य
छंदोमानामसंख्याथाय महाँ इंद्रो य ओजसेत्यैंद्रमष्टमेन वै
देवा अहेनेंद्रमवाजयन्नयमेन पाप्मानमघ्नन्नहरे वै तेन
स्त्र घ्र थादउग्रगाधे ग्रतिषज्य गाहंत एवमेवैतद्रूपे व्यतिष
जति छंदोमा = २ ॥८॥

गो
२४५

महयंति ता कुवेययोरिदमिति राथंतरमैंद्राग्नमुपगाधमिवा
वा एतद्यच्छंदोमास्तद्यथादउपगाधे व्यतिषज्य गाहंत एवमेवै
तद्रूपे व्यतिषजति छंदोमानामसंख्याथाय स्तोमः ॥२॥ पवमा
नस्य जिघ्नतो हरेश्चंद्रा असृक्षतेति हरिवत्यो गायत्र्यो भवंति
छंदोमानामयातयामतायै पवमानस्य जिघ्नत इति वै वृहतो
रूपं ७ हरेः श्चंद्रा असृक्षतेति जगत्या उभयोः सह रूपमु
पैति साम्नश्च छंदसश्च परीतो षिंचता सुतमिति परिवत्यान

यंतोवैनवममहस्तस्यैताःपर्याष्याअसाविसोमोअरुषोवृषा
हरीशितिजगत्यःसत्यस्त्रिष्टुभोरूपेणतस्मात्त्रिष्टुभांलोकेक्रियंते
गायत्रंभवतियदेवगायत्रस्यब्राह्मणंभरद्वाजस्यादारसृद्भ
वतिदिवोदासंवैभरद्वाजपुरोहितंनानाजनाःपर्ययंततसउ
पासीदद्दषेगातुंमेविंदेतितस्माएतेनसाम्नागातुमविंदज्ञातु साम
विद्वाएतस्सामानेनदारेनास्तृन्मेतितद्दारसृतोदारसृत्वंविंद २४६
तेगातुंनदारेध्यवत्यदारसृतातुष्टुवानःसुरूपंभवतियदेव

सुरूपस्यब्राह्मणंहरिश्रीनिधनंभवतिपशवोवैहरिश्रियःप
शूनामवरुद्ध्यैश्रियंवहरश्वोपेतितुष्टुवानःसैंधुक्षितंभवतिय
देवसैंधुक्षितस्यब्राह्मणंगतनिधनंबाभ्रवंभवतिगतौवभ्रुर्वा
एतेनकौन्योंजसास्वर्गंलोकमपश्यत्स्वर्गस्यलोकस्यानुख्यात्यै
स्वर्गाल्लोकान्नच्यवतेतुष्टुवानइडानांसंक्षारोभवतिपशवो
वाइडापशवःछंदोमाःपशुष्वेवतत्पशून्दधात्यृषभःपावमानो
भवतिपशवोवैछंदोमाःपशुष्वेवतन्मिथुनमपर्जतिप्रजात्यै

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

नह्वा अनूषमाः पशवः प्रजायंते पृष्ठं भवति पृष्ठं वा एतदन्नो
यन्नवमं पृष्ठ एव तत्पृष्ठे भस्तुवते प्रतिष्ठायै कौल्मलबर्हिषं भ
वति कौल्मलबर्हिर्वा एतेन प्रजाति भूमानमगच्छत्प्रजायते
बहुर्भवति कौल्मलबर्हिषेणा तुष्टुवानोऽर्कपुष्पं भवत्यन्नं वै
देवा अर्क इति वदंति रसमस्य पुष्पमिति सरसमेवान्नाद्य रा. २४१
मवरुंधेऽर्कपुष्पेणा तुष्टुवानो दैर्घश्रवसं भवति दीर्घश्रवा
वै राजन्य ऋषिर्ज्योगपरुद्धोशनायं७श्चरंस एतद्दैर्घश्रव

समपश्यत्तेन सर्वाभ्यो दिग्भ्योऽन्नाद्यमवारुंध सर्वाभ्यो दिग्भ्योऽन्ना
द्यमवरुंधे दैर्घश्रवसेन तुष्टुवानो वैयश्वं भवति यदेव वैयश्व
स्य ब्राह्मणमाभीशवं यदाभीशवस्य देवस्थानं भवति प्रतिष्ठा
भवति यै संकृति सं७स्कृत्या अहर्वा एतदच्छीयत तद्देवा देवस्थानेति
तः संकृतिना समस्कुर्वं७स्तत्संकृतेः संकृतित्वं देवस्थानेन वै
देवाः स्वर्गलोके प्रत्यतिष्ठं स्वर्गलोके प्रतितिष्ठामेत्येतद्रु
णाय देवताराज्यायनातिष्ठंत स एतद्देवस्थानमपश्यत्ते

तो वै ता स्तस्मै राज्याया तिष्ठंत तिष्ठंते स्मै समानाः श्रैष्ठ्याय तत्रस्यैवा
स्य प्रकाशो भवति प्रतितिष्ठति य एवं वेद भर्गो वै भर्गेणानुष्टुवा
नो भवति यशो यशस्वा वासिष्ठं भवति यदेव वासिष्ठस्य ब्राह्मणं
दीर्घतमसोऽर्को भवत्यन्नं वा अर्कोऽन्नाद्यस्यावरुध्यै साम राजं भ
वति साम्राज्यमाधिपत्यं गच्छति साम राज्ञा तुष्टुवानः स्वदु संवदि
त्यादुः संवता वै देवाः स्वर्गं लोकं प्रायन्नुद्वतोदायन्निधनं ताः प रा म २५८
वमाना भवंत्यन्नाद्यो घृत्यै स्तोमः ॥३॥ आयं तइव सूर्यमिति सूर्येव

२९

त्या भवंत्यादित्यदेवस्य ७ ह्येतदहरंतो वै स्तोरांत एतन्नवममहा
मंत एव तदंते न स्तुवते प्रतिष्ठायै यत इंद्र भयामहे ततो नो अभयं
कृधि मघवंछग्धि तव तन्न ऊतये वि द्विषो वि मृधो जहीति द्विषश्च
व मृधश्च नवमेनाह्ना विहत्य दशमेनाह्नोत्तिष्ठंति श्रायंतीयं भ
वति श्री वै श्रायंतीयं ७ श्रीर्नवममहः श्रियमेव तच्छ्रियां प्रतिष्ठा
पयंति समंतं भवति समंतेन पशुकामः स्तुवीत पुरोधाकामः स
मंतेन स्तुवीताग्नेयी पृथिव्याग्नेयो ब्राह्मण ऐंद्री द्यौरैंद्रो राजन्यो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तरिक्षेणाद्यावापृथिवीसमंतेऽंतरिक्षेणोदैन७समंतंकरोतिविंदते
पशून्पुरोध्कामाप्नोतियएवंविद्वान्समंतेनस्तुतेस्तोमः॥४॥त्वं७
सोमासिधारयुरितिगायत्रीभवत्यन्नाद्यस्यैत्वमितिबृहतोरूपंबा
र्हतं७होतदहस्त्व७ह्यंगदैव्येतित्वमितिबृहतोरूपंबार्हतं७होतद
हः पवस्वदेववीतयइतिबृहतोरूपंबार्हतं७होतदहः परित्य७
हर्यतंहरिमितिपरिवत्योनवंत्यंतोवैनवममहस्तस्यैताः पर्यो राम २५९
प्यैपवस्वसोममहेदक्षायेत्यक्षरपंक्तिः स्तोमानांप्रत्रूतिरथो
३०

रताःवैतर्हिछंदोयातयामयदक्षरपंक्तिस्तेनछंदोमाअयातया
मानः क्रियंतेब्रह्मवादिनोवदंतियत्षडहेस्तोमाश्छंदां७स्याप्यंते
किंछंदसःछंदोमाइत्येतछंदसोयदेताअक्षरपंक्तयइतिअंगा
पोषुजातमप्तुरमितिगायत्र्यःसत्योजगत्योरूपेणतस्माज्जग
तीमल्लोकेक्रियंतेगायत्रंभवतियदेवगायत्रस्यब्राह्मणाम
स्मूतंभवत्याग्निंवैपूर्वैरहर्भिरानुवन्त्यथैतदादित्यदेवत्य
महः शुक्रआकृतइत्यसौवाआदित्यः शुक्रस्तमेवैतेनाकुर्वं

तिशं मदंनवतिशं मद्वा एतेनांगिरसोंजसा स्वर्गंलोकमपश्य
स्वर्गस्य लोकस्यानुख्यात्यै स्वर्गाल्लोकान्नच्यवते तुष्टुवानो दाव
सुनिधनं भवत्याशिषमेवास्मा एतेनाशास्ते सामहि सत्याशी
र्दावसुर्वा एतदांगिरसः पशुकामः सामापश्यत्तेन सहस्रं प
शूनसृजत यदेतत्साम भवति पशूनां पुष्ट्यै प्रतीचीनेडंकाशी
तं भवति पराचीर्निर्वा अन्यान्निरिडा भीरितो दधदेत्यथैतत्प्र रा.म. २५०
तीचीनेडंकाशीतं प्रजात्यै तस्मात्पराचो गर्भाः संभवंति प्रत्यं

३१

चः प्रजायंते तस्माद्गुतेवाचीन बिलेभ्यो नावपद्यंत एतेनह्येव ते घृता
हाविष्कृतं भवति प्रतिष्ठायै कृतानुवाद एव स सौपर्णं भवति यदे
व सौपर्णस्य ब्राह्मणं वैश्वमनसं भवति विश्वमनसं वा ऋषिम
ध्याय मुद्गजितं रहो गृह्णीत्तमिंद्रोचायदृषिं वै रहो यहादिति
तमन्यवदद्दृषे कस्त्वैष इति स्थाणुरिति ब्रूहीति रहो ब्रवीत्स स्थाणु
रित्यब्रवीत्तस्मै वा एतेन प्रहरेत्यस्मा इषीकां वज्रं प्रयच्छंस्तं ब्रवी
तेनास्य सीमानमभिनत्तस्मै षंद्रणा तेषीका पाप्मा वा वसतमग्र

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ह्मान्तं वै श्वमनसेनापाहतापपाप्मानं ७ हते वै श्वमनसेन तुष्टु
वानो गौरीवितं भवति यद्वै गौरीवितस्य ब्राह्मणं निहवो भव
त्यन्नाद्यस्यावरुध्यै ह्वातिवा अन्नं प्रदीयत इत्यग्निरन्नमत्तृष
यो वा इंद्रं प्रत्यक्षं नापश्यंस्स वसिष्ठोऽकामयत कथमिंद्रं प्रत्यक्षं
पश्येयमिति स एतं निहवमपश्यत्ततो वै स इंद्रं प्रत्यक्षमपश्य
त्स एनमब्रवीद्ब्राह्मणं ते वक्ष्यामि यथा त्वत्पुरोहिता भरताः प्र राम
जनिष्यंतेऽथ मान्येभ्य ऋषिभ्यो मा प्रवोच इति तस्मा एतान्स्तो २५१

२२

मभागानब्रवीत्ततो वै वसिष्ठपुरोहिता भरताः प्राजायंत सेंद्रं वा
एतत्साम यदेतत्साम भवति सेंद्रत्वाय यद्वा हिष्ठीयं भवति ब्रह्म
यशसं वा एतानि सामान्यृचा श्रोत्रीयाणि ब्रह्मयशसी भवति
यद्वा हिष्ठीये न तुष्टुवान आसितं भवति यद्वा आसितस्य ब्राह्मणं
७ साध्यं भवति सिद्धा आकूपारं भवत्यकूपारो वा एतेन कश्यपो
ऽनेमानं महिमानमगच्छत्तेमानं महिमानं गच्छन्त्याकूपारेण तु
ष्टुवानो विधर्म भवति धर्मस्य विधृत्यै ब्रह्मवादिनो वदंति य

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्षडहे स्तोमाः छंदांꣳस्याप्यंते किंछंदसः छंदोमा इति पुरुषछंद
स इति ब्रूयात्पुरुषो वै पाङ्क्तः पुरुषो द्विपदा छंदोमानामयातया
मतायै ऋध्यं भवति पशवो वै ऋध्यं पशूनामवरुध्यै प्रजाप
तिः पशूनसृजत ते स्मात्सृष्टा अपाक्रामꣳस्तानेतेन साम्नाश्रि
याएहियेत्यब्रवीत्तएनमुपावर्त्तंत यदेतत्साम भवति पशू
नामुपावृत्त्या उपैनं पशव आवर्त्तंते य एवं वेद गायत्रीषु स्तुवं राम २५२
ति प्रतिष्ठायै ब्रह्मवर्चसाय येनैव प्राणेन प्रयंति तमभ्युद्यंती

३३

डांताः पवमाना भवंति पशवो वा इडा पशवः छंदोमाः पशुष्वे
व तत्पशून्दधाति स्तोमः ॥५॥ आग्नेयीषु पूर्वेषामह्नामुक्थानि
प्रणयंत्यथैतस्याह्न आग्नेय्यैंद्रीं प्रणयंत्युभयोरेव रूपयोः
प्रतितिष्ठत्यैंद्रमवा अहर्भवत्याग्नेय्यैंद्रीषु स्तुवंति ब्रह्मचैव तत्क्ष
त्रं च सयुजी करोति ब्रह्मैव क्षत्रस्य पुरस्तान्निदधाति ब्रह्मणे
क्षत्रं च विशं चानुगे करोति त्रिककुभं भवत्योजस्यैव तद्वीर्ये
प्रतितिष्ठत्योजो वीर्यं त्रिककुभमुद्वꣳशीयं भवति यदेवोद्

Indira Gandhi National Centre for the Arts

७शीयस्य ब्राह्मणमष्टाचत्वारिं७शएवस्तोमो भवति प्रतिष्ठा
यै प्रजात्यै ॥ ६ ॥ गायत्रं वै सप्तममहस्त्रैष्टुभमष्टमं जागतं नव
ममथैतदानुष्टुभमहर्यद्दशमं तदाहुर्यदनुष्टुभं७स्तोमं
प्रत्यहमुपेयुः परापरावतं यजमानो गच्छेन्न प्रतितिष्ठेद्वि
तिया वै चतुर्विं७शतिर्गायत्र्यस्ता अष्टादशानुष्टुभो नुष्टु
भमेव तं स्तोम्याः परोहमुपयंति प्रतिष्ठायै प्रतितिष्ठति प्र
जापतिर्वा एतेनाग्रे परिविविषति तन्नव्यवववय यद्दशेघे
३५

परिविष्यमाणे वदत्यन्नाद्यस्यसोव यहस्तस्मान्नव्यववद्यमन्ना
द्यस्यानवग्राहाय तद्व्यवदघेय यथा श्रेष्ठाय बलिं७हृयमाणं
पंथानं पर्यवनुदति गत्यै तथा लघावत्यनुष्टुभावतीर्वाचं७संपा
द्य विब्रूयुस्तद्धनति रिक्तं७स्वस्यो चैव यज्ञस्यारिष्ट्या अग्निर्वा
एते देवानारोहंतीत्याहुर्यद्दशभिरहर्भिः स्तुवत इति पंचानां
मक्रमनुरूपैः प्रत्यवयंति यथान्यारुह्य प्रत्यवरोहेत्तथा त
द्भवचानवतिया एवान्नः प्रयैछं म्या अवदधाति ता एता उ

दस्यतिवारुण्येकानवतियद्वैयज्ञस्यदुरिष्टंतद्वरुणोगृह्णातित
देवतदवयजत्यादित्यैकानवतीयंवाअदितिरस्यामेवप्रतिति
ष्ठतिचतुर्विंशएवस्तोमोभवतितेजसेब्रह्मवर्चसाय॥७॥सु
षमिद्धोनआवहेत्याप्रियआज्यानिभवंतिप्रजापतिःप्रजाअ
सृजतसदुग्धोरिरिचानोमन्यतसएतान्याप्रियआज्यान्यप राम
श्यत्तैरात्मानमाप्रीणाद्दुग्धइववाएषरिरिचानोयोदशनिरह २५८
र्निस्तुष्टुवानोयदेतान्याप्रियआज्यानिभवंत्यात्मानमेवैतैरा

३५

प्रीणातियदद्यसूरउदितइतिसूरवन्मैत्रावरुणमंतोवैसूरोंत
एतद्दशममहरंतएवतदंतेनस्तुवतेप्रतिष्ठायाउत्वामदंतु
सोमाइत्यहर्द्वैदंउमुक्थानस्यरूपमिंद्राग्नीआगतंसुतमिति
येनैवरूपेणप्रयंतितदभ्यघंतिस्तोमाः॥८॥उच्चातेजातमंध
सइत्यहर्द्वत्योगायत्रोभवंत्यह्नस्यरूपंपुनानःसोमधार
येतिपंथानमेवतत्पर्यवयंत्याजागृविर्विप्रऋतंमतीनामि
तियदाह्नेप्रवतीःकुर्युरतिपद्येरन्यदावत्योभवंत्यनतिपाद्या

यगायत्रंभवतियदेवगायत्रस्यब्राह्मणंमामहीयवं भवतिछ
न्दिश्चान्नाद्यंचक्षुष्टिंवै वैतेनान्नाद्यंचाप्नुवन्तिष्वैत्याजिगंभवत्याजि
त्यायाआजिर्वाएषप्रतत्तोयद्द्वादशाहस्तस्यैतदुज्जित्याआनी
कंभवत्यग्निकोऽस्माअंगिरसस्तपस्तेपानाःशुचमशोच७स्तएतत्सा
मापश्यं७स्तानमीकेस्यवर्षतेनशुचमशमयंतयदमीकेस्य राम
वर्षन्तस्मादानीकंयामेवपूर्वैरहर्भिःशुचं७शोचंतितामेतेनात्र २५५
शमयित्वोत्तिष्ठंत्यसेधेनभवत्यसेधेनवैदेवाःपशूननुदसेधन्नि

षेधेनपर्यगृह्णन्ह्णन्नितरोऽसेधनिषेधौयज्ञायज्ञीयंपशवोऽन्ना
द्यंयज्ञायज्ञीयंपशूनेवतदन्नाद्यमुसेधनिषेधाभ्यांपरिगृह्णा
३१ तिमाध्यंदिनेवैपवमानेदेवायज्ञायज्ञीयेनयज्ञ७स७स्थाप्यस्व
र्गंलोकमारोहं७स्तद्यएवंवेदमाध्यंदिनएवैतत्पवमानेयज्ञा
यज्ञीयेनयज्ञं७स७स्थाप्यस्वर्गंलोकमारोहत्यथोपरोक्षमनु
ष्टुभ७संपद्यतेहरेषावैप्रत्यक्षमनुष्टुब्यद्यज्ञायज्ञीयंतद्यत्तृ
तीसवनेकुर्युःप्रत्यक्षमनुष्टुभमृच्छेयुस्तस्मान्माध्यंदिनेकुर्वंति

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तेनपरोक्षमनुष्टुभमुपयंतिगौरीवितंभवत्येतद्वैयज्ञस्यश्वस्तनं
यद्गौरीवितमेतदायतनोयजमानोयन्मध्यंदिनोयद्गौरीवितंम
ध्यंदिनेभवतिश्वस्तनमेवतद्यजमानआत्मंधत्तेस्तोमः॥९॥क
यानश्चित्रआभुवदितिकवत्यस्तेनप्राजापत्याःकोहिप्रजापतिःप्र
जापतेरास्येमाविदन्यद्विश७ंसतेत्फछ्लानमेतदाशिषोह्येतर्ह्य ताम
द्युत्येमधुमत्तमाउत्फछ्तयउदयनीयेहन्येतदाशिषोह्येवैतर्हि २५६
तरोन्निर्वोविदद्वसुमितिस्तोमोवैतरोयज्ञोविदद्वसुस्तोमेनवै

यज्ञोयुज्यतेयज्ञरोन्निर्वोविदद्वसुमित्याहयज्ञमेवतद्यनक्तिवा
मदेवस्यर्भुरथंतरंपृष्ठंभवतिगायत्रीवैरथंतरस्ययोनिस्स्वा
यामेवतद्योनौरथंतरंप्रतिष्ठापयतितेजोवैगायत्रीछंदसांते
जोरथंतर७ंसाम्नांतेजस्त्रिवृद्विं७शस्तोमानांतेजएवतत्सम्यक्द
धात्यपिहपुत्रस्यपुत्रस्तेजस्वीभवत्यष्टाक्षरेणप्रथमायां
त्रचःप्रस्तौत्यष्टाशफा७स्तत्पशूनवरुंधेद्व्यक्षरेणोत्तरयो
र्द्वेप्रस्तौतिद्विपाद्यजमानोयजमानमेवयज्ञेपशुषुप्रति

प्तापयतिगायत्रंवैरथंतरंगायत्रछंदोमजायत्रीपुरथंतरंभवति भव
तेनस्वायांजनतायामृध्नोतीमंवैलोकागायत्रीयजायत्रीपुर
थंतरंभवतीमानेवतल्लोकांसमाप्योत्तिष्ठंतिमेधातिथंभवत्ये
तेनवैमेधातिथिःकाण्वोविभिंदुकाघ्घ्नीगाउदसृजतपश्चू
नामवरूध्यैमेधातिथंक्रियतेमीवत्तोंबृहत्सामंत्यकाहरालि
धनःप्रतिष्ठाया एकाहरा वैवाग्वाच्येवप्रतिष्ठायोत्तिष्ठंति का २५७
लेयमछाकसामभवति समानलोकेवैकालेयंचरथंतरंचेयं

३६

वैरथंतरंपशवः कालेयमस्यांवैवपशुषुचप्रतिष्ठायोत्तिष्ठंतिस्तो
मः॥१०॥स्वादिष्ठयामदिष्ठयेतिगायत्रीभवतिमदवद्वैरसवत्तृ
तीयसवनंमदमेवतद्रसंदधातिगायत्रंभवतिमदवद्वैरसवत्
तृतीयसवनंमदमेवयदेवगायत्रस्यब्राह्मण॰सं॰हितंभ
वतिद्यक्षरणिधनंप्रतिष्ठायैप्रतिष्ठायैवोत्तिष्ठंतिसफंभवति
सफेनवैदेवाइमांलोकांसमाप्नुवंन्यत्सामाप्नुवं॰स्तत्सफस्य
सफत्वमिमानेवैतेनलोकांसमाप्योत्तिष्ठंतिरोहितकूलीयंभ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वतियदेवरौहितकूलीयस्यब्राह्मणꣳश्यावाश्वांधीगवेभवत:
समीच्यौविराजौदधत्यन्नाद्यायपिपीलिकमध्यासुस्तुवंती
इन्द्रोवृत्रꣳहत्वानास्तृषीतिमन्यमान:परांपरावतमगच्छत्सए
तामनुष्टुभंव्योहत्तांमध्येव्यवासर्पदिंद्रगृहोवाएषोभयेयज
तेभयउत्तिष्ठतियएवंविद्वानेतासुस्तुतेयज्ञायज्ञीयनिधनं १३। २५८
सोहविषीभवतियज्ञायज्ञीयादेवतत्तृतीयसवनेनयंतिवाज
जिद्भवतिसर्वस्याप्त्यैसर्वस्यजित्यैसर्वंवाएतेवाजंजयंतियेद

श्रममहरागच्छंत्यन्नंवैवाजोन्नाद्यस्यावरुध्यैदशाहरंनिधनमु
पयंतिदशरात्रस्यधृत्यैदशाहराविराड्वैराजमन्नमन्नाद्यस्या
वरुध्यैसूर्यवतीषुस्तुवंत्यंतोवैसूरोंतएतद्दशममह्नामंतएव
तद्दंतेनस्तुवतेप्रतिष्ठायाउपवत्योभवंतिप्रतिष्ठायैपरिवत्यो
भवंतिसर्वस्यपर्याप्त्यैचतुर्विꣳशएवस्तोमोभवतितेजसेब्र
ह्मवर्चसाय॥११॥विराट्सुवामदेव्यमग्निष्टोमसामभवतिश
त्यैकृत्यैसहवैवामदेव्यꣳसाम्नाꣳसद्विराट्सुदसाꣳसत्त्रयस्त्रि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सोऽनुविष्यंतीत्येनान्ब्रूयात्पूर्णादेवपूर्णामन्युदस्थामेतिब्रू
युरेते वै पूर्णात्पूर्णामन्युत्तिष्ठंति य वामदेव्येन स्तुवीत

ꣳशस्तोमानाꣳसतामेतांसंधायोत्तिष्ठत्यपिहपुत्रस्यपुत्रःसत्वम
स्तेब्रह्मवादिनोवदंतियतःसत्रादुदस्थातोउस्थिताउँइदितिय
द्यतइतिब्रूयुरप्रतिष्ठानाअप्रजसोमविष्यंतीत्येनान्ब्रूयाद्यस्थि
तादितिब्रूयुःस्थायुकेषांꣳश्रीर्नविष्यतिनवसीयांꣳशस्त्रयस्त्रि
ꣳशदक्षरासुसमृद्धावेवप्रतितिष्ठंतिसर्वेषांवाएताःछंदसांꣳ २१२
रूपंयत्त्रिपदास्तेनगायत्र्योयदेकादशाक्षराणिपदानितेन २५५
त्रिष्टुभोयद्द्वादशाक्षरंपदंतेनजगत्योयत्त्रयस्त्रिꣳशदक्षरा
ꣳत्यंतरिक्षंवैवामदेव्यमंतरिक्षेणाꣳसर्वैरूपैर्मध्ये
समृद्धस्तोमोयत्त्रयस्त्रिꣳ ४०

स्तेनविराजस्तेनोअनुष्टुभोनह्येकस्मादक्षराद्विराधयंतित्रय
स्त्रिꣳशएवस्तोमोभवतिप्रतिष्ठायैदेवतासुवाएषप्रतिष्ठि
तः॥ ॥१२॥ ॥छ॥ ॥श्री॥ ॥इतिपंचदशःप्रपाठकः॥ ॥
समाप्तः॥ ॥छ॥ॐ॥ ॥प्रजापतिर्वाइदमेकआसीन्नाहरा
सीन्नरात्रिरासीत्सोऽस्मिन्नंधेतमसिप्रासर्प्पत्सएतमप
श्यत्ततोवैतस्मैव्यौछद्यदृष्टिर्वाएषआह्रियतेयदेतज्ज्योति
रभवत्तज्ज्योतिषोज्योतिष्ट्वमेषवावप्रथमोयज्ञानांयएतेना

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

निष्ठायान्येनयजतेकर्त्तपत्यमेवतज्जीयतेवाप्रवामीयतेयथा
वाइदमग्नेर्ज्जातादग्नयोविहृयंतएवमेतस्मादग्न्येयज्ञाविहृ
यंतेयोहित्रिवृदन्यैयज्ञक्रतुमापद्यतेसतंदीपयतियःपंचद
शःसतंयःसप्तदशःसतंयएकविꣳशःसतमेतत्तद्यदाहुरेक
यज्ञइत्येतद्धिसर्वेज्योतिष्टोमाअनवंत्यस्थूरिर्वाएषसंततोयज्ञो
द्वौद्वौहिस्तोमौसवनंवहतस्त्रिवृत्पंचदशौप्रातःसवनंपंचद २६०
शसप्तदशौमाध्यंदिनꣳसवनꣳसप्तदशैकविꣳशौतृतीय

४१

सवनंयामितदक्षिणोवस्यादेषएवकार्यइयंवैज्योतिरियम
तितस्यायंत्रिकैषावाएतंयंतुमर्हतितस्यनवतिशतꣳस्तोत्री
याःस्तासांयाअशीतिशतंताःषड्विꣳशान्योविराजःषड्ऋतव
ऋतुष्वेवविराजाप्रतितिष्ठत्यथयादशैषावाआत्मन्याविरा
ट्तस्यावाइदंपुरुषःप्रतिष्ठितोगोश्चाश्वश्चाश्वतरश्चगर्द
श्चाजाश्चावयश्चव्रीहयश्चयवाश्चतिलाश्चमाषाश्चैतस्यामे
वाविराजिप्रतितिष्ठतितस्यद्वादशꣳशतंदक्षिणावीरहावा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

एषदेवानांयःसोममभिषुणोतियाःशतंवैरंतद्देवानवदयते
यादशदशप्राणाःश्लेष्मवाएतद्यज्ञस्ययद्दक्षिणानवाअस्मे
प्राणाᳪस्तानिस्पृणोतियैकादश्यात्मानंतयायाद्वादशीसैव
दक्षिणाःश्मारथ्योवहत्यथयथाश्लेष्मवतायंकामंकामय
तेतंतमभ्यश्नुतएवमेतेनदक्षिणावतायंकामंकामयतेतम
भ्यश्नुतेशुनोवाएतायज्ञस्ययद्दक्षिणायद्दक्षिणावतायज
तेशुनमेवास्मिन्दधाति॥१॥अथैषगोर्गवावैदेवाअसुरा २६१

न्स्मांल्लोकेभ्योनुदंतेस्माल्लोकेभ्योभ्रातृव्यंनुदतेयएवंवेदयद्दे
देवाअसुरानेभ्योलोकेभ्योगोवयᳪस्तद्गोर्गोत्वंगोवयतिपा
प्मानंभ्रातृव्यंयएवंवेदतस्यपंचदशंबहिष्पवमानंवज्रोवैपंच
दशोवज्रमेवतत्पुरस्तान्निदधातितेनविजयतेपशुःस्तोमोवा
षएवमिववैपशुःसमाहितःशिरस्तद्वीयोणीयस्योग्रीवाःपा
र्श्वाभ्यांवरीयांसक्थिभ्यांवरिष्ठोयत्पंचदशंबहिष्पवमानंभ
वतित्रिवृंत्याज्यानिसप्तदशंमाध्यंदिनᳪसवनमेकविᳪशं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तृतीयसवनꣳरूपेणैवैनंतत्समर्द्धयत्येकास्ꣳस्तुतानांविराज
मतिरिच्यतेतस्मात्पशोःपश्चादतिरिक्तं॥२॥अथैषआयुरायु
ग्वावेदेवाअसुरानायुवतायुतेभ्रातृव्यंयएवंवेदस्वर्गकामोय
जेतोर्द्ध्वःस्तोमायंत्यनपभ्रꣳशायैतेनैवामयाविनंयाजयेद
तिरात्रःकार्यःसगायत्रीꣳसंपद्यतेप्राणोगायत्र्यायुरेषआ साम
युश्चैवास्मिन्प्राणंचानेसमीचीदधातिस्वर्ग्यावाएतेस्तोमाय २६२
ज्ज्योतिर्भवतिज्योतिरेवास्मैसपुरस्ताद्धरत्यथैषगोरेकयावि

राजमतिरिक्तआरंभणमेवतदथैषआयुरेकस्माद्विराजऊ
नआसादएवसोथोऊनातिरिक्तौस्तोमौमिथुनौप्रजात्याए
तेवैत्रिकद्रुकास्तोमाएतेर्वाइदꣳसर्वांतृप्तिमतृप्यत्तृप्यतित्र
जयापशुभिर्यएवंवेद॥३॥प्रजापतिःप्रजाअसृजतताअ
स्मैश्रैष्ठ्यायनातिष्ठंतसआसांदिशांप्रजानांचरसंप्रवृह्यस्व
जंकृत्वाप्रत्यमुंचततोस्मैप्रजाश्रैष्ठ्यायातिष्ठंततिष्ठंतेस्मै
समानाःश्रैष्ठ्याययएवंवेदसोकामयतंद्रोमेप्रजायाꣳश्रे

ष्वस्यादितितामस्मैस्वजंप्रत्यमुंचंत्ततोवाइंद्रायप्रजाःश्रैष्ठ्याया
तिष्ठंततच्छिल्पंपश्यंत्योयत्पितर्यपश्यंस्तस्माद्यःपुत्राणांदायं
धनतममिवोपैतितंमन्यंतेयमेवेदंभविष्यतीतिततोवाइदमिं
द्रोविश्वमजयद्यद्विश्वमजयत्तस्माद्विश्वजित्सोभाकामयतय
न्मेनत्विजितंतदभिजयेयमितिसएतमभिजितमपश्यत्तेनान
भिजितमभ्यजयद्यदभिजितिष्टवत्यनभिजितस्याभिजित्यैतौवा
एतावि॰द्रस्तोमौवीर्यवंतौशिल्पंवाएतौनामस्तोमावास्तांपश्य

राम
२६२

५५

तेश्चहैशिल्पंयएवंवेदनवैयमौनामस्तोमौस्तोयोयमाभ्यांयजे
तेताभ्यांयजेतसमृध्यैपुनरभ्यावर्त्तंस्तोमानवंतिपुनरभ्या
वर्त्तंहिताभ्यामिंद्रोजितमजयत्त्रींस्त्रिवृदभिजितःप्राणायति
त्रीन्पंचदशांस्त्रीन्सप्तदशांस्त्रीनेकविंशास्तेद्वादशसंपद्यंतेद्वाद
शमासाःसंवत्सरःसंवत्सरःप्रजापतिःप्रजापतिमेवाप्नोतिच
तुरस्त्रिवृद्विश्वजितःप्राणायतिचतुरःपंचदशांश्चतुरःसप्तदशां
स्तेद्वादशसंपद्यंतेद्वादशमासाःसंवत्सरःसंवत्सरःप्रजापति

प्रजापतिमेवाप्नोति॥४॥उपत्वा जामयो गिर इत्युपवती प्रति
पद्भवति स्तोमस्य रूपं प्राणो वा एष ऋध्यत इत्याहुर्यः सर्वं दद
ति सर्वं स्तोमं सर्वाणि पृष्ठान्युपैतीति यद्वा यव्या भवति प्राण
स४ नां मध्ये सरस्वतश्च सरस्वत्याश्चोत्तरे भवतो मिथुनं वा एत
त्सरस्वांश्च सरस्वती च मिथुनमेवास्य यज्ञमुखे दधाति यम
प्रजननाय सावित्री चतुर्थी भवति दुष्करं वा एष करोति यः २६४
सर्वं ददाति यत्सावित्री भवति सवितृप्रसूतमेकर्म्मासिदिति

सवितृप्रसूतमेवास्य कर्म भवति ब्राह्मणस्पत्या पंचमी भव
ति ब्रह्म वै ब्रह्मणस्पतिर्ब्रह्मैवास्य यज्ञमुखे दधात्याग्निपावमा
नी षष्ठी भवत्यग्निरेवैनं निष्टपति पवमानः पुनाति पूतमेवै
नं यज्ञियं पृष्ठान्युपनयति यन्ति वा एते पथ इत्याहुर्ये संमायोः
ऽर्वत इति पावमान उत्तमस्तृचो भवति तेन पथो नयंति स तु
वै पृष्ठैः स्तुवीतेत्याहुर्य एनानि बहिष्पवमाने युंज्यादित्युपव
तीत्रतिपद्भवत्युपवै रथंतरं रथंतरमेवास्मै तया युनक्ति

रस्वतो द्वितीया भवति स्वर्गो लोकः सरस्वान् स्वर्गो लोको बृहद्बृहदे
वास्मै तया युनक्ति सरस्वत्यास्तृतीया भवति वाग्वै सरस्वती वाचै
रूपं वै रूपमेवास्मै तया युनक्ति सावित्री चतुर्थी भवति प्रजाप
तिर्वै सविता प्रजापतिर्वै राजं वै राजमेवास्मै तया युनक्ति ब्रा
ह्मणस्पत्या पंचमी भवति ब्रह्म वै ब्रह्मणस्पतिर्ब्रह्म शक्वयः
शक्वरीरेवास्मै तया युनक्त्याग्निपावमानी षष्ठी भवति गाय
त्री वै रेवती गायत्रच्छंदा अग्नी रेवतीरेवास्मै तया युनक्ति भव

४६

त्वारि षष्ठो विभवंति यदा निरुक्तानि तेन विभवंति सर्वाणि स्वा
राण्याज्यानि तज्जामि नानादेवत्यैः स्तुवंत्यजामिताये सुषमिद्धोन
आवहेत्याप्रिय आज्यानि भवंति प्रजापतिः प्रजा असृजत सद्धु
ग्धो रिरिचानो मन्यत स एतान्याप्रिय आज्यान्यपश्यत्तैरात्मान
माप्रीणाद्दुग्ध इव वा एष रिरिचानो यः सर्वं ददाति यदाप्रिय
आज्यानि भवंत्यात्मानमेव तैराप्रीणात्येतर्हि तु वै पृष्ठानि य
थायतनं कल्पंत इत्याहुर्यद्रथंतरं प्रथमं बृहदुत्तमं मध्ये रत

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

राणीति जामि वा एतद्यज्ञे क्रियत इत्याहुर्यत्सर्वाणि निधनवंतीति स
ह क्रियंत इति यदंतरासो मायंत्यंतरोक्ता निशस्यंतें तरावषट्कु
र्वंति तेनाजामि व्यत्यासमिडास्व निधनानि चाहुस्तेनाजामि
च्यवंते वा एतद्देवत्यः स्वादायतनादित्याहुर्यत्त्रयस्त्रिंशास्त्रो
माघंतीति यज्ञायज्ञीयो भवतीति तेनायतनान्न च्यवंते यहिंकाव
गायत्री सा रेवती ॥ ५ ॥ पशुस्तुतिर्वा एष क्रियत इत्याहुर्यः स
वं ददातीति छवीं परिधत्ते पशूनेव समृध्यते रोहिणी छवी

राम
२६६

४७

नवत्येतद्धै पशूनां भूयिष्ठं रूपं यद्रोहितं साक्षादेवैनानवरु
न्धे रण्ये तिस्रो वसत्यारण्यं तान्तिरन्नाद्यमवरुंध उदुंबरे वसत्यू
र्गुदुंबर ऊर्जमेवावरुंधे खनित्रेणाजीवत्यपहतिमपजयत्यभ
यतः क्ष्णुदग्निर्भवत्यभयत एवास्मा अन्नाद्यं रदत्यस्मा
च्च लोकादमुष्माच्च निषादेषु तिस्रो वसत्यस्पां वा एते परीत्ता
यदेवास्यामन्नाद्यं तदवरुंधे जने तिस्रो वसति जन्यं तान्नि
रन्नाद्यमवरुंधे समाने जने तिस्रः समानजन्यं तान्निर्द्धीहद

शैतारात्रयो भवंति द्वादश मासाः संवत्सरः संवत्सरमन्वंन्नाद्यंप्र
जायते तद्देवाभ्यावरुंधे संवत्सरं न याचेदामाद्यमिव वा एतद्यः
सद्योदत्तं त्रत्यत्ति सद्यो वै देवानाꣳ संवत्सरो नोदीयमानं त्रति
नुदेदन्नाद्यस्यात्रतिनोदायोष्णीषं बिभर्त्ति शिल्पत्वाय नमृन्म
येन पिबेदाकुतिर्वा एषा यद्ब्राह्मणास्य मुखेन वै मृन्मयमाकु
तिमानशे थयदमृन्मयपो भवति स्व एव मुख आकुतिं जु २८७
होति॥६॥पंचविꣳशोग्निष्टोमः सर्वजिता वै देवाः सर्वमज

यं सर्वस्याप्त्यै सर्वस्य जित्यै सर्वमेवैतेनाप्नोति सर्वं जयंति तेत
स्य महाव्रतं पृष्ठमर्कꣳ शस्यते चतुर्विꣳशतिः संवत्सरस्या
र्द्धमासाः संवत्सरः पंचविꣳशोन्नं व्रतꣳ संवत्सरादेतेनान्ना
द्यमवरुंधेन्नादो भवति य एवं वेदैतेन वै गोरांगिरसः सर्वं
पाप्मानमतरत्सर्वं पाप्मानं तरत्येतेन स्तोमेन तुष्टुवानः॥७॥
अथैष ज्योतिः पराङ्त्रिरात्रो र्वाऽग्निष्टोमो यस्त्रिरात्रे
विꣳशतेन तस्मिन्पुनरस्यथ यो ग्निष्टोमे प्रायश्चित्तिमे

मत्तदपिह्येतेनैकविंशतिदक्षिणेन पुनर्यजेत यस्मिन्न्वेव
यज्ञक्रतौ विंशतेसैवतस्य प्रायश्चित्तिरुपसदि सहस्रं
प्रातरनुवाकमन्वाह तदसौ लोकः सहस्रं दक्षिणास्तदंतरिक्ष
ंसहस्रमेतान्यहराणि तदयं लोक एषु प्रतितिष्ठति य एवं लोकेषु ४
वेद कर्ह्लिवा अन्यसहस्रमित्याहुरहरेस्था अन्यदितियत्रि राम
रात्रे दीयतेतद्दक्षस्था अथ यदग्निष्टोमे तदहरेस्थाय सह २९८
स्राहरास्तु ब्रह्मसाम भवति सहस्रस्यैव साप्रतिष्ठुतियवि

द्वे सहस्रं गाव उत्तराधरा इत्याहुस्तावदस्माल्लोकात्स्वर्गो लोक इ
ति तस्मादाहुः सहस्रयाजी वा इमांल्लोकान्व्याप्नोतीति पश्चान्निर्वो
ऋषवृध्यत इत्याहुर्यः सद्यः सहस्रं ददातीति पङ्क्तिषु ब्रह्मसाम
भवति पाङ्क्तो यज्ञः पाङ्क्ताः पशवो यज्ञ एव पशुषु प्रतितिष्ठति
त्रिवृतंस्तोमं संपद्यते विराजं छंदः प्राणो वै त्रिवृदन्नं विरा
एनवै प्राणास्तेन्नात्पारयति नान्नमृते प्राणो [illegible] प्राणेषु चैवान्न
द्ये च प्रतितिष्ठति ॥ ८ ॥ अथैष सर्वज्योतिः सर्वस्याप्तिः सर्वस्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

जितिः सर्व्वमेवैतेनाप्नोति सर्व्वं जयति परमो वा एष यज्ञः परमᳲस
हस्रं परमतां गच्छति य एवं वेद तस्य द्विशतास्स्तोत्रीया अंतो वै वा
चो द्विशतमंतः सहस्रमंत एव तदंते प्रतिष्ठापयति कृतस्तोमो वा
एष सर्व्वमेवैतेनाप्नोति सर्व्वं जयति सर्व्वᳲ हि कृतेन जयति वि
राजᳲ संपद्यतेन्नं विराडन्नाद्यमेवावरुंध एकविᳲशो निष्टामा राम
भवति प्रतिष्ठा वा एकविᳲशो तत एव यज्ञस्य प्रति तिष्ठति। २६९
॥८॥ अथैष विश्वज्योतिरुक्थ्यः पशवो वा उक्थानि पशवो विश्व

ज्योतिर्व्विश्व एव ज्योतो पशुषु प्रतितिष्ठत्यहर्न्निर्व्वै त्रिरात्र इमांल्लो
कानाप्नोति सवनैरेष उत्तरमुत्तरं त्रिरात्रस्याहर्व्वर्षीय उत्तरमु
त्तरमेतस्य सवनं वर्षीयस्तेन त्रिरात्रमाप्नोत्युत्तर उत्तर एषां लो
कानां ज्यायाᳲस्तेनेमांल्लोकानाप्नोत्यस्थूरि द्वा एष संततो यद्वो
द्वौ हि स्तोमौ सवनं वहतस्त्रिवृत्पंचदशौ प्रातःसवनᳲ सप्तद
शपंचविᳲशौ माध्यंदिनᳲ सवनं चतुर्विᳲशैकविᳲशौ तृ
तीयसवनं यद्वै युक्तो संतत आधीयते वहति तद्यथा युक्तो

संततमाद्ध्यादेवमेवतस्मिन्सहस्रमाधीयतउभेबृहद्रथंतरेभवत
इयंवैरथंतरंद्यौर्बृहदेवास्माल्लोकाज्जायत्येवामुष्मादुभयोरनयोर्ल्लो
कयोःप्रतितिष्ठत्यनुष्टुभ्याथर्व्वणंभवतिभेषजंवैदेवानामथ
र्व्वाणोभेषजायेवारिष्ट्याउद्वंशीयमुक्थानामंततोभवतिसर्व्वे
षांवाएतत्पृष्ठानांरूपंसर्व्वेष्वेवरूपेषुप्रतितिष्ठत्यक्थ्योभ
वतिपशवोवाउक्थानिपशवःसहस्रंपशुष्वेवतत्पशून्दधा
ति॥२०॥योवाअग्निष्टोमेत्रिरात्रंप्रोतंविद्यात्सोग्निष्टोमेस

हस्रंदध्यात्त्रिरात्रायतनंहिसहस्रमुपास्मैगायतानरउपोषुजा
तमप्तुरंपवस्ववाचोअग्नियइतिप्रतिपदोभवंत्येतद्वैत्रिरात्रम
कःपवमानेरथंतरंकरोतिपवमानस्यात्यंवामदेव्यंबृहत्पृष्ठमियं
वैरथंतरमंतरिक्षंवामदेव्यंद्यौर्बृहदिमेलोकास्त्रिरात्रोयदेता
निसामानिसध्रियंचिकरोतीमानेवतल्लोकान्संदधातितेनत्रि
रात्रमाप्नोतिककुभंप्राचीमुद्वहतिपुरोहितयासत्यापश्चवीर्यं
करोतितस्यामिडानांसंहारःपुरुषोवैककुप्पशवइडाना

७संहार आत्मन्येव तत्पश्चन्प्रतिष्ठापयति प्रत्नं पीयूषं पूर्व्यं य
दुक्थ्यमिति सतो बृहत्यो नवंति समावाम्नतो बृहत्या वै देवा इमांल्लो
कान्व्याप्नुवन्निमानेवैतानि ल्लोकान्व्याप्नोति ता वा एता गायत्र्यो
यत्त्रिपदास्तेन गायत्र्यस्ता वा एता जगत्यो यद्द्वादशाक्षरा णिप
दानि तेन जगत्यस्ता वा एता बृहत्यो यत्षट्त्रिं७शदक्षरास्तेन
बृहत्यः सर्वेषां वा एताश्छंदसां ७रूपं ७सर्वाणि रूपाणि पश्च
नामवरुंध एतद्वै प्रत्यक्षं महाव्रतं तस्य गायत्रं ७शिरो बृहद्र

थंतरे पक्षौ वामदेव्यमात्मा यज्ञायज्ञीयं पुच्छं दक्षिणा एवा कर्पमे
व वाव प्रत्यक्षं महाव्रतेन स्तुते य एतेन यजते तस्य बृहत्पृष्ठं प
क्ष्मि षु ब्रह्मसाम तदाकुश्छंदो व्याधीयते यद्बृहत्पृष्ठं भवति प
क्षि षु ब्रह्मसामेति श्यावश्वीयं मौवकायं निश्छंदो व्याधीयत एष
क्षि षु ब्रह्मसामेति ...यतीयम् ... सहस्रम
सहस्रस्य प्रतिष्ठुतिः सहस्रमन्य मन्तितिष्ठतीत्याहुः सहस्रम
न्वा तिष्ठतीति कक्षन्प्राचीमुद्धृहत्य यदेषाद्विपदा क
न्वा तिष्ठतीति ...
अनो लोके त्रियते सहस्रस्यैव सोन्वी स्था यो नुष्टुमं७संपद्यते

राम
२७१

वागनुष्टुब्वा त्रिरात्रस्तेन त्रिरात्रमाप्नोति॥११॥ आदित्याश्चांगि
रसश्चादीक्षंत ते स्वर्गे लोके स्पर्द्धंत तें गिरस आदित्येभ्यः श्वः
सुत्यां प्राब्रुवꣳस्त आदित्या एतमपश्यꣳस्तꣳसद्यः परिक्रीया
यास्यमुद्गातारं वृत्वा तेनस्तुत्वा स्वर्गं लोकमायन्नहीयंतांगिर
सोभ्रातृव्यवान्यजेत भवत्यात्मना परास्य भ्रातृव्यो भवति य
एवं वेद तस्मा अमुमादित्यमश्वꣳश्वेतं कृत्वा दक्षिणामानय
ꣳस्तं प्रतिगृह्य व्याम्लꣳशत स एतान्यायास्यान्यपश्यत्तैरात्मा

राम
१७२

नꣳसमश्रीणाद्यदायास्यानि भवंति भेषजायैव शांत्यै स्वर्गकामो
यजेत बृहतीꣳसंपद्यते बृहत्या वै देवाः स्वर्गं लोकमायन्स्वर्गमे
वैतेन लोकमाप्नोति पशुकामो यजेत पशवो वै बृहती पशुष्वेव
प्रतितिष्ठति॥१२॥ एतस्यैवैकविꣳशमग्निष्टोमसाम कृत्वा
नयाविनं याजयेत्प्राणो वै त्रिवृत्प्राण आदित्यः प्राणैरेवच्च
ध्नोय आमयावी प्राणैरेवैनꣳसमर्द्धयति विराजꣳसंप
तिपवा एतस्मादन्नाद्यं क्रामति य आमयाव्यन्ने विराडन्न

घमेवास्मिन्दधात्येकविꣳशोग्निष्टोमोभवत्यप्रतिष्ठितोवाएष
यआमयावीप्रतिष्ठेकविꣳशःप्रत्येवतिष्ठत्येतेनैवान्नाद्यकामोवाप्रतिष्ठा
कामो वायजेतान्नंविराडुप्रतिष्ठैकविꣳशोन्नंप्रतितिष्ठत्यथद्वेरावेदि
र्न्यच्यतेद्वाअस्यावीर्यवत्तमंवीर्येणैवयज्ञꣳसमर्द्धयतिख
लउत्तरवेदिरत्रहिसरसःसमवैतिसरसमेवयज्ञंकरोतिख
लेवालीयूपोनवत्येतयाहितꣳरसमुत्कर्षतित्रिवत्साःसांड् २७२
सोमक्रयणाःसंद्लायसर्वादिशोश्वरथाःसोमप्रवाकाविश्व

दंतिसर्वाभ्यएवास्मैदिग्भ्योन्नाद्यमवरुंधेयोजनेचतुर्वाहिणाप्रा
च्यांदिशिप्राहैवमिववाअध्वनोविमितायैवाध्वनोमात्रातोध्स
वयंतित्रैपदेप्रष्ठिवाहिनोदीच्यांगव्यूतौद्योगेनप्रतीच्यांक्रो
शेस्थूरिणादक्षिणेतद्वैदिशाꣳरूपंयदेवदिशाꣳरूपंतेनयज्ञ
ꣳसमर्द्धयंतिसक्षीरद्दृतयोरथाभवंतिततोयंनवनीतमुदि
यात्तदाज्येपिकार्यꣳसघस्त्वाय॥१३॥अथैषांगिरसामनुक्री
रेतनदाअंगिरसआदित्यानामस्वन्योहीनआत्तुजावरद्व

स्यास२तेनयजेताप्नोतिह्येवंब्रह्मामाभवन्त्येतेनांगिरसआदि
त्याꣳस्तस्यचतुर्विंꣳशोपवमानोचतुर्विंꣳशत्यक्षरागायत्रीगा
यत्र्यावैदेवाइमांल्लोकान्व्याप्नुवन्निमानेवैतेनलोकान्व्याप्नो
तितेजोब्रह्मवर्चसंगायत्रीतेजएवब्रह्मवर्चसमवरुंधेप्राणो
गायत्रीप्रजननंप्राणादेवगायत्र्याःप्रजायतउनयेस्तोमा
युग्मंतस्मायुजस्मुतन्मिथुनंतस्मान्मिथुनात्प्रजायतेविराज
ꣳसंपद्यतेन्नंविराडन्नाद्यमेवावरुंधएकविंꣳशोग्निष्टोमोन

वतिप्रतिष्ठावाएकविंꣳशोंततएवयज्ञस्यप्रतितिष्ठति॥२४॥अ
थैषविश्वजिच्छिल्पःशिल्पंवाएषस्तोमानांपश्यतेगृहेशिल्पंय
एवंवेदतस्याष्टादशोपवमानोचक्रीवान्वाएषयज्ञःकामाय
यकामंकामयतेतमेतेनाभ्यश्नुतेयत्रहिचक्रीवताकामयतेत
दभ्यश्नुतेस्वर्गकामोयजेतस्वर्गोलोकःपृष्ठानिस्वर्गमेवैतेन
लोकमाप्नोतितेजोब्रह्मवर्चसंपृष्ठानियदेकस्मिन्पृष्ठानिभ
वंत्येकधैवास्मिंꣳस्तेजोब्रह्मवर्चसंदधत्यन्नंपशवःपृष्ठानि

यदेकधा पृष्ठानि भवंत्येकधैवास्मिन्नन्नाद्यं पशून्दधाति त
दाहुर्नाना लोकानि पृष्ठानि यदेकस्मिन्यज्ञक्रतौ समवरु
ध्यंत ईश्वरा यजमानोऽप्रतिष्ठातोरित्येकविंशं होतुः
पृष्ठं भवति प्रतिष्ठा वा एकविंशो मध्यत एव यज्ञस्य प्र
तितिष्ठत्येकविंशो ग्निष्टोमो भवति प्रतिष्ठा वा एकविं
शोऽन्तत एव यज्ञस्य प्रतितिष्ठति द्वावेतावेकविंशौ भव
तो द्विपाद्यजमानो यजमानमेव यज्ञे पशुषु प्रतिष्ठापय २३
२७५

ति ॥१५॥ अथैष एकत्रिकः प्रजापतेरुद्भिदेतेन वै प्रजापतिरेषां
लोकानामुदभिनत्स्तोमो वा एष उद्भिन्नं ह्येव स तस्य
य एवं वेद स्तोमो वैत्येको वै प्रजापतिः प्रजापतिमेवाप्नोत्यथ य
त्रिस्त्रिः स्वयमिमे लोका एष्वेवं प्रतितिष्ठति गायत्रीं संप
द्यते तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेज एव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे प्रा
णो गायत्री प्रजननं प्राणा देवगायत्र्याः प्रजायतेऽयार
वाहरिरुपा पुनान इत्यार्नवः पवमानः सर्वेषां वा एषाञ्छंद
लोके ५ ताश्च तस्त्रः संपद्यते चतुष्पादाः पशुष्वेव प्रतितिष्ठति ४

साꣳरूपꣳसर्वैर्वैषेवच्छंदःस्वार्नवैपवमानंप्रतिष्ठापयतितस्यौ
गायत्रंपार्श्वंनगायत्र्यांदेतिनसाम्नोननिधनेनात॥ ॥छ॥
॥ ॥इतिषोडशमःप्रपाठकः॥ ॥समाप्तः॥ ॥छ॥ ॥श्री॥ ॥
देवावैस्वर्गंलोकमायꣳस्तेषांदेवाअहीयंतव्रात्यांप्रवसं
तस्तआगछन्यतोदेवाःस्वर्गंलोकमायꣳस्तेनतꣳस्तोमं
नछंदोविंदान्येनतानाप्नुयꣳस्तेदेवामरुतोब्रुवन्नेतेभ्यस्त
ꣳस्तोमंतछंदःप्रयछतयेनतानाप्स्यꣳस्तेदेवामरुतोब्रुव

~~स्तेभ्यस्तꣳस्तोमं~~स्तानाप्नुवानितितेभ्य एतꣳषोडशꣳस्तोमं
प्रायछन्परोक्षमनुष्टुभंततोवैतेतानाप्नुवन्हीनावाएतेहीयं
तेयेव्रात्यांप्रवसंतिनहिब्रह्मचर्यंचरंतिनकृषिंनवाणिज्यां
ꣳषोडशोवाएतस्तोमःसमाप्तुमर्हतिमरुस्तोमोवाएषयानि
क्षुद्राणिछंदाꣳसितानिमरुतांककुन्नप्राचीमुहूर्तस्पष्टःयदे
पाद्विपदाककुन्नोलोकेक्रियतेरूपेणोवैनाꣳस्तस्समर्द्धयत्य
धार्हीडगिर्वणइतिविषमंछंदोविषमइववैव्रातःसर्वानेवे

Indira Gandhi National Centre for the Arts

नोस्मान्करोतिनासुघ्यौतानंघ्नतानोमारुतस्तेषांगृहपतिरासी
त्तएतेनस्तोमेनायजंततेसर्व्वआर्ध्नुवंन्यदेतसामनवत्तृध्या
रुत्वयन्निरुक्तंनिधनमुपेयुर्गृहपतिरेवर्ध्नुयादपेतराग्नीता
यपदनिरक्तमुपयंतिसर्व्वानिवैनामृद्धोन्नतोप्रतिष्ठापयति ताम
गरगिरोवाएतेयेब्रह्माद्यंजन्यमन्नमदंत्यदुरुक्तवाक्यंदुरुक्तैं त्क २७१
माकुरदंऊ्दंडेनघ्नंतस्थ्वरंत्यदीक्षितादीक्षितवाचंवदंतिषोड
शोवाएतेषाऽंस्तोमःपाप्मानंनिर्हंतुमर्हतियदेतेचत्वारःषो

डशाभवंतितेनपाप्मनोधिनिर्मुच्यंतेदेवोवोद्रविणोदाइत्यग्नि
ष्टोमसामकार्यंदेवतास्वेवैनान्प्रतिष्ठापयत्यथोखल्वाहुरद
र्शिगातुवित्तमइत्येवसतोबृहतीषुकार्यंविषमइववेत्रातः
सर्व्वानिवैनान्सतोबृहतःकरोतितदाहुःशिथिलमिववाएत
च्छंदःश्वरावंयस्सतोबृहतीदेवोवोद्रविणोदाइत्येवकार्यं
मेषावैप्रतिष्ठिताबृहतीयापुनःपदातद्यत्पदंपुनरारभते
तस्मात्पुत्रोमातरमध्येत्यक्तौषचप्रतोदश्चज्याहोडश्चवि

यश्चफलकास्तीर्णः कृष्णशंवासः कृष्णबलक्षे अजिनेरजतोनि
ष्कस्तद्गृहपतेर्द्वलूकांतानिदाम तूषाणीतरेषांद्वेद्वेदामनीद्वेद्वेउ
पानहौद्विषंहितान्यजिनान्येतद्वैव्रात्यधनंयस्माएतद्ददति
तस्मिन्नेवमृजानायंतित्रयस्त्रिंशतात्रयस्त्रिंशतागृहपति
मभिसमायंतित्रयस्त्रिंशद्धिदेवाआर्ध्नुवन्नृध्याएव॥१॥अ रा न
थैषषोडशीयेनृशंसानिंदिताः संतोव्रात्यांप्रवसेयुस्त २७८
एतेनयजेरन्निपूर्वेणवाएतेपाप्मनागृहीतायेनृशं

सानिंदिताः संतोव्रात्यांप्रवसंतियत्षोडशानिस्तोत्राणिभवं
तितेनपाप्मनोधिनिर्मुच्यंतेयदेकविंशोग्निष्टोमोभवतिप्र
तिष्ठावाएकविंशोमध्यतएवयज्ञस्यप्रतितिष्ठंत्युक्थ्योभव
तिपशवोवाउक्थानिपशवोनृशंसमग्रंपरिणयंतिपश्चाति
र्वैनानग्रंपरिणयंति॥छ॥२॥अथैषद्विषोडशीयेकनिष्ठाः
संतोव्रात्यांप्रवसेयुस्तएतेनयजेरन्हीनावाएतेहीयंतेयेक
निष्ठाःसंतोव्रात्यांप्रवसंतियत्त्रिवृतःपवमानाभवंतिमुखंवै

Indira Gandhi National Centre for the Arts

त्रिवृत्स्तोमानांमुखतएवैनानास्यपरिणायतियद्वैषोडशोस्तो
त्रेभवतस्तेनपाप्मनोधिनिर्मुच्यतएकविंशोग्निष्टोमोनवति
प्रतिष्ठावाएकविंशोततएवयज्ञस्यप्रतितिष्ठंति॥३॥अ
थैषशमनीचामेढ्राणांस्तोमोयेज्येष्ठाःसंतोव्रात्यांप्रवसेयु
स्तेतेनयजेरन्नयाद्यंज्ञोहत्सूर्ध्वस्तोमायंत्यनपभ्रंशा राम
येतेनवैशमनीचामेढ्राअयजंतषैतेषांकौषीतकःसामश्र २७९
वसोगृहपतिरासील्लुशाकपिःखार्गलिरनुव्याहरदवाकी

र्षतकनीयांसौस्तोमावुपागुरितितस्मात्कौषीतकीनांनकश्च
नातीवजिहीतेयज्ञावकीर्णाहि॥४॥इंद्रोवैत्रिशिरसंत्वाष्ट्रम
हंस्तमश्लीलावागभ्यवदत्सोग्निमुपाधावत्सएतदग्निष्टो
ममपश्यत्तदात्मन्यधिविधायतेनैनमयाजयत्तेनास्याश्लीलां
वाचमपाहन्नपाश्लीलांवाचंहतेयएवंवेदयोपूतइवस्या
दग्निष्टुतायजेताग्निनेवास्यपाप्मानमपहत्यत्रिवृतातेजो
ब्रह्मवर्चसंदधातितदाहुर्यत्रिवृद्भवत्येकस्मादेवांगात्या

श्मानमपहंतिमुखादेवेतिज्योतिष्टोमएवकार्योयत्रिवृद्भवति
यदेवास्यमुखतोपूपंतत्तेनापहंतियत्पंचदशोयदेवास्योर
स्तोबाह्वोरपूतंतत्तेनापहंतियत्सप्तदशोयदेवास्यमध्यतोपू
तंतत्तेनापहंतियदेकविंशोयदेवास्यपदोरष्ठीवतोरपूतं
तत्तेनापहंतिवैश्वानरंवाएषप्रविशतीत्याहुर्योग्निष्टुताय राम
जततइतिवारवंतीयमग्निष्टोमसामकार्यंतस्ययदपूतंतदग्निः २८०
हापयत्यथेतरःशुचिःपूतउदेति॥५॥ त्रिवृदग्निष्टुदग्निष्टो

मस्तस्यवायव्यास्वग्निष्टोमसामब्रह्मवर्चसकामोयजेततेजो
वैनिवृद्ब्रह्मवर्चसंयद्वायव्यास्वग्निष्टोमसामभवत्यपैवेनंत
द्ब्रह्मतियथाहिरण्यंनिष्टपोदेवमेनमग्निष्टुन्निष्टपति॥६॥ए
ष्वमतियथाहिरण्यंनिष्टपोदेवमेनमग्निष्टोमसामसामकृत्वापशुका
मस्यैवरेवतीषुवारवंतीयमग्निष्टोमसामसामकृत्वापशुका
मोयजेतजरत्कहोवाएषयोपशुर्यथावैजरत्कहेपशवोन
रमंतएवमेतस्मिन्पशवोनरमंतेयोपशुर्यदावैजरत्कह
मग्निर्दहत्यथैनमभिवर्षत्यथास्मिन्नोषधयोजायंतेप

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वैतस्मिन्पशवोरमंतेरमंतेस्मिन्पशवोयएवंवेदयदेवास्या
पशव्यंतदग्निष्टुंन्निर्दहतियदग्निष्टुंनिर्दहतितदङ्गीरेवती
न्निःशमयति॥७॥ज्योतिष्टोमेनाग्निष्टुतायजविभ्रष्टोयजे
तयस्मिन्वायज्ञक्रतौविभ्रंशेताग्निर्वाएतस्यहव्यमत्तियो
यज्ञेविभ्रंशतेनदेवताहव्यंगमयत्यग्निमेवैकधर्द्धोति राम
यद्वैसंशीर्यतेथान्यंनिष्कुर्वंतिनतेनतघातियदावावतं २८१
निष्कुर्वंत्यथतघातियेष्वेवस्तोमेषुविभ्रंशेतयस्मिन्यज्ञ
क्रतौतैरेनयजेतयेष्वेवस्तोमेषुविभ्रंशेतयस्मिन्यज्ञ

क्रतौतेष्वेवप्रतितिष्ठति॥८॥सप्तदशेनाग्निष्टुतान्नाद्यकामोय
जेतान्नंवैसप्तदशोग्निरन्नाद्यस्यप्रदाताग्निरेवास्माअन्नाद्यं
प्रयच्छत्यन्नादोभवतियएवंवेदसर्वःसप्तदशोभवतिप्रजा
पतिर्वैसप्तदशःप्रजापतिमेवाप्नोति॥९॥त्रिवृदग्निष्टोमस्म
स्यानिरुक्तंप्रातःसवनंप्रजापतिःप्रजाअसृजतताअस्मा स्मा
त्सृष्टाअपाक्रामंस्तएतदनिरुक्तंप्रातःसवनमपश्यत्तेना
सांमध्यंव्यवैत्ताएनमुपावर्तंतपर्येनमविशन्कामोय

जेतयदेतदनिरुक्तंप्रातःसवनंभवतिमध्यमेवासांव्यवैत्फपै
नमावर्त्ततेपर्येनंविशंतिसएषप्रजापतेरष्टब्धोनास्मात्स्वर्गो
भवतियएवंवेद॥१०॥त्रिवृदग्निष्टोमस्तस्यप्रातःसवनेसै
[illegible]मेसन्नेषुनाराशंसेष्वेकादशदक्षिणाव्यादिशत्पश्चद्धा
दशाद्मध्यंदिनेताउभयीरपाकरोत्येकादशदक्षिणाव्यु राम
दिशत्तृतीयसवनेतावशायामपाकरोतित्रयस्त्रिंशद्दे २८२
तादक्षिणाभवंतित्रयस्त्रिंशद्देवतादेवताएवाप्नोत्यश्च

श्चतुस्त्रिंशोदक्षिणानांप्रजापतिश्चतुस्त्रिंशोदेवतानांप्र
जापतिमेवाप्नोतिसएषबृहस्पतिसवोबृहस्पतिरकामय
तदेवानांपुरोधांगच्छेयमितिसएतेनायजतसदेवानांपु
रोधामयत्तदेवानांपुरोधांगच्छेयमितिसएतेनायजततस
गच्छऽच्छतिपुरोधांयएवंवेदसएषस्थपतिसवोयंस्था
पत्यायान्तिषिंचेरंसएतेनयजेतगच्छतिस्थापत्यंयएवं
वेदकृष्णाजिनेध्यभिषिच्यतएतद्वैप्रत्यक्षंब्रह्मवर्चसं

ब्रह्मवर्च्चस एवाप्यभिषिच्यत आज्येनाभिषिच्यते तेज आज्यं
तेज आत्मंधत्ते॥११॥ त्रिवृदग्निष्टोमः ससर्व्वस्वारो यः काम
येतानामयताऽमुंलोकमियामिति स एतेन यजेत प्राणो वै
त्रिवृत्प्राणास्वरः प्राणानेवास्य बहिर्निरादधाति ताजक्प्र
मीयते त्रिवृद्धि स्तोमानां क्षेपिष्ठो यत्त्रिवृद्भवत्याशीयः सं
गच्छाता इत्यनंतो वै स्वरोऽनंतोऽसौ लोकोऽनंतमेवैनं स्व २८२
र्गंलोकंगमयंत्यभिवत्यः प्रवत्यो भवंत्यस्मादेवैनंलोका

स्वर्गंलोकंगमयंत्यार्भवे पवमाने स्तूयमान औदुंबर्या
दक्षिणा प्रावृतो निपद्यते तद्देवसंगच्छते स एष शुनस्क
र्णस्तोम एतेन वै शुनस्कर्णो बाष्किहो यजत तस्माच्छुनस्क
र्णस्तोम इत्याख्यायते॥१२॥ त्रिवृदग्निष्टोमो वैश्वदेवस्य
लोक आग्नेयी प्रतिपद्वैश्वदेवः पशुर्बार्हस्पत्यानूबंध्या
न यूपमिन्वंति नोत्तरवेदिं निवपंति परिधौ पशुं नियुंज
ति पंचाशद्दक्षिणा अहतं वसानो वमथादुदेति चतुरो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

मासोनसाऽसमश्नातिनस्त्रियमुपैतिततश्चतुर्षुमासेषुवरु
३२ णप्रघासानांलोकेद्वितीयोवारुणीप्रतिपन्मारुतःपशुःक
वतीप्रतिपद्वारुणःपशुर्मैत्रावरुणपनूबंध्यामित्वंतियूपंन्फ
त्त्रावदिंवपंतियूपेपशूनियुंजंतिशतंदक्षिणाअहतंव
सानोवनृथाद्दुदैतिचतुरोमासोनमाऽसमश्नातिनस्त्रि राम
यमुपैतिततश्चतुर्षुमासेषुसाकमेधानांलोकेत्रिरात्रो २८८
नीकवतीप्रतिपदाग्नेयःपशुर्मारुतीप्रतिपदैन्द्राग्नःपशु

र्वैश्वकर्मणीप्रतिपदेकादशिनांपशवःसौर्यानूबंध्यामि
त्वंतियूपंन्फत्तरवेदिंवपंतियूपेपशूंनियुंजंतिपंचाशद्धतं
दक्षिणाअहतंवसानोवनृथाद्दुदैतिचतुरोमासोनमाऽस
मश्नातिनस्त्रियमुपैतिततश्चतुर्षुमासेषुशुनासीर्यस्यलो
केज्योतिष्टोमोग्निष्टोमउपवतीप्रतिपद्वायव्यःपशुराश्वि
न्यनूबंध्यामित्वंतियूपंन्फत्तरवेदिंवपंतियूपेपशुंनियुंजं
तिद्वादशाऽशतंदक्षिणाअग्निःसंवत्सरःसूर्यःपरिवत्सर

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

श्चंद्रमा इदावत्सरो वायुरनुवत्सरोऽग्निः संवत्सरं वैश्वदेवेना
प्नोति सूर्यं परिवत्सरं वरुणप्रघासैश्चंद्रमसमिदावत्सर
ं साकमेधैर्वायुमनुवत्सरं शुनासीरीयेण हविर्यज्ञैर्वै
देवा इमंलोकमभ्यजयन्नंतरिक्षं पशुभिः सोमैरमुमि
मानेव लोकानाप्नोत्येषु लोकेषु प्रतितिष्ठति य एवं वेद ॥२४॥ राम २८५
यदाग्निहोत्रं जुहोत्यथ दश गृहमेधिन आप्नोत्येकया रा
त्र्या यदा दश संवत्सरानग्निहोत्रं जुहोत्यथ दर्शपूर्णमास

१ संवत्सरं दर्शपूर्णमासाभ्यां यजतेऽथाग्निष्टोमयाजिनमाप्नोतीय दादशा
याजिनमाप्नोति यदा दशाग्निरग्निष्टोमैर्यजतेऽथ सहस्रयाजि
नमाप्नोति यदा दशाग्निः सहस्रैर्यजतेऽथायुतयाजिनमाप्नोति
यदा दशाग्निरयुतैर्यजतेऽथ प्रयुतयाजिनमाप्नोति यदा द
शाग्निः प्रयुतैर्यजतेऽथ नियुतयाजिनमाप्नोति यदा दशाग्नि
र्नियुतैर्यजतेऽथार्बुदयाजिनमाप्नोति यदा दशाग्नि
रर्बुदैर्यजतेऽथ न्यर्बुदयाजिनमाप्नोति यदा दशाग्निर्न्यर्बु
दैर्यजतेऽथ निखर्वकयाजिनमाप्नोति यदा दशाग्निर्निख

वैकैर्यजतेस्यबह्व्याजिनमाप्नोतियदादशभिर्वैदैर्यज
तेस्याहिताग्नेराजिनमाप्नोतियदादशभिरहितैर्यजतेस्य
गोर्भवतियदागोर्भवत्यथाग्निर्भवतियदाग्निर्भवत्य
थसंवत्सरस्यगृहपतिमाप्नोतियदासंवत्सरस्यगृहपति
र्भवत्यथवैश्वदेवस्यमात्रामाप्नोत्यतोवाइतरेपरस्तरां
परस्तरामेवसर्वएतानेवलोकानाप्नोत्येतांल्लोकांजयति
यएवंवेद॥छ॥१४॥ ॥छ॥ ॥इतिसप्तदशःप्रपाठकः॥

॥ ॥सप्तदशोग्निष्टोमोदेवाश्चवाअसुराश्चप्रजापतेर्द्वयाःपुत्रा
आसꣳस्तेसुराभूयाꣳसोबलीयाꣳसआसन्कनीयाꣳसोदे
वाःस्तेदेवाःप्रजापतिमुपाधावꣳस्तएतमुपहव्यमपश्यꣳसऐहत
यन्निरुक्तमाहरिष्याम्यसुरामेयज्ञꣳहनिष्यꣳतीतिसोनिरुक्त
माहरꣳसउत्तमेस्तोत्रेदेवोद्रविणोदाइतिदेवानभिपर्यावर्त्त
ततोदेवाअभवन्पराभवत्यात्मनापरास्यभ्रातृव्योभवतिय
एवंवेदाथोखल्वाहुर्यज्ञायज्ञावोअग्नयइत्येवकार्यमग्नि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

देवताएवास्यान्नमाद्यतीनस्यपूतस्यस्वदीतस्यमनु(ब्यु)उपन्नमदंती ५

वैसर्व्वादेवताःस्तेनन देवतानांकोचनांतरेतीड्योयतीस्मालाद्दके
येभ्यःप्रायछत्तमश्लीलावागभ्यवदत्सप्रजापतिमुपाधावत्त
स्माएतमुपहव्यंप्रायछत्तीविश्वेदेवाउपाह्वयंतयदुपाह्वयंत
तस्मादुपहव्योत्तिशस्यमानंयाजयेद्देवतावाएतंपरिवृंजंति
यमनृतमत्तिश ७संतिंग्रामकामोयजेतमारुतीन्नवतिमरुतो याम
वैदेवानांविशोविशमेवास्मात्रनुनियुनक्त्येनपक्रामुका २८७
स्मादिद्भवतिपशुकामोयजेतपौषीन्नवतिपशवोवैपूषाप

भूजेवावरंघेवैश्वदेवीन्नवतिविश्वेह्येनेदेवाउपाह्वयंतदृ
ह्सामान्नवतिप्रजापतिर्व्वैनमिंद्राययप्रायछदश्वःश्यावोद
त्तिणासद्यनिरूप्तःसभूतलोदेयोब्रह्मावासत्विजामनिरु
क्तःस्वेनैवैनंतद्रूपेणासमर्द्धयतियाबद्धवैकुमारेसद्योजा
तःएनोनास्तिछंस्तावद्ध्वैनेनोन्नवतियएवंवेद ॥१॥सप्तदशो
द्वाग्निष्टोमस्तस्यद्वादशदीक्षोपसदःस्वर्गकामोयजेतद्वाद
शमासाःसंवत्सरःसंवत्सरःस्वर्गोलोकःस्वर्गमेवैतेनलोकमा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

प्नोतिघृतव्रतो भवति देवव्रतं वै घृतं देवव्रतेनैव देवता अप्येत्य
त्तरेणोत्तरेण कांडेनोपैत्युत्तरउत्तर एषां लोकानां ज्यायान्स्वर्गस्य
लोकस्य समष्ट्यै बृहत्साम भवति बृहता वै देवाः स्वर्गं लोक
मायन्स्वर्गमेवैतेन लोकमाप्नोत्यृतमुक्त्वा प्रसर्पन्त्यृतेनैवैनं
स्वर्गं लोकं गमयतीति सोमचमसो दक्षिणा देवतयैव देवतां
प्रीत्यौदुंबरो भवत्यूर्गुदुंबर ऊर्जमेवावरुंधे सगोत्राय ब्रह्मणा राम
देयः सोमपीथस्याविच्छेदाय सर्व्वः सप्तदशो भवति द्वादश २६८

मासाः पंचर्त्तवः स वै संवत्सरः संवत्सरः स्वर्गो लोकः स्वर्गमेवैते
न लोकमाप्नोति ॥२॥ सप्तदशो ग्निष्टोमः स्तस्य दीक्षणीयायामि
ष्टौ द्वादशमानं हिरण्यं ददाति चतुर्व्विंशतिमानं प्रायणीया
यां द्वे चतुर्विंशतिमाने आतिथ्यायां चत्वारिच्चतुर्विंशतिमा
नानि प्रातः प्रथमायामुपसद्यष्टौ चतुर्व्विंशतिमानान्यपरा
ह्ने प्रथमायामुपसदि षोडश चतुर्व्विंशतिमानानि प्रातर्म
ध्यमायामुपसदि द्वात्रिंशतं चतुर्विंशतिमानान्यपराह्ने

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ध्यमायामुपसद्विचतुःषष्टिंचतुर्विंशतिमानानिप्रातरुन्नना
यामुपसद्यष्टाविंशतिशतंचतुर्विंशतिमानान्यपराह्णेउ
न्नमायामुपसद्दिष्ठेअष्टाविंशतिशतमानेअग्नीषोमीयस्यप
शोर्वपायांचलायष्टाविंशतिशतमानानिप्रातःपशोर्वपा
वब्रा५ यामष्टाविंशतिशतमानानिप्रातःसवनेसन्नेषुनाराशं
ंसेषुषोडशाष्टाविंशतिशतमानानिमाध्यंदिनेसवनेन २८८
दुद्भुतंचरुःक्रोहोतुःस्रगुज्ञातुर्द्वात्रिंशतमष्टाविंशति

शतमानानितृतीयसवनेसंनेषुनाराशंसेषुचतुःषष्टिमष्टा
विंशतिशतमानान्युदयनीयायामिष्टावष्टाविंशतिश
तमष्टाविंशतिशतमानानिवशायावपायामेषवाअन
डुहोलोकमाप्नोर्थतियएवंवेदैषवैज्योतिष्मंतपुण्यंलोकंज
यतियएवंविद्वानेतेनयजते॥३॥सप्तदशोग्निष्टोमःस्तस्य
प्रातःसवनीयांसोमान्प्रतिदुहश्रीणातिश्रृतेनमध्यंदिने
दध्नातृतीयसवनेपशुकामोयजेतयस्सर्वाणिसवनान्या

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

शीर्वंति न वंत्यनुसवनमेवैनं पशुभिः समर्द्धयति प्रजात्वस्य
मीलिते वाभवति स्वक्रिये हि सवने पयस्या श्रीणाति वैश्यो
याजयेदेतद्वै वैश्यस्य समृद्धं यत्पशवः पशुभिरेवैनं ७ सम
र्द्धयति [redacted] तस्य काण्वं रथंतरं पृष्ठं ७ सदो विशायं
ब्रह्मसाम पशवो वै क एवं रथंतरं पशवः सदो विशाय
मन्ति पूर्वानेवास्मिन्पशून्दधाति सर्वः सप्तदशो भवति ताम २८०

द्वादश मासाः पंचर्त्तवः स वै संवत्सरः संवत्सरं पशवोनुप्रजा
यंते तानेवास्यावरुंधे ॥ ४ ॥ सप्तदशउक्थ्यः ऋद्धेत्र महःस वि
यंते तानेवास्यावरुंधे किंचनाधि
घर्द्धीयेणा व्यार्छन्तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छं ७ स्तन्न किंचनाधि
नोत्तं तीव्रसोम एवाधिनो सोमातिपवितं याजयेद्धिरूढ्वा
एषय ७ सोमोतिपवते यत्तीव्रसोमेन यजते पिहित्या एवा
छिद्रता यै राजानं परुंद्ध्याजयेद्धिद्रु एतमतिपवते यो
म६ राजापरुध्यते यत्तीव्रसोमेन यजते पिहित्या एवाछिद्रता

येग्रामकामोयजेतग्रामोवाएतमतिपवतेयोलंग्रामायस
न्ग्रामंनविंदत्तेयत्तीव्रसोमेनयजत्तेपिहित्याएवाछिद्रतायै
प्रजाकामोयजेतप्रजावाएतमतिपवतेयोलंप्रजायाःसन्प्र
जांनविंदतेयत्तीव्रसोमेनयजतेपिहित्याएवाछिद्रतायै
पशुकामोयजेतपशवोवाएतमतिपवंतेयोलंपशुभ्यः राम
सन्पशून्नविंदतेयत्तीव्रसोमेनयजतेपिहित्याएवाछि २९
द्रतायाआमयाविनंयाजयेत्प्राणावाएतमतिपवंतेय

आमयावीयत्तीव्रसोमेनयजतेपिहित्याएवाछिद्रतायैश्रा
तमाशिरंदुहंतितीव्रयंत्येवैनंतत्ताउएवदक्षिणाअस्यमि
सोमानुनयंतितीव्रएनंधिनवदित्यानावध्वर्यूसर्वेवमसा
घर्ष्वोछावाकायप्रतिगृणंतितीव्रयंत्येवैनंतदनह्रप
तऋत्विजश्चमसानवजिघ्रंतितीव्रयंत्येवैनंतत्तानछाका
कस्यस्तोत्रेनह्रयंतितीव्रयंत्येवैनंतघस्रवनानिव्यवन
ह्रयेयुरपकामुकायजमानाछ्रीस्यासद्रसद्रसवना

नामं ततो भवत्य्ययंति सवनानामसंभेदाय रथंतरं साम भव
तीयं वै रथंतरमस्यां वा एष न प्रतितिष्ठति यो न प्रतितिष्ठत्य
स्यामेवैनं प्रतिष्ठापयति श्रायंतीयं ब्रह्मसाम भवत्येतद्वा
स्मिन्नुक्थानि यद्वायज्ञीयमनुष्टुप्सु भवति वागनुष्टुब्वा
चो रसो यद्वायज्ञीयं वाच्येवास्य रसं दधाति विशोविशीय रा
मग्निष्टोमसाम भवत्येतद्वा अस्मिन् सर्वं प्रतिष्ठापयत्यु २९२
द्वंशीयमुक्थानामं ततो भवति सर्वेषां वा एतत्स्थाना

ं रूपं सर्वेष्वेव रूपेषु प्रतितिष्ठत्युक्थो भवति पशवो वा उक्था
नि पशुष्वेव प्रतितिष्ठति ॥५॥ सप्तदश उक्थः षोडशिमांस्स
प्तदशी यावान्वै प्रजापतिरूर्ध्वस्तावांस्तिर्यङ् यावेतद्वै
लोका ऊर्ध्वाः स्तावं तत्स्तिर्यंचो वाजपेययाजी वाव प्रजापति
माप्नोति यः सप्तदश स्तोत्राणि तेनोर्ध्वमाप्नोति यत्सर्वैः स
दशस्तेन तिर्यं चैतस्य नानावीर्याणि सवनान्यनिरुक्तं प्रा
तः सवनं वाजवन्माध्यंदिनं सवनं चित्रवत्तृतीयसवनं
पद निरुक्तं प्रातःसवनं भवसानि [illegible] कौ वै प्रजापतिः प्र [illegible] ति
वाजवन्माध्यंदिनं सवनं म [illegible] स्या [illegible] चित्रवत्तृती वाज

ंस्वर्गस्यलोकस्यसमष्ट्यैवियोनिर्वाजपेयइत्याहुःप्राजापत्यं
संनिरुक्तंसामेतियदनिरुक्तंप्रातःसवनंतेनसयोनीरथंतरं
सामभवत्याशीयउक्तित्याहुर्वैरथंतरमस्यामेवाध्यभिषिच्य
तेतस्माद्वाजपेययाज्यप्रत्यवरोहस्यांहिसोध्यभिषिच्यतेभी
वर्त्तोब्रह्मसामभवतिब्रह्मणोवाएषऋषभऋषभतामेवैनं राम २६३
गमयतियज्ञायज्ञीयमनुष्टुभिभवतिवागनुष्टुब्वाचोरसोय
यायज्ञीयंवाच्येवास्यरसंदधातिवारवंतीयमग्निष्टोमसा

मभवतीन्द्रियस्यवीर्यस्यपरिगृहीत्याउद्वंशीयमुक्थानामेत
तोभवतिसर्वेषांवाएतत्पृष्ठानांरूपंसर्वेष्वेवरूपेषुप्रति
तिष्ठतिगौरीवितंषोडशिसामभवत्यतिरिक्तंगौरीवितमति
रिक्तःषोडश्यतिरिक्तएवातिरिक्तंदधातितदाहुर्जामिवाएत
द्यज्ञेक्रियतेयदुद्वंशीयाद्गौरीवितेनस्तुवतेस्वारात्स्वारेणो
तिनजाम्यस्तिसवनंसंतिष्ठतउक्थंशस्यतेवषट्कारोवरोत
रातेनाजाम्यपच्छिदिववाएतद्यज्ञकांडंयत्षोडशीतेनाजा

मियद्यारएषसंतिष्ठतइत्याहुरत्यग्न्येत्यतिषोडशिनंनरात्रिं
प्राप्नोतीतिविष्णोःशिपिविष्टवतीषुबृहदुत्तमंभवत्येषावैप्र
जापतेःपशुष्वातनूर्यच्छिपिविष्टःप्राणोबृहत्प्राणएवपशुषुप्रति
तिष्ठतिबृहताःस्तुवंतिबृहदमुंलोकमाप्तुमर्हतितमेवाप्नोति
॥६॥प्रजापतिरकामयतवाजमाप्नुयांस्वर्गंलोकमितिसए राम
तंवाजपेयमपश्यद्वाजपेयोवाएषवाजमेवैतेनस्वर्गंलोक २९४
माप्नोतिशुक्रवत्योज्योतिष्मत्यःप्रातःसवनेभवंतितेजोब्रह्म

वर्चसंताभिरवरुंधेवाजवत्योमध्यंदिनेभवंतिस्वर्गस्यलो
कस्यसमष्ट्याअन्नवत्योगणवत्यःपशुमत्यस्तृतीयसवने
भवंतिभूमानंताभिरवरुंधेसर्वःसप्तदशोभवतिप्रजा
पतिर्वैसप्तदशःप्रजापतिमेवाप्नोतिहिरण्यस्रजऋत्वि
जोभवंतिमहसएवतद्रूपंक्रियतएषमेमुष्मिंल्लोकेप्रकाशो
सदितिज्योतिर्वैहिरण्यंज्योतिरेवास्मिंदधात्याजिंधावं
तियजमानमुज्जापयंतिस्वर्गमेवैनंतल्लोकमुज्जापयंति

नाकं॰ रोहति स्वर्गमेवतल्लोकं॰ रोहति सरजसे रोह
हति मनुष्यलोकाद्देवेनमंतर्द्धयति वाजिनं॰ साम बृहत्यार
धं चक्रेति गायति वाजो वै स्वर्गो लोकः स्वर्गमेवैतेनल्लो
कमुज्जापयति विश्लोः शिपिविष्टवतिषु बृहद्गायेभवति स्व
र्गमेवतल्लोकं॰ रूह्वा ब्रध्नस्य विष्टपमत्यपतिक्रामति ॥७॥
अग्निष्टोमं प्रथममाहरति यज्ञमुखं वा अग्निष्टोमो यज्ञमुखमेवारभ्य
सर्वमात्मतैथैवोभिषेचनीयस्तस्य द्वात्रिं॰ शाः पवमाना द्वात्रिं॰ शदक्षरानुष्टुब्वागनु
गनुष्टुब्यावतीवोक्यैवतस्यैतेनदाप्नो

ति सं॰ शारद्वैवा एषच्छंदसां यद्विषमास्तोमा अयथापूर्वमिति
यत्समाः पवमानास्तेनासं॰ शारस्तेन यथापूर्वमात्मना वा अग्नि
ष्टोमेन प्रैत्यात्मना पुण्यो भवत्यथ यदुक्थानि पशवो वा उक्था
नि विदुक्थानि यदुक्थानि भवंत्यनुसंतत्या एव दशमोऽप्तोर्यामो अ
र्यामितइति वायव्या प्रतिपद्भवति वाग्वै वायुर्वाचं गवा स्प
यद्भ्रवे युनक्ति तयाभिषिच्यते सर्वस्या एव वाचः सूयते
सर्वं ह वं वाचो राजेति वदंति संनायर्धनवेति पृष्ठानोवता

मिर्युनक्ति यन्नानादेवत्यास्तेन युनक्ति वीर्यं वै त्रिष्टुब्वीर्यमेवा
ध्यभिषिच्यते यंति वा एते यज्ञमुखादित्याहुर्ये सीनायाः ऊर्ध्वंत
इति यत्पवस्व वाचो अग्रिय इति तेन यज्ञमुखान्न यंति दविघ्नत
त्यारुचेति छंदसाꣳरूपं छंदाꣳस्य वास्य यज्ञमुखे युनक्ति तैरभि
षिच्यत एतमुत्यं दशक्षिप इत्यादित्या आदित्या वा इमाः प्रजास्ता
सामेव मध्यतः सूयते पवस्वेंदो वृषा सुत इति वृष एवत्यो भवं
ति त्रिष्टुभो रूपं वीर्यं वै त्रिष्टुब्वीर्य एवाध्यभिषिच्यत उ तेस्थुषा

रा॰ १ २९८

१०

सर्ह्वृत इत्यक्षद्वत्यो भवंत्युद्वदा अनुष्टुभो रूपमानुष्टुभो राजन्यस्त
स्मादुद्वत्यो भवंति पवमानस्य ते कव इति प्राणानांरूत्या अध
स्तुपापरिष्कृत इत्यनुष्टुप्प्रथमानुष्टुबुत्तमा वाग्वा अनुष्टुब्वाचै
व यंति वाचमभ्युद्यंति छिन्नमिव वा एतद्यदेकर्चीयदेतापे
वानुष्टुभौ रुचावतितो भवतो बहवः पुर एतारो भवंति बहवः
पश्चात्पिनः सोर्यानुष्टुबुत्तमा भवति स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै
॥८॥ वरुणस्य वै सुषुवाणस्य भर्गोपाक्रामत्स त्रेधापतद्भृगु

स्तृतीयमभवच्छ्रायंतीयं तृतीयमपस्तृतीयं प्राविशद्यज्ञागंवो
होताभवतितेनैवतदिंद्रियंवीर्यमात्मन्नावरुंधे यच्छ्रायंतीयंब्र
ह्मसामभवतितेनैवतदिन्द्रियंवीर्यमात्मन्नावरुंधे यत्पुष्करस्र
जंप्रतिमुंचतेतेनैवतदिन्द्रियंवीर्यमात्मन्नावरुंधे दशमीभवं
तिदशाच्चमसाद्दशचमसाध्वर्यवोदशदशचमसमक्षमन्तियं राम
त्वादशमात्पुरुषादन्वाख्यायप्रसर्प्यंतिदशसम्पद्योह्येष २६७
यज्ञएनंवावर्ततेतद्यज्ञमन्वेच्छन्यएतेनयजतएतदेवेंद्रि

यंवीर्यमात्मन्नास्मिन्दधातिसर्वः सप्तदशोभवतिद्वादशमासाःपं
चर्त्तवः सवैसंवत्सरः संवत्सरादेवेंद्रियंवीर्यमात्मन्नावरुंधइंद्रो
वृत्रमहंस्तस्येयंचित्राण्यपेद्रूपाण्यपसोनहृत्राणामवका
शेनपुंडरीकंजायतेयत्पुष्करस्रजंप्रतिमुंचतेवृत्रस्यैवतद्
पंस्रजंप्रतिमुंचतेद्वादशपुष्कराभवतिद्वादशमासाःसंवत्स
रःसंवत्सरंतर्भूतंचभव्यंचभूतेनचैवैनंभव्येनचसमर्द्ध
यतिस्रगुद्गातुःसोर्यउद्गातानवैतस्मैव्योच्छदथोव्येवास्मैवा

सयतिरुक्नोहोतुराग्नेयोहोताथो अमुमेवास्मा आदित्यमुन्न
यति प्राकाशावध्वर्य्वोर्यमाविवस्वेध्वर्य्यवेँ अथोचक्षुषीएव
स्मिंदधात्यश्वः प्रस्तोतुः प्राजापत्योश्वः प्राजापत्यः प्रस्तोताथो
प्रुवस्वेः श्वः प्रोथति प्रेवप्रस्तोतास्तौति धेनुः प्रतिहर्तुः पय
वास्मिंदधाति वशामैत्रावरुणस्य वशंमानयादित्यृषभो
ब्राह्मणाछं ७ सिनो वीर्यं वाऋषभो वीर्यमेवास्मिन्दधाति वा २९८
सः पोतुः पवित्रत्वाय बरासीनेष्टुरनुलंबेवस्वेषाहोत्राच्छं

१२

रियवाचितमछावाकस्यस्थूरिरिवस्वेषाहोत्राथोनिर्वरुणत्वा
येवयवानवैतर्हिसदस्यांदक्षिणा अन्यनवन्नथो अस्यतएव
तेनानीष्टाः प्रीतानवंत्यनड्वानग्नीधोयुक्तपा अजःसुब्रह्मण्या
येवस्ततर्युन्नेतुः सांडः स्त्रिवत्सोग्रावः स्तुतोमिथुनत्वायद्वाद
शपष्ठौह्योगर्त्तिणपोब्रह्मणोद्वादशमासाः संवत्सरः संवत्स
रएवप्रतितिष्ठत्यथयजुर्न्निणपोवाग्वैधेनुर्म्मत्रोगर्भोवाव्य
वास्यमंत्रंदधात्यामैत्रणीयोनवत्यथयद्धेनुनव्याद्वादश

पयाꣳसितान्येवास्मिंदधातितस्मादाहुःपयस्वीराजापुष्यत्
ति॥९॥योवैसवादेतिनैनꣳसवउपनमत्यथयःसामन्य
एतिपापीयान्सुषुवाणोभवतिसंभार्याभवंतिष्टुभान्येव
तान्निर्युनक्त्येतानिवावसामानियत्पृष्ठानियत्संभार्याभवं
तितदेवसामन्योनैतियानिदेवराज्ञाꣳसामानितैरमुष्मिं
ल्लोकऋध्नोतियानिमनुष्यराज्ञांतैरस्मिन्नुभयोरनयोर्लो
कयोर्ऋध्नोतिदेवलोकेचमनुष्यलोकेचसामत्रिष्टुभ्यध्य

१३

न्निषिच्यतेवीर्यंवैसामत्रिष्टुब्वीर्यएवाध्यन्निषिच्यतएकाद
शराजसामानिभवंत्येकादशाक्षरात्रिष्टुबोजोवीर्यंत्रिष्टुबो
जस्येववीर्येध्यभिषिच्यतेयत्त्रिवृतमभिषेचनीयेकुर्यु
र्ब्रह्मत्वत्क्षत्रायापिदध्युर्यत्त्रिवृतमुद्धरंतिब्रह्मतत्क्षत्रादुद्धरं
तितस्माद्भरतांप्रतिदंडाब्राह्मणानहितेत्रिवृतमभिषेचनी
येकुर्वंत्येकविंꣳशोभिषेचनीयस्योत्तमःसप्तदशोदशपे
यएकविंꣳशःकेशवपनीयस्यप्रथमःक्षत्रंवाएकविंꣳशो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

विष्णुस्तदशः हृत्वेणौवास्मैविरामुन्नयतः परिगृह्णात्यनपक्रा
मुकास्माद्भिद्भवतियद्वैराजसूयेनाभिषिच्यतेतत्स्वर्गंलोक
मारोहतिसयदिमंलोकंनोपावरोहेदतिजनंवागच्छेदुद्वा
माद्येद्यदेषोर्वाचीनस्तोमःकेशवपनीयो भवत्यस्यलोकस्या
नुख्यानाययथाशाखायाःशाखामालभ्यमुपावरोहेदेव राम
मेतेनेमंलोकमुपावरोहतिप्रतिष्ठायै॥१०॥इंद्रो वृत्रमहं ३००
सविष्वङ्वीर्येणव्यार्च्छꣳशातसएतच्छ्रायंतीयमपश्यत्ते

नात्मानꣳसमश्रीणादिन्द्रियेणवाएषवीर्येणव्यृध्यतेयो
राजसूयेनाभिषिच्यतेवृत्रꣳहिहंतियच्छ्रायंतीयंब्रह्मसा
मभवतिपुनरेवात्मानꣳसꣳश्रीणातियज्ञायज्ञीयमनुष्टु
भिभवतिवाचावाएषव्यृध्यतेयोराजसूयेनाभिषिच्यते
वृत्रꣳहिहंतिवागनुष्टुब्वाचोरसोयज्ञायज्ञीयंवाचैवास्य
रसंदधातिवारवंतीयमग्निष्टोमसामभवतीन्द्रियेणवा
एषवीर्येणव्यृध्यतेयोराजसूयेनाभिषिच्यतेवृत्रꣳहि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

हं तीयद्वारवंतीयमग्निष्टोमसामभवतीन्द्रियस्यवीर्यस्यपरि
गृहीत्याअश्रयन्वावश्रायंतीयेनावारयंतवारवंतीयेनेंद्रि
यस्यवाएषावीर्यस्यपरिगृहीत्तिरप्रतिष्ठितोवाएषयोराज
सूयेनाभिषिच्यतेयदावाएतेनद्विरात्रेणयजतेथैवप्रतिष्ठा
यावंतिसंवत्सरस्याहोरात्राणितावंत्यएतास्तोत्रीयाःसंव राम
त्सरःएवप्रतितिष्ठत्यग्निष्टोमःपूर्वमहरतिरात्रउत्तरंनानै ३०७
वाहोरात्रयोःप्रतितिष्ठत्यमावास्यायांपूर्वमहरुद्दिष्टउ

१५

यो (ऽ)मास्यांपूर्वमहर्व्यष्टकायामुत्तरंनानैवमासेःप्रतितिष्ठति५२

पो २ त्तरंनानैवार्द्धमासेःप्रतितिष्ठतितंडाकुर्यएवसमानपक्षेपुण्या
हनीस्यातांतयोरेवकार्यंसमृध्याअपशव्योद्विरात्रइत्या
हुर्द्वेह्येतेछंदसीगायत्रंचत्रैष्टुभंचजगतीमंतर्यंतीतिनाते
नजगतीकृतायत्रितीयसवनेक्रियतेयदावाएषमहीनस्या
हर्भजतेसाकस्यवासवनमथैवजगतीकृतात्रैशोकमु
त्तरस्याक्रोशस्यसामभवतिवैरवानसमछावाकसामयज्ञु
क्रियेणवनेक्रियेतेतेनैवजगतीकृतातेनपशव्योव्यष्टिर्वा

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

एषां द्विरात्रो व्येवास्मै वासयति॥२१॥ ॥छ॥ ॥इत्यष्टादश
मः प्रपाठकः॥ ॥छ॥ ॥अथैष राज्ञो राज्य आशंस
मानो राज्यं न प्राप्नुयात्स एतेन यजेत राजैवैनं राजानं क
रोति तं तु वै राजेति वदेयुर्यं राजानं कुर्याद्राजैवैनं रा
जानं करोति छंदांस्येव यज्ञाः संपद्यंते स्तोम मेष वीर्यं वै स्तोमो वीर्य रान
र्यं एवाध्यभिषिच्यते ष्टावेक विंशाः संस्तुतो भवत्यष्टौ वै वीरा ३०२
राष्ट्रं समुद्यच्छंति राजभ्राता च राजपुत्रश्च पुरोहितश्च महि

षी च सूतश्च ग्रामणीश्च क्षत्ता च संग्रहीता चैते वै वीरा राष्ट्रं समु
द्यच्छंत्येतेष्वेवाध्यभिषिच्यते ष्टावेक क्षत्रं वा एकविंशः प्रति
ष्ठा क्षत्रस्यैवास्य प्रकाशो भवति प्रतितिष्ठति य एवं वेद॥१॥ अ
थैष विराडन्नाद्यकामो यजेत परोक्षमन्ये यज्ञा विराजं संप
द्यंते प्रत्यक्षमेष विराजं संपन्नः प्रत्यक्षमेतेनान्नाद्यमव
रुंधेऽन्नादो भवति य एवं वेद सर्वो दशदशी भवति दशाक्ष
रा विराड्वै राजमन्नमन्नाद्यस्यावरुद्ध्यै ता उप च नवंति पांक्ता

Indira Gandhi National Centre for the Arts

यज्ञः पाङ्क्ताः पशवो यज्ञ एव पशुषु प्रतितिष्ठत्येतेनैव प्रतिष्ठाका
मो यजेत दश नि र्वाइदं पुरुषः प्रतिष्ठितो स्यामेव प्रतितिष्ठ
ति॥२॥ अथैष त्र्य पशवी दोगंधर्वाप्सरसो वै मनुष्यस्य प्र
जाया वा प्रजस्तायावेशाते तेषामत्र सोम पीथस्तांस्वेन भा
गधेयेन प्रीणाति ते स्मैतस्मा प्रीताः प्रजां प्रयच्छंत्येकैकास्तो ताग ३०३
त्रीयो प्रजायते प्रजामेवास्मा उपजन यति कक्भं प्राचीमु हू
हति पुरुषा वै कक्भा र्न एव समध्यतो धीयते ऽथ यदेषा द्वि

पदा कक्भो लोके क्रियते गर्भमेव तद्धितं प्रजनयति च्यावनं
भवति प्रजात्या ऊर्ध्वं च्यावनं प्रजायते बहुर्भवति य एवं वेद व
सिष्ठस्य जनित्रे भवतो वसिष्ठो वा एते पुत्रहतः सामनी अ
पश्यत्स प्रजया पशुभिः प्राजायत यदेते सामनी भवतः प्र
जात्यै द्वे सᳪस्तुतानां विराज मतिरिच्येते द्वे स्त्रिया ऊने प्रज
ननाय प्रजननमेव तत्क्रियते प्रजात्यै॥३॥ अथैष पुनस्तो
मो यो बहु प्रतिगृह्य गरगीरिव मन्येत स एतेन यजेत यै

कादशीयदेवपूर्ववयसेबहुप्रतिगृह्णातियद्दूरेगिरति
यदनन्नमत्तिप्रातःसवनायतन्निहरत्यथयाद्वादशीय
देवोत्तरवयसेबहुप्रतिगृह्णातियद्दूरेगिरतियदन्नेनम
त्तितत्तृतीयसवनायतन्निहरतिवैराजोवैपुरुषःसमध्यतो
शुद्धोमध्यतएवैनंपाप्मनोमुंचतिशुद्धाशुद्धीयेभवत रा:म
इंद्रोयतीन्सालावृकेयेभ्यःप्रायच्छत्तमश्लीलावागभ्य ३०४
वदत्सोशुद्धोमन्यतसएतेशुद्धाशुद्धीयेऽपश्यत्ताभ्या

मशुध्यद्यदेवबहुप्रतिगृह्णातियदनन्नमत्तियदशुद्धोमन्य
तेतदेताभ्यांशुध्यतिगोसूक्तंचाश्वसूक्तंचभवतोगोसूक्ति
श्चाश्वसूक्तिश्चबहुप्रतिगृह्यगरगिरावमन्येतांतावेतेसाम
नीऽपश्यतांताभ्यांगरंनिरघ्नातांयदेवबहुप्रतिगृह्णाति
यद्दूरेगिरतियदन्ननमत्तितदेताभ्यांनिर्हतेपंचदशस्तो
त्रा॥ऽ॥भवंत्योजोवीर्यंपंचदशःपाप्मनएवैनंमुक्त्वौजसावी
र्येण॥समर्द्धयति॥४॥अथैषचतुष्टोमःपशुकामोयजेत

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

यद्वृतस्त्रिर्बहिष्पवमानं भवति चतुष्पादाः पशवः पशूनेवा
वरुंधे यदष्टात्रिराज्यान्यष्टाशफाः पशवः शफशस्तत्पशूना
प्नोति यद्द्वादशो माध्यंदिनः पवमानो द्वादश मासाः संवत्सरः
संवत्सरं पशवो नुप्रजायंते तानेवावरुंधे यत्षोडशानिष्टोत्रा
नि षोडश कलाः पशवः कलाशस्तत्पशूनाप्नोति यद्विंशंशस्त्रि राम
र्भवः पाङ्क्तमेषां तदाप्नोति यच्चतुर्विंशंशोग्निष्टोमः स्वतु ३०५
र्विंशत्यक्षरा गायत्री तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेज एव ब्र

ह्मवर्चसमवरुंधे प्राणो गायत्री प्रजननं प्राणाद्देवगायत्र्याः
प्रजायत एकंसाम बहूनि छंदांसि तस्मादेको बहून्पोषा
नुष्यत्यात्मा वा अग्निष्टोमः पशवश्छंदांस्यात्मन्येव तत्प
शून्प्रतिष्ठापयति नोक्थ्यो नाग्निष्टोमो न हि ग्राम्याः पशवो
नारण्याः ॥५॥ अथ यस्य चत्वारि स्तोत्राणि चतस्त्रिवृत्त्वा
र्यष्टात्त्रिवृत्त्वारि द्वादशानि चत्वारि षोडशानि सगान्नातिव
ति षोडश कलाः पशवः कलाशस्तत्पशूनाप्नोत्पच्छ्यः षोड

शिमान्भवति पशवो वा उक्थानि वज्रः षोडशी वज्रेणैवास्मै
पशून्परिगृह्णात्यनपक्रामुका अस्मात्पशवो भवन्ति नो
ल्गोनातिरात्रो न हि ग्राम्याः पशवो नारण्याः ॥६॥ असुरा
णां वै बलस्तमसा प्रावृतोऽश्मापिधान आसीत्तस्मिन्गव्यं
वस्वन्तरासीत्तं देवा नाशक्नुवन्भेत्तुं ते बृहस्पतिमब्रुवन्नि राम
मान्न उत्सृजेति स उद्भिदैव बलं व्यच्यावयद्बलभिदा निन ३०६
ता नुसेधेनैवोदसृजन्निषेधेन पर्यगृह्णात्पशुकामो य

जेत यदुद्भिदा यजते बलमेवास्मै विच्यावयति यद्बलभिदा
बलमेवास्मै भिनत्त्यनुसेधनिषेधौ ब्रह्मसामनी भवत उसे
धेनैवास्मै पशूननुसिध्य निषेधेन परिगृह्णाति यज्ञं ऽम
वर्द्धयदिति ब्रह्मण आज्यꣳ रूपेणास मृद्धꣳ सप्त सप्तदशो
भवतो यत्सप्त निस्तुवन्ति सप्त ग्राम्याः पशवः पशूनेवाव
रुंधे सप्तपदा शक्वरी पशवः शक्वरी पशूनेवावरुंधे थय
स्सप्तदशान्तिः प्रजापतिर्वै सप्तदशः प्रजापतिमेवाप्नोति

Indira Gandhi National Centre for the Arts

गायत्रीँ संपद्यते तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेज एव ब्रह्मवर्च
समवरुंधे प्राणो गायत्री प्रजननं प्राणा देवगायत्र्याः प्र
जायते ॥७॥ अथैषो पचितिरपचितिकामो यजेतापचित्ये
वास्मा अपचितिं विंदति तस्य चतुर्विँशो पवमानो चतु
र्विँशत्यक्षरा गायत्री तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेजसैवा राम
स्मै ब्रह्मवर्चसेनापचितिं विंदत्य नेबृहद्रथंतरेन वताउ ३०७
मान्यामेवास्मैं बृहं क्षति यशसा यशाउनये स्तोमा युग्मे
॥ रथंतराभ्याम पचितिं विंदति न र्गयशसा न वतो भर्गो वास्मेन र्गादि

नश्चायुजश्चानयैरेवास्मै स्तोमैरपचितिं विंदति तदाहुर्द्विलो
मान स्तोमा ईश्वरा यजमानं विद्वेतो व्यस्यति यंतीत्येकविँ
शो ग्निष्टोमो भवति प्रतिष्ठा वा एकविँशो तत एव यज्ञस्य
प्रतितिष्ठति ॥८॥ अथैष सर्व स्तोमोपचितिरपचितिकामो
यजेत सर्वैरेवास्मै स्तोमैरपचितिं विंदति विराजँ स्प
द्यत एषवा अपचितो यो न्नादो न्नं विराडन्नाद्यमेवास्मिंद
धात्यफने बृहद्रथंतरे भवतो भर्गयशसी भवत उभये स्तो

माश्छंदोमाश्चष्टश्चाश्वोमयैरेवास्मैस्तोमैरुपचितिंविंदति
तस्यछंदोमाःषष्ठानिपशवोवैछंदोमाअन्नंषष्ठान्यन्नंपू
र्वमेवास्मिन्नन्नाद्यंपशून्दधातियछंदोमवाꣳस्तेनद्वादश
हयाजिनमाप्नोतितदाहुर्न्नानालोकास्तोमाश्छंदोमाश्चप्र
ष्ठाश्चयदेकस्मिन्यज्ञक्रतौसमवरुध्यंतईश्वरायजमा
नोप्रतिष्ठातोरित्येकविꣳशोग्निष्टोमोभवतिप्रतिष्ठावा
एकविꣳशःप्रतिष्ठामेवतदन्यायंति॥८॥पक्षीवाएष रा. २०८

स्तोमःपक्षयोर्वनिधीयतेनवाअपक्षःपक्षिणामाप्नोत्यथयदेष
पक्षीपक्षिणिनिधीयतेतस्मात्पक्षिणःपक्षैःपतंतिपक्षीज्यो
तिष्टोमान्पुण्याँल्लोकान्संचरतियएवंवेदत्रिवृतावर्तितोम
वतस्तेजोब्रह्मवर्चसंत्रिवृत्तेजएवब्रह्मवर्चसमवरुंधेऽथ
पंचदशोवीर्यंवैपंचदशोवीर्यमेवावरुंधेऽथसप्तदशो
पशवोवैसप्तदशःपशूनेवावरुंधेऽथैकविꣳशोप्रतिष्ठा
वाएकविꣳशोमध्यतएवयज्ञस्यप्रतितिष्ठत्यथत्रिण

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वाविमेवैलोकास्त्रिणवएषैवलोकेषुप्रतितिष्ठत्यथत्रयस्त्रिꣳ
शोवर्ष्मवैत्रयस्त्रिꣳशोवर्ष्मस्वानांभवतियएवंवेदैषवाव
ब्रध्नस्यस्यविष्टपोयदेतौत्रयस्त्रिꣳशौमध्यतःसंधीयेतेते
नब्रध्नस्यविष्टपमारोहतिमध्यतोवाअग्निर्वरिष्ठस्तस्मा
देतेस्तोमामध्यतोवरिष्ठाताःक्रियंतेत्रिवृताप्रेतित्रिवृन्नोदे
तिप्राणोवैत्रिवृत्प्राणेनैवप्रेतिप्राणमभ्युदेति॥१०॥अथै गम ३०९
षज्योतिस्तस्यत्रिवृद्बहिष्पवमानंपंचदशान्याज्यानिचतुर्वि

ꣳशोमाध्यंदिनःपवमानःसप्तदशानिपृष्ठानिप्राणोवैत्रिवृदात्मा
पंचदशोमुखंगायत्र्यन्नꣳसप्तदशोमुखएवतदन्नंधत्ते
न्नमत्त्यन्नादोभवतियएवंवेदमाध्यंदिनेनवैपवमानेनदे
वाःस्वर्गंलोकमायन्यदेषचतुर्विꣳशोमाध्यंदिनःपवमा
नोभवतिस्वर्गस्यलोकस्याक्रांत्येचतुर्विꣳशौ[redacted]ध्यंदिनः
पवमानोभवत्यक्षरागायत्रीतेजोब्रह्मवर्चसंगायत्रीते
जएवब्रह्मवर्चसमवरुंधेप्राणोगायत्रीप्रजननंप्राणः

देवगायत्र्याः प्रजायत उभये स्तोमा युग्मंतश्चायुजश्च तन्मि
थुनं तस्मान्मिथुनात्प्रजायते पङ्क्तिर्वा एतच्छंदः पङ्क्तीज्योति
ष्मान्पुण्याल्लोकान्संचरति य एवं वेद मध्यतो वा अग्निर्वरिष्ठ
स्तस्मादेते स्तोमा मध्यतो वरिष्ठाः क्रियंत एकास॰स्तुता नो वि
राजमतिरिच्यत एकाकिनमेवैनमन्नाद्यस्याध्यक्षं करोति
ज्योतिर्वा एषोऽग्निष्टोमो ज्योतिष्मंतं पुण्यं लोकं यजति य एवं
विद्वानेतेन यजते ॥११॥ अथैष ऋषभ ऋषभो वा एष स्तोमा ३१०

प्रतिसमेतं भवति स...मेवास्मै...रं करोत्यनपक्रामुकास्मा...द्भवप

नामृषभतां गच्छति य एवं वेद राजन्यं याजयेदृषभो वै पशूनाम
धिपती राजन्यो मनुष्याणां यो या अस्ति सोऽधिपतिरधिपतिः
समानानां भवति य एवं वेद तस्य सदो विशीयं माध्यंदिने प
वमाने भवति विशामेवास्मै सवनाभ्यां परिगृह्णात्यनपक्र
मुकास्माद्विड्भवत्यभिने बृहद्रथंतरे भवत इयं वै रथंतरं द्यौर्बृ
हद्देवास्माल्लोका आयत्येवामुष्मादुभयोरनयोर्लोकयोः
प्रतितिष्ठत्यनुष्टुप्सु बृहद्भवत्यंतो वा अमुष्मादुभयो अनु

पृष्ठं देवसामंतो बृहत्साम्नामंतो राजन्यो मनुष्याणामंत एव
तदंतं प्रतिष्ठापयति तस्माद्धो राजन्यानां हीयते न स पुन
रग्रं पर्येति ॥१२॥ यो वै वाजपेयः स राजसूयो यो राजसूयः
स वरुणसवो यो वै ष गोसवः स्वाराज्यो यज्ञः स्वाराज्यं गच्छति
य एवं वेद प्रजापतिर्हि स्वाराज्यं परमेष्ठी राज्यं परमेष्ठितां ताम
गच्छति य एवं वेदोनेबृहद्रथंतरेत्नवतस्तद्धि स्वाराज्यं स्वा ३२२
राज्यं गच्छति य एवं वेदाप्रजापतिपुतं दक्षिणास्तद्धि स्वाराज्य

ं स्वाराज्यं गच्छति य एवं वेद प्रतिदुहा निषिच्यते तद्धि स्वारा
ज्यं स्वाराज्यं गच्छति य एवं वेद बृहत स्तोत्रं प्रत्यनिषिच्यते
तद्धि स्वाराज्यं स्वाराज्यं गच्छति य एवं वेदानुद्धते दक्षिणातस्मा
हवनीयस्या निषिच्यते स्पामेवानंतर्हिते ध्यनिषिच्यते साब:
षाड्ढं शतेन गोसवः ॥१३॥ अथैष मरुत्स्तोम एतेन वै मरु
तोपरिमितां पुष्टिमपुष्यन्न परिमितां पुष्टिं पुष्यति य एवं वेद
यजूणां शस्तोमास्तेन मरुत्स्तोमो नामगणशो हि मरुत एतेनैव त्री

न्याजयेद्यत्त्रीणि त्रिवृति स्तोत्राणि भवंति तेन नानाब्रह्मवर्चसे प्रति
तिष्ठति यत्त्रीणि पंचदशानि नानावीर्ये यत्त्रीणि सप्तदशानि
नानापशुषु यत्त्रीण्येकविंशानि नानाप्रतितिष्ठंति प्रतिति
ष्ठति य एवं वेद ॥१४॥ अथैष षडहस्तोमः कुलायः प्रजाकामो वा
पशुकामो वा यजेत प्रजा वै कुलायं पशवः कुलायं गृहाः कु
लायं कुलायमेव भवत्येतेनैव द्वौ याजयेद्यत्षड्त्रिवृंति स्तोत्रा ३२२
णि भवंति नानाब्रह्मवर्चसे प्रतितिष्ठतो यद्द्वे पंचदशे नाना

वीर्ययोर्यद्द्वे सप्तदशे नानापशुषु यद्द्वे एकविंशे नानाप्रतितिष्ठ
तः प्रतितिष्ठति य एवं वेद ॥१५॥ अथैष पंचदशाहः स्तोम
उच्यते एतेन वा इंद्रोऽन्या देवता अभवदभ्यन्याः प्रजा भवति
य एवं वेद राजन्यं याजयेत्सर्वे पंचदशा भवंत्योजो वीर्यं पंच
दश ओज एवैनं वीर्येण समर्द्धयत्यैंद्रीषु भवतींद्रियेणैवैनं
वीर्येण समर्द्धयत्युक्थ्यो भवति पशवो वा उक्थानि विडुक्थानि
विशमेवास्मै पशूननुनियुनक्त्यनपक्रामुकास्माद्विड्भवति

पंचदशस्तोत्राणिपंचदशानिभवंत्योजोवीर्यंपंचदशोसिए
र्वमेवास्मिन्नोजोवीर्यंदधाति॥१६॥अथैषऐंद्राग्नस्तोमए
तेनवाइंद्राग्नीअत्यन्यादेवताअभवतामत्यन्याःप्रजाभव
तियएवंवेदत्रिवृत्पंचदशोभवतिब्रह्मवैत्रिवृत्क्षत्रंपंचदशो
ब्रह्मणाइवचास्यक्षत्रंपेवचप्रकाशोभवतियएवंवेदराजा गत
नपुरोहितश्चयजेयातांगायत्रींचजगतींचसंपद्येतेतेजोब्रह्म २१७
वर्चसंगायत्र्याब्राह्मणोवरुंधेविशंराजाजगत्याप्रविशति

पुरोधाकामोयजेतबृहस्पतिरकामयतदेवानांपुरोधांगछे
यमितिसएतेनायजतसदेवानांपुरोधामगछद्गछतिपुरो
धांयएवंवेद॥१७॥अथैषविघनइंद्रोकामयतपाप्मानंभ्रातृ
व्यंविहन्यामितिसएतंविघनमपश्यत्तेनपाप्मानंभ्रातृव्यंव्य
हन्विपाप्मानंभ्रातृव्यंहतेयएवंवेदयत्त्रिवृद्भवतिप्राणं
स्तेनावरुंधेयद्द्वादशःसंवत्सरंतेनयत्पंचदशोवीर्यंतेनय
त्सप्तदशोन्नाद्यंतेनयदेकविंशःप्रतिष्ठान्तेनयन्नवदशः

…ननतेनयच्चतुर्विंशोब्रह्मवर्चसंतेनयत्त्रिणवोवज्रः… वै
तव्याय प्रहरति पशुकामो यजेत बृहतींसंपद्यते पशवोवै
बृहती पशूनेवावरुंधे षडेता बृहत्यो भवंति षड्ढतवः संवत्सरः सं
वत्सरं पशवोनुप्रजायंते तेतानेतावान्स्वाव रुंधे ॥१८॥ इंद्रोदे
वासुरं पशवोनुप्रजायंते … एतं विघनं
व्योमायाऽसवंत सप्रजापतिमुपाधावत्तस्माएतंविघनंप्र
हरते न सर्वान्मृधो व्यहत यद्व्यहतत द्विघनस्य विघनत्वंसर्वा मृ
धो विहते य एवं विद्वान्विघनेन यजते यमेवं विद्वान्विघनेनयाज
यति पशुकामो यजेत पशवो वै बृहती पशुष्वेव प्रतितिष्ठति ॥१९॥

॥ ॥ ।इतिएकोनविंशः प्रपाठकः॥ ॥
॥ ॥त्रिवृद्बहिष्पवमानंपंचदशान्याज्यानिपंचदशोमाध्यं
दिनः पवमानः सप्तदशानिपृष्ठानिसप्तदशआर्भवएकवि
ंशोग्निष्टोमः सोक्थः पंचदशीरात्रिस्त्रिवृत्संधिर्ज्योतिष्टो
मेनातिरात्रेणर्द्धिकामोयजेतानिरुक्तोवाएषस्तोमानाम
निरुक्तात्या अतिक्रांतेन हि यज्ञस्याध्वनो ग्निष्टोम एव
उक्थ्य एषोतिरात्रोग्निष्टोमेनवैदेवाइमंलोकमभ्यजयन्न
क्थैरंतरिक्षंरात्र्यामुंलोकमजयन्नहोरात्राभ्यामभ्यवर्तं

तपराच्यो वा अन्या व्युच्छंति प्रतीच्योन्या एषा वाव प्रतीची
व्युच्छति याग्निनेन व्युच्छति प्रतीची रेवास्मा उषसो विवास
यति हूंस७स्तुतानां विराजमतिरिच्येते एषा वै स्तनवती
विराड्यं कामं कामयते तमेतां दुग्धे त्रिवृता प्रैति त्रिवृतो दे
ति प्राणो वै त्रिवृत्प्राणेनैव प्रैति प्राणमभ्युदेति ॥१॥ त्रि साम
वृद्बहिष्पवमानं पंचदशान्याज्यानि सप्तदशो माध्यंदिनः ३१८
पवमान एकवि७शानि पृष्ठानि त्रिणव आर्भवः स्त्रय

स्त्रि७शोग्निष्टोमः प्रत्यवरोहीण्युक्थानि त्रिणवं प्रथममह
एकवि७शस्षोडशिके पंचदशी रात्रिस्त्रिवृत्संधिः सर्वः
स्तोमेनातिरात्रेण बुभूषंन्यजेत सर्वस्याप्त्यै सर्वस्य जित्यै
सर्वमेवैतेनाप्नोति सर्वं जयति यत्त्रिवृद्बहिष्पवमानं भ
वति तत्त्रिवृत७स्तोममाप्नोति गायत्रीं छंदो यत्पंचदशा
न्याज्यानि तत्पंचदश७स्तोममाप्नोति त्रिष्टुभं छंदो य
त्सप्तदशो माध्यंदिनः पवमानस्तत्सप्तदश७स्तोममा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

प्नोति जगतीं छंदो यदेकविꣳशानि पृष्ठानि तदेकविꣳश
ꣳ स्तोममाप्नोत्यनुष्टुभं छंदो यत्त्रिणव आर्त्तवस्त्रिणवꣳ
स्तोममाप्नोति पंक्तिं छंदो यत्त्रयस्त्रिꣳशोग्निष्टोमस्त्र
यस्त्रिꣳशꣳ स्तोममाप्नोति विराजं छंदो यद्द्विककुभौ
क्रियेते तद्द्विककुभमावाप्नोति यद्बृहतीषु संधिनास्तुवं
ति तद्बृहतीमाप्नोति यदाश्विनꣳ शस्यते तत्सर्वमेवैतेना
प्नोति सर्वं जयति प्रांचवैत्रयस्त्रिꣳशो यज्ञं प्रमुजति ग॰न ३१७

तमध्वर्युरेकादशिन्यापुरस्तात्प्रत्यग्घत्येकादशरशनाए
कादशपशव एकादशयूपा नवंतितत्त्रयस्त्रिꣳशेत्रयस्त्रि
ꣳशं प्रतिष्ठापयति तया समुद्यतया राज्यायं यं कामं कामयते
तं तमध्यश्नुते यं यं कामं कामयते तं तमभ्यश्नुते य एवं वे
द ॥२॥ त्रिवृद्बहिष्पवमानं पंचदशान्याज्यानि सप्तदशो मा
ध्यंदिनः पवमान एकविꣳशꣳ होतुः पृष्ठं छंदोमा उत्तराणि
त्रिणव आर्त्तवस्त्रयस्त्रिꣳशोग्निष्टोमः प्रत्यवारोहाएषच्छा

नित्रिणावंप्रथममथैकविंशमथसप्तदशमेकविंशःषो
डशीपंचदशीरात्रिस्त्रिवृत्संधिःत्रिवृत्प्रथममतिरिक्तस्तो
त्रमथपंचदशमथसप्तदशमथैकविंशंप्रजापतिःपशू
नसृजततेस्मात्सृष्टाअपाक्रामंस्तानग्निष्टोमेननाप्नो
त्तानुक्थैर्नाप्नोत्तान्षोडशिनानाप्नोत्तान्रात्र्यानाप्नोत्तांसंधि राम
नानाप्नोत्तानाश्विनेननाप्नोत्तानग्निमब्रवीदिमान्मईप्स ३१८
तितानग्निस्त्रिवृतास्तोमेनजराबोधीयेनसाम्नानाप्नोत्ता

निंद्रमब्रवीदिमान्मईप्सेतितानिंद्रःपंचदशेनस्तोमेनसत्रा
साहीयेनसाम्नानाप्नोत्तान्विश्वांदेवानब्रवीदिमान्मईप्सते
तितान्विश्वेदेवाःसप्तदशेनस्तोमेनमार्गीयवेणसाम्नाना
प्नुवंस्तान्विष्णुमब्रवीदिमान्मईप्सेतितान्विष्णुरेकविं
शेनस्तोमेनाप्नोद्धारवंतीयेनावारयततंविष्णुर्विचक्रमद
तिव्यक्रमतयस्मात्सर्वएवपशवोऽश्वंशोरंस्सएतेनयजेतैता
नवैदेवाजित्वानिर्जित्वायंयंकाममकामयंततंतमाप्नुवन्

कामंकामयतेतमेतेनाप्नोतितदप्तोर्यामोप्तोर्यामत्वं॥३॥त्रि
वृद्बहिष्पवमानंपंचदशꣳहोतुराज्यंनवसप्तदशानिस्तोत्रा
ण्येकविꣳशोग्निष्टोमःसोक्थःपंचदशीरात्रिस्त्रिवृत्संधि
र्नवसप्तदशेनातिरात्रेणप्रजाकामोयजेतनववैप्राणाः
प्रजापतिःसप्तदशःप्राणेभ्यएवतदधिप्रजापतेःप्रजाः
प्रजायंतेककुभंप्राचीमुदूहतिपुरुषोवैककुब्बाह्वोर्वाए ३१६
षमध्यतोधीयतेतस्माꣳसाककुप्प्रजापतिःप्रजाअसृ

जततानन्नंवाएतत्सामप्रजायतेबहुर्भवतियएवंवेदद्विप
दोककुभ्प्राजायंतसएतत्सामापश्यत्ताअश्वोभूत्वान्यजि
घ्रन्ताःप्राजायंतप्रजनꣳनोलोकेकरोतिगर्भमेवतद्धितंम
ध्यतःप्रजनयत्यतिरात्रोभवत्यहोरात्रेवाअनुप्रजाःप्रजा
यंतेहोरात्रेएवानुप्रजयापशुभिःप्रजायते॥४॥त्रिवृद्बहि
ष्पवमानंपंचदशान्याज्यानिपंचदशोमाध्यंदिनःपवमा
नःसप्तदशानिपृष्ठानिसप्तदशआर्भवएकविꣳशोग्नि

ष्टोमःसप्तदशान्युक्थानिपंचदशीरात्रिस्त्रिवृत्संधिर्विषु
वतातिरात्रेणाप्येष्टंझ्यौष्टिनेयंयाजयेद्विषुवान्वाएषस्तो
मानांविषुवानेवभवतियदेकएकविꣳशोभवत्येक
विꣳशोवाइतोसावादित्योद्वादशमासाःपंचर्त्तवस्त्रय
इमेलोकाअसावादित्यएकविꣳशआदित्यस्यैवैनंमा राम २२७
त्रांगमयत्येषवाउदेतिनवाएतमन्यंज्योतिषांज्योति
रत्यदेतिनैनमन्यस्त्वेषुत्वत्यदेतियएवंवेद॥५॥पंच

दशंबहिष्पवमानंत्रिवृंत्याज्यानिसप्तदशंमाध्यंदिनꣳस
वनमेकविꣳशंतृतीयसवनꣳसोक्थंपंचदशीरात्रिस्त्रि
वृत्संधिर्गोष्टोमेनातिरात्रेणभ्रातृव्यवान्यजेतगवावैदे
वाअसुरानेभ्योलोकेभ्योनुदंतराध्यानपजय्यमजय
न्नेभ्योलोकेभ्योभ्रातृव्यंप्रणुदघराध्यानपजय्यंजयति
॥६॥८त्रिवृद्बहिष्पवमानंपंचदशान्याज्यानिसप्तदशं
माध्यंदिनꣳसवनमेकविꣳशंतृतीयसवनꣳसोक्थंपं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

चदशीरात्रिस्त्रिवृत्संधिरायुष्टोमेनातिरात्रेण स्वर्गकामो य
जेतोर्ध्वाः स्तोमा यंत्यनपभ्रंशाय यदतिरात्रो न वत्यहोरा
त्राभ्यामेव स्वर्गलोकमेति ॥७॥ त्रिवृद्बहिष्पवमानं पंचद
शं होतुराज्यं सप्तदशं मैत्रावरुणस्य पंचदशं ब्राह्मणा
च्छंसिनः सप्तदशमच्छावाकस्यैकविंशो माध्यंदिनः राम
पवमानः सप्तदशं होतुः पृष्ठमेकविंशं मैत्रावरुणस्य २२१
त्रिणवं ब्राह्मणाच्छंसिन एकविंशमच्छावाकस्य त्रिण

वज्ञाभ्रवस्त्रयस्त्रिंशोग्निष्टोमः प्रत्यवरोही एषक्लानित्रि
णावं प्रथमं द्व एकविंशे सषोडशिके पंचदशी रात्रिस्त्रिवृ
संधिरभिजितातिरात्रेण भ्रातृव्यवान्यजेताभिजिता वै दे
वा असुरानिमांल्लोकानभ्यजयंस्त्राभ्यामनपजय्यमजय
न्नभिजितेव भ्रातृव्यमिमांल्लोकानभिजित्य रात्र्यानपजय्यं
जयति ॥८॥ त्रिवृद्बहिष्पवमानं पंचदशं होतुराज्यं स
प्तदशं मैत्रावरुणस्यैकविंशं ब्राह्मणाच्छंसिनः पंचदश

मच्छावाकस्य सप्तदशो माध्यंदिनः पवमान एकविꣳशꣳ होतुः
पृष्ठं त्रिणवं मैत्रावरुणस्य सप्तदशं ब्राह्मणाच्छꣳसिन एक
विꣳशमच्छावाकस्य त्रिण=आर्भवस्त्रयस्त्रिꣳशोग्निःष्टोमः
प्रत्यवरोहीण्युक्थानि त्रिणवं प्रथममहद् एकविꣳशे सषोडशि
के पंचदशी रात्रिस्त्रिवृत्संधिर्विश्वजितातिरात्रेण पशुकामो त म
यजेत रेतो हि नाभानेदिष्ठीयं पशवो बालखिल्या यन्नाभाना ३२२
नेदिष्ठीयं पूर्वꣳ शस्यत उत्तरा वालखिल्या रेतस्स्तत्पशवः

प्रजायन्ते रूपाणि विकरोति यद्वार्षाकपं मरुत्सु प्रतितिष्ठति य
देवया मरुत ॥ र्थ ॥ त्रिवृतातिरात्रेण ब्रह्मवर्चसकामो यजेत
तेजो वै त्रिवृद्ब्रह्मवर्चसं तेज एव ब्रह्मवर्चसमवरुंधे तेजसि
ब्रह्मवर्चसे प्रतितिष्ठति पंचदशेनातिरात्रेण वीर्यकामो य
जो ५ जेतौ वीर्यं पंचदशोजेज एव वीर्यमवरुंध ओजसि वीर्ये प्रति
तिष्ठति सप्तदशेनातिरात्रेणान्नाद्यकामो यजेतान्नं वै सप्त
दशोन्नाद्यमेवावरुंध एकविꣳशेनातिरात्रेण प्रतिष्ठाका

Indira Gandhi National Centre for the Arts

मोयजेतप्रतिष्ठावाएकविꣳशोयदतिरात्रोन्नवत्यह्नोरात्रये
रवप्रतितिष्ठति॥१०॥ज्योतिष्टोमोग्निष्टोमः पूर्वमहः सर्वस्तो
मोतिरात्रउत्तरंतस्यचतुर्विꣳशंबहिष्पवमानंपंचदशान्य
ज्यानिसप्तदशोमाध्यंदिनः पवमानएकविꣳशानिपृष्ठानित्रि ४१क
णवआर्तवस्त्रयस्त्रिꣳशोग्निष्टोमः प्रत्यवरोहएष्वन्यानि राम
त्रिणवंप्रथममथैकविꣳशमथसप्तदशमेकविꣳशः ३२२
षोडशीपंचदशीरात्रिस्त्रिवृत्संधिरंगिरसः स्वर्गलोकमा

यꣳस्तेषाꣳहविष्माꣳश्चरुविदाश्चांगिरसावहीयेतांतावा
गच्छतांयत्तोंगिरसः स्वर्गलोकमायꣳस्तावतप्येतांतावेते
सामनीअपश्यतांताभ्यांद्विरात्रमतन्वातांतेनस्वर्गंल्लोक
मैतांयः पोप्पोहीनइवस्यात्सएतेनयजेताप्नोतिपूर्वेषांप्र
हामाप्नुताꣳहितावंगिरसः प्रजाकामोयजेतद्वितीयꣳध्ये
तघत्प्रजाः स्वर्गकामोयजेतद्वितीयाद्विलोकात्परोलोकोनि
प्रज्ञम्योद्धूराधमेद्विरात्रइत्याहुर्यदग्निष्टोमः पूर्वमहर्भव

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

त्मछोमं तन्वंति यद्यज्ञोऽग्निष्टोमे यज्योतिरुक्थ्यः पूर्वमहर्भ
वति नाग्निष्टोममं तन्वंति नोक्थानि तदाहुरेषा वाव यज्ञ
स्य मात्रा यदग्निष्टोमो यदग्निष्टोमः पूर्वमहर्भवति यज्ञस्य
मात्रां नातिक्रामत्यथोत्तरस्याह्न उक्थ्योधिरात्रिमुपयं
ति तेनोक्थान्यनंतरितानि चतुर्विंशं बहिष्पवमानं भव गा॰
त्युत्तरस्याह्नश्चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री प्रजननं गायत्री २२४
प्रजात्या उ नये स्तोमा युग्मंतस्त्वायुजश्च तन्मिथुनं तस्मान्मि

थुनात्प्रजायते सर्वस्तोमोऽतिरात्रो भवति सर्वस्याप्त्यै सर्वस्य
जित्यै सर्वमेवैतेनाप्नोति सर्वं जयति ॥१॥ अथ यस्य ज्योति
रुक्थः पूर्वमहर्भवत्यायुरतिरात्र उत्तरं तिस्रः पूर्वस्याह्नो वि
राजमतिरिच्यंते द्वाभ्यामुत्तरमहर्विराजमूनं न्यूनातिरि
क्तं वा अनु प्रजाः प्रजायंते प्र प्रजया प्र पशुभिर्जायते य ए
वं वेदैकासां स्तुतानां विराजमतिरिच्यत एकाकिनमेवै
नमन्नाद्यस्याध्यक्षं करोत्येतेन वै चित्ररथं कापेया अया

जंयं ऽस्तोमेकाकिनमन्नाद्यस्याध्यस्तमकुर्वꣳस्तस्माच्चैत्ररथी
नामेकः क्षत्रपतिर्जायते नुलंबइव द्वितीयः ॥१२॥ अथ यस्य
त्रिवृत्पंचदशोऽग्निःष्टोमः पूर्वमहर्भवत्यायुरतिरात्र उत्तरम्मि
थुनाभ्याꣳ स्तोमाभ्यामुत्तरमहः प्रजनयंतितत्प्रजातꣳ एव
ारभंते चक्रे वा एते साकंवृती यत्त्रिवृत्पंचदशौ स्तोमौ यं
कामं कामयतेत मेतेनाभ्यश्नुते यत्र यत्र हि चक्री वृताका
मयते तत्तदभ्यश्नुते ऽथ यदायुरतिरात्रो भवति प्रतिष्ठित्या

एतेन वै कपिवनो भौवायन इष्ट्वा रुहतामगच्छद्रुहो गच्छति
य एवं विद्वानेतेन यजते ॥१३॥ त्रिवृत्प्रातः सवनं पंचदशं मा
ध्यंदिनꣳ सवनꣳ सप्तदशं तृतीयसवनं पंचदशं प्रातः सव
नꣳ सप्तदशं माध्यंदिनꣳ सवनमेकविꣳशं तृतीयसवनꣳ स्तो
त्रमेकत्रिꣳशं प्रातः सवनं त्रिणवं माध्यंदिनꣳ सवनं त्रय
स्त्रिꣳशमार्भवश्चतुस्त्रिꣳशोऽग्निष्टोम एकविꣳशान्युक्थानि
सषोडशिकानि षोडशं प्रथमꣳ रात्रिषाम पंचदशी रात्रिस्त्रि

श्रीरभवउभू ५

॥ संश्रिः प्रजापतिर्व्वा इदमेक आसीत्तस्य वागेव स्वमासीद्वाग्द्वि
तीया स ऐक्षतेमामेव वाचं विसृजा इयं वा इदं सर्वं विभवं
त्येष्यतीति स वाचं व्यसृजत सेदं सर्वं विभवंत्येत् सो र्ध्वोद
तनोद्यथापांधारा संततैवं तस्या एतित्तृतीयमछिनत्तद्द
ववाइदमितितन्नूमे भूमिस्त्वैकेति तृतीयमछिनत्तदंतरि
क्षमभवदंतरे वा इदमिति तदंतरिक्षस्यांतरिक्षत्वं सो दूति
तृतीयमूर्ध्वमुदास्यत्त द्यौरभवद्धतद्दिव्वा अ दइतितद्दि

वो दिवत्वमेषा वाव प्रत्यक्षं वाग्यज्ञियक्रायेतीत द्वाचो वदति य
दति मध्ये नैतद्वाचो वदति यत्केति सर्वे येतद्वाचो रसो यूर्ध्वउ
हृदति यद्धोइतिय देतानि रूपाएपन्वहन्यन्ते मुखत एवैत
द्वाचं विसृजंते मुखतो यज्ञियं कर्म प्रजापतिर्वा इदमेका ह्य
रां वाचं सतीं त्रेधा व्यकरोत्त इमे लोका अभवन्न ह्या अनुप
जीवना· स ऐक्षत कथमिमे लोका नोकगच्छीयुः कथमुप
जीवनीयास्युरिति स एतं त्रिरात्रमपश्यत्तमाहरत्तेनेमाल्लो

मान
२२५

Indira Gandhi National Centre for the Arts

कानन्वातनोत्ततोवाइमेलोकालोमागृह्ण७स्ततउपजीवनीयाञ्जमव७
स्त्रिरात्रस्यवाइदंपुष्टंत्रिरात्रस्योदरणंयदिदमेषुलोकेष्वधिगह्यते
पशूनांभूमानंद्विपदांचतुष्पदांयएवंवेदप्रजापतिर्यद्वाचंव्यसृज
तसाहस्रदेवेतिप्रथमंहेतिद्वितीय७रेतितृतीयंयेनयेनवैरूपे
णप्रजापतिर्वाचंव्यसृजततेनतेनरूपेणान्यानिचारन्यतेहानिवा राम
च्यंतेतदाकुर्वस्तवादिनोहरेस्वावैत्रिरात्रइत्येकाहरावैवाङ्कस्य ३२२
रमहरंव्यहरःपुरुषःसवाएनंवेदेत्याङ्कुर्यएनंपुरुषसंमितं

वेदेति॥७॥एतेनवैदेवाएषुलोकेष्वार्ध्नुवन्नेतेनस्वर्गंलोकमायन्वा
ज्येवत्रिरात्रोवाचोरूपेणान्यानिचाहानिचविनज्यंतएकाहरावैवा
क्महरमहरमहरस्यरूपेणविनज्यंतेत्रयोगंधर्वास्तेषामेषा
न्तिरग्नेःपृथिवीवायोरंतरिक्षमसावादित्यस्यद्यौस्त्रयाब्रह्मा
णउषस७सचवेतेग्निरुषस७सचतेवायुरुषस्य७सचतेसावा
दित्यउषस७सचतेत्रीणिमिथुनानितान्येषमिथुनंहेसान्व
नोमिथुनात्प्रजायतेतत्तृतीयमिदोदृष्ट्वायवज्रमुदयच्छसोब्र

Indira Gandhi National Centre for the Arts

वान्मामेप्रहाषीरस्तिवाइदंमयिवीर्यंतत्तेप्रदास्यामीतितदस्मैप्रा
यच्छत्तद्द्वितीयःप्रत्यगृह्णात्सद्वितीयꣳसतृतीयमुदयच्छत्सएववाचं
वान्मामेवँप्रहाषीरस्तिवाइदंमयिवीर्यंतत्तेप्रदास्यामीतितदस्मैप्रा
प्रायच्छत्तद्द्विह्णःप्रत्यगृह्णादेतद्वावतदभ्यनूच्यतउभाजिग्यथु
र्नपराजयेथेनपराजिग्येकतरश्चनैनोरिंद्रश्चविष्णोयदप
स्पृधेथांत्रेधासहस्रंवितदैरयेथामित्येतद्वाआभ्यांतत्सहस्रं
प्रायच्छत्तस्यैषानत्रिर्यआर्षेयोविद्वाꣳस्तस्मैप्रथमेहनिदेयंयथा राम ३२८
वाइयमेवꣳसप्रतिष्ठितेयंप्रतिष्ठितः

त्रयोनार्षेयोविद्वाꣳस्तस्मैद्वितीयेहनिदेययथावाअंतरिक्षमेवꣳमी
तरिक्षमित्यंतरिक्षंविदुर्वेदतस्यविदुर्यआर्षेयोविद्वाꣳस्तस्मैतृती
येहनिदेयंयथावैद्यौरेवꣳसद्यौरितिदिवंविदुर्वेदुतस्यविदुःशती
न्यन्वहंदीयतएषावावयज्ञस्यमात्रायच्छतꣳसेवसाविच्छिन्नादीय
तेदशतोन्वहंदीयंतेदशाक्षराविराड्वैराजोयज्ञःसेवसाविच्छिन्नादी
यतेत्रयस्त्रिꣳशच्चत्रीणिचशतानिप्रथमेहनिदेयानितथाद्वितीये
तथातृतीयेथैषाद्विदेवत्यात्रिरूपाब्रह्मणोद्वतृतीयेतृतीयमनी

Indira Gandhi National Centre for the Arts

धःकाम्यासिध्रियासिहव्यासीडेरंते सरस्वति ह्वि श्रततताए नितेघ्मेना
मानि देवेषु नः सुकृतो ब्रूतात ॥१५॥ इदं वाव प्रथमेनाह्नाव्यकरोद्यदिद गम
मस्यामध्यायत्न मूलमिदं द्वितीयेन यदिदं प्राणादेजत्यदस्तृतीयेन य ३२९
द्वर्षति यन्नक्षत्राणि यदमुं लोकं नेजेत दाहुर्ब्रह्मवादिनो महाव्रतं
वाएतद्यदेष त्रिरात्र इतितस्यैतदेव मुखं यदितेषामह्नां बहिष्पवमानं
येऽग्नितोहनीतोपह्वौयन्मध्यममहः स आत्माग्निष्टोमसामानि पुच्छं
यदेवासावुदेतितन्मुखं येऽग्नितोहनीतोपह्वौयन्मध्यममहः स आ

त्माग्निः पुच्छं यदेवासावुदेतितन्मु
खं येऽग्नितोहनीतोपह्वौयन्मध्यममहः स आत्माय दस्तमेतितत्पुच्छमे
तावान्वाव त्रिरात्रो गायत्रः प्राणास्त्रिवृन्मे चक्षुर्जगत श्रोत्रं सर्वे
मायुरेति य एवं वेद तदाहुर्ब्रह्मवादिनः किया ह्वि रात्र इती याति
तिब्रूयाद्दियध्येतदन्यथोदयानिति ब्रूयाद्दियध्येवैतदग्नि परा श
ङ्क्षीरि त्याहुः पराङिति ब्रूयात्पराह्नि वदति पराङ्श्यति
पराङ्प्राणिति त्येकाहा ३उत्र्या ३ इत्याहुरेक इति ब्रूयात्समानोह्ये
ष यत्प्राणोपानो व्यानः सप्तधा ना आदोमगौस्तत् मोतमेव मे

वमेषुलोकेषुत्रिरात्रर्हेतःशोभतेस्यमुष्मिंयएवंवेदयद्वैत्रिरात्रस्या
स्लोमतदस्यविलोमयदस्यविलोमतदस्यसलोमतद्यदेतत्पर
ंसदहरवरंक्रियतेयजमानायैवतत्पशून्परिगृह्णातिप्रजन
नायनस्यमुष्मिंलोकेपशवःप्रजायंतएतेवाश्छंदसांवीर्यवत्तमे
यद्गायत्रीचत्रिष्टुप्चयदेतेअन्तितोभवतोमध्येजगतीयैवतीत्पा रा.म
मेवतच्छंदोम्यांपशून्परिगृह्णातिप्रजननायनस्यमुष्मिंलोके २३०
पशवःप्रजायंतेसौवावत्रिरात्रोयथादेतत्पेवंप्रथममहर्यथा

मध्यंदिनएवंद्वितीयंयथास्तमेत्येवंतृतीयंगच्छत्यमुष्यसायुज्यंस
तिसावेश्यंयएवंवेद॥ ॥१६॥ छ॥ ॥इतिविंशःप्रपाठकः॥ ॥इं
द्रोमरुतःसहस्रमजिनात्स्वांविशंसोमायराज्ञेप्राच्यतस्मादाङ्गिर
प्राच्यविशंजिनंतितोयमोऽश्रृणोन्मरुतोहसहस्रमज्यासिष्टामिति
सआगच्छत्सोब्रवीदुपमास्मिन्सहस्रेह्वयेथामितितमुपाह्वयेतां
सयमोपश्यदेकांगांसहस्रेपिसहस्रस्यपयोबिभ्रतींसोब्र
वीदयमेवममास्तुसहस्रंयुवांविकल्पयेथामितितावब्रूतांयथा

वावलमेतांपशवस्येनमावमेतांपशुपावइतितयावाइद७सहस्रंवि
कल्वयामहाइत्यब्रुवं७स्तामुदकेप्रावेशय७स्तेब्रुवन्न७शानां
हरामहेयस्मेनइयंप्रशमायोदेष्यतीतिते७शानाहरंतसोमस्य
प्रशमऐदथंइस्याद्यमस्यातेब्रुवन्सोमायराज्ञउदेहितृतीयेनचा
त्मनःस्तृतीयेनचसहस्रस्यपयसइतिसाबभ्रुःपिंगाल्येकवर्षादे राम २३१
तृतीयेनचात्मनःस्तृतीयेनचसहस्रस्यपयसःसायासोमक्रयण्येवे
वसात्तृतीयेनचास्यातस्याआत्मनःस्तृतीयेनवृतीयेनचसहस्रस्यपय

सःसोमःक्रीतोभवतियएवंविद्वान्सोमंक्रीणातियस्माएवंविदुषे
सोमंक्रीणातितेब्रुवन्निंद्रायोदेहितृतीयेनचात्मानःस्तृतीयेनचस
हस्रस्यपयसइतिसाशबलीपष्ठौह्युदैत्तृतीयेनचात्मनस्तृतीये
सह नचॅसहस्रस्यपयसःसायेंद्रियेष्यासैवसात्तृतीयेनचास्यतस्या
आत्मनःस्तृतीयेनचसहस्रस्यपयसइंद्रियेष्यादत्ताभवतियए
वंविद्वानिंद्रियेष्यांददातियस्माएवंविदुषइंद्रियेष्यांददतितेब्रु
वंन्नामोदेहितृतीयेनचात्मनस्तृतीयेनचसहस्रस्यपयस

Indira Gandhi National Centre for the Arts

इतिसाजरतीकुष्माश्टंग्यदेहृस्त्रावादित्योहीमर्मतोकसीयसीत्तीये
नवात्मनस्तृतीयेनचसहस्रस्यपयसःसायानुस्तरणीसेवसा
त्तीयेनवास्यतस्याआत्मनस्तृतीयेनचसहस्रस्यपयसोनुस्त
रणीकृताभवतियएवंविद्वाननुस्तरणींकरोतियस्माएवंविदु
षेनुस्तरणींकुर्वन्तिनाचास्वात्मन्यतेतदाहुर्ब्रह्मवादिनोनवा
अमुष्मिंल्लोकेसहस्रयाद्लोकोस्तीतितद्यावदितःसहस्रस्यगौ गम ३३२
गविप्रतिष्ठितातावदस्माल्लोकादसौलोकःसहस्रयाजीवाइमंलोका

न्वामोत्यथोयावत्सहस्रंयोजनान्यथोयावत्सहस्रमाश्वीनान्यथो
यावत्सहस्रमश्वानितजवास्पृशोतिसमाक्रमणायवाएतादीयं गवा२
नसहस्रंयदसृज्यततस्यतार्थ्योनिरासीद्यत्ताप्येप्रत्यस्यनयति
सयोनिलाय॥१॥प्रजापतिःप्रजाअसृजतताअस्मात्सृष्टाःपरा
च्यआयन्नस्यतिनइतिबिभ्यत्यःसोब्रवीदुपमावर्तध्वंतथावै
वोस्मामियथाद्यमानाभूयस्यःप्रजनिष्यध्वइतितान्योवैनरुतं
ब्रूहीत्यब्रुवंस्तान्यस्कृतनिधनेनर्तमब्रवीदनिधनेनावय

त्रिणिधनेनप्राजनयद्देतैर्हवाइदं७ सामभिर्मेत्फःप्रतान्प्रतिच
प्रवज्जनयत्पद्यमानमस्पनूयोनवतियएवंवेदज्येष्ठसामानि
वाएतानिश्रेष्ठसामानिप्रजापतिसामानिगच्छतिज्येष्ठ्यं७श्रै
ष्ठ्यंयएवंवेदैतैर्वैसामभिःप्रजापतिरिमांल्लोकांसर्वान्काम
नदुग्धयदाच्यादुग्धतदाच्यादोहानामाच्यादोहत्वं७सर्वा
निमांल्लोकान्कामान्दुग्धेयएवंविद्वानेतैःसामभिःस्तुत
इमेवैलोकाएतानिसामान्ययमेवर्त्तनिधनमीतरिक्षं ३३

मानिधनद्यौस्त्रिणिधनंयथाक्षेत्रज्ञःक्षेत्राण्यनुसंचरत्येवमिमांल्लो
कानन्नुसंचरतियएवंवेदाग्नेर्वाएतानिवैश्वानरस्पसामानि
रात्रवाएतेरशांतैःस्तुवंतितत्प्रजादेवोघारुकोभवत्यग्निमुप
निधायस्तुवतेस्वायाएवतद्देवतायाःसाम्पेक्षायनमस्कृत्यो
ऽयतिशांतैस्तुवंति॥२॥वाग्वैशबलीतस्याश्चिरात्रोवसति
रात्रोवाएतांप्रदापयतितद्यएवंवेदत्तस्माएषाप्यतादुग्धेयोन
मन्नाघायसन्नथान्नन्नाघाद्धरासीपरिक्षयतसपिबेतोदाद

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

शरात्रीरधः शयीत याद्वादशी स्यात्तस्या उपव्युषं शबलीहोमं
हुत्वा पुरा वाग्भ्यः संप्रवदितोर्यत्र ग्राम्यस्य पशोर्न्न शृणुयात्तद
रण्यं परेत्य दर्भस्तम्बमालभ्य शबलि शबलीति त्रिराह्वयेद्यदन्य
श्रुनश्वगर्द्दभाद्वा प्रतिवाश्यते सा समृद्धा यदि न प्रतिवाश्यते संवत्स
रे पुनराह्वयेच्छबलि समुद्रोसि विश्वव्यचा ब्रह्म देवानां प्रथमजा गम
ऋतस्यान्नमसि शुक्रमसि तेजोस्यमृतमसि तां त्वा विद्म शबलि दीव्या ३२४
नां तस्यास्ते पृथिवी पादोन्तरिक्षं पादो द्यौः पादः समुद्रः पाद एषासि शबलि तां

त्वा विद्म सा न इषमूर्ज्जं धुक्ष्व वसोर्द्धारां शबलि प्रजानां शद्धिश्रा
व्रतमनुगेषं स्वाहा ॥३॥ चतुष्टोमोग्निष्टोम एकविंशा उक्थ्याः स
र्व्वस्तोमोतिरात्रः प्रजापतेर्व्वा अक्ष्यश्वयत्तत्परापतत्तदश्वोनवत्त
दश्वस्याश्वत्वं तद्देवा अश्वमेधेन प्रत्यदधुरेष वाव प्रजापतिं सं
ती ५ र्व्वं करोति योश्वमेधेन यजत एष वाव स शरीरः संनवत्यमुष्मैलो
काय योश्वमेधी सरघा वा अश्वस्य सक्थ्यावृहत्तद्देवाश्चतुष्टोमे
न प्रत्यदधुर्यच्चतुष्टोमो नवत्यश्वस्य सर्व्वत्वायायत्ति स्तोनुष्टुभाश्व

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

तस्तोमागायत्रीःकरोतितस्मात्रिस्त्रिस्त्रिष्ठन्प्रतितिष्ठतिसर्वान्पल्मायं
मानःप्रतिदधात्यंतोवाअश्वःपशूनामंतोनुष्टुप्छंदसामंतोविश्वजि
वतानामंतश्चतुष्टोमस्तोमानामंतस्त्रिरात्रोयज्ञानांयदेवान्योनुष्टु
भःप्रतिपद्भवतिचतुष्टोमस्तोमस्त्रिरात्रोयज्ञोंतएवतदंतंप्रति
धाप्यत्येकविंशमहर्भवतियस्मिन्नश्वआलभ्यतएकविंशो रा.
वाइतोसावादित्योद्वादशमासाःपंचर्तवस्त्रयइमेलोकाअसावा ३
दित्यएकविंशआदित्यस्यैवैनंमात्रांगमयतितस्यमहानाम्न्यः

पृष्ठंभवंत्यन्यदन्यद्वाएताःछंदोभ्योन्यएतेपशवआलभ्यंतएतोवा
एतंसमाप्नुवंतियन्महानाम्न्यःपृष्ठंभवंत्यश्वस्यसर्वत्वायपार्युर
श्मंब्रह्मसामभवतीश्वरोवाएषोयतोधृतःपरांपरावतमेतोरश्मि
नावाअश्वोयतोयत्पार्युरश्मंब्रह्मसामभवत्यश्वस्यैवयत्यैसर्व
स्तोमोतिरात्रोभवतिसर्वस्याप्त्यैसर्वस्यजित्यैसर्वमेवतेनाप्नोतिस
र्वंजयत्येकयूपोवैकादशिनीवान्येषांयज्ञानांभवत्येकवि
ंशिन्यश्वमेधस्यखादिरोवाबैल्वोवापालाशोवान्येषांयज्ञानांभ

वतिनैवुदार एकविꣳशत्यरत्निरश्वमेधस्यनान्येषांपशूनांतेदन्याः
वघ्नंत्यवघ्नंत्यश्वमेधस्यदक्षिणतोन्येषांपशूनामवघ्नंत्युत्तरतोश्वमे
धस्यप्लक्षशाखास्वन्येषांपशूनामवघ्नंतिवेतसशाखास्वश्वमेध
स्ययूपेग्राम्यान्पशून्नियुंजंत्यारोकेष्वारण्यान्धारयंत्याग्राम्यान्पश्वक्ष
नैतेआरण्यान्पꣳसृजंति॥४॥त्रयस्त्रिꣳशतोतिरात्राः सर्वेषोडशिमंतो राम
रा वोराज्यश्रीꣳसेतस्मएतेनयजेतराजावाएषस्तोमानाꣳराज्यमे २३८
वास्मिन्दधतीतियदाहरात्रिप्रथममहर्न्नजेतएकाहरावैवाग्वाचो

नतिवादोयाथयघ्न[illegible]रणाघनमाज्यदोहंनवत्सन्नरयोरक्षोरान्ति
संतत्याश्रन्वहमाज्यदोहानिमवंत्यन्वहमेवेनंपशुभिःसमर्द्धयं
तिसर्वेषोडशिमंतोभवंतीन्द्रियंवीर्यꣳषोडशीन्द्रियेणैवेनान्वी
र्येणसमर्द्धयति॥५॥चतुर्विꣳशाःपवमानास्त्रिवृत्याज्यानिपं
चदशानिपृष्ठानिसप्तदशोग्निष्टोमश्चतुश्चत्वारिꣳशाःपवमानाः
पंचदशान्याज्यानिसप्तदशानिपृष्ठान्येकविꣳशोग्निष्टोमःसोष्टौ
ष्टाचत्वारिꣳशाःपवमानाएकविꣳशान्याज्यानित्रिणवानिपृष्ठ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ष्टानि त्रयस्त्रिꣳशोऽग्निष्टोम एकविꣳशान्युक्थानि स षोडशिकानि
पंचदशीयस्त्रिस्त्रिवृत्संधिः स्तोम पवमानः पशुकामो यजेत पशवो
वै छंदोमाय श्छं दोमाः पवमाना नवंति पशूने वाव रुंधउ नये
स्तोमायुग्मं तस्वायुजश्च तन्मिथुनं तस्मान्मिथुनात्प्रजायते॥६॥
त्रिवृत्प्रातः सवनं पंचदशं माध्यंदिनꣳ सवनꣳ सप्तदशं तृतीय ग्रम
सवनं चतुर्विꣳशं प्रातः सवने चतुश्चत्वारिꣳशं माध्यंदिनꣳ सव ३३
नमष्टाचत्वारिꣳशं तृतीयसवनꣳ सोक्थमेकविꣳशं प्रातः सवनं

त्रिणावं माध्यंदिनꣳ सवनं त्रयस्त्रिꣳशं तृतीयसवनꣳ सोक्थमेक
विꣳशः षोडशी पंचदशी रात्रिस्त्रिवृत्संधिरं तद्वेसुरिमे लोका स्त्रिरा
त्रोऽस्तीवववा अयं लोको ऽस्तीवासौ छिद्रमिवांतरिक्षमस्तीव त्रिरात्र
स्य प्रथममहरस्तीवोत्तमं छिद्रमिव मध्यतः पशवो वै छंदोमाय
श्छंदोमा मध्यतो भवंत्यपिहित्या एवाछिद्रतायै॥७॥ त्रिवृत्प्रातः सवनं
पंचदशं माध्यंदिनꣳ सवनꣳ सप्तदशं तृतीयसवनमेकविꣳशं
प्रातः सवनं त्रिणावं माध्यंदिनꣳ सवनं त्रयस्त्रिꣳशं तृतीयसवनं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

ंसःस्तोमश्चतुर्विंशं प्रातःसवनं चतुश्चत्वारिंशं माध्यंदिनं सव
नमष्टाचत्वारिंशं तृतीयसवनं सोऽत्कमेकविंशाःषोडशीपंच
दशीरात्रिस्त्रिवृत्संधिःपराकःपराकेणवैदेवाःस्वर्गलोकमायन्स्व
र्गकामोयजेतपराङ्वैतेनस्वर्गलोकमाक्रमतेयद्वाएतस्याकंतदस्य
क्रि परात्पराकस्यपराकत्वंनवैतत्रजग्मुषेकिंचनाकंनास्माअकंनव राम ३२८
तियएवंवेदतत्रजायास्त्वचःपत्तःपराङ्ह्येवैतेनस्वर्गलोकमाक्रम
तेतद्यदेकविंशाःषोडशीनवतिपंचदशीरात्रिस्त्रिवृत्सं

त्रिवृत्तेनास्मिंल्लोके प्रतितिष्ठति ॥८॥ चतुर्विंशाःपवमानास्त्रिवृत्याज्या
निपंचदशानिपृष्ठानिसप्तदशोग्निष्टोमःश्चतुर्विंशाःपवमानाः
पंचदशान्याज्यानिसप्तदशानिपृष्ठान्येकविंशोग्निष्टोमःसोऽत्कः ३प
श्चतुर्विंशाःपवमानाःसप्तदशान्याज्यान्येकविंशानिपृष्ठानि
त्रिणवोग्निष्टोमःसोऽत्कश्चतुर्विंशाःपवमानाएकविंशान्या
ज्यानित्रिणवानिपृष्ठानित्रयस्त्रिंशोग्निष्टोमएकविंशान्यु
क्थानिसषोडशिकानिपंचदशीरात्रिस्त्रिवृत्संधिरत्रिरकाम्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्त्वत्वारो मे वीरा आजायेरन्निति स एतमपश्यत्तस्य चत्वारो वीरा आजा
यंतास्य चत्वारो वीरा जायंते य एवं वेदैक७ स्तोममुत्सृज्यैकमन्यारभते
वीरजननं वै स्तोमो वीरमेवास्मै तत्प्रजनयति चतुर्विं७शाः पवमाना
न्भवंति चतुर्विं७शत्यक्षरा गायत्री प्रजननं गायत्री प्रजात्या उभ
ये स्तोमा युग्मंतश्चायुजश्च तन्मिथुनं तस्मान्मिथुनात्प्रजायतेऽग्नि
ष्टोमः प्रथममहरुक्थ्यो द्वितीयं७ षोडशी तृतीयमतिरात्रश्चतुर्थं नाना
वीर्यं ता ये नाना वीर्याण्यहानि करोति गायत्रं वै प्रथममम ॥ ६॥ राम ३२९

८८

ह स्त्रैष्टुभं द्वितीयं जागतं तृतीयमानुष्टुभं चतुर्थं तदाहुर्यत्तृतीयेऽहनि
षोडशिनं गृह्णीयुस्तृतीयेनाह्नानुष्टुभमाप्नुयुरछंदश्चतुर्थमहः
स्यादानुष्टुभो वै षोडशीति चतुर्थेऽहनि षोडशी ग्रहीतव्यः स्व आयत
ने षोडशी गृह्यते छंदोभिरहानि नाना वीर्याणि करोति नोध सं
प्रथमस्याह्नो बृहत्साम श्यैतं द्वितीयस्य श्रायंतीयं तृतीयं तृतीय
स्य त्रैशोकं चतुर्थस्य तदाहुरपन्न७शद्व वा एष यज्ञायज्ञीयं
द्रमोधिकनीयस्कुरुप तीतिति तद्यदेषा चतुर्थेऽहन्यतिजगती क्रि

यतेन पञ्चत्रिंशाय कालेयं प्रथमस्याह्नोऽच्छावाकसाम माधुच्छंदसं
द्वितीयस्य रोरवं तृतीयस्य समंतं चतुर्थस्य नानावीर्यतायै नानावी
र्या एवाहानि करोत्यभि त्वा वृषभा सुत इति तृतीयस्याह्नो रथंतरं क
स्तमिंद्र त्वावसविति वामदेव्यं यज्ञायज्ञा अपूर्व्येति चतुर्थस्या
ह्नो बृहद्देवु मधसे मर्दितरमिति वामदेव्यं छंदसां नानावीर्यतायै रा ३५०
नानावीर्या एवाहानि करोति ॥ ५ ॥ त्रिवृत्पंचदशोऽग्निष्टोमः प्रथम
मनूरथोत्तरस्याह्नश्चतुर्विंशं बहिष्पवमानं पंचदशानि त्रीण्या

निसप्तदशमच्छावाकस्यैकविंशो माध्यंदिनः पवमानः सप्तदशे
द्वे पृष्ठे एकविंशे द्वे एकविंशे तृतीयसवनं सोक्थं तृतीयस्या
ह्न एकविंशं बहिष्पवमानं त्रीण्याज्यानि पंचदशमच्छावाकस्य
चतुर्विंशो माध्यंदिनः पवमान एकविंशानि पृष्ठानि त्रिण
वं तृतीयसवनं द्वे चोक्थे एकविंशमच्छावाकस्य चतुर्थस्याह्नः
श्चतुर्विंशाः पवमानाः पंचदशं होतुराज्यं त्रिंशान्युक्थानि स
षोडशिकानि पंचदशी रात्रिस्त्रिवृत्संधिः ज्योतिष्टोमः पुष्टिकाम
x सप्तदशानि त्रीण्येकविंशानि पृष्ठानि त्रयस्त्रिंशोऽग्निष्टोम एकवि २
६

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

एतमाहरस्सइमान्पोषानपुष्यघद्दिमाकुर्न्नवाङ्मी वैपलितोसं
जानातेइतितस्सर्व्वानिवैतेनपोषान्पुष्यतिजगतीछंदोत्निसंपद्य
तेजगतीवैछंदसांपरमंपोषंपुष्टापरममेवैतेनपोषंपुष्यतिपु
रोडाशिन्यउपसदोभवंतिपशवोवैपुरोडाशाःपशुष्वेवत्रतिति
ष्ठत्यग्नेवेहोत्रंवेरध्वरमापितरंवैश्वानरमवसेकरिंद्रायदेवे
भ्योजुहुताहविःस्वाहादेवावश्विनोमधुकशयाघेमंयज्ञंयज
मानायमिमिक्षतमिंद्रायदेवेभ्योजुहुताहविःस्वाहादेवविष्ण राम ३५१

उरुचेघास्मिन्यज्ञेयजमानायाधिविक्रमस्वेंद्रायदेवेभ्योजुहुताहविः
स्वाहादेवसोमरेतोधाअघास्मिन्यज्ञेयजमानायेधीन्द्रायदेवे
भ्योजुहुताहविःस्वाहादेवसवितःसुसावित्रमघास्मिन्यज्ञे
यजमानायासुवस्वेंद्रायदेवेभ्योजुहुताहविःस्वाहादेवधातः
दुधमताघास्मिन्यज्ञेयजमानायेधींद्रायदेवेभ्योजुहुताहवि
स्वाहादेवाग्रावाणोमधुमतीमघास्मिन्यज्ञेयजमानायवाच
वदतेंद्रायदेवेभ्योजुहुताहविःस्वाहादेव्यनुमतेत्वघेमंयज्ञं

यजमानायमन्यस्वैंद्रायदेवेभ्योजुहुताहविस्वाहादेव्यदितेस्वा
दित्यमघास्मिन्यज्ञेयजमानायासुवस्वैंद्रायदेवेभ्योजुहुता
हविःस्वाहादेव्यआपोनन्नम्पद्यमघास्मिन्यज्ञेयजमानायें
द्रायदेवेभ्योजुहुताहविःस्वाहासदःप्रजावान्नुजुषाणाइं स३॰४
द्रायदेवेभ्योजुहुताहविःस्वाहादेवत्वष्टःसुरेतोधस्वअघास्मि राम
न्यज्ञेयजमानायेंद्रीद्रायदेवेभ्योजुहुताहविःस्वाहाग्नेयए ३५२
ककपालआश्विनोद्विकपालोवैष्णवस्त्रिकपालःसौम्यश्चतुःक

पालःसावित्रःपंचकपालोत्वाष्ट्रःषट्कपालोमारुतःसप्तकपालोबार्ह
स्पत्योष्टाकपालोमैत्रावरुणोनवकपालोवारुणोदशकपालऐंद्रएका
दशकपालोवैश्वदेवोद्वादशकपालः॥१०॥त्रिवृत्प्रातःसवनेपंच
दशंमाध्यंदिनꣳसवनꣳसप्तदशंतृतीयसवनेपंचदशंप्रातः
सवनꣳसप्तदशंमाध्यंदिनꣳसवनमेकविꣳशंतृतीयसवनꣳ
सोलꣳसप्तदशंप्रातःसवनमेकविꣳशंमाध्यंदिनꣳसवनंत्रिणवं
तृतीयसवनꣳसोलमेकविꣳशंप्रातःसवनंत्रिणवंमाध्यंदिनꣳसवनंत्रय

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्त्रिं७शोतृतीयसवनेप्रत्यवरोहा एफक्थानित्रिणावेप्रथमंह्वेएक
विं७शोसषोडशिके [redacted] पंचदशीरात्रिस्त्रिवृत्संधिर्द्वेसि
ष्ठः पुत्रहतोहीनइवामन्यतसएतमपश्यत्सोयंपर्ये घोहीनइवम
न्यतसएते [redacted] नयजेतयस्तोमास्तोममभिसंक्राम
त्पयादेवाय्र७रोहतिवसिष्ठस्यजनित्रेभवतः प्रजात्येप्रत्यव ताम ३६३
रोही एफतमस्पाह्नउक्थानिभवंति प्राधतिष्ठित्यै॥११॥ त्रिवृद्दग्नि
ष्टोमः पंचदशाउक्थाः सप्तदशाउक्थाएकविं७शोतिरात्रोविश्वा

मित्रस्यसंजयोजकुट्टवीवंतोराष्ट्र आहिं७संतसविश्वामित्रोजाह्न
वोराजैतमपश्यत्सराष्ट्रमजनदराष्ट्रमितरेभ्रातृव्यवान्यजेतभ
वत्यात्मनापरास्यभ्रातृव्योभवतियएवंवेदज्योतिर्वाएषवि
ह्नि तोज्योतिष्प्रजानांभवतियएवंवेदचतुष्टोमोवाएषचतु
ष्पाद्दाः पशवः पशुष्वेवप्रतितिष्ठत्येकविं७शं७स्तोमानातियं
तिप्रतिष्ठावाएकविं७शोंततएवयज्ञस्यप्रतितिष्ठति॥१२॥ द्वे
त्रिवृतीसवनेपंचदशामेकंद्वेपंचदशोसवनेसप्तदशामेकं

Indira Gandhi National Centre for the Arts

द्वेसप्तदशेसवनेएकविंशमेकंद्वेपंचदशेसवनेएकविंशे
सवनेत्रीणिवनेकंद्वेत्रीणिवेसवनेत्रयस्त्रिंशमेकंप्रत्यवरो
हीण्यफल्गुनित्रिणिवंत्रयमंद्वेएकविंशोसषोडशिकेपंचद
शीरात्रिःस्त्रिवृत्संधिर्देवाश्चवाअसुराश्चास्पर्द्धंततेनव्यजयं
ततेब्रुवन्वाचोमिथुनेनविजयामहैयतरेनोवाचोमिथुनंनप्रतिविंद
तेपरानवानितितेदेवाएकइत्यब्रुवन्नेकेत्यसुरावाचोमिथुनंप्र
त्यविंदन्द्वावितिदेवाअब्रुवन्द्वेइत्यसुरावाचोमिथुनंप्रत्यविंदंस्त्रय २५४
इतिदेवाअब्रुवंस्तिस्रइत्यसुरावाचोमिथुनंप्रत्यविंदंश्चत्वारइति

देवाअब्रुवंश्चतस्रइति१
सुरावाचोमिथुनंप्रत्यविंदन्पंचेतिदेवाअब्रुवन्नासुराप्रविंद
ंस्ततोदेवाअभवन्परासुराभवत्यात्मनापरास्यभ्रातृव्यो
भवतियएवंवेदसंवत्सरंवाएषांतद्वीर्यमभ्याघमद्वंजत
संवत्सरंवीर्यमभ्याघंभ्रातृव्यस्यवृंक्तेयएवंवेदपंचरात्रो
वाएषपांक्तःपुरुषःपांक्ताःपशवस्तेनपुरुषंचपशूंश्चा
प्नोत्यस्थूरिर्वाएषसंतनोयद्द्वौद्वौहिस्तोमावहर्वहतोयं
कामंकामयतेतमेतेनाभ्यश्नुतेयत्रयत्रह्यस्थूरिणाकाम

Indira Gandhi National Centre for the Arts

यतेतन्नदन्यस्मात्तेभ्यासंग्यःपंचाहोभवतिसंततौप्रत्यवरोहीएक
त्रमस्मात्कउक्थानिभवंतिप्रतिष्ठित्यै॥२३॥त्रिवृदग्निष्टोमःपं
चदशउक्थाःसप्तदशउक्थाःपंचदशउक्थाःसप्तदशोतिरात्रः
पंचदशारदीयोमरुतां७स्तोमोयःकामयेतबहुःस्यामिति
स एतेनयजेतमरुतोवैदेवानांभूयिष्ठाबहुरेवभवतिसप्त साम
दश७स्तोमानानातियंतिप्रजापतिर्वैसप्तदशःप्रजापतिमे ३४५
वाभ्रोत्पुगस्त्योवैमरुद्भ्यउक्षणःप्रोक्षन्नानिंद्रायावध्नातेव

जमादायान्यपतंस एतंकयाशुभीयमपश्यत्तेनाशमयच्छक
याशुभीय७शस्यतेशांत्याएवसप्तदशष्टोमीनुरुकःपंचव
र्षीदधृदशष्टोमीत्रिवत्सा अप्रवीतास्तान्पर्यग्निकृतान्प्रोक्षि
तानेतरालभंतेप्रेतरान्सृजंतिततःसंवत्सरेणवनीतष्टोमीरस
ण आनयंतिता७श्चैवोक्षस्तान्पर्यग्निकृतान्प्रोक्षितानेतरा
लभंतेप्रेतरान्सृजंतिततःसंवत्सरेराजीवा आनयंतिता७श्चै
वोक्षस्तान्पर्यग्निकृतान्प्रोक्षितानेतरालभंतेप्रेतरान्सृजंति

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ततः संवत्सरे पिशंगीरानयंति ताꣳश्चैवोक्तास्तान्पर्यग्निकृ
तान्प्रोक्षितानेतरालभंते प्रेतरांस्सृजंति ततः संवत्सरे सारं
गीरानयंति ताꣳश्चैवोक्तास्तान्पर्यग्निकृतान्प्रोक्षितानेतरा
लभंते प्रेतरांस्सृजंति ततः संवत्सरे सोमानवंति त्रीꣳस्त्रीनन्वू
हमालभंते पंचोत्तमे हन्यजो ग्नीषोमीय ऐन्द्रामारुता उस्राणां
मारुत्यो वत्सतर्यो यदि रुद्रोऽग्निमन्येताग्नये रुद्रवते पुरोडाशमष्
टाकपालं निरुप्याथान्यमालभेत यदि सꣳशीर्येत सोममेककपालं निरु
प्याथान्यमालभेत यद्य

राम
३४८

वसीदन्नैर्ऋतं चरुं निरुप्याथान्यमालभेत यद्यस्तु म्रियेतापो
नप्त्रीयं चरुं निरुप्याथान्यमालभेत यद्यघः स्यात्सौर्यं चरुं नि
रुप्याथान्यमालभेत यदि श्लोणो वा कूटो वा स्याद्बार्हस्पत्यं
चरुं निरुप्याथान्यमालभेत यदि पलायेत वायव्यं चरुं निरु
प्याथान्यमालभेत यदि प्रासह जयेयुरिन्द्राय प्रसह्वन ए
कादशकपालं निरुप्याथान्यमालभेत यद्यन्येन मृत्युना
म्रियेत प्राजापत्यं द्वादशकपालं निरुप्याथान्यमालभेतैते

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

नसाएकयावागांदमोवेतस्वती ह्रासद्वौ शद्धिमा द्वौक्षिद्यौम्
द्विस्थूलोतियएवंवेद॥१४॥ज्योतिष्टोमोग्निष्टोमोगोरुक्थ्यो
महाव्रतंगौरुक्थ्य आयुरतिरात्रःसंवत्सरो वैव्रतंतस्यवसं
तक्रतुर्मुखंग्रीष्मश्चवर्षाश्चपक्षौशरन्मध्यं हेमंतःपुच्छं
तस्मात्करदमोषधयोनिसंपद्यंतेशरद्धिमध्यं संवत्सर
स्यान्नंवाएतेकुर्वंतियेपुरासंवत्सराद्व्रतमुपयंत्येतद्वैव्र
तमासयत्यंचरात्रेपंचस्वतव आतेनव्रतेनस्वतेसर्वमायु रामः ३४७

रेतियएवंवेद॥१५॥ ॥...॥ ॥एकविंशःप्रपा
ठकः॥ ...॥ ॥षड्वुःषडहस्तवोनप्रत्यनि
ष्ठांस्तएतेनप्रत्यतिष्ठन्प्रतिष्ठाकामोयजेतप्रत्येवतिष्ठ
तिषड्वासतवसन्तुष्वेवैतेनप्रतितिष्ठतिषड्वःषडहोनव
तिप्रत्यच्चंमध्येप्रत्यहं स्वेतेनर्त्तव आर्भुवन्व्याएव॥
॥१॥त्रिवृदग्निष्टोमःपंचदशाउक्थाःसप्तदशाउक्थोज्योति
गौरायुरतिरात्रोयःकामयेतसर्वमायुरियामितिसए

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तेन यजेत यच्च्यहः पुरस्ताद्भवति त्रयः प्राणापानव्यानास्त एव
तत्संधीयते ध्ययज्योतिर्गौरायुरतिरात्रो भवति प्रतिष्ठित्यै ॥२॥ अ
भ्यासंग्यः पंचाहो विश्वजिदतिरात्रो न्यस्मै वै कामाय सत्रमन्यस्मै यज्ञो
न्नत सत्रेणाप्नोति यस्मै कं यज्ञो नत यज्ञेनाप्नोति यस्मै कं सत्र
ं सत्रमिव वा एतद्यदनुलोकं पृष्ठानि यदेकध्य पृष्ठानि मवेत्यै
वाचैवास्मिं सदोजो वीर्यं दधात्यन्नं पृष्ठान्यन्नाद्यमेवास्मिं राम ३५८
दधाति पराञ्च पृष्ठानि पश्च्यैव प्रतिष्ठत्यभ्यासंग्यः पंचाहो भवति

संतत्यै विश्वजिदतिरात्रो भवति विश्वस्याभिजित्यै ॥३॥ पृष्ठ्यः
षडहो महाव्रतमतिरात्रः सप्तऋषय एतेनार्ध्नुवंस्तेन र्द्धिं
स्मादेतेन यजंत सप्त वा एव सप्तशिरसि प्राणाः प्राणा इंद्रिया
णीन्द्रियाण्येवैतेनाप्नोति सप्त ग्राम्याः पशवस्तानेतेनाप्नोति
व्रतं सप्त मस्याह्नः पृष्ठं भवति तद्यन्नाम मन्नं वै व्रतमन्ना
द्यमेवैतेनाप्नोति पृष्ठ्यः षडहो भवति सत्यहन्ध्यै सत्यन्त्यर्हं
होतेन सप्त नव रा आर्ध्नुवन्न्याय एव ॥४॥ पृष्ठ्यः षडहः सत

१

दशंमहाव्रतमतिरात्रस्तस्य त्रिवृच्छिरः पंचदशौ पक्षौ सप्तदश
आत्मैकविंशं पुच्छमेतेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत प्र प्र
जया पशुभिर्जायते य एवं वेद सप्तदशो वै प्रजापतिर्यत्स
प्तदशं व्रतं भवति प्रजापतिमेवाप्नोति यत्त्रिवृच्छिरो भवति त्रि
वृत्प्राणाः प्राणेष्वेव प्रतितिष्ठति यत्पंचदशौ पक्षौ सवीर्य २७८
त्वाय सप्तदश आत्मा भवति प्रजापतिर्वै सप्तदशः प्रजापति
मेवाप्नोत्येकविंशं पुच्छं भवति प्रतिष्ठित्यै ॥५॥ षष्ठः षड

हं छंदोमपवमानं महाव्रतमतिरात्रः पशुकामो यजेत पशवो
वै छंदोमा यच्छंदोमाः पवमाना महाव्रतस्य भवंति पशूने वा
वरुंधे तृचे न स्तोमायुग्मं तस्मायुजस्तस्मान्मिथुनं तस्मान्मिथुना
त्प्रजायते ॥६॥ अन्या संग्यः पंचाहोयस्त्रयस्त्रिंशमहस्तस्य
चतुस्त्रिंशो ग्निष्टोमः सप्तदशं महाव्रतमतिरात्रस्तस्य चतु
र्विंशं बहिष्पवमानं त्रिवृच्छिरः पंचदशौ पक्षौ सप्तदश आ
त्मैकविंशं पुच्छमेतेन वै नमदन्तिः सर्वान्पोषान्पुष्यत्सर्वौ

१८

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

नैवैतेन पाप्मानं स्पृणुते यदन्यः संग्रहः प्रथमाहः पुरस्ताद्भवति संतत्या
एवाथैतत्त्रयस्त्रिंशमहस्त्रयस्त्रिंशद्देवता देवता आप्नोति तस्य च देवता २
तुस्त्रिंशोऽग्निष्टोमः प्रजापतिश्चतुस्त्रिंशो देवतानां प्रजापति
मेवाप्नोति चतुर्विंशं बहिष्पवमानं भवति महाव्रतस्य चतुर्विं
शत्यक्षरा गायत्री प्रजननं गायत्री प्रजात्या उभये स्तोमा यु
ग्मन्तश्चायुजश्च तन्मिथुनं तस्मान्मिथुनात्प्रजायते यत्त्रिवृच्छिरो ३५
भवति नव प्राणाः प्राणेष्वेव प्रतितिष्ठति यत्पञ्चदशौ पक्षौ स

वीर्य्याय सप्तदश आत्मा भवति प्रजापतिर्वै सप्तदशः प्रजा
पतिमेवाप्नोत्येकविंशं पुच्छं भवति प्रतिष्ठित्यै ॥७॥ ज्योति
ष्टोमोऽग्निष्टोमो गौरुक्थ्य आयुरुक्थ्योऽभिजिदग्निष्टोमो विश्वजि
दग्निष्टोमः सर्वजिदग्निष्टोमः सर्वस्तोमोऽतिरात्र एते नवाह
ह्नोऽत्यन्या देवता [illegible] भवदत्यन्याः प्रजा भवति य एवं वेद यज्ज्यो
तिर्गौरायु[illegible]ः पुरस्ताद्भवति प्रज्ञातान्स्तोमानुपेतीमानेव
लोकानेतैर्लोकेषु प्रतितिष्ठत्यथाभिजिदभिजिता वै देवा

मन्त्रो कानभ्यजयन्विश्वजिता विश्वमजयंत्सर्वजिता सर्वमजयं
सर्वस्तोमोतिरात्रो भवति सर्वस्याप्त्यै सर्वस्य जित्यै सर्वमेवैते
नाप्नोति सर्वं जयति ॥८॥ चत्वारि त्रिवृन्त्यहान्यग्निष्टोममुखा
नि विश्वजिन्महाव्रतं ज्योतिष्टोमोतिरात्र एतेन वै प्रजापतिः पु
रुषमसृजत स सर्वस्यान्नाद्यस्याधिपत्यमगच्छत्सर्वस्यान्ना
द्यस्याधिपत्यं गच्छति य एवं वेद शिरो वा अग्रे संभवतः संभव
ति चतुर्धा विहितं वै शिरः प्राणश्चक्षुः श्रोत्रं वागात्मा वै पृष्ठा राम २५१

नि यत्पृष्ठान्युपयन्ति शिर एवात्मानमनुसंदधात्येतद्वै पुरुषमकस्त
स्मादन्नमेव व्रतमपि दधात्यथ यज्ज्योतिष्टोमोतिरात्रो भवत्य
न्नस्य स्पृत्यै ॥९॥ पृष्ठ्यः स्तोमः षडहो विश्वजिदतिरात्रोन्यस्मै वै
कामाय सत्रमन्यस्मै यज्ञेन तत्सत्रेणाप्नोति यस्मै कं यज्ञेन तद्य
ज्ञेनाप्नोति यस्मै कं सत्रं सत्रमिवैवा एतद्यदनुलोमं पृष्ठानि
यदेकाहात्पृष्ठानि नवं त्येकधैवास्मिंस्तदोजो वीर्यं दधात्यन्त
तः पञ्चन्नाद्यमेवास्मिन्दधाति पशवः पृष्ठानि पशुष्वेव प्रतिति

Indira Gandhi National Centre for the Arts

षति यद्वै मनुष्याणां प्रत्यक्षं तद्देवानां परोक्षमथ यन्मनुष्याणां
परोक्षं तद्देवानां प्रत्यक्षमेतद्वै परोक्षं व्रतं यद्विश्वजित्प्रत्यक्षमेवै
तेनान्नाद्यमवरुंधे ॥१०॥ पृष्ठ्यः षडहो महाव्रतं ज्योतिष्टोमोऽतिरात्र
एतेन वै देवा देवत्वमगच्छन्देवत्वं गच्छति य एवं वेद तद्वै व्रतमात्तय
दशरात्रोऽग्निष्टोमो हि व्रत ७ सपद्यते थ यज्ज्योतिष्टोमोऽतिरात्रो नव
त्यहस्य पक्षस्याग्रपृष्ठरात्रेणावै देवाः सर्वमाश्नुवत सर्वमश्नुते य ए रा न ३५२
वं वेद ॥११॥ पृष्ठ्यः षडहो ज्योतिर्गौरायुरतिरात्रो देवा वै मृत्यो र

बिभयुस्ते प्रजापतिमुपाधावंस्तेभ्य एतेन नवरात्रेणामृतत्वं
प्रायच्छदेतद्वाव मनुष्यस्यामृतत्वं यत्सर्वमायुरेति वसीयान्भव
ति सर्वमायुरेति वसीयान्भवति य एवं वेद नवरात्रो वा एष नव
प्राणाः प्राणेष्वेव प्रतितिष्ठति पृष्ठ्यः षडहो भवति प्रत्यक्षंच्या
अथ यज्ज्योतिर्गौरायुरतिरात्रो भवति प्रतिष्ठित्यै ॥१२॥ ज्योति
ष्टोमोऽग्निष्टोमो गौरुक्थ्य आयुरुक्थ्यो न्यासंज्यः पंचाहो विश्व
जिदतिरात्रः पशुकामो यजेत यज्ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहः पुरस्ताद्

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वन्तिप्रज्ञातान्स्तोमानुपैतीमानवलोकानेवैवलोकेषुप्रतितिष्ठ
त्यथयदस्यासंग्पःपंचाहोमध्यतोभवतिपाङ्क्तःपुरुषःपाङ्क्ताःप
शवस्तेनपुरुषंचपशूꣳश्चाप्नोतिविश्वजिदतिरात्रोभवतिवि
श्वस्याभिजित्यै॥२३॥त्रिवृदग्निष्टोमःपंचदशउक्थ्यस्त्रिवृद
ग्निष्टोमःसप्तदशोग्निष्टोमएकविꣳशउक्थ्यःसप्तदशोग्नि रम
ष्टोमःस्त्रिणवोग्निष्टोमस्त्रयस्त्रिꣳशउक्थ्यस्त्रिणवोग्निष्टो ३५४
मोविश्वजिदतिरात्रइंद्रोसुरान्हत्वाकार्यंचक्रवाꣳअमन्य

ततदेवाएतेनस्तोमेनायजंतयंसपाप्मनोनैर्दश्यमगच्छत्तस्मा
दिषुहतोवादंडहतोवादशमीनैर्दश्यंगच्छतिदशादक्षिणीवाए
षाविराडन्नंविराजैꣳडन्नाद्यमेवास्मिन्दधात्यग्निष्टोमेनवैदेवा
असुरान्निगृह्यमध्यतउक्थ्यैःप्रजयापशुभिःप्राजायंता
ग्निष्टोमेनैवभ्रातृव्यंनिगृह्यमध्यतउक्थ्यैःप्रजयापशुभिःप्र
जायतेत्रिककुब्वाएषयज्ञःस्त्रिककुप्समानानांचप्रजानांभ
वतियएवंवेद॥२४॥त्रयस्त्रिवृतोग्निष्टोमास्त्रयःपंचदशा

स्ता पः स्प ३ स्ता ३ ; छ्ये २

उक्थ्या एकविंशोतिरात्रः क्रतुरुबिंददशरात्रो यः कामयेत ब
हुः स्यामिति स एतेन यजेत यज्ञाशस्तोमा बहुरेव भवति सह
स्त्रिवृतः सहां चदशाः सह सप्तदशा एकविंशोतिरात्रो भवति प्र
तिष्ठित्यै ज्योतिर्वा एष विहृतो ज्योतिष्प्रजानां भवति य एवं वेद
चतुष्टोमो वा एष चतुष्पादाः पशवः पशुष्वेव प्रतितिष्ठन्त्येकवि
ंशं स्तोमा नातियंति प्रतिष्ठा वा एकविंशः प्रत्येव तिष्ठन्त्य ३५५
नवे तेॅ क्रतुरुबिंदं जह्नलदिरिष्ट्वा भूमानमाश्नुत भूमानमश्नुते य एवं वेद ॥२५॥

अभ्यासंग्यः पंचाहः श्चत्वारश्छंदोमा विश्वजिदतिरात्रः पशुका
मो यजेत यदभ्यासंग्यः पंचाहः पुरस्ताद्भवति पांक्तः पुरुषः पा
ङ्क्ताः पशवस्तेन पुरुषं च पशूंश्चाप्नोति छंदोमा मध्यतो भवं
ति पशवो वै छंदोमाः पशूनामवरुध्यै विश्वजिदतिरात्रो भवति
वीश्वस्याभिजित्यै ॥१५॥ त्रिष्टोमोग्निष्टोमो ज्योतिरुक्थ्य त्रिष्टो
मोग्निष्टोमो गौरुक्थ्यो ज्योतिर्जिदग्निष्टोमो गौरुक्थ्यो विश्वजिदग्नि
ष्टोमो [illegible] आयुरुक्थ्यो विश्वजिदग्निष्टोमः सर्वस्तोमो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तिरात्रे देवा वा असुरैर्हन्यमानास्ते प्रजापतिमुपाधावꣳस्तेभ्य एतं
देवपुरं प्रायच्छत्तां प्राविशन्तत्त्रिवर्यमाणं याजयेदेतामेव देव
पुरं प्रविशत्यत्रित्ये ॥२७॥ अभ्यासंग्यः षडहः त्रयः छंदोमाः स्तु
तस्तोमोग्निष्टोमो विश्वजिदतिरात्रः स्वाराज्यो वा एष यज्ञः स्वाराज्यं
गच्छति य एवं वेद [illegible] प्रजापतिर्हि स्वाराज्यं परमेष्ठी स्वाराज्यं
परमेष्ठितां गच्छति य एवं वेदो नेबृहद्रथंतरे नवतस्तद्धि स्वा 358
राज्यं त्रिवृत्स्तोमस्तोमः स एतां तꣳश्रियां गच्छति य एवं वेदैतेन
मायुतं क्षी ला स्तꣳशी स्वाराज्य ꣳ षड्। ꣳ श: स्तो मो म वै स ही स्वा राज्यं १

वैद्योमघन्या पौंडरीकरद्वासुदामस्ता रुछत्तरे सर्वाम्रुद्धिमार्ध्नो
सर्वामृद्धिमृच्छतियएवं वेद ॥१८॥ छू॥ ॥ छू॥ ॥इति द्वावि
शः प्रपाठकः॥ ॥छू॥श्री॥ अतिरात्रः पृष्ठ्यः षडहः सर्वस्तोमो
तिरात्रश्चत्वारश्छंदोमा अतिरात्र एष वा आप्तो द्वादशाहो यत्र
षोडशरात्रयः समानो ह्येष यत्प्रायणीयश्चोदयनीयश्चाति
रात्रौ यं कामं कामयेतेत मेतानिरभ्यस्मवते गृहपतेस्तु वायु
पञ्चसुकामवतितघ्नस्येसर्वस्तोमोतिरात्रो भवति तेन गृह

पतेर्वा एतन्नुप दासुकामेन वलेतावा अर्धेल गृह्णतय आसणोहोतारः
सुजगाः स्वपयंतितेस र्वां मृद्धिमार्धुवं सर्वां पृद्धिमृर्धुवंतियए
ताउपयंति॥२॥ अतिरात्रौद्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतं चा
तिरात्रश्चवाग्वाएषा त्रना यते यदेष द्वादशाहस्तां विच्छिंद्यः यं
मुध्यैतिरात्रं चर्धुनेदुपरिष्टाद्धुतमुप यंति नवाचं विछिंदंता ३५८
भवंति त्रयोदशं मासमेता वै प्रतितिष्ठतास्त्रयोदशरात्रयः
प्रतितिष्ठतियएताउपयंति॥३॥ अतिरात्रः पृष्ठ्यः षडहः पृष्ठः

चऽडहस्त्रयस्त्रिंशंशारंभणोतिरात्रः कामसनयो वा एता रात्रयो
विराड्विदशान्नमेकादशीप्रजाद्वादशीपशवस्त्रयोदशीकामा य
चतुर्दशी सर्वानेवैताभिः कामानवरुंधतएतावानब्रह्मस्य विष्ट
पायवैतोत्रयस्त्रिंशो मध्यतः संधीयतेतेन ब्रह्मस्य विष्टपं
रोहंतिद्विः पृष्ठान्युपयंत्यान्निरुद्वेमेवैताभिरन्नाद्यं दधते पङ्क्ति
र्योवाएतारात्रयोसंवत्सरंकामयंतेतमेताभिरस्पृश्नवतेयत्रस
त्रहिपश्चात्कानयतेनतदस्पृश्नतेत्रिवृताश्यंतित्रिवृतोधंतिप्राणावैत्रिवृस्तोमानां

प्राणोरेवद्रयंति प्राणोष्वेव प्रतितिष्ठंति॥३॥ अतिरात्रो ज्योतिर्गौ
रायुरन्यमहः पृष्ठ्यः षडहः आयुर्गौर्ज्योतिरतिरात्रो यां स्तल्पेवेद
केवा विवाहेवामी मां सेरं स्तएता उपेयुर्यज्योतिर्गौरायुरन्य
हः पञ्चात्तां स्तोमानुपयंतीमानेव लोकानेष्वेव लोकेषु प्रति
तिष्ठंत्यथ यत्पृष्ठ्यः षडहो मध्यतो भवत्येष वाव देवतल्पो दे
वतल्पमेव तदारोहंति तल्पात्रवैति वसीयसस्तल्पमारोहं
त्यथ यदायुर्गौर्ज्योतिरतिरात्रो येनेतो यंति तेन पुनरायंति साम ३५९

॥४॥ अतिरात्रो गौश्चायुश्च द्वे अहनी द्वादशाहस्य दशाहान्यति
रात्रोऽग्रकौश्चायुश्च द्वे अहनी नवतो मिथुनौ स्तोमावुपयंति प्र
जात्या अथयानि द्वादशाहस्य दशाहानि वाचमविच्छिन्नामु
पयंति प्रजननायैता वै प्रतिष्ठिताश्चतुर्दशरात्रयः प्रतितिष्ठं
ति य एता उपयंति ॥५॥ अतिरात्रः पृष्ठ्यः षडहो महाव्रतं पृष्ठ्यः
षडहस्त्रयस्त्रिंशारं भणोतिरात्र एता निर्द्वेदेवा देवत्वम
गच्छन्देवत्वं गच्छंति य एता उपयंतो तदे देवानां सत्रं तद

घा ष्टं.पिदेवाः सत्रमासते पौर्णमास्यतिरात्रोथयानिषडहानिसपृ
ष्ठ्यः षडहएकाहकामहाव्रतमथयानिषडहानिसपृष्ठ्यः षडहो
मावास्यातिरात्रस्तस्मात्तर्हिमनुष्याणांमासुतोदेवानांहितार्हि
सुतः प्रत्यहमेवैतान्निर्देवतान्भ्यारोहतिप्रतिनोदानुमस्यमित
रमनुपहोदीहोरन्नप्रतिनोदाय॥६॥ अतिरात्रस्त्रिवृदग्निष्टुद रा.म
ग्निष्टोमोज्योतिर्गौरायुरस्महः पृष्ठ्यः षडहआयुर्गौर्ज्योतिरतिरा ३५९
त्रः स्त्रत्रंवाएतादात्रयोत्तिनिर्वदंतिब्रह्मवर्चसकामाउपेयुर्यत्त्रि

वृदग्निष्टुदग्निष्टोमोभवतिब्रह्मतद्यथाशसाईयतिब्रह्मवैत्रि
वृद्यज्ज्योतिर्गौरायुरस्महः प्रज्ञातास्तोमानुपयंतीमानेवलोकाने
ष्वेवलोकेषुप्रतितिष्ठंत्यथयत्पृष्ठ्यः षडहोमध्यतोभवत्यन्नंवै
पृष्ठान्यन्नमेवतन्मध्यतोधीयतेतस्मान्मध्येसदन्नंधिनोत्य
पत्यदायुर्गौर्ज्योतिरतिरात्रोयेनेतोयंतितेनपुनरायंति॥७॥
त्रिवृदग्निष्टुदग्निष्टोमोज्योतिर्गौरायुरस्महोद्वादशाहस्यदशा
हान्यतिरात्रोन्यस्मैवैकामायसत्रमन्यस्मैयज्ञोनेतसत्रेण

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ग्नोतियस्मैकंचयज्ञोनतद्यज्ञेनाप्नोतियस्मैकंचसत्रंयदन्यतोति
रात्रास्तेनयज्ञोथयानिद्वादशाहस्यदशाहानितेनसत्रमुभा
वेवैताभिःकामाववरुंधते॥८॥अतिरात्रोज्योतिर्गौरायुस्त्र्य
होद्वादशाहस्यदशाहान्यतिरात्रःप्रजाकामाउपेयुरेताभिर्वै
प्रजापतिःप्रजाअसृजतप्रप्रजयाप्रपशुभिर्जायंतेयएता राम
उपयंतियज्ज्योतिर्गौरायुस्त्र्यहःप्रज्ञातांस्तोमानुपयंतीमा ३५८
॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

न्वेवलोकानेष्वेवलोकेषुप्रतितिष्ठंत्यथयानिद्वादशाहस्यदशाहा
निवाचमविच्छिन्नामुपयंतिप्रजननायएतावैप्रतिष्ठिताःपंचद
शरात्रयःप्रतितिष्ठंतियएताउपयंति॥९॥एताएवसमरात्र
ताएताभिर्वाइंद्रःपरमांविजितिंव्यजयतपरमामेवैताभिर्विजि
तिंविजयंतेपंचदशोवैवज्रोनवाअगृहीतेनवज्रेणवीर्यंक
रोतियाषोडश्यारंभणामेवतद्गृहीतेनवज्रेणवीर्यंकरोति॥
॥१०॥अतिरात्रोज्योतिर्गौरायुर्गौरायुःपंचाहोद्वादशाहस्यद

Indira Gandhi National Centre for the Arts

शाहान्यतिरात्र एता त्रिर्वै प्रजापतिरनंतां श्रियमजयदनंता
वा एतायत्तं यथा हविधायत्तस्मा होनंता देव प्रजायंते थ यानि
द्वादशाहस्य दशाहानि वाचमविछिन्नामुपयंति प्रजननां
येतावे प्रतिष्ठिताः सप्तदशरात्रयः प्रतितिष्ठंति य एता उप
यंति ॥११॥ अतिरात्रोग्निष्टवः षडहो द्वादशाहस्य दशाहान्य
तिरात्रो देवा वै मृत्योरबिभयुस्ते प्रजापतिमुपाधावंस्तेभ्य ३९०
एतेनाष्टादशरात्रेणामृतत्वं प्रायच्छदेतद्वावमनुष्यस्याभे

तत्वं यत्सर्वमायुरेति वसीयान्भवति सर्वमायुर्यंति वसीयां
सो भवंति य एता उपयंति द्विर्वा एतान्नव नव प्राणा अग्निष्टु
वमेवैतान्निरायुर्दधते ॥१२॥ एता एव सम महाव्रता एता त्रिर्वै वा
युरारण्यानां पशूनामाधिपत्यमाश्नुतो न येषां पशूनामाधि
पत्यं गच्छंति य एता उपयंति मृगसत्रं वा एतदेता त्रिर्वा आरण्याः
पशवो नाद्रुताः प्रजायंते नाद्रुतमेषां प्रजायते य एता उपयंति
॥१३॥ अतिरात्रोग्निष्टवः षडहोग्निजिद्विश्वजिद्दे अहनी

द्वादशाहस्यदशाहान्यतिरात्रःपुरुषकामाउपेयुरेतानिर्वैप्र
जापतिःपुरुषमसृजतससर्वस्यान्नाद्यस्याधिपत्यमगच्छत्सर्व
स्यान्नाद्यस्याधिपत्यंगच्छतियएताउपयंतिपुरुषसत्रंवाएत
द्वि७शोवैपुरुषोदशहिहस्त्याअंगुलयोदशपाद्यायदेतावि
शतीरात्रयोभवंत्येष्वेवैतान्निर्लोकेषुपुरुषंप्रतिष्ठापयंत्येतावैप्र २६२
तिष्ठिताविं७शतीरात्रयःप्रतितिष्ठंतियएताउपयंति॥१४॥अ
तिरात्रोत्रिप्लवःषडहोतिरात्रोत्रिप्लवःषडहोत्रिप्लवःषडहो

त्तिरात्रःपशुकामाउपेयुरेतान्निर्वाआदित्याःसप्तयाम्यान्पशूनु
दसृजंतपशूनेवैतान्निरुसृजंतेत्रिवैसप्तसप्तादित्याःपशवआ
दित्याआदित्याअस्मिंल्लोकसह्याआदित्याअमुष्मिन्पशवोस्मि
ल्लोकवोमुष्मिन्नुभयोरनयोर्लोकयोर्ऋध्नुवंतिदेवलोकेचम
नुष्यलोकेचयएताउपयंति॥१५॥अतिरात्रःपृष्ठ्यःषडहःस्त्रय
स्त्वरसामानोदिवाकीर्त्यमहस्त्रयःस्वरसामानःपृष्ठ्यःषडहस्त्रय
स्त्रिं७शारंभणोतिरात्रोब्रह्मवर्चसकामाउपेयुःस्वर्गानुवाआ

Indira Gandhi National Centre for the Arts

सुरः सूर्यं तमसाविध्यत्तस्मै देवाः प्रायश्चित्तिमैच्छंस्त एता अवि
न्दंस्ताभिरस्मात्तमोऽपाघ्नन्नप तमो घ्नते य एता उपयन्ति सोमापौ
ष्णं पशुमुपालम्भमालभन्ते सोमो वै ब्राह्मणः पशवः पूषा स्वामेव
तद्देवतां पशुभिर्व्यर्धयन्ते त्वचमेवाकृत मनोर्ऋचः सामिधेन्यो भ
वन्ति मनुर्वै यत्किञ्चावदत्तद्भेषजं भेषजतायै नैदाघीय उपेयुस्त
द्धोषधयः प्रति तेजिष्ठं तपति किलासत्वानुनयमतिहोम्यो पहत्येता ३६२
वा उग्रदेवो राजनिरुपेस किलासो न वदकिलासो भवति य ए

तं विद्वानेता उपेति ॥१६॥ अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुरभ्यहो निप्लवः
षडहो द्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतमतिरात्रस्तान्नाद्यकामा २६।
उपेयुः पञ्चवर्त्तो वा द्वादश मासाः त्रय इमे लोका असावादित्य ए
कविंशो नक्षत्राविंशामेभ्यो लोकेभ्यः संवत्सरादमुष्मादा
दित्यादन्नाद्यमवरुन्धते य एता उपयन्ति ॥१७॥ अतिरात्रो ज्यो
तिर्गौरायुर्गौरायुः पञ्चाहोऽभिप्लवः षडहो द्वादशाहस्य दशाहा
न्यतिरात्रः प्रतिष्ठाकामा उपेयुरेतानि वै प्रजापतेरेकुलो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

केषुप्रत्यतिष्ठन्यदेतास्त्रयोविंशतीरात्रयोऽनवंतित्रयइमेलोका
एष्वेवैतान्निर्लोकेषुप्रतितिष्ठंत्येतावैप्रतिष्ठितास्त्रयोविंश
तीरात्रयःप्रतितिष्ठंतियएताउपयंति ~~तेब्रध्नस्यविष्ट~~
~~पंरोहंतिमध्यतःपृष्ठा~~ ॥१८॥ प्रतिरात्रःपृष्ठ्यःस्तोमःषडहस्त्रय
रु.क्र.५ स्त्रिंशमहरनिरुक्तमुपहव्यस्यतंत्रेक्लृप्तंतस्यकल्परथंतरंमध्यंदि ३९३
नेथत्रयस्त्रिंशंनिरुक्तंत्रिणवेद्वेएकविंशेत्रिणवंत्रयस्त्रिंश
महर्निरुक्तंत्रयस्त्रिंशमहरनिरुक्तंपृष्ठ्यःस्तोमःषडहःप्रत्य
ङ्त्रिवृदहरनिरुक्तंज्योतिष्टोमोग्निष्टोमोतिरात्रएतान्नि

तिरात्रएतान्निवैदिवःस्वर्गेलोकेसमसीदंस्वर्गेलोकेसीद
मेत्येताएतावावब्रध्नस्यविष्टपोयदेतेत्रयस्त्रिंशामध्यतःसं
धीयंतेतेनब्रध्नस्यविष्टपंरोहंतिमध्यतःपृष्ठान्युपयंत्यन्नं
वैपृष्ठान्यन्नमेवतन्मध्यतोधीयतेतस्मान्मध्यसादन्नंधि
नोतिसप्ताहावाएतेतोवैप्रजाःप्रजायंतेप्रप्रजयापशुभिर्नि
र्जायंतेयएताउपयंत्यशाव्याचाएतत्सत्रंयदर्हदोमंयस्स
तासस्तेनहुदोमवत्यस्तेनपशव्यास्त्रयस्त्रिंशास्त्रयस्त्रि

Indira Gandhi National Centre for the Arts

त्रिवृत्त्रिवृत्तमग्मादग्मा॰ंशोह्लियत्र्यस्त्रि॰शास्त्रयस्त्रि॰शानचेति१

॰शमन्वेतिँप्राणाण्मारोषु प्रतितिष्ठंतियत्रिवृत्त्रिवृतंविलोमा
नोवाएतारात्रयोयज्ज्योतिरग्निष्टोमउक्थानीयमहर्नीवत्य
ज्ञूनस्पव्क्तस्यै॥१९॥अतिरात्रोद्वावभिप्लवौषडहौद्वादशाह
स्पदशाहान्यतिरात्रः प्रजाकामावापशुकामावोपेयुः ज्ञूस्प
द्वैयोनेः प्रजाः पशवः प्रजायंते यज्ञूस्तौषडहावुपयंति ज्ञूस्पा राम
देवयोनेः प्रजया पशुभिः प्रजायंते थयानि द्वादशाहस्पद ३६४
शाहानिवाचमविच्छिन्नामुपयंतिप्रजननतायैतावैप्रतिष्ठि

ताश्चतुर्विं॰शतीरात्रयः प्रतितिष्ठंतियएताउपयंति॥२०॥एता
एवसमहाव्रताएतान्निर्वंप्रजापतिः सर्वमन्नाद्यमवारुंधचतु
र्विं॰शतिः संवत्सरस्यार्द्धमासाः संवत्सरः पंचविं॰शोन्नंव्रतं॰
संवत्सरादेताभिरन्नाद्यमवरुंधते यएताउपयंति॥२१॥अति
रात्रोगोश्चायुश्चद्वेअहनीद्वावभिप्लवौषडहौद्वादशाहस्यश
हान्यतिरात्रस्तृतवोनप्रत्यतिष्ठं॰स्तएताभिः प्रत्यतिष्ठन्प्रति
ष्ठाकामाउपेयुः प्रत्येवतिष्ठंतिषड्वाऋतवऋतुष्वेवैताभिः प्र

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ति तिष्ठंति य ऽजोऽश्वायुश्चद्वे अहनी भवतो मिथुनो स्तोमावुपयंति
त्रजात्यै यज्ञस्तोषडहमेवुपयंति कृम्या एवाथयानि द्वादशाहस्य
दशाहानि वाचमविछिन्नामुपयंति प्रजननायैता वै प्रतिष्ठि
ताः षड्विꣳशती रात्रयः प्रतितिष्ठंति य एता उपयंति ॥२२॥ अतिरा
त्रो ज्योतिर्गौरायुरभिहोच्चावभिजवौ षडहौ द्वादशाहस्य दशाहान्य ३६५
तिरात्र ऋद्धिकामा उपेयुरेतानि वै नक्षत्राणि सर्वामृद्धिमार्ध्नुवंस
र्वामृद्धिमृध्नुवंति य एता उपयंति यदेताः सप्तविꣳशती रात्रयो भवंति सप्तवि

ꣳशतिर्नक्षत्राणि नक्षत्रसम्मिता वा एता रात्रयो नक्षत्राणामे
वर्द्धिमृध्नुवंति ॥२३॥ एता एव समहाव्रताः पशुकामा उपेयुर्य
देता अष्टाविꣳशती रात्रयो भवंत्यष्टाशफाः पशवः शफशः ए
वैताभिः पशूनवरुंधते ॥२४॥ अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुर्गौरायुः
पंचाहो महाव्रतमभिजिद्विषवौ षडहौ द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्र ए
तानि वै प्रजापतिरनंताꣳ श्रियमजयदनंता वा एता याए क
या नक्रिꣳशन्नेति वै वाचोनंतं यदेता एकया न त्रिꣳशद्रात्रयो

सवन्यमेतामेवैताभिः श्रियंजयंति ॥२५॥ अतिरात्रस्त्रयोग्निष्टोमाः
षडहाद्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रोन्नाद्यकामा उपेयुः परोक्ष
मन्यानि सत्राणि विराजं संपद्यंते प्रत्यक्षमेता विराजं संपन्नाः
प्रत्यक्षमेताभिरन्नाद्यमवरुंधते य एता उपयंति ॥२६॥ एता एव स
म्हाः श्रुता एताभिर्वै प्रजापतिरग्निः पूर्वमन्नाद्यमवारुंधान्नं नि
राउन्न श्रुत मग्निः पूर्वमेवैताभिरन्नाद्यमवरुंधते ॥२७॥ अतिरा
त्रो गौश्चायुश्च द्वे अहनी त्रयोग्निष्टोमाः षडहाद्वादशाहस्य दशा ३६८

हान्यतिरात्रः पशुकामा उपेयुरनुष्टुब्वा एता रात्रयो द्वात्रिंशद
क्षरानुष्टुब्वागनुष्टुब्वनुष्वाद्याः पशवो वाचा पशून्दाधारेताभी
रात्रीभिस्तस्मान्नेनाभ्यासिद्धा वाचाहूता आयंति ॥२८॥ ॥छ॥
॥ ॥इति त्रयोविंशतीप्रपाठकः ॥ ॥छ॥ ॥ॐ॥ अतिरा
त्रस्त्रयः पंचाहा विश्वजिदतिरात्र एकः पंचाहो द्वादशाहस्य द
शाहान्यतिरात्रः प्रजापतिः प्रजा असृजत ता न प्रत्यतिष्ठंस्ता
एताभिः प्रत्यतिष्ठन्निमे लोका न प्रत्यतिष्ठंस्त एताभिः प्रत्य

तिष्ठन्प्रतिष्ठाकामा उपेयुः प्रत्येव तिष्ठन्त्यरूपेण वा एताः सरूपाश्च
रूपेण प्रजाः सरूपा अरूपेणैनो काः सरूपायदु तरस्यस्तो
केन्द्रहद्यघ्नेन्द्रहतोरन्तरमरूपेणो वैभ्यः सरूपं प्रजनयं
ति लुप्यते वा एतत्षष्ठमहर्यत्पंचाहाननुपर्यति न त्वेवः कल्पते
यन्त्र्यष्ठष्ठडहस्तेन षष्ठमहर्न्न लुप्यते तेन त्वेवः कल्पते यथा हि
द्वादशाहः सो दशाहानि तेन पंचाहेभ्यो नयन्त्पूर्धर्वो अंतरिक्षं ३६९
स्तनाववनितो नेन वा एष देवेभ्यो दुग्धे मुना प्रजाभ्य इदं वा अंतरि

क्षं वि यदिमौ स्तनाववनितस्तदन्यनूनात्रिंशति त्रयं परो येदे
वा बर्हिषासत तब्ध्येन हद्वितात नेत्पूर्धर्वे मध्यमो तिरात्रः स्तनाववनि
तो यदेषो नतिरात्रस्याप्तूर्ध्वः प्रतिहरेत्तस्मादतिरात्रः कार्य ऊर्ध्व
सोम्प्रतिहाराय त्रयस्त्रिंशद्देवता एतास्त्रिरात्रं ध्रुवं स्तेन द्विस
स्मा देवता स्त्रियं जंतरस्या एव नाना ब्रह्मसामान्यकल्पयंत्यकौना
नावीर्यताये नानेव वीर्याण्यवरुंधते ॥१॥ अतिरात्रो त्रिस्तवः
षडहो तिरात्रो त्रिस्तवः षडहो तिरात्रो त्रिस्तवः षडहो द्वादशाह

Indira Gandhi National Centre for the Arts

स्यदशाहानि महाव्रतं चातिरात्रश्चादित्याश्चांगिरसश्चैतत्सत्र
७समदधतादित्यानामेकविं७शतिरंगिरसां द्वादशाह आदि
त्या अस्मिंलोकेऽसृद्धा आदित्या अमुष्मिंइयं७ सत्त्रं यावद्रूपेन
सत्त्रेणार्धुवंतितावत्येतासामृद्धिः॥२॥ अतिरात्रस्त्रयः पञ्चा
हाविश्वजिदतिरात्रस्त्रयः पंचाहा अतिरात्रोऽपशव्या वा ए
तस्सत्रं यदछंदोमं यद्विश्वजितिछंदोमानुपयंतितेन छंदो ३६८
मवत्यस्तेन पशव्याः पङ्क्तिप्पो वा एता रात्रयो यं कामं काम

यंते तमेतानि रभ्याश्रुवते यत्र यत्र हि पङ्क्तीकाम यते तत्तदभ्यश्नु
ते त्रिवृता प्रयंति त्रिवृतोद्यंति प्राणा वै त्रिवृत्स्तोमानां प्राणेष्वेव प्र
यंति प्राणेषु प्रतितिष्ठंति॥३॥ अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुरभिप्लवाः
ऽभिप्लवाः षडहा द्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतं चातिरात्रश्च
र्द्धिकामा उपेयुस्तान्निर्वै प्रजापतिः सर्वामृद्धिमार्ध्नोत्सर्वामृद्धि
मृध्नुवंति य एता उपयंति यदेतास्त्रयस्त्रिं७शद्रात्रयो नवैति
त्रयस्त्रिं७शद्देवताः प्रजापतिश्चतुस्त्रिं७शो देवतानां प्रजाप

Indira Gandhi National Centre for the Arts

तेवर्द्धिमश्नुवंति॥४॥अतिरात्रोज्योतिर्गौरायुर्गौरायुःपंचाहस्त्र
योग्निष्टोमाःषडहाद्वादशाहस्यदशाहान्यतिरात्रःपशुकामाउपे
युर्यदेताःपंचत्रिंशद्रात्रयोभंतिपांक्ताःपशवःपशूनेवैताभि
रवरुंधते॥५॥अतिरात्रश्चत्वारोग्निष्टोमाःषडहाद्वादशाहस्यदशा
हान्यतिरात्रःपशुकामाउपेयुरेताभिर्वैदेवाआदित्यमस्मिन्नुवन्ना
दित्यलोकंजयंतियएताउपयंतिबृहतीवाएतारात्रयःस्वाराज्यं ३६८
छंदसांबृहतीयोवैपशूनांभूमानंगच्छतिसस्वाराज्यंगच्छतिप्रस्वाराज्य

माप्नुवंतियएताउपयंति॥६॥एताएवसमहाव्रताएताभिर्वै
प्रजापतिरुभौकामाववारुंद्धान्नंव्रतंपशवोबृहत्फमावेवै
ताभिःकामाववरुंधते॥७॥अतिरात्रोगौश्चायुश्चद्वेअहनीच
त्वारोग्निष्टोमाःषडहाद्वादशाहस्यदशाहान्यतिरात्रःपशुका
माउपेयुर्यदेताअष्टात्रिंशद्रात्रयोनवंत्यष्टाशफाःपश
वःशफशःएवैताभिःपशूनवरुंधते॥८॥अतिरात्रोज्योतिर्गौ
रायुश्चाहःश्चत्वारोग्निष्टोमाःषडहाद्वादशाहस्यदशाहान्यति

रात्रएतानिर्वैप्रजापतिरनंता[illegible]अयजयदनंतावाएतायाए
कयानवत्वारिंशनेतिवैवाचोनंतंयदेताएकयानचत्वारि
ंशद्यतयोनवंत्पनेतामेवैतानिःश्रियंजयेति॥९॥एताए
वसमहाव्रताःसद्यावाएताविराजोदशिनीप्रथमाविंशि
नीद्वितीयात्रिंशिनीतृतीयैषावैपरमाविराड्यच्चत्वारिंश
द्रात्रयःपङ्क्तिर्वैपरमाविराड्परमायामेवविराजिप्रतितिष्ठंति ३७०
॥१०॥अतिरात्रस्त्रीणित्रिवृंत्यहात्यहात्यग्निष्टोममुखान्यति

रात्रोदशापंचदशाउक्थ्याःषोडशिमद्दशममहरतिरात्रोद्वादश
सप्तदशाउक्थ्या अतिरात्रः पृष्ठ्यःषडहोतिरात्रोद्वादशोकविं
ंशाउक्थ्या अतिरात्रः प्रजापतिः प्रजा असृजतता अविधृता
असंजानाना अन्योन्यामादंस्तेन प्रजापतिश्शशाचसएता
अपश्यत्ततोवाइदंव्यावर्ततगावो गावोनवन्नश्वा अश्वाः
पुरुषाः पुरुषा मृगा मृगा विघान्यनावर्त्तंति यएताउपयंति
कातिरात्रा अंतरा विधृतोतस्मान्नोतरइतरं मिन्द्रेतोदव

ना

तियत्नुष्याः स्तोमाः संस्तोमास्तस्मादुावयः पशूनां सञ्चरं
तितस्मादुगर्द्दभोवडवायां रेतो दधात्यपशव्यंवाएतत्सत्रंय
दछंदोमयस्से घिषामस्तुछंदां रूपयंतितेनछंदोमवत्पः
स्तेनपशव्यागायत्रीषुजराबोधीयमुष्णिक्षुश्रध्यमनुष्टुप्सु
नानदंबृहतीषुरथंतरंपङ्क्तिषुरायोवाजीयंत्रिष्टुप्स्वौशानंजगती
षुकावमृह्यनिछंदां स्युपयंत्यनपस्तं शायप्राणो वैस्वरो ३७१
यस्वरावंततोनवतःस्तस्माद्यावंततःप्राणो ॥११॥ अतिरात्रौ द्वा

वनिष्टुवौषडहौगोश्चायुश्चातिरात्रौद्वावग्निष्टुवौषडहावभिजि
च्चविश्वजिच्चातिरात्रावेकोग्निष्टुवः षडहः सर्वस्तोमश्च नवस
प्तदशश्चातिरात्रौ द्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतं चातिरात्र
श्चादित्यानांयमातिरात्रायमेवैषां श्रीर्नवतिय एता उप
यंत्येतान्निर्वो आदित्याद्दमार्ध्मविन्मित्रश्च वरुणश्च धाता चा
र्यमा चांशश्च भगश्चेंद्रश्च विवस्वांश्चैतासामेव देवता
नाम्ब्धिमृधुवं तिय एता उपयंतितदभ्यनूक्ताष्टौ पुत्रासो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

अदिते र्येजातास्तन्वंपरि देवाँ उपप्रैसन्नन्तिः परामार्त्तंड मा
स्यदित्यादित्या अस्मिंलोके रुद्रा आदित्या अमुष्मिन्नुभयोर
नयोर्ल्लोकयो र्ऋध्नुवंति देवलोके च मनुष्यलोके च य एता
उपयंति ॥ २॥ अतिरात्रश्चत्वारोग्निष्टवाः षडहाः सर्वस्तोमोऽति
रात्रो द्वावग्निष्टवौ षडहो द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः
प्रजापतिः प्रजा असृजत स रूढो नव तं रूढं नाजानन्स आ ३७२
वाङ्क्लान्ति वाङ्क्य आत्मानं नेव जानीरं स्त एता उपेयुर्यद

वाजसेनि वाजसेश्रुतमेवात्मं दधते ज्ञानं त्पेनाग्नौ ल्गुलवेन प्रा
तः सवने सौगंधिकेन माध्यंदिने सवने पैरुदारवेणा तृतीयसव
ना३ ने ... दिवाँ होत्रमुपेयं ... रीरमधून्नु ... तस्य यन्मां समा
सीत्तद्गुल्गुल्वभवद्यस्मा वत सुगंधितेजनं यदस्थितत्पीतुदा
... तानि वै देवसुरभीणि देवसुरभिनिर्गिरेवतदभ्यंजते ॥ ३॥ अ
तिरात्रश्चतुर्विंशं प्रायणीय महस्त्रयोग्निष्टवाः षडहा अ
मितित्रयः स्वरसामानो दिवाकीर्त्यं महस्त्रयः स्वरसामानो

अदितेर्यजातास्तन्वपरि देवाः उपप्रेसन्नन्तिः परामार्त्तंडमा
स्यदित्यादित्या अस्मिंलोके रुद्रा आदित्या अमुष्मिन्नुभयोर
नयोर्ल्लोकयोर्ऋध्नुवंति देवलोके च मनुष्यलोके च य एता
उपयंति॥२॥ अतिरात्रश्चत्वारोत्तिप्लवाः षडहाः सर्वस्तोमोती
रात्रो द्वाव[illegible]त्रिप्लवो षडहो द्वादशाहस्य दशाहान्यतिरात्रः
प्रजापतिः प्रजा असृजत सरूक्षो नव तं रूक्षं नाजानं स्सआ 392
वाङ्क्षान्ति वाङ्क्षय आत्मानं नेव जानीरं स्त एता उपेयुर्यदा

चाउलेनि चाजते श्रुनमेवात्मं दधते जानं त्येनाग्नौ ल्कुलवेन प्रा
तःसवने सौगंधिकेन माध्यंदिने सवने पैरुदारवेण तृतीयसव
ने त्रिर्हैं दिवां होत्रमुपेथ्ठ रीरमघ्नुं तस्य यन्मां समा
ना३ सीत्तद्गुल्गुल्वभवद्यस्मावत सुगंधितेजनं यदस्थित्पीतु दा
[illegible]तानि वै देवसुरभीणि देवसुरभिनिरेवतदभ्यंजते॥३॥ अ
तिरात्रश्चतुर्विंशं प्रायणीय महस्त्रयो त्रिप्लवाः षडहा अ
भिजित्त्रयः स्वरसामानो दिवाकीर्त्यं महस्त्रयः स्वरसामानो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

विश्वजिदेकोग्निष्टवः षडहः आयुश्च गोश्चैते अहनी द्वादशाहस्य
दशाहानि महाव्रतं चातिरात्रश्च संवत्सरसंमितायावत्संव
त्सरस्यर्द्धिस्तावत्येतासामृद्धिलदाकुर्यंश्चतुर्विंशमहः प्राय
णीयं कुर्युः संवत्सरमारभ्य न समापयेयुरिति त्रिवृदेव कार्यं
प्राणा वै त्रिवृत्प्राणानेवोपयंत्यथो खल्वाहुश्चतुर्विंशानेव
कार्यं समष्ट्या अथैते स्वरसामानः शिरो वै दिवाकीर्त्यं प्राणाः ३१२
स्वरसामानो यद्दिवाकीर्त्यमभितः स्वरसामानो भवंति

शिरस्येव तत्प्राणान्धीयंतेथ यावंत्यौ प्राणौ तौ विश्वजिदग्निजिता
वथैते गो आयुषी मिथुनौ स्तोमावुपयंति प्रजात्या अथैतानि
द्वादशाहस्य दशाहानि वाचमविच्छिन्नामुपयंति प्रजननाया
यन्नद्भुतमन्नं वै व्रतं न वा अन्यत्र मुखादन्नं धिनोति यदुप
रिष्टाद्व्रतमुपयंति मुखत एवदन्नाद्यं धीयते तस्मान्मुखे स
दन्नं धिनोत्यथैतौ प्रायणीयोदयनीयावतिरात्रौ येनैव प्रा
णेन प्रयंति तमभ्युद्यंति ॥१४॥ अतिरात्रो नवत्रिंशत्यहान्य

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ग्निष्टोममुखः षडहोऽथ यानि त्रीण्यहान्यग्निष्टोमा भवन्ति तउक्थ्यं
मध्यतो नव पंचदशान्यहान्यग्निष्टोममुखः षडहोऽथ यानि
त्रीण्यहान्यग्निष्टोमा भवन्ति तउक्थ्यं मध्यतो नव सप्तदशान्य
हान्यग्निष्टोममुखः षडहोऽथ यानि त्रीण्यहान्यग्निष्टोमा भव
न्ति तउक्थ्यं मध्यतो नवैकविंशान्यहान्यग्निष्टोममुखः ष रा.म
डहोऽथ यानि त्रीण्यहान्यग्निष्टोमा भवन्ति तउक्थ्यं मध्यतो द्वाद ३९३
शाहस्य दशाहानि महाव्रतं चातिरात्रश्चैतान्नि वै सवितास ३९४

र्वस्य प्रसवमगच्छन्सर्वस्य प्रसवं गच्छन्ति य एता उपयन्ति य
द्गणाः स्तोमा बहव एव मन्वतेति सह त्रिवृतः सह पंचदशाः
सह सप्तदशाः सहैकविंशाः सवितुर्वा एताः कञ्जनः कञ्जम
ना४ मॉनाच प्रज्ञानां च नवंति य एता उपयन्ति ॥१५॥ अतिरात्र
महाप श्चत्वारोऽग्निष्टुतः षडहो व्रतं द्वावग्निष्टुतौ षडहो द्वादशाहस्य
दशाहान्यतिरात्रं ऋतवो न प्रत्यतिष्ठंस्त एतानि प्रत्य
तिष्ठन्प्रतिष्ठाकामा उपेयुः प्रत्येव तिष्ठन्ति षड्वा ऋतव ऋतुष्वेवै

Indira Gandhi National Centre for the Arts

ताम्निः अतितिष्ठंतियत्क्लृप्तान्षडहानुपयंतिक्लृप्त्याएवाथैतद्व्रत
मन्नंवैव्रतंनवाअन्यत्रमध्यादन्नंधिनोतियद्व्रतंमध्यतउप
यंतिमध्यतएवतदन्नाद्यंधीयतेतस्मान्मध्येसदन्नंधिनोति
यत्क्लृप्तौषडहावुपयंतिक्लृप्त्याएवाथैतानिद्वादशाहस्यदशा
हानिवाचमविछिन्नामुपयंतिप्रजननायाथैतौप्रायणी
योदयनीयावतिरात्रौयेनैवप्राणेनप्रयंतितमस्फघंति।१।
अतिरात्रःषडग्निष्ठवाःषडहाद्वादशाहस्यदशाहानिमहाव्रतंचातिरात्रश्चैता

निर्वाइंद्राग्नीअत्यन्यादेवताअभवतामत्यन्याःप्रजाभवंतिय
एताउपयंतींद्राग्नीवैदेवानांओजिष्ठाओजिष्ठाभवंतियएताउप
यंतियत्क्लृप्तान्षडहानुपयंतिक्लृप्त्याएवाथैतानिद्वादशाहस्य
दशाहानिवाचमविछिन्नामुपयंतिप्रजननायाथैतद्व्रतम
थैतौप्रायणीयोदयनीयावतिरात्रौयेनैवप्राणेनप्रयंतितम
स्फघंति॥१४॥ अतिरात्रश्चतुर्विंशंप्रायणीयमहस्त्रयोनि
ष्टवाःषडहाःपृष्ठ्यःषडहोभिजित्त्रयःस्वरसामानोदिवाकीर्त्य

महस्त्रयः स्वरसामानो विश्वजित्स्तद्धः षडहस्त्रयस्त्रिं७शारमन्
एरकोत्निमवः षडहश्चायुश्चगोश्च द्वे अहनी द्वादशाहस्यद
शाह्नानि महाव्रतं चातिरात्रश्चेतद्वै तदेकषष्ठिरात्रं देवानां
व्रात्यानां देवा वै व्रात्याः सत्रमासत बुधेन स्थपतिना ते ह वा
अनिर्याच्य वरुण७शजानं देवयजनं दिदीक्षस्तान्ह वरुणो
राजानुव्याजहारान्तरेमि वो यद्द्वियाद्भागधेयान्न देवयानं ३९६
पथानं प्रज्ञास्यथेति तस्मात्तेभ्यो न हविर्गृह्णन्ति न यस्य स्मश्च

हवैतर्हि नौषधीषु पय आसीन्न क्षीरे सर्पिन्न मा७से मेदो न त्व
चि लोमानि न वनस्पतिषु पलाशानि तद्घ तदेतदेकषष्ठिरात्रं
देवा व्रात्या उपास७स्तानो वैतानि न्यूनतान्यैनेड्वीर्यैः समसृज्य
ते तेजस्वेत्यैवासन्नयस्वेति तदेष श्लोकोऽभ्यनूच्यते किमकर्तै
तियस्तुत्वान्युरुदेवा७ अस्पृशत महीं बुधस्यासीद्दीक्षा सद्दी
रेसर्पिराहरन्महीं दीक्षा७ सोमायनो बुधो यदुदयच्छदनं द
सर्वमाप्नोन्मा७से मेदो धृतेति दरिद्रा आसन्यशवः कृशा

संतोऽन्यस्थकाः सोमायनस्य दीक्षायां समसृज्यंत मेदसे तिन
घ एतदेकषष्ठिरात्रमुपेयुस्ते देवयजनमध्यवसायगार्हप
त्ये आहुतिं जुहुयुर्देवव रुणा देवयजनं नो देहि स्वाहेति ते
दत्ते देवयजने यजंते ते सर्वामृद्धिमार्ध्नुवन्सर्वामृद्धिमृध्नुवंति
य एतदुपयंति ॥१८॥ अतिरात्रोत्योति गौरायुस्त्र्यहश्चतुर्दश
त्रिवृतः षडहा द्वादशाहस्याहानि महाव्रतं चातिरात्रश्च देवा
वै मृता रविन्न युस्ते प्रजापतिमुपाधावं ॥ कृ।

राम
७७

स्ते न्य एतेन शतरात्रेण मृतत्वं प्रापद्ध देतद्वाव मनुष्यस्यामृ
तत्वं यत्सर्वमायुरेति वसीयान्भवति सर्वमायुर्यंति वसीया
ं सो भवंति य एतदुपयंत्य निष्प्रयाय मग्निषु एवं त्वा निकौ
त्यै समानत्रा त्रिषु एवं ते प्रतितिष्ठित्यै ॥१९॥ अतिरात्रश्चतुर्विं
शं प्रायणीयमहश्चत्वारोऽग्निष्टोमाः षडहाः पृष्ठ्यः षडहः स मा
सः स द्वितीयः स तृतीयः स चतुर्थः स पंचमस्त्रयोऽग्निष्टोमाः
षडहाः पृष्ठ्याः षडहोऽभिजित्त्रयः स्वरसामानो दिवाकीर्त्यमह

स्त्रयःस्वरसामानोविश्वजित्पृष्ठ्यःषडहस्त्रयस्त्रिꣳशारंभण
स्त्रयोभिप्लवाःषडहाःपृष्ठ्यःषडहस्त्रयस्त्रिꣳशारंभणाश्चत्वा
रोभिप्लवाःषडहाःसमासःसद्वितीयःसतृतीयःसचतुर्थःस्त्रयो
भिप्लवाःषडहाआयुश्चगौश्चद्वेअहनीद्वादशाहस्यदशाहा
निमहाव्रतंचातिरात्रश्चसंवत्सरब्राह्मणंब्राह्मणं॥२॥ ।
॥ ॥ ॥छ॥ ॥इतिचतुर्विꣳशःप्रपाठकः॥ ॥छ॥ ॥ २७८
॥अतिरात्रश्चतुर्विꣳशंप्रायणीयमहर्द्वौत्रिवृत्पंचदशौषड

होपृष्ठ्यःषडहोद्वौत्रिवृत्पंचदशौषडहोसमासःसद्वितीयःसतृती
यस्सचतुर्थःसपंचमस्त्रयस्त्रिवृत्पंचदशाःषडहाःपृष्ठ्यःषडह
स्त्रिवृहस्पतिस्तोमस्त्रयःस्वरसामानोदिवाकीर्त्यमहस्त्र
यःस्वरसामानःपंचदशाइंद्रस्तोमउक्थ्यःपृष्ठ्यःषडहस्त्रयस्त्रि
ꣳशारंभणएकःपंचदशात्रिवृत्षडहोद्वादशाहस्यदशाहा
निव्यूढाअग्निष्टोमास्त्रिवृतउद्भिद्बलभिद्द्वेअहनीद्वौपं
चदशात्रिवृतौषडहोपृष्ठ्यःषडहोद्वौपंचदशात्रिवृतौषडहो

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

समासः सद्वितीयः सतृतीयः सचतुर्थः पंचदशत्रिवृत्षडहः पृष्ठ्यः

षडहः पंचदशत्रिवृत्षडहो गोआयुषी द्वे अहनी छंदोमदशा

होष्टाचत्वारिंशं प्रथममहरथ चतुश्चत्वारिंशं चत्वारिं

शं षट्त्रिंशं द्वात्रिंशं त्रिंशं द्वाष्टाविंशं पंचविंशं

चतुर्विंशं महाव्रतं चातिरात्रश्चादि त्यानां मध्ये पृष्ठ्यम

ध्ये पृष्ठ्येन वा आदित्यास्स्वर्गं लोकमा यंतयन्मध्ये पृष्ठ्यान्य ३९८

पयंति स्वर्गस्य लोकस्याक्रांत्या अन्नं वै पृष्ठ्यान्यन्नमेव तन्मध्यतो धीयते तस्मा न्मध्ये स

क्रां

ती

दन्नं चिनोत्विपशवः पृष्ठ्यानि पशुष्वेव प्रतितिष्ठंति चक्रेवा एते

५२ सावंवृतीत्रिवृत्पंचदशौ स्तोमौ ये कामं कामयंते तमेतेनाभ्य

श्नुवते यत्र यत्र हि चक्रीवता कामायते तत्तदभ्यश्नुते पृथे

बृहस्पतिस्तोम एतेन वै बृहस्पतिर्देवानां पुरोधामगच्छ

पुरोधाकामा उपेयुर्गच्छंति पुरोधां पुर एनां दधते थैते स्वर

सामानः शिरो वै दिवाकीर्त्यं प्राणाः स्वरसामानो यद्दिवाकीर्त्य

मभितः स्वरसामानो भवंति शिरस्येव तत्प्राणान्धीयते थैष

पंचदशइंद्रस्तोमउच्छ्य एतेन वा इंद्रोऽत्यन्या देवता अभवदत्यन्याः
प्रजा भवंति य एतदुपयंत्यथैतानि द्वादशाहस्य दशानि व्यू
अग्निष्टोमा त्रिवृतो मध्यतः पाप्मनो मुच्यंत एष वाव देवत
ल्यो देवतल्पमेव तदारोहंति तल्प्या भवंति प्रवसो यस्य तल्प
मानुवर्त्यथैतावुद्भिद्बलभिदावेताभ्यां वै बृहस्पतिर्देवेभ्यः
पशूनुदसृजत्पशूनेवैताभ्यामुत्सृजंतेऽथैते गौरायुषी मि
थुनौ स्तोमावुपयंति प्रजात्या अथैष छंदोमदशाहश्छंदसा

हो हो वर्वा विछंदा ७ स्फपयंति तस्माद्वर्वाचोऽनुजंतः पशव उपति
ष्ठंते अथैतद्व्रतमन्नं वै व्रतमवा अन्यत्र मुखाद्दन्तेधिनोति यदुप
रिष्टाद्व्रतमुपयंति मुखत एव तद्दन्नाद्यं धीयते तस्मान्मुखेस
दं नाधिनोत्यथैतौ प्रायणीयोदयनीयावतिरात्रौ येनैन प्रा
यौन प्रयंति तमस्फदयंति ॥१॥ अतिरात्रश्चतुर्विंश७ शं प्रायणी
यमहः पृष्ठ्यः षडहश्चत्वारस्त्रिवृतोऽग्निष्टोमाः षडहः सप्तमासः स
स द्वितीयः स तृतीयः स चतुर्थः स पंचमस्त्रयस्त्रिवृतोऽग्निष्टोमा

Indira Gandhi National Centre for the Arts

षडहः पृष्ठ्यः षडहस्त्रिवृद्बृहस्पतिस्तोमः स्त्रयः स्वरसामानो दि
वाकीर्त्यमहः स्त्रयः स्वरसामानः पञ्चदशाद्द्वस्तोमसङ्क्ष षड पृष्ठ्यः
हस्त्रयः त्रि० शारम्भणए कस्त्रिवृद्दन्तिस्रवः षडहो द्वादशाह
स्य दशाहानि व्यूढ अग्निष्टोमास्त्रिवृत उक्थ्यबलन्तिब्रह्म अ
हनी चत्वारस्त्रिवृतो निस्रवाः षडहः पृष्ठ्यः षडहः समास्तः ३८८
सद्वितीयः सत्तृतीयः सचतुर्थो द्वौ त्रिवृतावनिस्रवो षडहो ८९
पृष्ठ्यः षडहः आयुश्चगौश्च द्वे अहनी छन्दोमदशाहश्च वुर्वि

शं प्रथममहर्द्दं अष्टा वि० शो त्रि० शं द्वा त्रि० श० षड् ० शं दत्वा
रि० शं चतुश्चत्वारि० श मष्टाचत्वारि० शं चतुर्वि० शं महाव्रत
वाहिः श्चांगिरसां पुरस्तात्पृष्ठ्यं पुरस्तात्पृष्ठ्येन वा अंगिरसः स्व
र्गं लोकमाक्रमन्त यत्पुरस्तात्पृष्ठ्यमुपयन्ति स्वर्गस्य लोकस्या
क्रान्त्या अन्नं वै पृष्ठ्यान्यन्नमेव तन्मुखतो धीयते तस्मान्मुखे
सदन्नं धियनोति पशवः पृष्ठ्यानि पशुष्वेव प्रतितिष्ठन्ति यद
न्यश्च गाम्भा० साकंव्रज्यात समानमाहुं दोमदशाहाद श्रै

षळ्हो दोमदशाहस्तु दसांदोह ऊर्द्ध्वानि हि रा ७ स्तु पयेत्य न पराञ्
श्चायेषवावदेवयानः पंथाः प्रदेवयानं पंथानमाप्नुवंति य एत
दुपयंत्यथैतद्भूतमयैतो प्रायणीयोदयनीयावतिरात्रौ येनै
वप्रायेन प्रयंतितमभ्युद्यंति ॥२॥ अतिरात्रस्त्रिवृता मासं पं
चदशेन मासं ७ सप्तदशेन मासमेकविं ७ शेन मासं त्रिण
वेन मासं मैकविं ७ शेन मासं महाव्रतं त्रयस्त्रिं ७ शेन मासं ३८९
त्रिणवेन मासमेकविं ७ शेन मासं ७ सप्तदशेन मासं पंच

त्रयस्त्रिं २

दशेन मासं त्रिवृता मासमतिरात्रमन्ततो न प्रत्यतिष्ठ ७ स्त २
ते न प्रत्यतिष्ठन्प्रतिष्ठाकामा उपेयुः प्रत्येव तिष्ठति षड्ढान्ततव
सं उभे वैते न प्रतितिष्ठति यद्भूते मध्यत उपयंति मध्यत एवत
दन्नाद्यं धीयते तस्मान्मध्ये सदन्नं धिनोति पशुर्वा एतत्सत्रायणं
४८ यं कामं कामयंते तमेतेनाप्नुवंते यत्र यत्र हि पशवो कामय
ते तत्र तद्भ्यश्नुते त्रिवृता प्रयंति त्रिवृतो यंति प्राणा वै त्रिवृत्स्तोमा
नां प्राणो रेवप्रयंति प्राणे षु प्रतितिष्ठंत्येतद्वै दृष्टिवातवंतो खं

द्व उपेतो विषुवति चातवानुतिष्ठति समापयन्ति इति तस्मा
न्नीयात् सो वातवतामभूयात् सोदार्त्तेयाः ॥३॥ मासं दीक्षिता
भवंति ते मासि सोमं क्रीणंति तेषां द्वादशोपसद उपसदिष्टश्च रि
त्वा सोममुपनह्य मासमग्निहोत्रं जुह्वति मासं दर्शपूर्णमा
साभ्यां यजंते मासं वैश्वदेवेन मासं वरुणप्रघासैर्मासं सा
कमेधैर्मासं शुनाशीर्येण त्रिवृता मासं पंचदशेन मा 63
सं सप्तदशेन मासमेकविंशेन मासं त्रिणवेन मासमष्टाद

शत्रयस्त्रिंशान्यहानि द्वादशाहस्य दशाहानि महाव्रतं चाति
रात्रश्चाग्निहोत्रं दशहोता दर्शपूर्णमासौ चतुर्होता चातुर्मास्या
नि पंचहोता सोमोऽध्वरः सप्तहोतैते वाव सर्वेण यज्ञेन यजंते
य एतदुपयंति सर्व एव भवंति ते सर्वेऽकिंडपायिनो सरुकैश्च
मसैर्मे हूयंति यो होता सोऽध्वर्युः स पोता य उद्गाता स नेष्टा सो
ऽच्छावाको यो मैत्रावरुणः स ब्रह्मा स प्रतिहर्त्तायः प्रस्तोता स ब्रा
ह्मणाच्छंसी स ग्रावस्तुद्यः प्रतिप्रस्थाता सोऽग्नीध्र स उन्नेता य

हपतिर्गृहपतिः सुब्रह्मण्यः सुब्रह्मण्यः ॥४॥ संवत्सरं दीक्षिता
भवंति संवत्सरमुपसद्भिश्चरंति संवत्सरं प्रसुतो भवति यत्सं
वत्सरं दीक्षिता भवंति न एवते न तप्यंते यत्संवत्सरमुपसद्भि
श्चरंति पुनत एवते न यत्संवत्सरं प्रसुतो भवति देवलोकमेव
ते नापियंत्येतेन वैतपश्चितो देवाः सर्वामृद्धिमार्ध्नुवं सर्वामृ
द्धिमृध्नुवंति य एतदुपयंति ॥५॥ त्रयस्त्रिवृतः संवत्सराः त्रयः
पंचदशास्त्रयः सप्तदशास्त्रय एकविंशाः प्रजापतेर्द्वादशास ३८४

वत्सरमेतेन वै प्रजापतिः सर्वस्याप्तमवमगछत्सर्वस्य प्रसवं ग
छंति य एतदुपयंति यत्त्रयस्त्रिवृतः संवत्सरा भवंति तेजो ब्रह्म
वर्चसं त्रिवृत्तेज एव ब्रह्मवर्चसमवरुंधते यत्त्रयः पंचदशा
ओजो वीर्यं पंचदशा ओज एव वीर्यमवरुंधते यत्त्रयः सप्तदशास्त्र
न्नं वै सप्तदशोऽन्नाद्यमेवावरुंधते यत्त्रय एकविंशाः प्रतिष्ठा
वा एकविंशास्तत एव यत्तस्य प्रतितिष्ठंत्येतेन वै नैमिशीयाः
सर्वामृद्धिमार्ध्नुवं सर्वामृद्धिमृध्नुवंति य एतदुपयंति ते हस्म

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दशेमं एवाध्यन्नस्थुस्तउ हेत्तुर्योनिः प्रजायामथ्यातेस्य एतस्य
त्रꣳ समापयादिति तदेतस्समीक्ष्यैतो ब्राह्मणाः सत्रमासते
॥६॥ नवत्रिवृतः संवत्सरान्नव पंचदशान्नव सप्तदशान्नवैकवि
ꣳशाः शाक्त्यानाꣳ षड्विꣳशसंवत्सरमेतेन वै गौरीवितिः शा
क्त्यस्तरसपुरोडाशो यव्यावत्याꣳ सद्द्योमृद्धिमार्ध्नोत्सर्वामृद्धि
मृध्नुवंति य एतदुपयंति बृहती वा एतत्सत्रायणाꣳ स्वाराज्यं छं ३८५
दसां बृहती प्रत्स्वाराज्यमाप्नुवंति य एतदुपयंति तदेतद्वा

क्त्यानां दशवीरमैषां दशवीरजायंते य एतदुपयंति ॥७॥ पंचवि
ꣳशतिस्त्रिवृतः संवत्सराः पंचविꣳशतिः पंचदशाः पंचविꣳशतिः
सप्तदशाः पंचत्रिꣳशतिरेकविꣳशाः साध्यानाꣳ शतसंवत्स
रꣳ साध्या वै नाम देवेभ्यो देवाः पूर्व आसꣳस्त एतत्सत्राय
णमुपायꣳस्तेनार्ध्नुवꣳस्ते सगवः सपुरुषाः सर्व एव सह
स्वर्गं लोकमायन्नेवं वाव ते सह स्वर्गं लोकं यंति य एतदुप
यंत्यायुर्वा एतत्सत्रायणाꣳ शतायुः पुरुषो यावदेवायुस्तद

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

वरुंधते नह्यत्यायुषंसत्त्रमस्तितदभ्यनूक्तातानीदहानिबहू
लान्यासन्याप्राचीनमुदितासूर्यस्ययतः परिजारइवाचरंत्युषा
दद्दृशेनपुनर्यतीवेतिज्योतिष्टोमस्यायनेनयंतिज्योतिरेवम
वंत्येकविंशांततस्तोमानांभवतिप्रतिष्ठावाएकविंशांत ग ग
तएवयज्ञस्यप्रतितिष्ठंति॥५॥अतिरात्रःसहस्रमदान्यतिरा १८६
त्रोग्नेःसहस्रसाव्यमेतेनवाअग्निःसर्वस्यप्रसवमगच्छत्स
र्वस्यप्रसवंगच्छंतियएतदुपयंत्यग्नेर्वैसर्वमाप्तंसर्व

मेवाप्ताघंभवतियएतदुपयंत्यथयसहस्रसाव्यंभवतिसह
स्राद्वरा वैपरमाविराड्परमायामेवविराजिप्रतितिष्ठंति॥६॥
सारस्वत्याविनशनेदीक्षंतेतेषांद्वादशादीक्षाद्वादशोपसदो
यदहरतिरात्रोभवतितदहर्व्रानपानेर्वंतिस स्यतेति
रात्रेसान्नाय्येनयजंतेसांनाय्येनेष्ट्वाध्वर्युःशम्यांपरास्यति
सायत्रनिपततितद्गार्हपत्यस्ततःषट्त्रिंशतंप्रक्रमान्प्रक्रा
मतितदाहवनीयस्त्वक्रीवत्सप्लक्षस्वक्रीवद्धविर्धानेचक्रीवदाग्नी

धमुलूषलबुध्नोयूपः त्रवृष्प उपो स एव नोपरवान्स्वनंतित
तमापूर्यमाणमामावास्येन यंतितेषां पौर्णमास्यां गोष्टोम
स्तोमो भवत्यकृच्छो बृहत्सामा मास ७ स्थिते गोष्टोम पौर्णमासेनि
र्वपंतेतेतमपक्षीयमाणं पौर्णमासेन यंति तेषाममावास्या
यामायुष्टोमः स्तोमो भवत्यकृच्छो रथंतरसामामित्रावरुणयोरय
नमेतेन वै मित्रावरुणाविमांल्लोकानाजयतामहोरात्रौ वै मित्रावरु ३८९
णावहर्मित्रो रात्रिर्वरुणोर्द्धमासौ वै मित्रावरुणौ य ७

आपूर्यते स मित्रो योपक्षीयते स वरुणः स एष मित्रो वरुणे
रेतः सिंचति सरस्वत्या वै देवा आदित्यमस्तभ्नुवन्त्सा नायच्छ
त्साप्यक्षीयत तस्मात्सा कुब्जिमतीव तद्दृहत्यास्तभ्नुवंस्ताय
च्छत्तस्माद्दृहती छंदसां वीर्यवत्तमादित्य ७ र्दृतयास्तभ्नुवन्न्प्र
तीपं यंति न ह्यन्वीपमष्ट वै पूर्वेण प्रह्लसा यंति तद्धि प्रत्यक्ताप्यै
ति दृषद्वत्यैव दृषद्वत्या अप्ययेपोनप्त्रीयं चरुं निरुप्याथाति
यंति चतुश्चत्वारि ७ शदाश्वीनानि सरस्वत्या विनशनात्प्लक्षं

प्रास्रवणात्तावदितः स्वर्गो लोकः सरस्वतीसंमितेनाध्वनाः स्वर्गं
लोकं यंत्येतेन वै नमी साप्यो वैदेहो राजांजसा स्वर्गं लोकमैदंज
मा गामेति तदंजस्कीयानामंजस्कीयत्वं ७ स एतदवभृथम
न्थवैद्य एषठन्नरेणा स्थूलामर्७ हृदस्तद्यास्य शतं गावः सहस्र
७ संप दुःशते गोष्ठृषभमष्पृजं तिताय दा सहस्रं ७ संपद्यते रा.न
योत्थानं यदा सर्वज्यानि जीयंते योत्थानं प्लक्षं प्रास्रवणं ना ३९९
गछेल योत्थानं यदा सर्व... गस्याग्नयेष्टिं निर्वपं तेन स्याम श्वांच पुरुषींच धेनुके दत्वा ३८८
x कामाये
१ गछं स्य योत्थानं प्लक्षं प्रास्रवणं मा x यथा गृहपतिर्म्रियते योत्थानं यदा २

नारप चवंप्रति यमुनामवभृथमभ्यवयंति ॥१०॥ अतिरात्रस्त्रि
वृत्पंचदशामिंद्राग्न्योरयनं गो आयुषी दशाह्नी अतिरात्र एते
न दाइंद्राग्नी अत्यन्या देवता अन्नवता मत्यन्याः प्रजानवंति
य एतदुपयंतींद्राग्नी वै देवानामोजिष्ठा ओजिष्ठा नवंति य एत
दुपयंत्यथ यत्त्रिवृत्पंचदशामिंद्राग्न्योरयनं गो आयुषी दं
शाह्नीन्नवतोसंव्याथाय ॥११॥ अतिरात्रो ज्योतिर्गौरायुस्त्र्य
हो विश्वजिदभिजिताविंद्राग्नी अतिरात्र एतेन वा अर्यमैतं लो

Indira Gandhi National Centre for the Arts

कामजयघमाद्धुरर्यम्णाःपंथाइत्येवावदेवयानःपंथाःप्रदेव
यानंपंथानमाप्नुवंतियएतद्धुपयंतितस्माद्वेषोरुणानमङ्क्षुद्दि
बउपदद्दशोरुणात्तमद्ववहिपंथाअथयज्योतिर्गौरायुस्त्राहेवि
ष्वाजिदत्त्विजिताविंद्रकुत्त्वोमेवतोसंव्याख्याय॥२२॥संवत्सरंब्रह्म
ग्रास्यगारहेसंवत्सरंव्यर्ष्णेनितंधवेग्निमिंधीतसंवत्सरेपरीत्य श.प्र
ग्नीनादधीतसदक्षिणोनतीरेणद्दषद्धत्याआग्नेयेनाष्टाकपालेनश २०६
म्यावरासीयादिंद्रस्यरुशमावाऽशंग्रास्येतोयतरोनोस्त्वोभूमिंपर्येतिसजयतीति

भूमिमिंद्रःपर्यैत्कुरुक्षेत्रंऽरुशमासाब्रवीदजैषंत्वेत्यहमेव
त्वामजैषमितीन्द्रोऽब्रवीत्तौदेवेष्वष्टेतांतेदेवाअब्रुवन्नेताव
तीवावप्रजापतेवेदिर्यावत्कुरुक्षेत्रमितितौनव्यजयेतांऽस
यश्चाग्नेयेनाष्टाकपालेनदक्षिणोनतीरेणदृषद्वत्याःशम्या
परास्येतित्रिप्लक्षात्प्रतियमुनामवभृथमभ्यवैतितदेवम
नुष्येभ्यस्तिरोनवति॥१३॥आग्नेयोष्टाकपालऐंद्रएकादश
कपालोवैश्वदेवश्चरुरुदीचीनेततःकृष्णाजिनंप्रतिमुंचतेय

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

दाक्षिणतः स्त्रसाज्ञिनेप्रतिसंचतेयामानुष्टुं दिस्मातेनर्ध्नोत्यथयत्तप
स्तप्पतेया दैवीतांतेन यदाग्नेयोष्टाकपालो भवत्यग्निमुखावैदे
वता मुखत एवत देवता ऋघ्नोत्यथो प्रातःसवन मेवतेनाप्नोत्य
थयदैंद्र एकादशकपालो भवत्यैंद्रवै माध्यंदिनं सवनंमाध्यं
दिनमेव सवनंतेनाप्नोत्यथयद्वैश्वदेवश्चरुर्भवति वैश्वदेवंवै रा:
तृतीय सवनंतृतीयसवन मेवतेनाप्नोत्यथतेन वैतुरादेवमुनिः
सर्वा मृद्धिमार्ध्नोत्सर्वामृद्धिमृध्नोति यएतदुपैति॥२४॥ इति

राज्ञाबलिततत्तिष्ठा मा म चै सर्वोदरा दशी संव सरोद्वादशोवि
षुवांसर्पसामानिविषुवति क्रियंते एतेन वै सर्पा एषु लोकेषुप्र
त्यतिष्ठन्नेषुलोकेषु प्रतितिष्ठंति यएतदुपयंति जवरो गृहप
तिर्धृतराष्ट्र ऐरावतो ब्रह्मा दत्तश्च ब्रह्मा दौरेश्च वरु उज्जाता ना
वश्वाजगाविश्व प्रस्तोत्र प्रतिहर्त्ता दौदत्तस्तापसो होताधिति
दृष्टोमैत्रावरुणो तत्त्वकौ वैशालेयो ब्राह्मणाच्छं सी शिखा
नुशिखौ नेष्टापोतारावरुण आग्नीध्रो वा कस्मिमिदौरेश्च

नो ग्नो ल्कोतस्मा वध्वर्यू अरिमेजय श्वजन मेजय [illegible] दुदेष्वावस्तु
दङ्गिरः सुब्र [illegible] क पिशंगावुन्ने तारो थं ऊषं डावन्निगरा
परारा वे तेनवै सर्पा अप मृत्युमजयन्नपमृत्युं जयंति य एत
दुपयंति तस्मात्ते हित्वा जीर्णां त्वचमतिसर्पंत्यप हिते मृत्युमज
यै अर्पा वा आदित्या आदित्यानामिवैषां प्रकाशो भवति य एत
दुपयंति ॥१५॥ गवामयनेन यमः संवत्सरो आदित्यानाम
थांगिरसामेतेन वै गावः प्र जातिं [illegible] मानमगच्छन्स्व

राम ३

[illegible] यंते वस्वो भवंति य एतदुपयंत्येतेन वा आदित्या एषु लोके
षु प्रत्यतिष्ठन्नेषु लोकेषु प्रतितिष्ठति य एतदुपयंत्येतेन वा
अंगिरसः स्वर्गं लोकमायन्स्वर्गं लोकं यंति य एतदुपयंति पयु
[illegible] स्त्रस दन्फः [illegible] सावीत हव्य [illegible] यसः कची वाना
शिजस्त एत तस्त्र जाति का [illegible] स्त्राय [illegible] पाय [illegible] रते सहस्र
सहस्र पुत्रा न [illegible] वत्ते सहस्र सहस्रं पुत्रा पुष्य
ति य एतदुपयंति ॥१६॥ अतिरात्रः सहस्रं त्रिवृतः सैव रात्रि

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

अतिरात्रः प्रजापतेः सहस्रसंवत्सरमेतेन वै प्रजापतिः सर्वस्य
प्रसवमगच्छत्सर्वस्य प्रसवं गच्छन्ति य एतदुपयन्त्येतद्वै प्रजाप
तिर्जीर्यामृत्यू उपेतां न जरामपाहतां पजरा घ्नन्ते य एतदुप
यन्ति तदेतत्प्रजापतेः सहस्रसंवत्सरमेतेन वै प्रजापतिः
सर्वान्कामानृध्नोत्सर्वान्कामानृध्नुवन्ति य एतदुपयन्ति ॥१८॥
पंच पंचाशतस्त्रिवृतः संवत्सराः पंच पंचाशतः पंचदशाः
पंच पंचाशतः सप्तदशाः पंच पंचाशत एकविंशा विश्वसृ

जां सहस्रसंवत्सरमेतेन वै विश्वसृज इदं विश्वमसृजंत
यद्विश्वमसृजंत तस्माद्विश्वसृजो विश्वमेनाननु प्रजायते
य एतदुपयन्ति तपो गृहपतिर्ब्रह्म ब्रह्मेरा पत्न्यमृतमुद्गाता
भूतं प्रस्तोता भविष्यत्प्रतिहर्त्तर्तव उपगातार आर्तवाः सदस्याः
सत्यं होतर्तं मैत्रावरुण ओजो ब्राह्मणाच्छंसी त्विषिश्च्याप
चितिश्च नेष्टापोतारौ यशोऽच्छावाकोऽग्निरेवाग्नीध्रो गौर्ग्रावस्तु
द्वागुन्नेता वाचस्पतिः प्राणोऽध्वर्युरपानः प्रतिप्रस्थाता

दिष्टिर्विशास्ताबलं ध्रुवगोपमाशाहविष्येश्यहोरात्राविध्मवा
हौमृत्युःशमितैते दीक्षांततदेषश्लोको विश्वसृजःप्रथमेसत्र
मासतसहस्रसमंप्रसुतेनयंतस्ततोहजज्ञे भुवनस्यगोपाहि
रण्मयःशकुनोब्रह्मनामेति ब्रह्मणःसलोकतां सार्ष्टितां
सायुज्यंगच्छतियएतदुपयंतितदेतद्धिस्मस्माजातं सहस्रसं
वत्सरमेतेनवैविश्वसृजःसर्वामृद्धिमार्ध्नुवन्सर्वामृद्धिमृ
ध्नुवंतियएतदुपयंति॥ ॥२८॥ ॥छ॥ ॥छ॥ श्रीः

राम
३२१

॥छ॥ ॥श्री॥ ॥ ॥इति पंचविंशः प्रपाठकः समाप्तः॥ ॥श्री
॥स्वस्ति संवत १६[illegible]४ वर्षे भाद्रपद शुदि १५ गुरौ लिखितं
[illegible] नमहाकृजीपठनार्थं [illegible] म दत्तजितेनालि[illegible]
[illegible]॥ति ॥ [illegible] ॥श्रीरस्तु॥ [illegible]॥गोविंदो जयतु॥

राम
३०१

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

पाणा प्रु० व जेराम प्रु० बैचर प्रु० ज्यालवन

लिखी वदी

न० २ पल जाणु